

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№1 (212)**

Київ 2019

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 1 (212). – К., 2019. – 165 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №1 від 14.01.2019 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно-інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально-трудові відносини.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 №1279 даний збірник віднесено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (перелік № 1, розділ «Економічні науки»).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (головний науковий редактор)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ХОДЖАЯН А.О. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
СТУДІНСЬКА Г.Я. доктор економічних наук (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
БУРЯЧЕНКО А.Є., доктор економічних наук, доцент
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИЛА В.І., доктор економічних наук, професор
ДУБРОВІНА О.А., кандидат економічних наук
ПРИМОСТКА О.О., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЕЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
СІГАЙОВ А.О., доктор економічних наук, професор
ТЕРЕЩЕНКО Г.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ЩУКІН Б.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЄШКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКИЙ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.в.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово-економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЄВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно-природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:
ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni
Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru
Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2019. Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія KB 22545–12445ПР від 20.02.2017 року

© Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2019

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№1 (212)**

Киев 2019

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 1 (212). К., 2019. – 165 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИМЭ
Протокол №1 от 14.01.2019 г.

Сборник статей посвящен научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроекономические аспекты современной экономики;
- инновационно-инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- развитие региональной экономики;
- социально-трудовые проблемы.

Рассчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 06.11.2014 №1279 данный сборник отнесен к научным профессиональным изданиям Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук (перечень №1, раздел «Экономические науки»).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ЗАХРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (заместитель научного редактора)
ПАСЕЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
БУРЯЧЕНКО А.Е., доктор экономических наук, профессор
ВАРНАЛИЙ З.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
ДУБРОВИН А.А., кандидат экономических наук
ПРИМОСТКА А.А., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМА Н.Н., доктор экономических наук, профессор, член-корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук, профессор
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
СИГАЙОВ А.А., доктор экономических наук, профессор (АФУ)
ТЕРЕЩЕНКО М., кандидат экономических наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ЩУКИН Б.М., кандидат экономических наук, с.н.с. (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д-р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой организации и управления (факультет управления) Технологически-естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный аккредитован Министерством науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522-1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Индексирование и реферирование: «Украиника Наукова», «Джерело», Научная электронная библиотека eLIBRARY.ru

Международные информационные и наукометрические базы данных: Российский индекс научного цитирования (РИНЦ), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2019. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545-12445ПР от 20.02.2017 года

© Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2019

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№1 (212)**

Kyiv 2019

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 1 (212). K., 2019. – 165 p.**

Recommended by the Academic Council SSRiEM

Protocol No. 1 dated January 14, 2019

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated November 6, 2014, No. 1279 this collection is classified to scientific professional editions of Ukraine, where the results of dissertation papers for obtaining the doctor and candidate of sciences degrees may be published (list number 1, section «Economic sciences»).

EDITORIAL BOARD

S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
A. BURYACHENKO, Doctor of Economics, Professor
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
O. DUBROVINA, Ph.D
A. PRIMOSTKA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics, Professor
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
A. SIGAYOV, Doctor of Economics, Professor
G. TERESCHENKO, Ph.D, Senior Scientist (AFS)
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
B. SCHUKIN, Ph.D, Senior Researcher (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo, Scientific Electronic Library eLIBRARY.ru

International information and scientometric data base: Russian Science Citation Index (RISC), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2019. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2019

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

DOI: 10.5281/zenodo.2581079

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А.

Верхівка тінізаційної структури як системна загроза національній безпеці

Предметом дослідження є теоретичні аспекти розвитку тіньової автономної владної структури як феномена незавершеної модернізації в інформаційну еру, закономірностей його викривлень, зростання, тіньових гібридних впливів, прискорення макромеханізмів тіньового перерозподілу власності та влади.

Метою дослідження є подальше дискурсивне вивчення причинного комплексу тіньових аспектів владних процесів, у тому числі тіньової верхівки серед множини тіньових паралельних просторів, як факторів посилення інноваційно–криміногенних явищ у владній сфері.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність і ефективність дослідження.

Результати роботи. У статті обґрунтовано необхідність системного вивчення процесів тінізації влади, на які найсуттєвіший вплив здійснює розвиток владної паралельної тіньової реальності, досліджені сучасні небезпеки розвитку «верхівки» тіньових владних процесів, методи отримання владно–тіньової дельти.

Галузь застосування результатів. Система наук з галузі державного управління, економічної безпеки, права, широке коло проблем соціально–економічних наук з дослідження дисфункціонального розвитку.

Висновки. Основні висновки дослідження можна звести до формулювання: 1) серед полісистеми сучасних владних паралельних реальностей особливе деструктивне місце займає тіньова інформаційна паралельна реальність – тіньове автономне владне паралельне парасуспільство; 2) синкретизм (гібридизація) влади та олігархічного бізнесу являють собою потужні секторальні макросуспільні тіньові утворення паралельних реальностей, які монополізують державно–владний ресурс на користь кланово–владної панівної структури; 3) тіньовий владний простір набуває рис гібридного конфлікту; 4) в умовах прискореного розвитку тіньових паралельних реальностей влади виникає інноваційно–криміногенний тип тіньового зростання.

Ключові слова: тіньовий «автономний» паралельний простір влади, тіньове паралельне парасуспільство, гібридна інформаційна криза влади, інноваційно–криміногенний тип тіньового зростання.

Верхушка тенизационной структуры как системная угроза национальной безопасности

Предметом исследования являются теоретические аспекты развития теневой автономной властной структуры как феномена незавершенной модернизации в информационную эру, закономерностей его искривлений, роста, теневых гибридных влияний, ускорения макромеханизмов теневого перераспределения собственности и власти.

Целью исследования является дальнейшее дискурсивное изучение причинного комплекса теневых аспектов властных процессов, в том числе теневой верхушки среди множества теневых параллельных пространств как факторов усиления инновационно–криминогенных явлений во властной сфере.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, исторический, логический, которые позволили обеспечить концептуальное единство и эффективность исследования.

Результаты работы. В статье обоснована необходимость системного изучения процессов тенизации власти, на которые наиболее существенное воздействие осуществляет развитие параллельной теневой реальности, исследованы современные опасности развития «верхушки» теневых властных процессов, методы получения властно–теневой дельты.

Отрасль применения результатов. Система наук из отрасли государственного управления, экономической безопасности, права, широкий круг проблем социально–экономических наук из исследования дисфункционального развития.

Выводы. Основные выводы исследования можно свести к формулированию: 1) среди полисистем современных властных параллельных реальностей особенное деструктивное место занимает теневая информационная параллельная реальность – теневое автономное властное параллельное параобщество; 2) синкретизм (гибридизация) власти и олигархического бизнеса являет собой мощные секторальные макрообщественные теневые группировки параллельных реальностей, что монополизировать государственно–властный ресурс в пользу кланово–властной господствующей структуры; 3) теневое властное пространство приобретает черты гибридного конфликта; 4) в условиях ускоренного развития теневых параллельных реальностей власти возникает инновационно–криминогенный тип теневого роста.

Ключевые слова: теневое «автономное» параллельное пространство власти, теневое параллельное параобщество, гибридный информационный кризис власти, инновационно–криминогенный тип теневого роста.

PREDBORSKIJ V.A.

Upper of the tenization structure as system threat to national safety

The subject of research is the theoretical aspects of the development of the shadow autonomous power structure as a phenomenon of incomplete modernization in the information age, the laws of its curvature, growth, shadow hybrid influences, acceleration of macro–mechanisms of shadow redistribution of property and power.

The purpose of the study is to further discursive study of the causal complex of the shadow aspects of power processes, including the shadow elite among the multitude of shadow parallel spaces as factors enhancing innovation–criminogenic phenomena in the power sphere.

Methods of research. The paper uses a set of scientific methods and approaches, including systemic, historical, logical, which allowed to ensure the conceptual unity and effectiveness of the research.

Results of the work. The article substantiates the need for a systematic study of the processes of

shadowing power, on which the most significant impact is carried out by the development of a parallel shadow reality, the modern dangers of the development of the «top» of shadow power processes, methods of obtaining a power–shadow delta are investigated.

Application of results. *The system of sciences from the field of government, economic security, law, a wide range of problems of socio–economic sciences from the study of dysfunctional development.*

Conclusions. *The main conclusions of the research can be reduced to the formulation: 1) among the polysystems of modern power parallel realities, the special information destructive place is occupied by the shadow information parallel reality – the shadow autonomous power parallel para–society; 2) syncretism (hybridization) of power and oligarchic business is a powerful sectoral macro–social shadow groupings of parallel realities that monopolize the state–power resource in favor of the clan–power dominant structure; 3) the shadow power space acquires the features of a hybrid conflict; 4) in the conditions of accelerated development of shadow parallel realities of power, an innovative criminogenic type of shadow growth arises.*

Keywords: *the shadow «autonomous» parallel space of power, the shadow parallel para–society, the hybrid information crisis of power, the innovative criminogenic type of shadow growth.*

Постановка проблеми. Аналіз сутності сучасних трендів вітчизняного державно–владного тіньового суспільного поступу свідчить про наявність трансцендентального, перманентного відтворення його провідної функції щодо монополістично–тіньового перерозподілу власності та влади, олігархічних домінуючих впливів у тіньовій інституційній структурі як альтернативи розкріпачення суспільно–економічної активності громадянського суспільства, що не може не згубно відбиватися на успішній розбудові українського суспільства [1]. У чому причина наявності цього стійкого антиреформістського консервативного згубного для розвитку суспільства?

Вимоги суспільства щодо протидії тіньовим владним процесам знайшли відображення в ряді важливих законодавчих, нормативно–правових актів держави, таких як: закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про запобігання корупції» (2014), Укази Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003) та «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки» (2015), інші відомчі акти з питань обмеження її зростання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з теорії тінізації відносин належать праці В. Д. Базилюка,

О. І. Барановського, В. М. Бородюка, Г. С. Буряка, З. С. Варналія, А. С. Гальчинського, Я. Я. Дьяченка, С. О. Коваленка, І. І. Мазур, В. О. Мандибури, О. В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно–правових і кримінально–правових аспектів протидії корупції здійснили вітчизняні вчені–юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явищ тінізації влади, у тому числі її найбільш активних, домінуючих сегментів, причини їх становлення та розвитку, засоби ефективного обмеження цих сегментів потребують подальшого спеціального дослідження.

Метою статті є подальший розвиток теоретичного вивчення сутності тінізації влади, у тому числі щодо загроз національної безпеки з боку становлення та розвитку домінуючих форм тіньової влади аж до сучасних паразитарних, «автономно–олігархічних» форм.

Виклад основного матеріалу. Історичний аналіз широкої низки вітчизняних суспільних реформацій свідчить про наявність стійкого відтворення суттєвих протилежностей інтересів влади і широких верств населення у виборі способів, вихідних напрямків і засобів їх проведення. Чергові сподівання на задоволення справжнього споконвічного національного інтересу, вивільнення потужних національних продуктивних сил, зняття з їх розвитку історичного зароку щодо руху у відповідності матриці страждання і зради, системних жорстких обмежень – лишаються не виправданими, відбувається лише модифікація гальмівних протиріч, зміна модифікованої форми протистояння влади та суспільства. Пошук при–

чин наявності закономірностей на обмеження глибини суспільних реформаций обумовлює необхідність дослідження особливостей їх механізмів, зокрема фундаментальних, для суспільства процесів його модернізації, відтворення в них потужної системи соціальної деградації, закритості, тінізаційної асиметричності.

Модернізація — це об'єктивна, циклічна система реформаций, що забезпечують пристосування, підпорядкування (у тій чи іншій формі під зовнішнім управлінням) соціально-економічних організмів залежних країн до домінуючих впливів розвинутих країн (останні триста років — це Захід) з соціально-економічними наслідками втрати власної і переходу до залежної циклічності розвитку, що визначається циклом домінуючих країн. З появою Заходу влада і суспільство незалежних країн опинилися начебто у різних човнах, що пливають в одному напрямку, але часто з суттєво відмінними цілями, формами руху. Незалежні країни не могли не відчувати своєї відсталості, другорядності, того, що напрям світового розвитку обумовлюється виключно Заходом, як, одночасно, і його привабливістю, і створення витоків нових загроз для їх традицій, цінностей існування. Так, концепція прогресу є легітимізацією виключно виклику Заходу та реакцією на його вплив в умовах інтенсифікації світових зв'язків та перетворення історії людства на всесвітню. Інші країни (поза західних), і в першу чергу їх еліти, вже не могли не приймати участь у світових процесах на кшталт квазізахідних, не вестернізуватися, не бути їх активними носіями для збереження своїх суспільних позицій. Для більшості цих країн комбінація ринкових вестернізованих трансформацій і свідомо чи несвідомо втрата (чи незадіяність) власних традицій чи іншого гомеостазного ґрунту призводить до прогресуючого відставання в конкуренції з домінуючими країнами, ще більшу залежність від більш розвинутих держав, втрату динамізму, неминучу деградацію.

Залежним країнам, які утворюють в сучасних умовах «друге» або «мале» суспільство по відношенню до пануючого західного, притаманний процес незавершеної модернізації. Для неї є характерними відсутність чітких кордонів між сферами діяльності, персоніфікація відносин, недосконалість механізмів контролю насилля та дуалізм норм. Інакше кажучи, трансформація «малого» суспільства у сучасне є процесом незавершеним

[2, с. 15–30]. Однак однією із найсуттєвіших ознак суспільства незавершеної модернізації є наявність системних протиріч, зокрема, між наслідками модернізації елітного та ординарного секторів суспільної організації, владою та суспільством.

Так, процес модернізації суспільних відносин (політичної, економічної, адміністративної, судової, правоохоронної тощо сфер) залежних країн пов'язаний з проблемою асинхронного розширеного відтворення елементів, що утворюють соціально-економічну структуру цих країн, і у зв'язку з цим — утворенням у ній структурних розривів — «порожнеч» на тому місці, де повинна існувати ізоморфна структура, необхідна для забезпечення збалансованого розвитку суспільства.¹

Модернізація вітчизняного соціально-економічного простору формує його у мозаїчну біпо-

¹ На відміну від розвинених країн, де структурні розриви мають внутрішньосекторний характер, а в соціально-економічній структурі присутні всі необхідні для синхронного ізоморфного розвитку елементи, у залежних країнах, що модернізуються, до яких належать країни селянської, общинної цивілізації (у тому числі Україна), відсутній ряд блоків соціально-економічної структури, необхідних для нормального збалансованого розвитку. Це обумовлено самим характером розвитку залежного суспільства, способом модернізації цих країн, яка повинна виконати функцію підтягування рівня суспільних відносин до зміни циклічних етапів модернізації у розвинених країнах. При цьому виникає соціально-технологічний розрив у суспільній системі, сутність якого виявляється в тім, що переривається процес поступового розвитку автохтонної суспільної структури, й у саму цю структуру вмонтовуються створені поза нею суспільно-технологічні блоки. Процес відтворення у залежних країнах втрачає характерну для розвинутих країн на всіх етапах руху безперервність та стає віднині можливим лише в умовах обміну частини їх продукту на суспільні засоби з розвинутих країн.

Одним із базових атрибутів економічної структури залежних країн є відсутність в ній ряду блоків, необхідних для синхронного розвитку, а звідси і потреба в періодичній модернізації. Критична маса господарських блоків, необхідних для синхронного розвитку, визначається наявністю такої ситуації, коли всі елементи соціально-економічної структури функціонують та підтримують процес розширеного відтворення, не маючи потреби у підтримці ресурсами, що надходять до системи централізованого безеквівалентного перерозподілу. Таку критичну масу господарських блоків С.В. Онищук та М.В. Білоусенко називають цілісною індустріальною структурою (ЦІС). Особливо велике значення в умовах ЦІС має інфраструктура. Якщо за обсягами виробництва валового внутрішнього продукту на душу населення залежні країни відстають від розвинутих у десятки разів, то щодо рівня інфраструктурної щільності — у сотні та тисячі разів.

Якщо у розвинутих країнах за наявності ЦІС структурні розриви виникають тільки всередині економічних блоків, то у залежних країнах вони мають міжблоковий характер, що призводить до глибокої деформації всього відтворювального механізму. Відсутність у соціально-економічній структурі залежних країн ряду необхідних господарських блоків призводить до різкого зниження ефективності функціонування сусідніх блоків, неможливості здійснювати відтворення без широкого використання централізованого позавартісного перерозподілу на їх користь суспільних ресурсів, які вилучаються з інших секторів економічної структури суспільства.

лярну структуру, де навколо невеликої кількості адміністративно-економічних центрів вестернізованого простору функціонує експлоярна більшість ординарного середовища, яка за рівнем модернізації суттєво відстає від розвитку модернових центрів. Динаміка модернізації в полюсах біполярної структури відрізняється не лише своїми рівнями, але й особливістю ациклічності, асинхронності, асиметричності і навіть реверсно-архаїчним характером по відношенню як до західних зразків, так і до іншої сторони біполярної структури. Опозиція центр-периферія відрізняється суттєвою модифікацією, ревізіонізмом пристосування під актуальність інтересів тих чи інших прошарків середовища суб'єктів модернізації, у зв'язку з чим остання набуває в цілому для залежних країн характер квазімодернізації.

Архаїзація [3, с. 126–130] (історичне повернення), категорія, дослідження якої має суттєве значення для розуміння наслідків модернізації у залежних країнах, – це процес розвитку у залежних, некапіталістичних країнах під впливом модернізаційного тиску розвинутих країн – явища своєрідної цивілізаційної субдукції не стільки власне модернізаційних порядків, скільки таких псевдомодернізаційних суспільних архаїчних перетворених укладних форм із системних трендів попереднього розвитку, з якими ці залежні периферійні країни у домодернізаційний період не стикалися чи стикалися лише в обмеженому обсязі. У цих країнах процес модернізації є джерелом утворення величезного обсягу перетворених (тіньових) економічних форм.

Головні й найнебезпечніші прояви архаїзації соціально-економічних структур виявляються у сфері владних процесів як державних (міждержавних, надкраїнових), так і недержавних, у значному загальному зниженні їх рівня професіоналізму, розповсюдження кримінальної та напівкримінальної ідеології, антипатріотичних установок, змирництва, хабарництва, посилення в них авторитарних, кланових, силових методів керівництва, корупції, бюрократизму, втраті, зняття чи суттєвого зниження адекватного реаліям соціально-економічних процесів рівня адміністративного контролю над багатьма видами економічних явищ [4, с. 2].

Архаїзацією – тіньовою деградацією адміністративної діяльності – пояснюється й інший болісний для офіційної соціально-економічної структури суспільства процес децентралізації адміністра-

тивних функцій, розмивання абсолютної монополії держави на легітимне насилля – створення альтернативних державі центрів влади, насамперед у вигляді організованої злочинності, недержавних військових угруповань тощо [5, с. 26–31].

Накопичення трендів незавершеної модернізації чи архаїзації розподіляються у біполярній структурі наступним чином: в елітних адміністративно-економічних структурах накопичуються гібридизовані та інтегровані щодо власності та влади квазімодернізаційні тенденції, витoki яких в значній мірі нівелюють, пригнічують системні традиційні цінності вітчизняного суспільства, відриваються від них. Навпаки, ординарне середовище є їх природним акумулятором та сховищем, відтворювачем захисної (тіньової) народно-традиційної реакції на девіаційні процеси в елітній системі щодо квазімодернізаційних трендів.²

Ключова роль держсектора в економіці залежних країн у процесі незавершеної модернізації визначається відсутністю тут цілісної індустріальної структури, у межах якої тільки й можливе функціонування економічної системи на базі приватної власності та західної моделі ринкового розвитку. Відсутність ряду необхідних для синхронного розвитку господарських блоків і наявність потреби в їх нагальному формуванні перетворює процес мобілізації накопичених державою ресурсів (як своїх, так і залучених) і спрямування їх на розширене відтворення у вигляді інвестицій, прямих державних дотацій чи непрямих субсидій у вирішальний фактор економічного розвитку.

У зв'язку з цим ефективність дій держави, всієї системи державно-владного механізму, ступінь економічної безпеки її управління набуває принципового значення. Однак має місце протилежний деструктивний тренд: поєднання глибокої кризи державно-владного сектору, його інституційних дисфункцій, тінізації та криміналізації зі структурним розламом, суттєвими обсягами участі суб'єктів державно-владної верхівки у масштабних деформаційних

² Стан соціально-економічної структури, при якому відсутність будь-якого блоку, необхідного для структурного розвитку, призводить до неможливості для сусідніх блоків функціонувати без перманентного централізованого по-завартісного перерозподілу на їх користь суспільних ресурсів, що вилучаються з інших блоків асинхронно-асиметричної модернізації окремих сегментів, має назву структурного розламу. Останній є якісно новим явищем, яке має суттєві відмінності за наслідками для розвитку тінізаційних процесів від структурного розриву, що притаманний розвинутих, домінуючим країнам.

перерозподільчих процесах, що обумовлюють масштабні рівні тінізації.

Таким чином, міжсекторний розлам разом з іншими протиріччями незавершеної модернізації, наприклад, «гібридизацією» влади, призводить до виникнення потужної тінізації владних процесів, зокрема явищ їх монополізації, бюрократизації, розвитку корупції, функціонування паразитарної елітної економіки [3, с. 150–167].

Елітна структура влади у вітчизняному суспільстві – це синергетична форма утворення та розширення структурного розламу, що покладене на підсилення потоку гібридизації (синкретизму) влади і компрадорського бізнесу. Дослідження конкретної соціально-економічної форми елітного сектора залежить від відповідних функцій історичного етапу розвитку всієї економічної структури суспільства, в яких відбувається модифікація цієї форми.

Елітна суспільна структура – це система відносин господарювання для обмеженого кола осіб, забезпечених олігархічними, політичними, компрадорськими владними та бізнесовими відносинами, корупційними та родинними зв'язками з вищими щаблями адміністративної та судової влади, правоохоронних органів, відсутністю економічної, політичної конкуренції у поєднанні з необмеженим доступом до національних ресурсів країни. Форма існування елітного сектора органічно набуває ознак організованих форм девіаційної діяльності, у тому числі злочинної – альтернативних тіньових центрів влади, разом із тіньовим силовим забезпеченням. Елітна структура – це закрита сфера суспільства та народного господарства, що монополізована олігархічними структурами, які мають на меті отримання надвисоких доходів за допомогою використання значною мірою спекулятивного фінансового капіталу [6, с. 10]. Існуюча як пануюча тіньова структура елітна економіка утворює, відповідно до своїх потреб, і тіньову політичну, соціально-економічну інфраструктуру, що зумовлює тіньовий режим функціонування рядових суб'єктів господарювання.

Головним видом монополії, яка є системоутворюючим атрибутом для функціонування паразитарного елітного сектора, виступає монополія на експлуатацію адміністративного ресурсу органів державної влади на свою користь.

Існування елітної владної структури за межами впливу, регулювання та контролю державної

влади, замість цього зрощення її з владою, введення з–під контролю суспільства перетворює її на наймогутнішу частину сучасної тіньової діяльності – на основний двигун, каталізатор поширення тінізації суспільного життя через перекладання фіскального тягаря на плечі ординарної економіки.

Таким чином, процес модернізації, структура соціально-економічного розламу розриває вітчизняний суспільний простір на дві асиметричні основні частини, які мають принципову відмінність в її цілях, способах та наслідках: на владно-елітний та ординарний сектори. Перший виступає як активна (гомеорезна) сторона трансляції квазімодернізаційних тенденцій, які модифікуються і адаптуються до кола актуальних інтересів правлячої еліти (часто під більш-менш помітним тиском зовнішнього управління). Ординарно-суспільний сектор презентує архаїзовану, асиметричну, ациклічну, неформальну сторону суспільної організації при об'єктивному прагненні до активізації принципів збереження, гомеостазу системи (традицій, культурної спадщини, системи цінностей). Це і обумовлює закономірності стійких протиріч між владою та суспільством при проведенні реформ: історично вузькі, деформаційні умови реформування з фатальністю повторюють старі вади їх протиріч: асинхронно-асиметричні вихідні засоби реформ по відношенню до еліти та ординарних кіл, погіршення положення широких верств населення, перекладання тягаря змін на плечі народу.

Посилення протиріч модернізації синергетично інтегрується з існуванням інших традиційних загроз суспільного розвитку. Однією з таких базових загроз для нашої країни, що несе в собі небезпечний інституційний ембріон системної корупції, тінізації, утворення особливих пререференційних закритих зон для суб'єктів-аффіліантів, викривлення ресурсів їх діяльності, доходів та потуг, із форм вузькоєгалітарно-корпоративної системи цінностей та зв'язків є так званий феномен «автономної тіньової влади».

Розвинута «автономна тіньова влада», як діалектичний результат незавершеної модернізації, архаїзації попереднього її історичного розвитку, – це закрита тіньова зона влади, синергетично інтегрована тіньовим бізнесом, плутократією, олігархією, базовий (у межах тінізаційного простору) системоутворюючий сектор владної структури,

сектор інституційної асиметричності, викривленості, клановості, що визначає головні інтереси та протиріччя між владою та суспільством, тінізуючі фактори суспільного розвитку. Це синергетична форма утворення та розширення міжсекторного розламу у суспільстві незавершеної модернізації, що покладена на підсилення потоку гібридизації (синкретизму) влади, бізнесу, плутократії. Особливості конкретної соціально-економічної форми автономного сектора залежить від відповідних модифікацій цього сектора за конкретно-історичних умов формування.

Змістом категорії «автономна тіньова влада», таким чином, є владні вкрай нетранспарентні закриті інституційно нелегитимні відносини для вкрай обмеженого кола з владного клану осіб, забезпечених олігархічними, плутократичними, бізнесовими, політичними, корупційними (у тому числі наднаціонального рівня), родинними зв'язками з вищими щаблями адміністративної, судової влади, правоохоронних органів, політичних партій, ЗМІ; відсутністю економічної, політичної конкуренції у поєднанні з монополією на експлуатацію державно-владного ресурсу, не обмеженим доступом до експлуатації національних ресурсів країни, функціонування природних монополій. У цих умовах корупція набуває системного характеру, стає неодмінним атрибутом адміністративно-владної системи, іманентним способом її регуляції.

Форма прояву автономного сектора всередині офіційної держави органічно набуває ознак організованих форм девіаційної діяльності, у тому числі злочинної – альтернативних тіньових центрів влади, разом із тіньовим силовим забезпеченням. «Автономна влада» – це вкрай закрита сфера бізнесових відносин, що монополізована синкретизмом владно-олігархічних структур, котрі мають на меті отримання надвисоких рентних доходів за допомогою використання значною мірою, монопольного адміністративно-владного ресурсу, спекулятивного фінансового капіталу.

Таким чином, діалектична логіка становлення та розвитку «автономної тіньової влади» на попередніх етапах призвела до виникнення сучасного архаїзованого, небезпечного явища паразитарної «автономної» тіньової влади (паразитарної автономної влади всередині офіційної). Межі її поширення визначаються синергетичним впливом двох інтегрованих факторів – потужностей

тіньової влади та бізнесу.³ «Автономна тіньова влада», перекладаючи свою частку фіскального тягаря на плечі ординарної, архаїзує її та змушує останню шукати можливостей виживання за допомогою наведеної тінізації.

Найважливішими характеристиками тіньового владного автономного парасуспільства як засобу системної дисфункції влади в Україні є:

а) інформаційно-адміністративна, економічна, політична непрозорість тіньового владного сектора. Якщо за кордоном політична, адміністративна діяльність, фінансові ринки є відкритими, інформація про них є доступною, то український ринок політичних, адміністративних, фінансових, майнових процесів є водночас зрегульованим, недорозвинутим і непрозорим;

б) існування різко асиметричних умов господарювання для різних суб'єктів, реалізація комплексу заходів щодо підтримки привілейованого становища паразитарної елітної структури як дисфункційної форми управління щодо інших суб'єктів. Це виявляється у нерівномірності, дискреційності, преференційності оподаткування, перекладанні фіскального тягаря на ординарних суб'єктів;

в) трансформація тінізації елітної владної структури у базовий фактор зростання дисфункційної діяльності, її системний тінізуючий вплив на весь спектр сфер суспільної діяльності, їх системна тінізація та криміналізація, особливо політики, бізнесу, економіки, структуризація організованої злочинності та суб'єктів тіньової діяльності, різке посилення в суспільстві монополістичних процесів;

г) завершення процесу щодо заміни офіційної влади владою паразитарної, «тіньової автономної влади» та адміністративно-економічних груп, що об'єднують представників державно-корупційного апарату, суб'єктів тіньової економічної діяльності та кримінальних структур;

³ Організаційна форма «автономної тіньової влади» являє собою архаїзовану форму общинно-кланової організації з утаємниченою системою базових неформальних позаінституційних суспільних зв'язків, що власне утворюють клан – відносини кругової солідарної поруки, підтримки і допомоги, побудованих навколо його специфічної місії – забезпечення масштабного перерозподілу власності та влади на користь суб'єктів клану методами макрорейдерства в, здебільшого, тіньовий, позаправовий спосіб [7]. У клановій структурі її члени пов'язані множиною відносин залежності, в яких великого значення набувають відносини своєрідного до умов політичного тіньового клану служіння, виконання обов'язку, турботи, примусу. Стрижнем кланової структури є завжди ядро специфічних етичних цінностей, що визнаються загальними для всіх її членів – «неписаний закон» клану, навколо якого формується механізм тіньової кланової умови.

д) посилення паразитарності тіньового парасуспільства у зв'язку з дисфункційним спрямуванням. Вона виявляється в наявності чіткого тренду до подальшої системної тінізації, архайзації та гібридизації суспільних процесів за наявності певних детінізуючих альтернативних умов вибору, зокрема до реформування, зняття тіньовотворюючих факторів розвитку;

е) перетворення реформацій в Україні головним чином на засіб тіньового перерозподілу суспільного багатства, а не на засіб прискореного капіталотворення, необхідного для радикальної модернізації економічної структури та забезпечення її конкурентоспроможності.

Цей процес був не лише непрозорим і несправедливим, а й у багатьох випадках супроводжувався порушенням чинних законів. Часто приватизація лише провокувала втечу капіталу за кордон та непродуктивне витрачання коштів. Внаслідок українського варіанту приватизації переважна частина населення залишилася як без заощаджень, так і без доходу від власності (ця частка доходу у ВВП є дуже низькою і ще більш диференційованою, ніж доходи від праці);

ж) розвиток суттєвих монополістичних тенденцій, які ґрунтуються на успадкованих від попередніх систем чинниках, а також на нових, набутих у процесі трансформації, що виявляються переважно у нерівності в сфері доступу до державно-владних та економічних ресурсів.

Набуття тіньовим парасуспільством паралельної тіньової реальності щодо розвинутих тіньових проявів свідчить про наявність нового тіньового технологічного базису як змісту дисфункційного розвитку цього процесу. Таким є становлення криміногенно-інноваційного типу тіньового зростання [1].

Автономізація тіньово-владних процесів в умовах модернізації корелюється з іншими сучасними явищами тінізації. Так, масовий розвиток інформаційних процесів в останні десятиріччя XX–XXI ст.ст., як прояв модернізації, перетворили інформацію з окремого фактору виробництва на найважливішу форму віртуальної суспільної владної реальності – паралельну існуючим (фізичним) матеріальним. Серед полісистем сучасних владних паралельних реальностей важливе (деструктивне) місце займає тіньова інформаційна паралельна реальність – тіньове паралельне парасуспільство як масштабне сис-

темне утворення, розвиток якої за сучасних умов прискорюється. Поєднання тіньової паралельної реальності у множині її декомпозицій і паралельної реальності офіційного простору сучасного суспільства утворюють одну із потужних кризово-гібридних владних моделей його розвитку.⁴

Тіньове паралельне парасуспільство, як реальність в сучасних умовах, функціонально має найширш розвинену множину поліструктур, що є інформаційною асиметрією офіційної, активно (гібридно) перехрещених з останньою.

До головних компонентів паралельних реальностей, що сформували кризово-гібридний характер влади, перманентну нестійкість та загрозу руйнівних часток розвитку, відносяться цінності, політичне правління, економічна система, правове, правоохоронне забезпечення тощо. До них належить також, на нашу думку, особлива форма взаємозв'язку та взаємозалежності держави та економіки, що у величезній мірі характеризує особливості суспільної організації, інституційний устрій тих чи інших суспільних систем.

Двоїстість засобів владного простору зумовлена існуванням та розвитком протиріччя між двома модусами сучасної гібридної кризи влади – фізичної дійсності та дискурсивного конструкту []. Так, владний конфлікт слід трактувати як насамперед фізичний, матеріальний феномен – це персонал владних структур, керівництво, їх соціальний капітал, технічні засоби управління, зв'язку, інформаційна техніка, комунікації тощо. Водночас фізичний потенціал та його реалізація у владних процесах супроводжуються процесами їхнього дискурсивного осмислення, словесного опису та аналізу.

Фізичний модус існування конфлікту влади завжди йде у супроводі її дискурсивного модусу. Конфлікти набувають сенсу і статусу лише разом із дискурсивними формами.

Міфи, історичні хроніки, романи, репортажі, монографії, праці філософів та істориків, доповіді експертів й аналітиків, присвячені протиріччям владного конфлікту, корпоративне та адміністра-

⁴ *Владна криза – це особливий переломний стан у розвитку та функціонуванні владної системи суспільства, державно-владних структур, що характеризується системною втратою конгруентності функціонування інституційної системи, нестабільністю, розбалансованістю діяльності політичних структур, зниженням рівня керівності соціально-економічними процесами, загостренням соціально-економічних та інших соціальних інституцій, економічних конфліктів, зростанням критичної невдоволеності й конфліктної активності мас.*

тивне право та інше – перелік текстових і соціальних форм осмислення явища конфлікту та інтерпретацій конкретних владних подій можна продовжувати та розширювати майже нескінченно. Об'єднує ці різноманітні види діяльності її знаковий (семіотичний) характер. Рефлексія про владний конфлікт (так само, як усі інші види рефлексії) розгортається в дискурсивному вимірі. Можемо стверджувати, що конфлікти влади є невід'ємними від словесних, дискурсивних практик.

Таким чином, владний конфлікт реалізується як у матеріальному (фізичному), так і в дискурсивному вимірах. Відповідно для визначення сутнісних ознак конфлікту необхідно враховувати два модуси її існування: 1) конфлікт як феномен фізичної реальності; 2) конфлікт як дискурсивний конструкт. Співвідношення між двома модусами може бути описане, зокрема, за допомогою сучасних когнітивно-семантичних і комунікативних підходів, що дозволяють поставити питання про характер зв'язку між текстами щодо владного конфлікту (дискурсивними практиками й наративами) та матеріальними (фізичними) параметрами владних криз.

Гібридний владний конфлікт, що обумовлює кризовий характер владних процесів, у загальному вигляді розуміють як конфліктні дії, що здійснюють шляхом поєднання інформаційних, управлінських, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних владних цілей. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний із способів ведення гібридного конфлікту застосовується у владних цілях і використовується як засіб усунення політичного супротивника. Таке функціональне поєднання у межах гібридних конфліктів гетерогенних явищ засобів вимагає комплексного аналітичного підходу з боку представників різних галузей знань. Слід, однак, взяти до уваги, що на заваді побудові комплексних міждисциплінарних підходів стоять відмінності у предметній сфері окремих наук, що мають справу з тим самим об'єктом, у цьому випадку – з гібридним владним конфліктом.

В останні десятиліття співвідношення двох модусів владного конфлікту – дискурсивного та матеріального – набуло різко асиметричного характеру: матеріальний модус владних процесів залишається відносно локалізованим, обмеженим, у значній мірі вторинним.

Синкретизм (гібридизація) влади та олігархічного бізнесу у вітчизняній економіці має не стіль-

ки значення як окремі, мозаїчні утворення, що мають значення як певні сегменти суспільного простору, скільки як потужні секторальні макросуспільні тіньові утворення паралельних реальностей з характеристиками симбіозу тіньової влади та елітного (олігархічного) бізнесу.⁵

Синкретизм тіньового бізнесу та влади як макросуспільне утворення, як симбіоз тіньової влади та бізнесу потребують й відповідної адекватної форми владної організації, що виявляється в існуванні тіньової «автономної» держави.

Поява «автономної» (від суспільних інтересів) тіньової влади в умовах прискореного розвитку паралельних тіньових реальностей означає все більшу її сегментованість (автономізацію): тінізацію, конфліктність влади.

Для дискурсивного аналізу тіньового механізму прийняття рішень системою корпоратії, зокрема її амбівалентна роль в адаптуванні функцій державних органів у проведенні сучасних суспільних реформ до своїх вузькокорпоративних цілей, визначне значення має дослідження механізму впливу на ці рішення світової тіньової мегасистеми влади. Цей мегасуб'єкт тіньового світового впливу здійснює його через посередництво найширшої інфраструктури світових тіньових, напівтіньових, офіційних інститутів, транснаціональних агентів впливу, системою світових наддержавних організацій, світових ЗМІ, розгалуженою системою іноземних спецслужб, розвідувальних органів, недержавних організацій, світових транснаціональних корпорацій тощо. Найбільшого значення у системі безпосереднього тіньового впливу на державу вже на національному рівні набуває існування та функціонування системи зв'язків між корпоратією та «автономною тіньовою державою», головною функцією якої як раз і є виконання функції агента впливу тіньового світового закулісся, глобальної корпоратії на офіційний механізм держави.

Таким чином, однією із найважливіших функцій «автономної тіньової держави» є комунікативна функція зв'язку із світовим тіньовим закуліссям, у тому числі глобальною корпоратією, для забезпечення таргетування політико-адміністра-

⁵ Масштабна гібридизація владних відносин, що обумовлена: 1) існуванням множини паралельних віртуальних просторів інформаційних впливів, що є перетвореними, тінізаційно зміненими формами матеріальних (об'єктивних) процесів влади та, 2) численні явища гібридизації матеріальних суб'єктів влади та бізнесу, що в цілому є проявами тіньової модифікації інформаційного ресурсу по відношенню до їх об'єктивної основи, визначають найосажніше поширення тіньових і тінізаційних процесів.

тивних трансакцій з метою проштовхування своїх інтересів.

Отже, історична логіка генези та розвитку «автономної тіньової влади» – сектора різкої асиметрії у доходах, інституційної недемократичності, паразитарності, системної корупції, позанормативного регулювання внутрішніх відносин («внутрішньоавтономне архаїчне звичаєве право», що адаптує до своїх вимог «зовнішнє» право офіційної держави) – це системна загроза щодо загострення протиріч між владою та суспільством. Цей сектор є активним індуктором явищ гальмування реформування, системних нездатностей влади до ефективної адаптації процесів незавершеної модернізації [3, с. 134–150], тіньового перерозподілу власності та влади [8, с. 3–6]. Альтернатива цьому – проведення суспільного реформування, модернізації засобів досягнення її рубежів, на базі врахування та співставлення їх з генетично особливою адекватністю вітчизняних соціально-економічних умов, прогресивною складовою їх інституційної пам'яті.

Стратегія протидії дисфункційності тіньової влади повинна бути організаційно представлена як найважливіша, найдієвіша частина комплексної системи стратегії національної безпеки – вихідної передумови обмеження та усунення небезпечних тіньових загроз національному суспільному розвитку.

Висновки

Модернізація вітчизняного соціально-економічного простору формує його у мозаїчну біполярну структуру, де навколо невеликої кількості адміністративно-економічних центрів вестернізованого простору функціонує експоларна більшість ординарного середовища, яка за рівнем модернізації суттєво відстає від розвитку модернових центрів. Динаміка модернізації в полюсах біполярної структури відрізняється не лише своїми рівнями, але й особливістю ациклічності, асинхронності, асиметричності і навіть реверсно-архаїчним характером по відношенню як до західних зразків, так і до іншої сторони біполярної структури. Опозиція центр-периферія відрізняється суттєвою модифікацією, ревізіонізмом пристосування під актуальність інтересів тих чи інших прошарків середовища суб'єктів модернізації, у зв'язку з чим остання набуває в цілому для залежних країн характер квазімодернізації.

Міжсекторний розлам разом з іншими протиріччями незавершеної модернізації, наприклад, «гібридизацією» влади, призводить до виникнення потужної тінізації владних процесів, зокрема явищ їх монополізації, бюрократизації, розвитку корупції, функціонування паразитарної елітної економіки.

Існування елітної владної структури за межами впливу, регулювання та контролю державної влади, замість цього зрощення її з владою, виведення з-під контролю суспільства перетворює її на наймогутнішу частину сучасної тіньової діяльності – на основний двигун, каталізатор поширення тінізації суспільного життя через перекладання фіскального тягаря на плечі ординарної економіки.

Посилення протиріч модернізації синергетично інтегрується з існуванням інших традиційних загроз суспільного розвитку. Однією з таких базових загроз для нашої країни, що несе в собі небезпечний інституційний ембріон системної корупції, тінізації, утворення особливих преференційних закритих зон для суб'єктів-аффіліантів, викривлення ресурсів їх діяльності, доходів та потуг, із форм вузькоєгалітарно-корпоративної системи цінностей та зв'язків є так званий феномен «автономної тіньової влади».

Форма прояву автономного сектора всередині офіційної держави органічно набуває ознак організованих форм девіаційної діяльності, у тому числі злочинної – альтернативних тіньових центрів влади, разом із тіньовим силовим забезпеченням. «Автономна влада» – це вкрай закрита сфера бізнесових відносин, що монополізована синкретизмом владно-олігархічних структур, котрі мають на меті отримання надвисоких рентних доходів за допомогою використання значною мірою, монопольного адміністративно-владного ресурсу, спекулятивного фінансового капіталу.

Список використаних джерел

1. Предборський В. А. Системна дисфункція влади як фактор утворення тіньового парасуспільства / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Державного наук.-дослід. ін-ту інформатизації і моделювання економіки Мінекономрозвитку України. – К., 2018. – № 5. – С. 14–22.
2. Олейник А. Н. Тюремная субкультура в России: от повседневной жизни до государственной власти / А. Н. Олейник. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 418 с.

3. Предборський В. А. Теорія тіньової економіки в умовах трансформаційних процесів : [моногр.] / В. А. Предборський. – К. : Задруга, 2014. – 400 с.

4. Армия погибших от фальсификата // Потребитель. – 2004 (30 янв.). – С. 2.

5. Предборський В. А. Розвиток тіньового ринку торгівлі людьми як наслідок процесів архаїзації соціально-економічної структури / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Науково-дослідного економічного ін-ту Мін-ва економіки України. – К., 2010. – Вип. 9. – С. 26–31.

6. Потемкин А. Элитная экономика / А. Потемкин. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 360 с.

7. Предборський В. А. Провідна функція тіньового парасупільства / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць науково-дослід. економ. ін-ту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – К., 2016. – Вип. 4. – С. 3–7.

8. Предборський В. А. Особливості сучасного стану реалізації провідної функції тіньової економіки / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. науково-дослід. економ. ін-ту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – К., 2015. – Вип. 8. – С. 3–6.

References

1. Predborskij V. A. Sistemna disfunkciya vladi yak faktor utvorenniya tinovogo parasuspilstva / V. A. Predborskij // Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukraini : zb. nauk. pr. Derzhavnogo nauk.-doslid. in-tu informatizatsiyi i modelyuvannya ekonomiki Minekonomrozkvitku Ukraini. – K., 2018. – № 5. – S. 14–22.

2. Olejnik A. N. Tyuremnaya subkultura v Rossii: ot povsednevnoj zhizni do gosudarstvennoj vlasti / A. N. Olejnik. – M. : INFRA-M, 2001. – 418 s.

3. Predborskij V. A. Teoriya tinovoyi ekonomiki v umovah transformacijnih procesiv : [monogr.] / V. A. Predborskij. – K. : Zadruha, 2014. – 400 s.

4. Armija pogibshih ot falsifikata // Potrebitel. – 2004 (30 yanv.). – S. 2.

5. Predborskij V. A. Rozvitok tinovogo rinku torgivli lyudmi yak naslidok procesiv arhayizatsiyi socialno-ekonomichnoyi strukturi / V. A. Predborskij // Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukraini : zb. nauk. pr. Naukovo-doslidnogo ekonomichnogo in-tu Min-va ekonomiki Ukraini. – K., 2010. – Vip. 9. – S. 26–31.

6. Potemkin A. Elitnaya ekonomika / A. Potemkin. – M. : INFRA-M, 2001. – 360 s.

7. Predborskij V. A. Providna funkciya tinovogo parasuspilstva / V. A. Predborskij // Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukraini : zb. nauk. prac naukovo-doslid. ekonom. in-tu Ministerstva ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukraini. – K., 2016. – Vip. 4. – S. 3–7.

8. Predborskij V. A. Osoblivostisuchasnogo stanu realizatsiyi providnoyi funkciyi tinovoyi ekonomiki / V. A. Predborskij // Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukraini : zb. nauk. pr. naukovo-doslid. ekonom. in-tu Ministerstva ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukraini. – K., 2015. – Vip. 8. – S. 3–6.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

професор кафедри фінансового права та фіскального адміністрування, Національна академія внутрішніх справ, д.е.н., професор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Данные про автора

Предборский Валентин Антонович,

профессор кафедры финансового права и фискального администрирования, Национальная академия внутренних дел, д.э.н., профессор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Data about the author

Valentin Predborskij,

professor of the Department of Financial Law and Fiscal Administration, National Academy of Internal Affairs, Doctor of Economic Sciences, Professor
e-mail: prvika2015@gmail.com

Інформаційно-аналітичне забезпечення публічних закупівель в Україні

Предмет дослідження – особливості інформаційно-аналітичного забезпечення процесів формування та реалізації публічних закупівель.

Метою написання **статті** є авторське бачення особливостей інформаційно-аналітичного забезпечення формування та здійснення публічних закупівель в економіці України, а також напрямів його вдосконалення.

Методологія проведення роботи – положення інституційної теорії, теорії управління, кейнсіанської концепції. На основі системного підходу з використанням методів аналізу та синтезу виявлено недоліки інформаційно-аналітичного забезпечення в сфері публічних закупівель, а також розроблено пропозиції щодо його поліпшення.

Результати роботи – аргументовано необхідність здійснення належного інформаційно-аналітичного забезпечення процесів формування та реалізації публічних закупівель. Здійснено оцінку стану та виявлено недоліки інформаційно-аналітичного забезпечення публічних закупівель в економіці України, визначено заходи щодо поліпшення їхнього моніторингу.

Висновки – для належного інформаційно-аналітичного забезпечення процесів формування та реалізації публічних закупівель необхідно проведення комплексу заходів щодо поліпшення впливу цього інструменту на розвиток національної економіки, зокрема щодо упорядкування чинного законодавства в сфері державного замовлення та публічних закупівель, уточнення методичних положень моніторингу для відстеження закупівель на всіх етапах його здійснення, унеможливлення прояву корупційних дій.

Ключові слова: управління, публічні закупівлі, інформаційно-аналітичне забезпечення.

БЕСПАЛОВА А.В.,

РУДЧЕНКО О.Ю.

Информационно-аналитическое обеспечение публичных закупок в Украине

Предмет исследования – особенности информационно-аналитического обеспечения процессов формирования и реализации публичных закупок.

Целью написания статьи является авторское видение особенностей информационно-аналитического обеспечения формирования и осуществления публичных закупок в экономике Украины, а также направлений его совершенствования.

Методология проведения работы – положение институциональной теории, теории управления, кейнсианской концепции. На основе системного подхода с использованием методов анализа и синтеза выявлены недостатки информационно-аналитического обеспечения в сфере публичных закупок, а также разработаны предложения по его улучшению.

Результаты работы – аргументировано необходимость осуществления надлежащего информационно-аналитического обеспечения процессов формирования и реализации публичных закупок. Осуществлена оценка состояния и выявлены недостатки информационно-аналитического обеспечения публичных закупок в экономике Украины, определены мероприятия по улучшению их мониторинга.

Выводы – для надлежащего информационно-аналитического обеспечения процессов формирования и реализации публичных закупок необходимо проведение комплекса мер по усилению влияния этого инструмента на развитие национальной экономики, в частности, упорядочения действующего законодательства в сфере государственного заказа и публичных закупок, уточне-

ние методических положений мониторинга для отслеживания закупок на всех этапах их осуществления, предотвращение возможности проявления коррупционных действий.

Ключевые слова: управление, публичные закупки, информационно–аналитическое обеспечение.

BESPALOVA A.V.,
RUDCHENKO A.Y.

Information and analytical support of public procurement in Ukraine

The subject of the study is the peculiarities of informational and analytical provision of processes for the formation and implementation of public procurement.

The purpose of the article is the author's vision of the peculiarities of informational and analytical support for the formation and implementation of public procurement in the economy of Ukraine, as well as directions for its improvement.

Methodology of the work – the position of institutional theory, management theory, Keynesian concept. On the basis of a systematic approach using methods of analysis and synthesis, deficiencies of information and analytical support in the field of public procurement were identified, and proposals were made for its improvement.

The results of the work – the necessity of proper informational and analytical support of processes of formation and realization of public procurements has been substantiated. The estimation of the status was made and the shortcomings of the information–analytical provision of public procurement in the Ukrainian economy were identified, measures were taken to improve their monitoring.

Conclusions – for proper information and analytical support of processes of formation and implementation of public procurement, it is necessary to carry out a complex of measures aimed at increasing the influence of this instrument on the development of the national economy, in particular, on the streamlining of the current legislation in the field of public procurement and public procurement, clarification of the methodological provisions of monitoring for tracking procurement at all the stages of its implementation, the impossibility of manifestation of corruption.

Key words: management, public procurement, information and analytical support.

Постановка проблеми. Важливим напрямом економічної політики держави та її функцією в ринкових умовах є здійснення позитивного впливу на соціально–економічний розвиток країни, задоволення суспільних пріоритетних потреб за рахунок раціонального використання коштів державного та місцевих бюджетів та інших джерел фінансування. В чинному законодавстві реалізація суспільних потреб здійснюється шляхом застосування публічних закупівель. В той же час слід підкреслити, що зазначений позитивний вплив можливий лише при прийнятті органами державного управління виважених обґрунтованих рішень, чому має сприяти належне системне інформаційно–аналітичне забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У значній мірі ефективність державного управління залежить як від застосування сучасних методів та інструментів впливу на розвиток економіки, так і від належного інформаційно–аналітичного за-

безпечення цієї діяльності. Насамперед це стосується механізму управління активами держави, інформаційно–аналітичне забезпечення якого не дозволяє в повній мірі раціонально використовувати фінансові ресурси, що спрямовуються на розвиток національної економіки, про що свідчать дослідження таких вчених, як С.Г.Дриги [1], А.М.Єриної [2], І.Г. Манцурова [3], Шкільняка М.М. [4] та інших. Це вимагає розробку положень щодо поліпшення інформаційно–аналітичного визначення розміру публічних закупівель та їх практичної реалізації.

Метою написання **статті** є авторське бачення особливостей Інформаційно–аналітичного забезпечення публічних закупівель в економіці України, а також напрямів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно–аналітичне забезпечення регулювання відносин щодо формування потреб у публічних закупівлях та їх практичне здійснення трансфор-

мується відповідно до зміни чинного законодавства, управлінських інновацій в цій сфері, а також потреб практики. При цьому інформаційно-аналітичне забезпечення доцільно розглядати відповідно до етапів формування суспільних потреб та їх задоволення.

На першому етапі при формуванні суспільних потреб важливим є визначення централізованих пріоритетних потреб суспільства, оскільки вони безпосередньо пов'язані із виконанням функцій держави щодо розвитку національної економіки та спрямовані на усунення «провалів ринку». На цьому етапі визначають наступні види сфер (окрім військово-промислового комплексу, потреби розвитку якого потребують спеціального дослідження та в даній роботі не розглядаються): 1) розроблення найважливіших новітніх технологій за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки та розвиток матеріально-технічної бази наукової і науково-технічної діяльності; 2) підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта); 3) розвиток сфери культури; 4) постачання продукції соціального призначення; 5) одержання приросту запасів корисних копалин та топографо-геодезичні роботи; 6) проведення земельної реформи та забезпечення охорони земельних ресурсів тощо.

Перелік та кількісні параметри показників, що характеризують зазначені аспекти національної економіки, повинні бути визначені на основі прогнозних розрахунків її соціально-економічного розвитку (зокрема, в сфері підготовки фахівців – на основі демографічних процесів, тенденцій розвитку видів економічної діяльності, відтворення робочої сили тощо). В якості критеріїв ефективності управлінських рішень на даному етапі в загальному вигляді може слугувати якісні характеристики ступеню виконання відповідними органами виконавчої влади своїх функцій щодо проведення політики у певних сферах (наприклад, у сфері охорони здоров'я – своєчасність та повнота задоволення потреб населення в ліках, надання своєчасної та якісної медичної допомоги).

Оскільки на даний час задоволення суспільних потреб здійснюється в залежності від їх бюджетного фінансування, тому відповідно до пункту 11 частини першої статті 8 Закону України «Про публічні закупівлі» державні замовники повинні розробляти річний план закупівель та його форма містить

інформацію згідно з Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження форм документів у сфері публічних закупівель» (від 22.03.2016 № 490 із змінами) [5].

На другому етапі здійснюються публічні закупівлі, а їх предметом виступають товари, роботи чи послуги, що закуповуються замовником у межах єдиної процедури закупівлі, щодо яких учасникам дозволяється подавати тендерні пропозиції або пропозиції на переговорах (у разі застосування переговорної процедури закупівлі). Публічні закупівлі здійснюються серед підприємств, організацій, інших суб'єктів господарювання всіх форм власності та важливим є визначення, з одного боку, найбільш прийнятної для даних закупівель процедурою (їх перелік зазнав протягом останнього часу – 2008–2016 рр. – певних змін, що спрямовані на забезпечення якісного виконання державних замовлень та публічних закупівель з урахуванням специфіки відповідних товарів, робіт, послуг та раціонального використання фінансових ресурсів, що виділяються на зазначені цілі), а з іншого – виконавця, котрий відповідав відповідним кваліфікаційним критеріям (зокрема, стосується наявності обладнання та матеріально-технічної бази; працівників відповідної кваліфікації, які мають необхідні знання та досвід; документально підтвердженого досвіду виконання аналогічного договору).

Усі процедури, що застосовуються при здійсненні публічних закупівель, слід класифікувати як конкурентні чи неконкурентні. Так, хоча з позиції забезпечення широкого кола учасників торгів пріоритет безумовно слід віддавати конкурентним процедурам закупівель, що мають мінімальні корупційні ризики та дозволяють забезпечити значну економію державних коштів, однак на практиці таких процедур не завжди можливо дотриматися, враховуючи ситуації та специфіку предмету закупівель.

При запровадженні конкурентних процедур найбільш прийнятними є відкриті торги шляхом застосування електронного аукціону, що проводиться у три етапи в інтерактивному режимі реального часу. Що стосується конкурентного діалогу, то він може бути застосовано замовником за таких умов: по-перше, замовник не може визначити необхідні технічні, якісні характеристики (специфікації) робіт або визначити вид послуг, і для прийняття оптимального рішення про закупівлю необхідно провести перегово-

ри з учасниками; по-друге, предметом закупівлі є консультаційні, юридичні послуги, розробка інформаційних систем, програмних продуктів, здійснення наукових досліджень, експериментів або розробок, виконання дослідно-конструкторських, будівельних робіт, визначення вимог до проведення яких потребує переговорів [6].

Відстеження публічних (державних) закупівель протягом останніх років (до 2017 року) здійснювалося в системі державних органів статистики за формою державного статистичного спостереження № 1–торги «Звіт про здійснення державних закупівель», що затверджена наказом Держстату від 12.11.2014 р. № 334 (далі – форма № 1–торги) [7], а з 2017 року – лише в системі закупівель на веб-порталі «Prozorro». Саме тому в подальшому в даній роботі аналіз щодо здійснення публічних (державних) закупівель за ретроспективний період буде ґрунтуватися на даних форми № 1–торги за відповідні роки.

При відстеження публічних (державних) закупівель слід виокремити групи показників, що відображають (в розрізі процедур) загальну кількісну та вартісну характеристику закупівель.

Так, перша група показників включає інформацію щодо: оголошень про результати проведення процедур закупівель (з них оголошень про результати проведення процедур закупівель, які відмінені чи визнані замовником такими, що не відбулися, в цілому); проведення процедур закупівель з урахуванням частин предмета закупівлі (лотів) (з них процедури закупівель відмінені чи визнані такими, що не відбулися за частинами предмета закупівлі (лотами)); кількості учасників, які подали пропозиції конкурсних торгів для участі у процедурах закупівлі; кількості пропозицій конкурсних торгів, у тому числі за частинами предмета закупівлі (лотами); кількості учасників – переможців (у тому числі вітчизняних чи іноземних суб'єктів господарювання); кількості укладених договорів у даному році та у попередні роки, які виконуються в даному році; звернень щодо усунення порушень під час проведення процедур закупівель.

Що стосується вартісної боку закупівель, то його характеризують такі показники, як: загальна річна сума коштів, запланованих замовником для закупівлі товарів, робіт і послуг (в тому числі кошти державних, казенних, комунальних підприємств, а також кошти господарських товариств, у яких державна або комунальна частка акцій пе-

ревищує 50 відсотків); загальна сума коштів, яку заявили у звітному періоді для закупівлі товарів, робіт і послуг; загальна сума коштів за укладеними договорами у звітному періоді для закупівлі товарів, робіт і послуг (у тому числі за рахунок різних джерел); загальна сума коштів (фактичні видатки) у звітному періоді за укладеними договорами для закупівлі товарів, робіт і послуг (у тому числі товарів, робіт, послуг); загальна сума коштів (фактичні видатки) у звітному періоді за договорами, укладеними в попередні роки, які виконуються [7].

При здійсненні третього етапу, що полягає у виконанні контрактів на закупівлю товарів (робіт, послуг) для суспільних потреб виконавцями (власне виготовлення товарів, здійснення робіт чи послуг), то він відображається у фактичних результатах та звітах про діяльність виконавці, а також частково відображений у статистичній звітності про державне замовлення та публічні закупівлі (щодо фактично виконаних робіт). Так, виконання державного замовлення щодо підготовки фахівців наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, а також підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів (післядипломна освіта) відображається у формі №1–держзамовлення (квартальна), що затверджена Наказом Держстату 02.12.2004 №37 (зокрема, щодо показників обсягів річних затверджених державних замовлень, фактично виділених коштів для їх виконання, обсягів державних замовлень за укладеними контрактами та їх фактичне виконання).

Четвертий етап полягає у контролі за виконанням умов контракту з боку органів, що мають здійснювати фінансовий контроль за використанням фінансових ресурсів (зокрема, Рахункова палата), а також в цілому дієвості органів управління щодо реалізації ними політики в певній сфері.

При проведенні контролю за здійсненням публічних закупівель обов'язково слід враховувати оцінку їх ефективності як способу використання державних коштів. Здійснюватись це повинно на основі визначення критеріїв і принципів оцінювання ефективності. В той же час один із значних недоліків чинного законодавства полягає в тому, що ефективність здійснення публічних закупівель розглядається тільки з точки зору економії коштів і практично зовсім не враховує відповідно сукупний ефект та ефективність суспільних витрат.

Перш за все слід виділити два найбільш вагомі види ефективності суспільних витрат – сус-

пільно-соціальну та бюджетну ефективність. Зокрема, перша характеризується соціально-економічними наслідками функціонування системи державного замовлення та їх реалізації в процесі публічних закупівель, враховуючи ефекти в суміжних галузях і вплив на соціальні процеси, а друга являє собою різницю між початковою максимальною ціною і кінцевою ціною публічного контракту. Крім того, слід розглядати якісні аспекти отриманого результату, зокрема оцінювати такі характеристики, як надійність, екологічність, естетичні властивості та інші параметри товарів, робіт, послуг.

В цілому ж слід мати на увазі, що державне замовлення в певних сферах та їх реалізація в процесі публічних закупівель – найважливіший фактор стимулювання економічного зростання, що проявляється у вигляді мультиплікативного ефекту і зацікавленості самих підприємств – виконавців в отриманні гарантованих вкладень. У свою чергу, прояв мультиплікативного ефекту виражається в кінцевому підсумку у збільшенні додаткових робочих місць, підвищенні зайнятості, зниженні безробіття, а значить і збільшенні сукупного попиту і, як наслідок, пропозиції. А для самих підприємств участь у державних замовленнях сприяє підтримці їхнього економічного зростання, забезпечуючи постійне джерело бюджетного фінансування, можливості доступу до досягнень науково-технічного прогресу, активного здійснення інноваційної діяльності.

Враховуючи особливості статистичного відстеження різних аспектів організації та здійснення витрат, спрямованих на задоволення суспільних потреб (зокрема, часткової втрати чинності законодавчих документів, що регламентують відносини в сфері державного замовлення, а також посилення уваги до власно публічних закупівель), при аналізі їх тенденцій розглянемо окремо процеси, пов'язані із здійсненням публічних закупівель.

Аналіз здійснення замовниками закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти проводиться на основі:

- даних щодо оголошень про проведення процедур закупівлі, оголошень про результати закупівель, повідомлень про відміну торгів або визнання їх такими, що не відбулися, повідомлень про відміну процедури закупівлі в одного учасника, оприлюднених на загальнодержавному веб-порталі «Державні закупівлі» (далі – веб-портал);

- державного статистичного спостереження за формою № 1 – торги «Звіт про проведення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти», яку подають головних розпорядників державних коштів;

- інформації Держказначейства щодо кількості попереджень про неналежне виконання бюджетного законодавства з причини неподання або подання неповного пакету підтвердних документів стосовно проведення процедур закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти, що не відповідає законодавству;

- довідки щодо розгляду Антимонопольним комітетом України скарг про порушення законодавства у сфері державних закупівель.

В процесі аналізу послідовно розглянемо порядок проведення процедур закупівлі замовниками починаючи від оприлюднення оголошень до їх виконання. Так, протягом 2010–2015 рр. кількість оголошень про результати проведення процедур закупівель в Україні зросла на 87,1% (з 38592 од. до 72216 од.), хоча у 2013 та 2014 рр. спостерігалось їх скорочення порівняно з попередніми роками відповідно на 27,3 та 10,6 %, і якщо у 2010 р. усі оголошення стосувалися конкурентних процедур, то у 2011 р. їх частка складала 86,4% та скоротилася до 57,4% у 2015 р. Серед оголошень, що стосувалися конкурентних процедур, домінували у 2011 р. відкриті торги, частка яких скоротилася з 72,0 % до 47,8% у 2015 р., запит цільових пропозицій скоротився відповідно з 14,1 до 9,5 %. За цей час частка кількості оголошень про результати проведення неконкурентних процедур закупівель зросла з 13,6% (у спосіб закупівлі в одного учасника до включно 2014 р.) до 42,6% (переговорна процедура закупівлі – у 2015 р.).

Слід зазначити, що не усі заплановані заявлені оголошення про результати проведення процедур закупівель були здійснені на практиці, та саме тому цікавим є аналіз динаміки тих, які відмінні чи визнані замовником такими, що не відбулися. Їх частка у загальній кількості оголошень складала у 2010 р. 25%, а у 2015 р. – 23,2%, при цьому відміна оголошених закупівель чи визнання їх замовником такими, що не відбулися, стосувалося насамперед конкурентних процедур, частка яких зросла з 81,2% у 2011 р. до 91,3% – у 2015 р. (тобто на 10,1 в.п.), тоді як неконкурентні процедури найчастіше завершувалися успішно (у 2015 р. – у 93,5 % випадків).

В цілому ж кількість проведених процедур закупівель з урахуванням частин предмета закупівлі (лотів) зростала з 95361 од. у 2010 р. до 110260 од. у 2015 р., або на 15,6%, при цьому частка тих, що відмінені, чи визнані такими, що не відбулися за частинами предмета закупівлі (лотами) складала 26,4 % у 2010 р. та 25,5 % у 2015 р.

Основними причинами відміни торгів або визнання їх такими, що не відбулися, є такі: по-перше, подання для участі у торгах менше двох пропозицій конкурсних торгів; по-друге, допущення до оцінки пропозицій менше ніж двох учасників; по-третє, відхилення всіх пропозицій конкурсних торгів відповідно до вимог чинного законодавства; по-четверте, відсутність подальшої потреби у товарах, роботах або послугах.

Не зважаючи на активізацію процедур публічних закупівель (їх зростання), загальна кількість учасників, які подали пропозиції для участі у відповідних процедурах, зменшилася з 143497 осіб у 2010 р. до 129757 у 2015 р., або на 9,6%, в тому числі щодо конкурентних процедур – відповідно з 98,1% до 72,7%, а по неконкурентних – з 1,9 до 27,3%. В результаті цього коефіцієнт, що характеризує відношення кількості учасників до загальної кількості оголошень, складав у 2010 р. 3,72 та поступово зменшився до 1,8, що в цілому свідчить про тенденцію зменшення конкуренції при здійсненні публічних закупівель.

Це може бути подолано як за рахунок розширення конкурентних процедур, більш широкого залучення до процедур публічних закупівель іноземних учасників в результаті активізації процесів євроінтеграції, так і скасування необґрунтованих обмежень при формуванні умов закупівель. Так, в структурі кількості учасників-переможців за їх місцем походження домінують вітчизняні виконавці державних контрактів, кількість яких збільшилася з понад 49,8 тис. осіб у 2010 р. до 65,5 тис. осіб у 2015 р. (або на 31,4%, а їх частка у загальній кількості залишилася на рівні 99,7%), тоді як кількість іноземних учасників збільшилися відповідно з 149 до 208 осіб та вони представлені у відкритих торгах та переговорній процедурі закупівлі.

Разом з тим, ситуація у цій сфері може змінитися в позитивному напрямі, оскільки, з одного боку, на даний час вітчизняне законодавство у сфері публічних закупівель в значній мірі відповідає міжнародним стандартам та принципам, умови участі у тендері були аналогічними до тих, що

вимагаються від учасників публічних тендерів в українській системі Prozorro, а з другого – вітчизняні виконавці починають адаптуватися до вимог міжнародних публічних закупівель. Підтвердженням цього є те, що українська компанія ДП ДГЗП «СпецТехноЕкспорт», що входить до складу державного концерну «Укроборонпром», стала першою українською компанією, що після приєднання України до Угоди COT про міжнародні публічні закупівлі (Government Procurement Agreement – GPA) отримала контракт від державної європейської компанії на постачання комплектуючих до танків Т-72 протягом 2017–2019 років на тендері, що проводився відповідно до європейської директиви Defence Directive 2009/81/EC [8].

Якщо аналізувати динаміку кількості укладених договорів, то вони зросли протягом 2010–2015 рр. на 37,8%. І хоча за процедурою закупівель темпи зростання укладених договорів складали 140,2% проти 137,7% без застосування такої процедури, все ж останній спосіб здійснення публічних закупівель домінує і його частка складала у 2015 р. 96,6%, що свідчить про значну децентралізацію цього процесу.

Крім того, в структурі укладених договорів за процедурою закупівель частка конкурентних процедур скоротилася з 94,5% у 2010 р. до 49,5% – у 2015 р. (на 45 в.п., в тому числі найбільше скорочення – на 24,7 в.п. спостерігається по відкритих торгах), тоді як неконкурентних процедур – відповідно зросла з 5,5% до 50,5%. Аналіз інформації щодо договорів, укладених у результаті проведення процедур закупівель у 2015 р., свідчить про те, що переважну більшість серед неконкурентних процедур закупівель (83,1% по кількості та 65,4% по вартості) складають закупівлі комунальних послуг (газу природного та послуг з транспортування природного газу магістральними та розподільними трубопроводами; електричної енергії та послуг з постачання електроенергії; послуг з постачання водяної пари і гарячої води (послуг з постачання теплової енергії); послуг з водопостачання та водовідведення), ринки яких традиційно є монопольними, а тому відповідно до законодавства їх закупівля може здійснюватися виключно за неконкурентною процедурою закупівлі.

Аналіз динаміки загальної річної суми коштів, запланованих замовником для закупівлі товарів, робіт, послуг, свідчить, що їх розмір зріс протягом

2010–2015 рр. лише на 12,2% та склав у 2015 р. понад 376,3 млрд. грн., в тому числі 59,4% з них припадає на застосування процедури закупівель (з них 33,0% представляють кошти державних, казенних та комунальних підприємств, а 23,5% – кошти господарських товариств, у яких державна або комунальна частка перевищує 50 відсотків) та 40,6% – закупівлі без застосування процедури закупівлі (відповідно – 44,5 та 17,7 %).

Якщо аналізувати динаміку загальної суми коштів за укладеними договорами для закупівлі товарів, робіт і послуг в межах застосування процедури закупівель, то їх частка у загальній запланованій сумі коштів, яку заявили, складала у 2010 р. 61,5%, а у 2015 р. – 73,8%, тобто зросла на 12,3 в.п., хоча у 2011–2014 рр. її значення коливалося в діапазоні 90,7–95,6%, що свідчить про більшу обґрунтованість публічних закупівель в цей період. В цілому ж як загальна запланована сума коштів, так і загальна сума коштів за укладеними договорами в межах застосування процедури закупівель мали тенденцію до зменшення – відповідно за період, що розглядається, на 26,2 та 11,3%, а загальна сума коштів за укладеними договорами для закупівлі товарів, робіт і послуг – усього (з урахуванням закупівель без застосування процедур) – на 25,3%.

Аналіз динаміки структури джерел фінансування публічних закупівель за укладеними договорами для закупівлі товарів, робіт і послуг свідчить, що найбільшу частку складали кошти суб'єктів господарювання державного та комунального секторів, котрі поступово зменшувалися з 80,8% у 2010 р. до 51% – у 2015 р. (в тому числі кошти господарських товариств, у яких державна або комунальна частка перевищує 50 відсотків, зменшилися відповідно з 60,7 до 16%, а кошти державних, казенних, комунальних підприємств зростали з 20,1% до 35,0%), частка коштів Державного бюджету України зростала з 9,6 до 23,7%, а місцевих бюджетів (без урахування коштів бюджету АР Крим) – з 8,1 до 23,4%.

Динаміка загальних фактичних видатків за укладеними договорами публічних закупівель свідчить, що вони в цілому скоротилися протягом 2010–2015 рр. на 35,6%. У свою чергу це свідчить про зменшення впливу держави на соціально-економічні процеси із застосуванням цього фінансового інструменту. При цьому спостерігається:

- по-перше, зменшення фактичних видатків за укладеними договорами відповідного ро-

ку – на 50,6%, тоді як за укладеними договорами в попередні роки, які виконуються, – збільшення на 40,7%, а їх питома вага у зальних видатках зросла з 16,4% у 2010 р. до 35,9% – у 2015 р.;

- по-друге, зменшення протягом зазначеного періоду фактичні видатки за укладеними договорами на придбання товарів – на 67,2%, тоді як на виконання робіт – збільшення на 13,4%, а надання послуг – на 44,0%;

- по-третє, збільшення частки фактичних видатків за укладеними договорами, що здійснено із застосуванням процедур закупівель, – з 30,3% у 2010 р. до 51,5% – у 2015 р. з відповідним зменшенням частки видатків, що здійснено без застосування процедур, що свідчить про певні позитивні зрушення та упорядкування порядку здійснення публічних закупівель.

Якщо розглядати динаміку загальних фактичних видатків за укладеними договорами за видами процедур публічних закупівель, то тут спостерігається їх зростання протягом 2010–2015 рр. на 9,7%, в тому числі за укладеними договорами звітнього року – на 3,0%, попередніх років, що виконуються, – на 30,6%, у зв'язку з чим питома вага останніх зросла з 24,3 % у 2010 р. до 28,9% – 2015 р. Із загальної суми коштів за фактичними видатками частка конкурентних процедур зменшилася з 63,4% у 2010 р. до 50,0% – у 2015 р., неконкурентних – відповідно з 36,6 до 50,0%, що свідчить про послаблення конкуренції в цій сфері.

З позиції організації процедур публічних закупівель представляє певний інтерес їх ритмічність, що проаналізована щодо 2015 року. Так, якщо протягом зазначеного року було подано оголошень про результати проведення процедур закупівель протягом I-го кварталу 40,6%, I півріччя – 59,4%, 9 місяців – 79,8%, кількість укладених договорів за процедурами закупівель – відповідно 41,3, 61,0 та 80,6%, а без їх застосування – 20,9, 41,4 та 60,8%, то фактичні видатки за процедурами закупівель складали 11,6, 31,1 та 56,4%, а без застосування – 14,1, 29,6 та 54,2%, тобто аналіз свідчить про значне навантаження на IV квартал при укладанні та фінансуванні договорів без застосування процедур. Такий стан справ не сприяє належній якості надання послуг, що підтверджується, зокрема, при аналізі ритмічності процесу оголошення публічних закупівель, укладанні договорів та їх виконання щодо науково-дослідних робіт, котрі в

значній мірі здійснюються в другому півріччі року, тобто свідчить про необхідність поліпшення організації в цій сфері.

В цілому оцінити масштаби публічних закупівель дозволяє аналіз при порівнянні динаміки фактичних видатків на закупівлі за укладеними договорами по відношенню до ВВП (табл. 1). Так, якщо ВВП країни зріс протягом 2010–2015 рр. на 82,8%, а видатки зведеного бюджету – на 79,9%, то фактичні видатки на закупівлі за договорами за цей же період зменшилися на 35,6%, в результаті чого їх питома вага у ВВП зменшилася за період, що аналізується, з 31,2 до 11,0% (на 20,2%), а у видатках зведеного бюджету – відповідно з 89,3 до 32,0% (на 57,3%). Тобто має місце суттєве зменшення впливу держави на розвиток національної економіки через такий дієвий інструмент, як публічні закупівлі.

Про якісні аспекти застосування публічних закупівель свідчать аналітичні дані Рахункової палати України, Державної фінансової інспекції України та їх територіальних органів, діяльність яких спрямована на оцінювання раціональності використання державних фінансових ресурсів, а також Мінекономрозвитку як центрального

органу виконавчої влади, що має повноваження проведення державної політики в цій сфері.

При розгляді сучасних організаційних питань інформаційно-аналітичного забезпечення публічних закупівель слід зазначити, що відповідно до положень Закону України «Про публічні закупівлі» усі їх процедури здійснюються із застосуванням електронних засобів, а само запровадження системи електронних закупівель та електронної системи оскарження сприяє підвищенню рівня конкуренції у сфері державних закупівель та зниженню рівня корупції. Так, лише у IV кварталі 2017 р. в системі Prozorro успішно завершилися більше 295 тис. лотів публічних закупівель з очікуваною вартістю понад 134 млрд грн., при цьому економія склала 5,8 млрд грн., або 4,31% від загальної суми укладених договорів [9].

Використання фінансових ресурсів держави знаходиться під постійним спостереженням державних фінансових служб, зокрема протягом 2015 р. органами Казначейства надано 306 попереджень про неналежне виконання бюджетного законодавства щодо взяття та/або реєстрації бюджетних зобов'язань (бюджетних фінансових зобов'язань) в частині виявлених порушень вимог

Динаміка ВВП та фактичних видатків на закупівлі за укладеними договорами

Показник	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 р. до 2010 р. +, - %, +
ВВП млн. грн.	1082569,0	1316600,0	1408889,0	1454931,0	1566728,0	1979458,0	182,8
Видатки бюджету (зведеного), млн.грн.	377873	416854	492455	505844	523126	679871	179,9
Фактичні видатки на закупівлі за договорами – усього, млн.грн.	337675,5	430715,5	445153,5	228121,2	198192,3	217502,7	64,4
% до ВВП	31,2	32,7	31,6	15,7	12,7	11,0	-20,2
до видатків бюджету	89,3	103,3	90,4	45,1	37,9	32,0	-57,3
в тому числі:							
– здійснені із застосуванням процедур закупівлі, млн.грн.	102188,3	226634,7	259189,3	125277,6	78658,8	112112,1	109,7
% до ВВП	9,4	17,2	18,4	8,6	5,0	5,7	-3,7
до видатків бюджету	27,0	54,3	52,6	27,8	15,0	16,5	-10,5
– здійснені без застосування процедур, млн.грн.	235487,2	204080,8	185964,2	102843,6	119533,5	105390,6	44,8
% до ВВП	62,3	49,0	37,8	20,3	22,9	15,5	-16,5
до видатків бюджету	62,3	49,0	37,8	20,3	22,9	15,5	-46,8

Джерело: розроблено автором на основі даних Мінфіну, Держстату

у сфері закупівель (далі – попередження) на загальну суму близько понад 390,2 млн. грн, з них: по коштах Державного бюджету України 81 попередження на загальну суму понад 112,9 млн.грн, по коштах місцевих бюджетів – 225 попереджень на загальну суму понад 277, 2 млн. грн. [10].

Серед основних порушень, які виявлено органами Казначейства, слід відмітити:

- відсутність документів, передбачених Законом, або їх невідповідність встановленим законодавством вимогам щодо оформлення (67 попереджень на суму понад 70, 5 млн. грн);
- не оприлюднення або порушення порядку оприлюднення інформації щодо закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти відповідно до вимог законодавства 59 попереджень на суму близько 98,5 млн. грн);
- невідповідність укладеного договору про закупівлю звіту про результати проведення процедури закупівлі та річному плану закупівель (32 попереджень на суму близько 78, 3 млн.грн);
- договір про закупівлю укладено з порушенням строків, передбачених абзацами третім, четвертим частини другої статті 31, абзацом четвертим частини п'ятої статті 36, абзацом другим частини третьої статті 39 Закону (24 попередження на суму понад 99, 0 млн. грн);
- відсутність річного плану закупівель (14 попереджень на суму близько 9, 2 млн.грн);
- інші порушення (80 попереджень на суму понад 72,4 млн. грн), з них 37 попередження надано у зв'язку з порушенням терміну подання річного плану закупівель.

Крім того, за даними органу оскарження – постійно діючої адміністративної колегії з розгляду скарг Антимонопольного комітету України протягом 2015 р. було подано 1342 скарг про порушення законодавства у сфері державних закупівель (проти 930 – у 2014 р.). При цьому за результатами аналізу рішень органу оскарження щодо задоволених скарг, як правило, приймалися рішення, якими зобов'язують замовників: по–перше, внести зміни до документації конкурсних торгів з метою усунення дискримінаційних вимог; по–друге, скасувати прийняті рішення та завершити процедуру відповідно до чинних вимог; по–третє, відмінити процедуру закупівлі [11].

Висновки

Аналіз свідчить, що публічні закупівлі представляють собою достатньо складний інструмент ре-

алізації потреб розвитку національної економіки, має належне правове забезпечення (на відміну від державного замовлення, котре потребує актуалізації), використовує як фінансові ресурси держави (державний та місцеві бюджетні ресурси), так і суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки. Незважаючи на абсолютне зростання фактичних видатків на закупівлі, їх обсяг у відносному вимірюванні до ВВП має тенденцію до поступового зменшення. Фактичний стан справ у певних сферах (зокрема, науці, освіті, охороні здоров'я, соціальній сфері тощо) свідчить про те, державне замовлення та публічні закупівлі не в повній мірі виконують свої функції. Крім того, не заперечуючи позитивних зрушень в сфері запровадження системи електронних закупівель системи Prozorro, все ж слід наголосити суттєві недоліки при здійсненні публічних закупівель.

Все це зумовлює необхідність вдосконалення регулювання відносин в сфері задоволення суспільних потреб в процесі формування державного замовлення та здійснення публічних закупівель для забезпечення виконання державної своїх функцій, в тому числі й інформаційно-аналітичного поліпшення обґрунтування управлінських рішень. Насамперед необхідно впорядкувати чинне законодавство в сфері державного замовлення та публічних закупівель, що дозволить створити належні умови вдосконалення їх статистичного забезпечення, а також простежувати ці процеси протягом усього циклу, починаючи від прийняття управлінських рішень, до їх практичної реалізації та контролю за цільовим використанням коштів.

Вкрай важливим запровадити дієвий моніторинг публічних закупівель, котрий має представляти собою систему спостережень в цій сфері, що слід здійснювати на постійній основі за допомогою збору, узагальнення, систематизації та оцінки інформації про здійснення закупівель, у тому числі реалізації планів закупівель.

Мета здійснення такого моніторингу закупівель полягає у наступному: 1) оцінка ступеня досягнення цілей здійснення закупівель; 2) оцінка обґрунтованості закупівель відповідно до законодавства; 3) попередження порушень; 4) виявлення порушень у процедурі; 5) вдосконалення законодавства у сфері закупівель.

Для реалізації ефективного моніторингу необхідно розробити та запровадити:

– автоматичні індикатори ризиків, що забезпечать можливість автоматично здійснювати вибір процедури закупівлі, що містить ознаки порушень законодавства у сфері закупівель;

– вичерпний перелік підстав для проведення моніторингу закупівель, що дозволить врегулювати питання повноважень органу державного фінансового контролю щодо прийняття рішення про початок моніторингу закупівлі за наявності однієї або декількох таких підстав;

– обов'язкової публікації інформації в електронній системі закупівель про початок і закінчення моніторингу, про результати його проведення, про обмін інформацією між органом державного фінансового контролю та замовником на всіх етапах проведення моніторингу;

– принцип не втручання контролюючого органу у процес проведення закупівель, що сприятиме не затягуванню процесу закупівлі.

Враховуючи накопичений досвід, слід також формувати бази даних та аналітичні матеріали про здійснені публічні закупівлі, випадки порушень та зловживань в цій сфері для запобігання корупційних проявів.

Список використаних джерел

1. Дрыга С.Г. Модернизация экономических отношений в сфере государственного заказа в Украине // А.В. Беспалова, С.Г. Дрыга // Экономический бюллетень Научно-исследовательского экономического института Министерства экономики Республики Беларусь. – 2017. – №11. – С.49–55.

2. Манцуров І.Г. Макроекономічна статистика, том 1. Підручник для вищ. навч. закл. / І.Г.Манцуров, А.М.Єріна, О.К.Мазуренко та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. І.Г.Манцурова. – К: КНЕУ, 2013. – 325 с.

3. Манцуров І.Г. Феномен стратегічно важливих підприємств в Україні / І.Г.Манцуров, В.В. Новиков, О.Ю.Рудченко // Україна : аспекти праці. – 2017. – №3. – С.44–51.

4. Рудченко О.Ю. Управління державним сектором: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / О. Ю. Рудченко, М.М. Шкільняк // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 2 (5). – Режим доступу до журн. : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11roytp.pdf>.

5. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження форм документів у сфері публічних закупівель» (від 22.03.2016 № 490 із змінами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0449-16/paran6#n6>

6. Закон України «Про публічні закупівлі» (25.12.2015 року № 922–VIII). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/922-19>

7. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Українська компанія вперше виграла тендер на держзакупівлі в ЄС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/11/24/7074164/>

9. <http://www.me.gov.ua>

10. Звіт Рахункової палати за 2017 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16755497/Zvit_RP_2017.pdf?subportal=main

11. <http://www.amc.gov.ua/amku>

References

1. Druha S. Modernizatsij ekonomicheskikh otnoshenij v sfere gosudarstvennogo zakaza v Ukraine [Modernization of economic relations in the sphere of state order in Ukraine] // S. Druha, A. Bespalova // Ekonomicheskij duleten Nauchno-issledovatel'skogo ekonomicheskogo instituta Ministerstva ekonomiki Respubliki Belarus. – 2017. – №11. – P.49–55.

2. Mantsurov I.G. Makroekonomichna statistuka [Macroeconomic statistics], tom 1. nidruchnik dlj vuch. navch. zakl. / I.G. Mantsurov, A.M.Erina, O.K.Mazurenko ta in.; za red. I.G. Mantsurova. – K: KNEU, 2013. – 325 p.

3. Mantsurov I.G. Fenomen strategichno vazlyvuh nidprijemstv v Ukrayine [The phenomenon of strategically important enterprises in Ukraine] / I.G. Mantsurov, V.V. Novikov, O.Y.Rudchenko // Ukraina : aspektu pratchi. – 2017. – №3. – P.44–51.

4. Rudchenko O.Y. Upravinnj derchavnym sektorom: problemi ta nerspektivy [Public sector governance: challenges and perspectives] / O.Y.Rudchenko, M.M. Chkilnjak // Sotchialno-ekonomichni problemi i dergava. – 2011. – Vyp. 2 (5). : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11roytp.pdf>.

5. Nakaz Ministerstva ekonomichnogo rozvitkv i tovgivli Ukrayine «Pro zatverdgenj form dokumentiv u cferi publichnuh zakupivel» (vid 22.03.2016 № 490 iz zminami). : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0449-16/paran6#n6>

6. Zakon Ukrayine «Pro publichnuhi zakupiveli» (25.12.2015 roku № 922–VIII): <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/922-19>

7. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Ukrayinska kompanij vperche vugrala tender na derchzakupivli v EC. – [Elektronnuj recurs/ – Rechim dostupu: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/11/24/7074164/>

9. <http://www.me.gov.ua>

10. Zvit Rahunkovoj palati za 2017 rik. – [Elektronnuj recurs/ – Rechim dostupu: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16755497/Zvit_RP_2017.pdf?subportal=main

11. <http://www.amc.gov.ua/amku>

Дані про авторів

Беспалова Анна Вікторівна,

здобувач кафедри статистики, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

e-mail: annabespalova1@gmail.com

Рудченко Олександр Юрійович,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри статистики ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

e-mail: rudchenkoa1@ukr.net

Данные об авторах

Беспалова Анна Викторовна,

соискатель кафедры статистики ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»,

e-mail: annabespalova1@gmail.com

Рудченко Александр Юриевич,

доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры статистики ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»

e-mail: rudchenkoa1@ukr.net

Data about the authors

Anna Bespalova,

Applicant of the Department of Statistics SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

e-mail: annabespalova1@gmail.com

Aleksandr Rudchenko,

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Statistics SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

e-mail: rudchenkoa1@ukr.net

УДК 338.242.4:339.172

DOI: 10.5281/zenodo.2581115
СТАСІНЕВИЧ С.А.,
БОЄВ В.А.

Удосконалення регулювання біржової діяльності – запорука відродження біржового ринку України

Предмет дослідження – сукупність відносин, що виникають в процесі державного регулювання діяльності учасників біржового ринку.

Метою написання *статті* є дослідження сучасних проблем регулювання біржового ринку України та обґрунтування пропозицій щодо їх розв'язання як першочергового напрямку відновлення та розвитку біржової діяльності в країні.

Методологія проведення роботи – використання монографічного методу (при дослідженні проблем формування та ретроспективи біржової діяльності на вітчизняному ринку), порівняльного методу (при оцінці стану українського біржового ринку в співставленні з його рівнем за рубежом), статистичного методу (в процесі вивчення динаміки кількісних показників інституалізації та обсягів біржової торгівлі в Україні).

Результати роботи – виявлені недоліки державного регулювання біржової діяльності в Україні, які в значній мірі обумовлюють проблеми розвитку вітчизняного біржового ринку. Вказані основні заходи удосконалення державної позиції щодо біржового товарного та фондового ринків України, зокрема в частині законодавчого забезпечення біржової торгівлі, направлені на формування цивілізованого, ліквідного біржового ринку країни.

Висновки – біржовий ринок у нашій країні не зайняв відповідного місця як того вимагає досвід розвитку ринкової економіки. Він потребує удосконалення законодавчо-правової бази, організаційно-координаційного забезпечення з боку держави.

Ключові слова: біржовий ринок, товарний ринок, ринок цінних паперів, державне регулювання, законодавство, передовий світовий досвід.

Совершенствование регулирования биржевой деятельности – залог возрождения биржевого рынка Украины

Предмет исследования – совокупность отношений, возникающих в процессе государственного регулирования деятельности участников биржевого рынка.

Целью написания **статьи** является исследование современных проблем регулирования биржевого рынка Украины и обоснование предложений по их решению как первоочередного направления восстановления и развития биржевой деятельности в стране.

Методология проведения работы – использование монографического метода (при исследовании проблем формирования и ретроспективы биржевой деятельности на отечественном рынке), сравнительного метода (при оценке состояния украинского биржевого рынка в сопоставлении с его уровнем за рубежом), статистического метода (в процессе изучения динамики количественных показателей институализации и объемов биржевой торговли в Украине).

Результаты работы – выявлены недостатки государственного регулирования биржевой деятельности в Украине, которые в значительной степени обуславливают проблемы развития отечественного биржевого рынка. Указаны основные мероприятия усовершенствования государственной позиции по отношению к биржевому товарному и фондовому рынкам Украины, в частности что касается законодательного обеспечения биржевой торговли, направленные на формирование цивилизованного, ликвидного биржевого рынка страны.

Выводы – биржевой рынок в нашей стране не занял соответствующего места как того требует опыт развития рыночной экономики. Он требует совершенствования законодательно-правовой базы, организационно-координационного обеспечения со стороны государства.

Ключевые слова: биржевой рынок, товарный рынок, рынок ценных бумаг, государственное регулирование, законодательство, передовой мировой опыт.

STASINEVYCH S.A.,
BOIEV V.A.

Improving the regulation of stock market activity – a pledge of the revival of the exchange market in Ukraine

The subject of the research is a set of relations arising in the process of state regulation of the activities of participants in the exchange market.

The purpose of writing this article is to study the current problems of regulating the Ukrainian exchange market and justify proposals for their solution as a priority area for the restoration and development of exchange activity in the country.

The methodology of the work is the use of a monographic method (in the study of problems of formation and retrospectives of exchange activities in the domestic market), a comparative method (in assessing the state of the Ukrainian exchange market in comparison with its level abroad), a statistical method (in the process of studying the dynamics of quantitative indicators of institutionalization and the volume of exchange trade in Ukraine).

The results of the work are the identified shortcomings of the state regulation of exchange activities in Ukraine, which largely determine the problems of the development of the domestic exchange market. The main measures to improve the state position in relation to the exchange commodity and stock markets of Ukraine are indicated, in particular with regard to the legislative support of exchange trade, aimed at the formation of a civilized, liquid exchange market in the country.

Conclusions – the exchange market in our country has not taken the appropriate place as required by the experience of developing a market economy. It requires improvement of the legislative and legal framework, organizational and coordination support from the state.

Keywords: *stock market, commodity market, securities market, state regulation, legislation, advanced world experience.*

Постановка проблеми. Важливу роль в забезпеченні прозорості та ефективності функціонування біржового ринку відіграє механізм його регулювання.

Регулювання біржової діяльності здійснюється органами чи організаціями, уповноваженими на виконання функцій регулювання. З цих позицій розрізняють державне регулювання біржового ринку, регулювання з боку професійних учасників ринку або саморегулювання ринку.

Наразі в Україні нагально стоять завдання підвищення якості державного регулювання товарного та фондового ринків, покращення міжнародного та національного співробітництва у даній сфері.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання регулювання біржового ринку досліджують ряд сучасних українських науковців та практиків: О.Біловодська [1] М. Бурмака, Р. Дудяк, І. Охріменко, Ф. Мозговий, О.Ткаченко, М. Солодкий [10], О. Сохацька [11], Н. Хоружий, Т.Хромаєв [3] та ін.

Виділення невирішених питань. Окремі дослідники біржового ринку вважають, що не зважаючи на національні відмінності всі стратегії розвитку біржового ринку побудовані на провідній ролі держави. Недооцінка з боку державних органів країни важливості розбудови біржового товарного ринку призвела до занепаду, дискредитації та повної деградації цього ринку [10].

Дійсно, на протязі всього періоду становлення біржового товарного ринку на теренах України в державі не було створено й не існує в даний час центрального спеціального державного органу, як би кваліфіковано опікувався розвитком організованого товарного ринку в країні. В певній мірі координацію торгівельної діяльності в даному сегменті товарного ринку в Україні здійснювало Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, окремі управлінські дії щодо нього – профільні міністерства, зокрема Міністерство аграрної політики та продовольства України, як державний орган управління однієї з провідних галузей економіки країни, що продукує основний біржовий товар в країні. Безперечно, в нинішніх складних умовах багатоаспектного реформування економічних відносин в Україні для розвитку, а практично побудови біржового товарного ринку з нульових позицій, вкрай необхідним є формування цілісної державної стратегії його відродження.

Мета статті проаналізувати сучасні проблеми регулювання біржового ринку України та обґрунтувати важливість і пропозиції щодо їх розв'язання як першочерговий напрям відновлення та розвитку біржової діяльності в країні.

Виклад основного матеріалу. Основним сегментами біржового ринку є так звані біржовий товарний ринок та біржовий ринок цінних паперів. Вчені та практики мають різні точки зору на понятійний апарат (визначення), змістове наповнення (якісний склад) цих сегментів взагалі і зокрема в Україні. Так, біржовий товарний ринок, мабуть – що в силу його організованості (де-факто в світі розвиненої ринкової економіки та такої, якою має бути торгівля в Україні), називають регульованим, а біржовий ринок цінних паперів ще іменується як фондовий ринок чи ринок капіталу і на те є свої причини [6]. Але найгострішою проблемою сьогодні є плачевний стан біржової торгівлі на теренах України як товарами, так і цінними паперами, валютою та іншими фінансовими інструментами.

Біржова торгівля товарами (речовими активами) повинна сприяти якомога швидшому просуванню продукції зі сфери виробництва у сферу споживання, визначенню рівня цін на основі закону попиту і пропозиції, де він найбільше себе проявляє. Крім того, біржі, на яких укладаються форвардні та ф'ючерсні угоди виконують відповідно функцію кредитування та уникнення ризику для товаровиробників.

Організаційно-економічний механізм біржового ринку дозволяє забезпечити гарантованість реалізації договірних зобов'язань учасників торговельних операцій, страхування і перерозподіл ризиків виконання укладених угод про майбутні поставки товару, а отже, стабільність виробничої діяльності підприємств.

Інформаційне забезпечення учасників товарних ринків передбачає надання максимальної за обсягами інформації для учасників біржового та позабіржового ринку про стан попиту, пропозиції, ціни, конкуренцію на товари. Як свідчить досвід країн з розвинутою ринковою економікою, біржі у процесі еволюції перетворилися з каналу продажу продукції на інформаційну систему щодо стану і прогнозу розвитку ціни відповідного товарного ринку. Тобто товарні біржі з оптових ринків

перетворилися на місце, де формуються середні ціни (поточні і прогнозні), на які орієнтуються всі суб'єкти товарного ринку.

Розвиток біржової діяльності в Україні характеризується значною кількістю бірж: в 1996 р. (на початок року) в Україні було зареєстровано 88 бірж, в 2000 р. їх налічувалось 365, в 2005 р. – 458, станом на кінець 2011 р. їх кількість досягла майже 6 сотень. На початок 2015 р. в країні нараховувалось 555 товарних бірж [2]. Про кількість бірж в Україні в подальші роки офіційна статистика відсутня: Державна служба статистики України не надає інформації. Чи не є причиною цього та обставина, що: фактично функціонувала лише незначна частина зареєстрованих бірж. При цьому чітко прослідковується динаміка скорочення кількості й питомої ваги діючих бірж. Так, в 2010 р. діяльність здійснювали 331 біржі або 64,9 % зареєстрованих на початок року, то в 2011 р. – 339 або 63,1 %, в 2012 р. – 289 або 51,4 %, а в 2013 р. відповідно – 260 або 45,3 %, в 2014 р. – 2017 або 35,3 %, в 2015 р. – 146 або 26,3 %. До того ж, під процесом функціонування не рідко слід розуміти, що на певній біржовій установі на протязі року відбулось всього лиш декілька біржових торгів. У зв'язку з цим переважна більшість так званих бірж в Україні залишаються біржами на папері.

Практично всі вітчизняні біржі не мають сучасної матеріально-технічної бази, електронних систем торгівлі та клірингу, малопотужні, середній розмір статутного капіталу кожної із них не перевищує 300 тис. грн, а сума щорічних надходжень ледь досягає 100 тис. грн, вони і надалі залишаються інвестиційно непривабливими, укомплектовані фахівцями, що недосконало володіють знаннями сучасних біржових технологій, торгують лише спотовими та форвардними контрактами [10], об'єктами біржових угод виступають товари, які не відповідають класичним вимогам до біржових товарів. В той час як ринок світу в цілому обслуговують менше 100 бірж. Дані звітів Асоціації ф'ючерсної індустрії (Futures Industry Association) показують, що починаючи з 2014 р. аналізу підлягає не 84 світові біржі, а 75. Загалом у 2014 р. загальний обсяг торгівлі на 75 досліджуваних біржах становив 21,87 млрд. контрактів [1].

Ринок цінних паперів в Україні на даний час перебуває також в стані сповільнення діяльності. Загальний обсяг торгів на біржовому фондово-

му ринку в 2017 р. досяг семирічного мінімуму (зменшився до 205,79 млрд грн.).

Більшість із 8 наявних фондових бірж в 2017 р. демонстрували зниження кількості укладених біржових контрактів. Лише дві фондові біржі – «ПФТС» та «Перспектива», відзначалися помітними обсягами торгівлі, контролюючи майже 96 % вартості біржових угод. [3]. При цьому торгували на біржах переважно державними облігаціями України: протягом 2017 р. зафіксовано угод з державними облігаціями України на суму 189,54 млрд грн (92,1% від загального обсягу біржових контрактів у цьому році).

За участю нерезидентів в 2017 р. обсяг торгів на ринку цінних паперів становив 55,68 млрд грн: порівняно з 2016 р. зацікавленість іноземних інвесторів українськими активами у 2017 р. впала на 86,53 % – на фоні значного зменшення загального обсягу торгів на ринку цінних паперів в 2017 р. частка операцій за участю нерезидентів зменшилась з 19,43 % до 11,88 %.

Мають бути виправлені всі викривлення в біржовому українському русі, врахований багатомісний світовий досвід в цілому та приклади конкретної розбудови біржового ринку в окремих країнах в сучасних умовах. Для цього необхідний спеціальний державний орган, який би ініціював, запроваджував, реалізував, координував, контролював виконання рішень щодо створення та функціонування біржових установ, інфраструктурних інституцій з обслуговування бірж товарного сектора ринку, тобто регулювання діяльності професійних учасників біржової торгівлі на умовах оптимального співвідношення елементів ринкової економіки та державної участі.

Регулювання біржового ринку має наступні цілі:

1. підтримка порядку на ринку, створення нормальних умов для роботи всіх учасників ринку;
2. захист учасників ринку від несумлінності і шахрайства окремих осіб або організацій, від злочинних організацій та злочинців взагалі;
3. забезпечення вільного та відкритого процесу біржового ціноутворення на основі концентрації попиту і пропозиції;
4. створення ефективного ринку, на якому завжди є стимули для підприємницької діяльності і кожен ризик адекватно винагороджується;
5. створення нових біржових ринків, підтримка біржових структур, починань і нововведень і т.п.;
6. вплив на біржовий ринок з метою досягнення певних суспільних цілей.

Процес регулювання на біржовому ринку включає:

- створення нормативної бази його функціонування, тобто розробка законів, постанов, інструкцій, правил, методичних положень та інших нормативних актів;
- відбір професійних учасників біржового ринку;
- контроль за дотриманням виконання всіма учасниками ринку норм і правил функціонування ринку;
- систему санкцій за відхилення від встановлених норм і правил.

Прикладами прогресивного досвіду регулювання біржового ринку в зарубіжних країнах можуть слугувати як країни з декількома столітньою історією біржової торгівлі, так і фактично постсоціалістичні держави.

Основним законодавчим актом в Англії щодо регулювання біржового ринку є «Financial Services and Markets Act», прийнятий в 2000 р. Його положення відображають види діяльності, що підлягають регулюванню, механізми регулювання ринку, лістинг, контроль за операціями на ринку, штрафи за зловживання, дисциплінарні міри, арбітраж, правила та керівництво роботою, порядок збору інформації, проведення розслідування, інвестиційні схеми тощо.

В рамках акту створений єдиний регулятор для всієї індустрії фінансових послуг. Це незалежний орган Financial Services Authority (FSA). Важливими цілями FSA є визначення ризиків, які можуть мати негативний вплив на забезпечення економічної ефективності функціонування товарного ринку та ринку фінансових послуг, покращення роботи менеджменту, збереження оптимальних пропорцій регуляторних обмежень та процесів саморегулювання ринків, формування конкурентного середовища, міжнародна діяльність.

Наймолодшим активно функціонуючим ф'ючерсним товарним ринком в світі є ринок Угорщини, хоча тут працюють лише дві біржі: Budapest Commodity Exchange та Budapest Stock Exchange. Спочатку біржовий ринок в цій країні створювався як ринок наявного товару, але протягом 10 років трансформувався у ф'ючерсний.

Активний і успішний розвиток біржового ринку Угорщини в значній мірі обумовлений формуванням ефективного регуляторного механізму. В країні були прийняті закони в 2000 р. «Про товарну біржу», а в 2001 р. «Про ринки капіталу», які ставили за мету врегулювання питань діяль-

ності бірж, забезпечення захисту прав інвесторів, регулювання ринку товарних деривативів.

Основним регулюючим органом біржового ринку Угорщини є Hungarian Financial Supervisory authority (HFSA) – єдина державна установа, що регулює весь ринок фінансових і біржових послуг. HFSA здійснює нагляд за біржовою діяльністю, використовуючи для цього непрямі методи впливу. Так рішення щодо функціонування біржового ринку приймає Рада директорів бірж та Розрахункової палати, але коли воно не задовольняє HFSA, регулятор не затверджує його.

Послідовно та логічно, а головне враховуючи наступність вибудовувалась система регулювання біржового ринку в США від першого федерального Закону, що регулював ф'ючерсну торгівлю, прийнятого Конгресом США у 1921 році, Закону про товарну біржу 1936 року, згідно з яким відбулося створення Комісії з товарних бірж, до якої увійшли міністри сільського господарства, торгівлі, юстиції або їх уповноважені представники. Питаннями практичного застосування Закону про товарну біржу Комісія займалась до 1947 р., коли було створено Адміністрацію товарних бірж у складі міністерства сільського господарства. З часом у діяльності Адміністрації товарних бірж виявились два серйозні недоліки: її влада не поширювалась на увесь спектр ф'ючерсної торгівлі, оскільки вона займалася в основному сільськогосподарськими товарами, і її повноваження вже не відповідали рівню розвитку біржової торгівлі. Тому в 1974 р. було прийнято Закон про Комісію з товарної і ф'ючерсної торгівлі – практично були внесені зміни до Закону про товарну біржу і передбачено створення незалежної державної Комісії з ф'ючерсної торгівлі товарами замість Адміністрації товарних бірж міністерства сільського господарства. Персонал, інформаційні фонди та асигнування Адміністрації бірж було передано новій Комісії. Закон про ф'ючерсну торгівлю 1978 р. розширив юрисдикцію вказаної комісії. На початку 90-х років законодавство з ф'ючерсної торгівлі було доповнено в напрямку посилення регуляторних механізмів. Згодом згідно із законом про Комісію з торгівлі ф'ючерсними товарами біржам з метою саморегулювання своєї діяльності було дозволено створити Національну асоціацію ф'ючерсної торгівлі.

Головні положення регулювання функціонування в Україні фондового ринку визначаються зако-

нами України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» (1996 р. прийняття) та «Про цінні папери та фондовий ринок» (2006 р.).

Біржовий ринок товарів перебуває в умовах більш недосконалого законодавчо-правового поля. Закон України «Про товарну біржу» був прийнятий ще в 1991 році – його положення не відповідають сучасним вимогам [8].

Даний закон встановлює майнові та управлінські вимоги до товарної біржі, які носять декларативний характер, оскільки не визначають механізмів взаємодії між суб'єктами організованих ринків. Тому вітчизняний товарний біржовий ринок практично не виконує жодної з функцій, які він забезпечує в країнах з розвинутою ринковою економікою: вільного прозорого ціноутворення, моніторингу та прогнозування кон'юнктури ринку, оптимізація товаропотоків, гарантування виконання договірних зобов'язань, страхування ризиків і т.п.

Наразі біржі світу торгують переважно ф'ючерсними й опціонними контрактами, що забезпечує у ринковій економіці для виробників і споживачів страхування цінових ризиків, диверсифікацію фінансування, відкриваючи доступ до кредитних ресурсів та можливості стійкого розвитку. Це стало можливим за умови всеохоплюючого законодавства, розвинутої інфраструктури біржового ринку, зокрема гарантуючих ліквідність на ринку клірингово-розрахункових систем. Відсутність цих механізмів у нашій країні не дозволяє швидко перейти до впровадження торгівлі ф'ючерсними контрактами. Існує нагальна потреба здійснити ретельну розробку та прийняття законодавчо-правових актів стосовно розвитку ринку деривативів та прискореного впровадження механізмів торгівлі цими інструментами.

1 вересня 2017 р. до Верховної Ради України був поданий законопроект Про ринки капіталу та регульовані ринки» (реєстраційний № 7055). Метою проекту, як зазначено у Пояснювальній записці до нього, є комплексне врегулювання питань функціонування ринків, зокрема деривативів, функціонування регульованих ринків та розбудови їх інфраструктури [6].

Для досягнення цієї мети у проекті Закону, згідно з його преамбулою, пропонується врегулювати відносини, що виникають під час укладення та виконання деривативів та правочинів на ринках капіталу та інших регульованих ринках. При цьому з дня набрання чинності цим Законом визнається таким,

що втрапить чинність, закон України «Про товарну біржу». а також вносяться відповідні зміни до цілого ряду законодавчих актів: 8 кодексів та 44 законів.

Прийняття проекту, на думку суб'єктів права законодавчої ініціативи, дозволить сприяти ефективному розвитку ринку деривативів; розбудовувати біржову інфраструктуру на основі уніфікованих підходів, що, в свою чергу, дозволить в майбутньому знизити ризики невиконання угод, отримати прозорі ціни на активи, які будуть допущені до торгів на організованих ринках, та репрезентативні біржові цінові індикатори, а отже сприятиме покращенню управління ціновими ризиками» тощо. Крім цього, законопроект спрямований на забезпечення виконання вимог Угоди про асоціацію в частині імплементації ряду Директив та Регламентів ЄС [6].

Потрібно активніше рухатися в бік правил європейського фінансового, енергетичного та аграрного ринків, створювати власну надійну інфраструктуру для організованої торгівлі, щоб стати повноцінною частиною світового ринку. Розвиток в Україні організованої торгівлі агропродовольчою продукцією, газом та електроенергією як на споті, так і ф'ючерсними контрактами, дасть потужний стимул для зростання економіки України [4].

Відсутність належного державного регулювання ринковими процесами на внутрішньому аграрному ринку призводить до його монополізації приватними торговельними організаціями та занепаду біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією та біржовими товарами аграрного походження. На зовнішньому ринку ціновий диктат здійснюють трейдери, в результаті чого відбувається вимивання фінансових коштів з агросектору країни. Для цього й потрібне суттєве удосконалення законодавчого забезпечення товарного ринку країни.

Потрібна консолідація зусиль з боку держави та існуючої мережі діючих агропромислових бірж у напрямку розбудови організованого аграрного ринку. Для цього доречно створення державного інституту з регулювання та координації діяльності професійних учасників біржової торгівлі для оптимального співвідношення елементів ринкової економіки та державної участі.

На жаль, в Україні прозорість бізнесу сприймається радше як ризик і до сих пір не вважається перевагою, а скоріше слабкістю і вразливістю. Одна з причин такої ситуації – відсутність правил – чітких, зрозумілих, прийнятих усіма гравцями, а також

відсутність довіри одне до одного і, в першу чергу, до держави. Однак жоден фінансовий інструмент не запрацює без чітких правил. Вони потрібні, щоб Україна не залишалася незрозумілою юрисдикцією для глобальних учасників з усього світу.

Такі правила не потрібно вигадувати. Вони давно написані та «протестовані» на європейських ринках. У цих правилах повинні бути зафіксовані вимоги до організованої торгівлі, правила розрахунків, забезпечення гарантій розрахунків та поставок товарів, порядок розкриття інформації про торги, формування цінових індикаторів, на підставі яких учасники можуть укладати угоди і яким вони можуть довіряти. Це дозволить уникнути маніпулювання ціною інформацією [4]. Всі ці правила прописані в законопроекті «Про ринки капіталу і організовані товарні ринки» (№7055).

Разом з тим вказаний проект закону викликав немало питань. Наприклад, суспільні відносини щодо регульованого товарного ринку у проекті висвітлені недостатньо: зокрема, зі змісту проекту не можна чітко зрозуміти, які є вимоги до того, що саме торгується на цьому ринку, хто є його учасниками, яка конкретно професійна діяльність здійснюється на ньому, не визначені особливості діяльності його операторів, укладення та виконання правочинів. До того ж не зрозуміло, що має статися в умовах імплементації закону та започаткування нових структур, що мають бути створеними згідно даного закону і у його відповідності, із численними установами, що позиціонують себе такими, що мають відношення до біржового ринку й чи дасть це очікуваний економічний ефект.

Звертає увагу також те, що покладення на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) України функцій щодо регулювання ринку цінних паперів інших організованих ринків, не відповідає предмету діяльності цієї комісії, як вона визначається і в самій назві комісії. Слід чітко усвідомлювати, що аграрний ринок з об'єктивних причин, априорі, характеризується великою специфікою і тому повинен мати і особливі умови уніфікації регулювання: спільні із загально встановленими вимогами, разом з тим спеціальні, що враховують і задовольняють потреби ефективного збуту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів.

Проектом Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інвесторів від зловживань на ринках капіталу» (реє-

страційний номер №6303—д). передбачені зміни до законодавства, які дозволять забезпечити чіткі та прозорі правила гри для учасників ринку капіталів України, протидіяти зловживанням з цінними паперами, збільшити інвестиції в економіку через підвищення довіри до системи державного регулювання ринку капіталів в Україні [5].

Висновки

Отже, в цілому біржовий товарний ринок у нашій країні не зайняв відповідного місця як того вимагає досвід розвитку ринкової економіки. Він створений і діє без наявності чіткої правової бази, слабкого розуміння та невизначеного ставлення держави до біржової діяльності, а також відсутності державного органу, який би здійснював координацію, контроль та організаційно забезпечував роботу бірж.

Біржовий ринок цінних паперів в Україні також потребує серйозних змін: реанімаційних, поліпшувачих та розвиваючих. В першу чергу необхідно підкреслити, що ефективна діяльність цього ринку неможлива без чіткої та актуалізованої законодавчої бази. Найбільш пріоритетним напрямком в цій сфері є здійснення заходів з метою виконання зобов'язань, взятих Україною відповідно до Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом.

Розвиток законодавства в сфері ринків капіталу вважає одним з ключових завдань своєї діяльності НКЦПФР, невпинно напрацьовуючи законопроекти та активізуючи нормотворчу діяльність.

Список використаних джерел

1. Біловодська О.А. Біржовий ринок у світі й Україні та фінансові механізми його розвитку [Текст] / О.А. Біловодська, Л.О. Сигида // Глобальні та національні проблеми економіки (Електронне наукове фахове видання). – 2016. – Вип. 13. – С. 484–488.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>.
4. НКЦПФР та Європейська федерація торговців енергією розвиватимуть організовані ринки в Україні / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.nssmc.gov.ua/2018/03/28/nktsprfta-vropeyska-federatsiya-torgovtstv-energiyu-rozvivatimuty-organizovan-rinki-v-ukran>.

5. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інвесторів від зловживань на ринках капіталу» (реєстраційний номер №6303-д) / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64343.

6. Проект Закону «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 01 вересня 2017 р. (реєстраційний №7055) / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62443.

7. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України № 448/96-ВР від 30 жовтня 1996 р. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

8. Про товарну біржу: Закон України №1956-XII від 10 грудня 1991 р. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

9. Про цінні папери і фондову біржу: Закон України № 3480-IV від 23 лютого 2006 р. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

10. Солодкий М.О. Проблеми та напрями розвитку біржового товарного ринку в Україні. Ефективна економіка. – 2017. – № 10 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5814>.

11. Сохацька О. М. Біржова справа: підруч. / [Ю. В. Мельник та ін.]; за ред. О. М. Сохацької. – Вид. 3-тє, перероб., змін. та допов. – Тернопіль, 2014. – 654 с.

References

1. Bilovodska O.A. Birzhovyi rynok u sviti y Ukraini ta finansovi mekhanizmy yoho rozvytku [Tekst] / O.A. Bilovodska, L.O. Syhyda // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky [Elektronne naukove fakhove vydannia]. – 2016. – Vyp. 13. – S. 484–488.

2. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy / [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Ofitsiyni sait Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku Ukrainy / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.nssmc.gov.ua>.

4. NKTS PFR ta Yevropeiska federatsiia torhovtsiv enerhiieiu rozvyvatymut orhanizovani rynky v Ukraini / [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: https://www.nssmc.gov.ua/2018/03/28/nkts_pfr-ta-vropeyska-federatsiya-torgovtsiv-energyu-rozvivatymut-organzovan-ynki-v-ukran.

5. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo

zakhystu investoriv vid zlovzhyvan na rynkakh kapitalu» (reiestratsiyni nomer №6303-d) / [Elektponnyi pecupc] – Pezhym doctupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64343.

6. Proekt Zakonu «Pro rynky kapitalu ta orhanizovani tovarni rynky» vid 01 veresnia 2017 r. (reiestratsiyni №7055) / [Elektponnyi pecupc] – Pezhym doctupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62443.

7. Pro derzhavne rehuliuвання rynku tsinnykh paperiv v Ukraini: Zakon Ukrainy № 448/96–VR vid 30 zhovtnia 1996 r./ [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>.

8. Pro tovarnu birzhu: Zakon Ukrainy №1956–KhII vid 10 hrudnia 1991 r. / [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: www.rada.gov.ua.

9. Pro tsinni papery i fondovu birzhu: Zakon Ukrainy № 3480–IV vid 23 liutoho 2006 r. / [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>.

10. Solodkyi M.O. Problemy ta napriamy rozvytku birzhovoho tovarnoho rynku v Ukraini. Efektyvna ekonomika. – 2017. – № 10 / [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5814>.

11. Sokhatska O. M. Birzhova sprava: pidruch. / [lu. V. Melnyk ta in.]; za red. O. M. Sokhatskoï. – Vyd. 3-tie, pererob., zmin. ta dopov. – Ternopil, 2014. – 654 s.

Дані про авторів

Стасіневич Світлана Анатоліївна,

к.е.н., старший науковий співробітник, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Київський кооперативний інститут бізнесу і права
e-mail: stasinevychsa@ukr.net

Боев Вадим Аркадійович,

студент 1-го курсу ОКР, магістр спеціальності Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, Київський кооперативний інститут бізнесу і права
e-mail: stalker3027@ukr.net

Данные об авторах

Стасиневич Светлана Анатольевна,

к.э.н., старший научный сотрудник, доцент кафедры предпринимательства, торговли и биржевой деятельности, Киевский кооперативный институт бизнеса и права
e-mail: stasinevychsa@ukr.net

Боев Вадим Аркадьевич,

студент 1-го курса ОКР магистр специальности предпринимательство, торговля и биржевая деятельность, Киевский кооперативный институт бизнеса и права

e-mail: stalker3027@ukr.net

Data about the authors

Svetlana Stasinevych,

PhD, Associate Professor, Department of Enterprise,
Trade and Exchange activities
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

e-mail: stasinevychsa@ukr.net

Vadim Boiev,

1st year student of educational qualification level,
master in the specialty Entrepreneurship, Trade and
Exchanges activity
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law
e-mail: stalker3027@ukr.net

DOI: 10.5281/zenodo.2581126

ЦУКІН Б.М.,
КРУГОВИЙ В.В.

Формування системи стратегічного планування економічного розвитку

Предметом дослідження є методичні засади побудови системи прогнозно–програмних документів державного регулювання соціально–економічного розвитку на національному рівні.

Мета дослідження – обґрунтування змін до організації стратегічного планування розвитку країни та його стратегічних напрямів.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи: порівняльного аналізу, логіко–структурний, аналітичний, системний.

Результати роботи. У статті обґрунтовано напрями вдосконалення системи прогнозно–програмних документів, які готуються Урядом, та модернізації їх змісту для нового якісного рівня стратегічного планування розвитку.

Галузь застосування результатів. Економіка та управління національним господарством, методи і механізми регулювання економічних процесів та їх ефективність.

Висновки. Економіка України має хронічно низькі показники економічного розвитку. На національному рівні має бути сформована повноцінна система стратегічного планування на довгостроковому, середньостроковому та короткостроковому сегментах. Ключовими мають бути десятирічна деталізована по 5–7 цілям проблемно–орієнтована стратегія, середньострокові бізнес–програми, оперативні плани діяльності центральних органів влади, побудовані за якісними стандартами корпоративних бізнес–планів. Моніторинг досягнення цілей (6–8% зростання ВВП, 8–10% зростання промисловості, 10–12% зростання доходів населення) проводиться щоквартально Держстатом на основі системи індикаторів ефективності використання макроресурсів. Новий рівень державного регулювання має бути програмно–цільовим, загостреним на 5–7 головних проблемах, які ефективно вирішуються в короткий період на основі технологій проектного менеджменту.

Ключові слова: стратегічне планування, стратегія економічного розвитку, індикатори досягнення цілей, прогнози, програми, економічний розвиток, державне регулювання.

ЦУКІН Б.М.,
КРУГОВОЙ В.В.

Формирование системы стратегического планирования экономического развития

Предметом исследования являются методические основы построения системы прогнозно–программных документов государственного регулирования социально–экономического развития на национальном уровне.

Цель исследования – обоснование изменений в организации стратегического планирования развития страны и его стратегических направлений.

Методы исследования. В работе использованы общенаучные и специальные методы: срав–

нительного анализа, логико–структурный, аналитический, системный.

Результаты работы. В статье обоснованы направления совершенствования системы прогнозно–программных документов, которые готовятся Правительством, и модернизации их содержания для нового качественного уровня стратегического планирования развития.

Сфера использования результатов. Экономика и управление национальным хозяйством, методы и механизмы регулирования экономических процессов и их эффективность.

Выводы. Экономика Украины имеет хронически низкие показатели экономического развития. На национальном уровне должна быть сформирована полноценная система стратегического планирования на долгосрочном, среднесрочном и краткосрочном сегментах. Ключевыми должны быть десятилетняя детализирована по 5–7 целям проблемно–ориентированная стратегия, среднесрочные бизнес–программы, оперативные планы деятельности центральных органов власти, построенные по качественным стандартам корпоративных бизнес–планов. Мониторинг достижения целей (6–8% роста ВВП, 8–10% роста промышленности, 10–12% роста доходов населения) проводится ежеквартально Госстатом на основе системы индикаторов эффективности использования макроресурсов. Новый уровень государственного регулирования должен быть программно–целевым, заостренным на 5–7 главных проблемах, которые эффективно решаются в короткий период на основе технологий проектного менеджмента.

Ключевые слова: стратегическое планирование, стратегия экономического развития, индикаторы достижения целей, прогнозы, программы, экономическое развитие, государственное регулирование.

SCHUKIN B.N.,
KRUHOVY V. V.

Formation of the system of strategic planning of economic development

The subject of the study is the methodical principles of constructing a system of forecast and program documents of state regulation of socio–economic development at the national level.

The purpose of the study is to substantiate the changes to the organization of strategic planning of the country's development and its strategic directions.

Research methods. General scientific and special methods are used in the article: comparative analysis, logical–structural, analytical; analytical, systemic.

Results of work. The article substantiates the directions of improvement of the system of forecast–program documents prepared by the Government, and modernization of their content for a new qualitative level of strategic planning of development.

The field of application of results. Economics and management of the national economy, methods and mechanisms of regulation of economic processes and their effectiveness.

Conclusions. The economy of Ukraine has chronically low indicators of economic development. At the national level, a full–fledged strategic planning system for the long, medium and short–term segments should be formed. The key ten–year objectives detailed on the 5–7 goals are a problem–oriented strategy, medium–term business programs, operational plans of the activities of central authorities, built on the quality standards of corporate business plans. Monitoring of achievement of goals (6–8% of GDP growth, 8–10% of industrial growth, 10–12% of population growth) is conducted quarterly by the State Statistics Committee on the basis of the system of indicators of the efficiency of macro resources use. The new level of state regulation should be program–oriented, exacerbated by 5–7 main problems, which are effectively solved in a short period on the basis of project management technologies.

Key words: strategic planning, strategy of economic development, indicators of achievement of goals, forecasts, programs, economic development, state regulation.

Постановка проблеми. Розвиток національної економіки в останні 10 років з різних причин має низькі показники розвитку (дві кризи 2008–2009 і 2014–2015 рр.) і повільне відновлення зростання (темп у 2,5–3,0 %) в останні два роки. Потрібна модернізація системи державного планування та регулювання економічного розвитку, впровадження в цій сфері ефективних методів стратегічного планування розвитку, прийнятих, наприклад, на корпоративному рівні.

Потрібні не просто реформи, а ефективні реформи, орієнтовані на високий кінцевий результат, які програмовано дають ефект активного економічного зростання. Практично в усіх сферах державного регулювання доцільна модернізація з метою досягнення нового рівня ефективності. В тому числі за рахунок відомих, але поки що недостатньо ефективних методів державного програмно-цільового планування, антикризових і стимулюючих заходів промислової, інвестиційної, соціальної політики, реалізації проектно-орієнтованої політики, бізнес-планування розвитку галузей, технологій проектного менеджменту.

Управління економічним розвитком має поєднувати різні часові періоди і обов'язково включати довгостроковий стратегічний план дій. Відсутність довгострокової стратегії стає потенційною причиною багатьох економічних негаразд на різних рівнях управління економікою. Потрібен новий рівень моделювання розвитку процесів, кількісних розрахунків і обґрунтувань напрямів розвитку, сценарних умов, реальних (досяжних) цілей, наявного потенціалу, завдань, показників-індикаторів досягнення цілей, джерел ресурсного забезпечення, оптимального розподілу ресурсів, відбору моделей розвитку відповідно ресурсам, оперативного моніторингу просування до запланованих стратегічних цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади у сфері державного стратегічного планування впливають з теорії стратегічного менеджменту на корпоративному рівні, яка постійно вдосконалюється роботами іноземних вчених та практиків. Також, значний внесок у розвиток стратегічного планування і прогнозування на теоретичному і практичному рівні зробили І.Александров, В.Бесєдін, З.Варналій, А.Гальчинський, В.Геець, В.Горбулін, Я.Жаліло, Є.Кирильчук, І.Манцуров, С.Романюк, Ю.Шаров, та ін. При високому рівні теоретичного обґрунту-

вання системи державного регулювання ринкової економіки, в тому числі в перехідному періоді, їх практична реалізація в умовах української економіки з різних причин не дає необхідних високих темпів економічного зростання, макрофінансової стабільності і антикризової стійкості.

Ефективне державне регулювання соціально-економічних процесів, як типове завдання організації якісного менеджменту, має починатися з системи стратегічного і оперативного планування, функціональні задачі якого покладені на центральні органи виконавчої влади. Стратегічне планування містить методологію аналізу поточного стану економіки, зовнішніх умов, рівня життя, оцінки суспільних очікувань, наявних ресурсів, можливих сценаріїв розвитку (особливо на довгострокову перспективу у 7–10 років), стратегічних альтернатив. Стратегічне планування має враховувати різноманітні інтереси, систему цінностей, рівень доходів, рівень конкурентності ринків, ресурси населення та господарюючих суб'єктів, як основних учасників і безпосередніх об'єктів державного управління розвитком [1, 3, 5].

Стратегічне планування є формалізованим процесом встановлення стратегічних цілей та розробки багатоваріантного плану їх досягнення на основі ефективного використання наявних ресурсів економіки і обраної стратегії їх використання [6]. Типовий зміст стратегії як технології організації досягнення поставленої мети наведено на рис. 1. [1, 3, 4].

Головна складність організації якісного стратегічного планування полягає у практичній реалізації довгострокових цілей і напрямів розвитку через поточні плани дій і цільові програми, функціональні можливості центральних і регіональних органів влади, моніторинг виконання, оперативне управління процесом реалізації.

Виклад основного матеріалу. Стратегічне планування в сфері державного регулювання як система спирається на достатньо відпрацьовані методики довгострокового прогнозування і розроблення цільових програм, макроекономічного моделювання поведінки економічних об'єктів на макроекономічному, регіональному і галузевому рівнях в залежності від заходів центральних органів виконавчої влади.

Базовим документом системи стратегічного планування розвитку економіки є Національна стратегія розвитку (далі Стратегія), в якій встановлюються

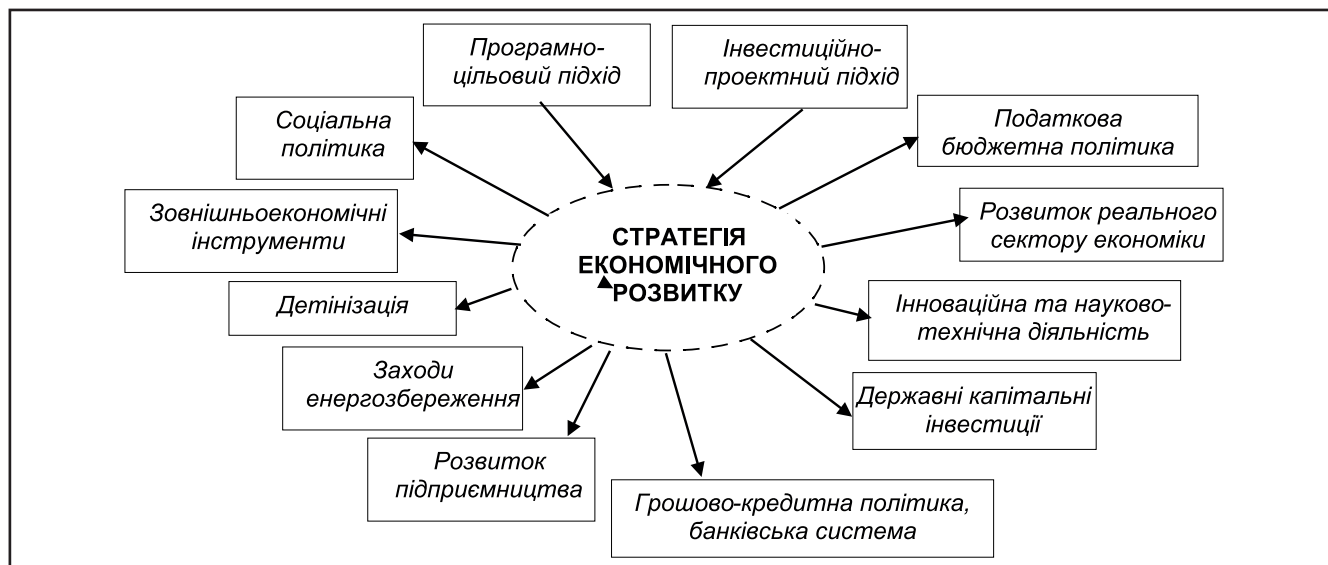

Рисунок 1. Зміст базових елементів стратегії розвитку

Джерело: складено на основі [1, 2, 3, 4].

наявні проблеми, цілі (обмежена кількість реальна для досягнення), ресурси, технології досягнення цілей, організація державного впливу на керування Урядом процеси. Стратегія своїми механізмами впливу охоплює всю економіку, незалежно від форм власності. Різняться тільки форми впливу на державний і приватний сектори економіки.

В залежності від поточного стану та проблем соціально-економічного розвитку країни Стратегія, як програмний документ державного управління, має структурні розділи (проблемно-, ресурсо- чи проектноорієнтовані), показники, цілі, пріоритети і завдання економічної політики, ресурсне обґрунтування, забезпечення механізмів реалізації, які визначаються розробниками. На рис. 2 наведено орієнтовний типовий склад функціональних частин стратегії, які потенційно мають системний вплив на всю економіку країни, але залежать від організаційної спроможності виконавчих органів влади реалізовувати свої функції.

Аналіз поточного стану економіки виявляє головні проблеми і містить оцінки:

- головних дисбалансів, проблем, структурних недоліків, ресурсних дефіцитів, вузьких місць, які стримують активне економічне зростання, і є об'єктами стратегії управління;
- потенційних ресурсів для розвитку, продуктивності їх використання, дефіцитів, витрат на одиницю ВВП чи іншого показника обсягів економіки;
- вже сформованих тенденцій (демографічних, соціальних, зовнішньоекономічних, фінансових, бюджетних, енергетичних та ін.);

– економічного потенціалу, наявності ресурсів для розвитку можливостей нейтралізувати негативні тенденції і посилити позитивні, забезпечити реалізацію моделі швидкого економічного розвитку країни і оптимального розподілу ресурсів в стратегічному періоді;

– можливості для розвитку в прогностичному періоді (розміщення та стан продуктивних сил, підприємств реального сектору, виробничий апарат в розрізі галузей економіки, зношеність основного капіталу, збитковість, структура джерел фінансування інвестиційних програм);

– інноваційного і науково-технічного потенціалу.

Особливе значення має науково-технічний потенціал, що є сукупністю можливостей для інноваційного розвитку, наукових відкриттів, винаходів і технічних нововведень. Це людські ресурси країни, які працюють у дослідницьких центрах; фінансові ресурси, які виділяє країна на наукові дослідження; засоби наукових досліджень; наукова інформація; програми наукових досліджень; центри і фонди з забезпечення планування та керівництва науково-технічною діяльністю в різних галузях.

Порівняння прогностичних оцінок розвитку економіки на кінець стратегічного періоду із встановленими цілями і завданнями розвитку використовується для визначення потреби в додаткових ресурсах і шляхах їх забезпечення. Важливу роль в стратегічному плануванні відіграють довгострокове прогнозування розвитку, планування схем розміщення продуктивних сил, в тому числі щодо реального сектору економіки, регіональне вирівнювання еко-

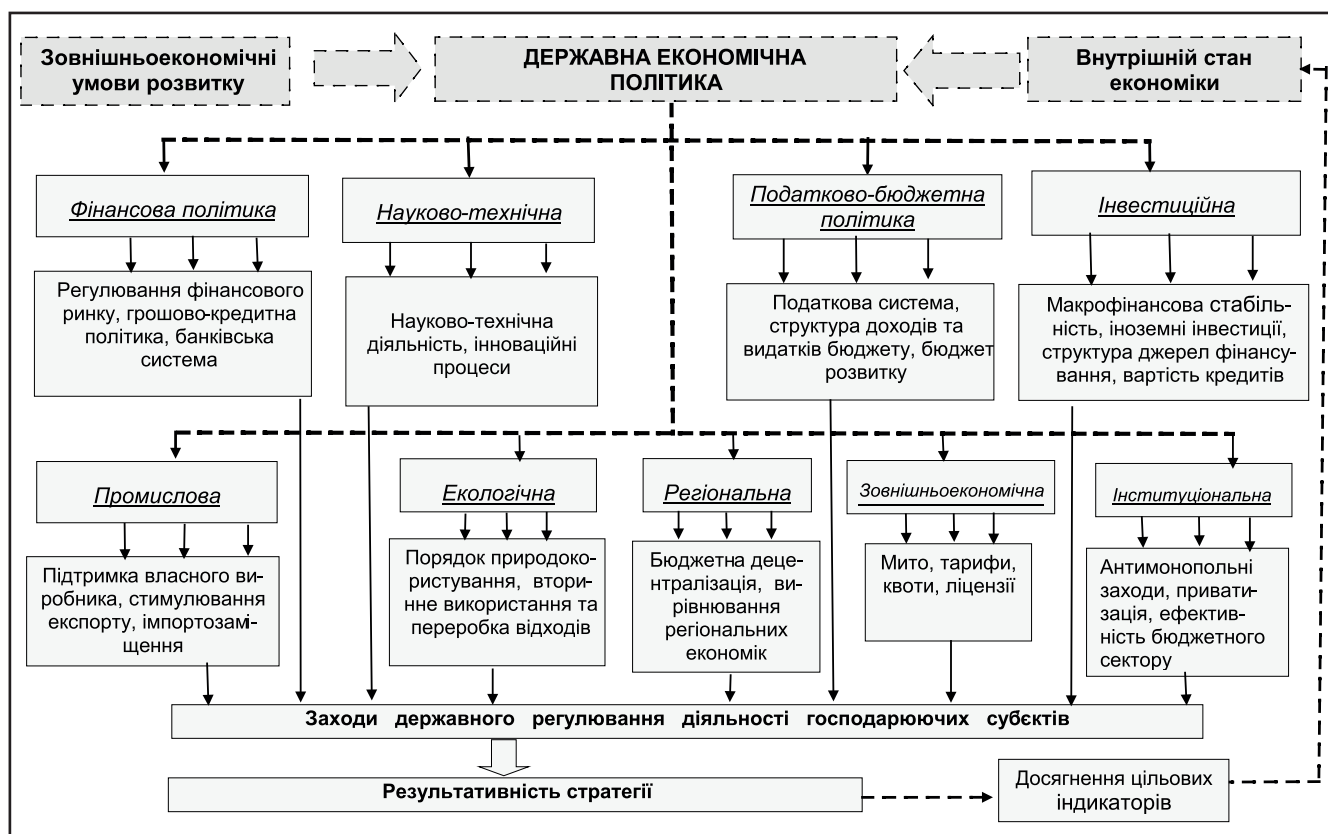

Рисунок 2. Функціональна структура стратегії соціально-економічного розвитку

Лжерело: розроблено авторами.

номічного розвитку, науково-технічне прогнозування основних напрямів технічних і технологічних зрушень в продуктивних силах країни.

Головне стратегічне завдання – система цілей соціально-економічного розвитку країни має бути структурована за рівнями: загальнонаціональні, цілі за основними стратегічними напрямками, цілі розвитку кожного окремого стратегічного напрямку (вже середньострокової дії). Цілі поділяються за сферами: економічні, науково-технічні, соціальні, національно-культурні, екологічні.

Для кожної з визначених цілей розвитку за стратегічними напрямками необхідно навести: обґрунтування доцільності, перелік цілей, визначення необхідних ресурсів, термін досягнення, заходи підтримки і етапи реалізації, систему індикаторів (критеріїв) досягнення цілі, моніторинг їх досягнення і звітність.

Важливо мати диференційовані середньострокові та довгострокові цільові індикатори (реально прийняті в статистиці показники або оцінки), що характеризують ступінь досягнення стратегічної цілі розвитку.

Окремим питанням при стратегічному плануванні є управління ризиками економічного роз-

витку, протидія негативним подіям національного масштабу, які можуть виникати в ході реалізації стратегії і потребують адекватних заходів нейтралізації. Як приклад, це зміни в зовнішньоекономічній кон'юктурі, стихійні лиха, погодні умови, військово-політичні загострення, світові та регіональні фінансові і загальноекономічні кризи. В стратегії мають бути підготовлені заходи протидії і зменшення потенційних втрат. Планове управління ризиками через перехід до інших сценаріїв реалізації стратегії розвитку є ознакою якості програмно-прогнозного документу.

Для ефективного механізму реалізації Стратегії реальність запланованих цілей забезпечується дієвістю заходів економічної політики і їх ресурсне забезпечення. Економічна політика реалізації стратегії є логічною зв'язкою її елементів: напрям, пріоритет, завдання, захід підтримки. Цей комплекс працює при умові, що при розробленні були забезпечені зв'язок Стратегії з бюджетами, ресурсне забезпечення завдань; організація стратегічного планування в центральних органах виконавчої влади, призначення головного координатора і виконавців реалізації Стратегії; умови звітності по заходам економічної політики і їх ре-

зультатам, моніторингу (по індикаторам досягнення цілей).

Рекомендується Національну стратегію розвитку України розробляти як мінімум на десять років, і коригувати один раз на 5 років.

Стратегічні плани на всіх рівнях (національний, регіональний, галузевий) мають бути зорієнтовані на обмежену кількість (до 7–8 першочергових) реальних для досягнення в плановому пері-

оді цілей. Програмно-цільовий характер стратегії підтримується обґрунтуванням ресурсного забезпечення. Досягнення в ході виконання стратегічного плану встановленої цілі дає можливість визначити нову ціль і переорієнтувати на неї вивільнені ресурси.

Має діяти система стратегічних програмних документів (рис. 3), якої зараз, особливо в довгостроковому компоненті, немає:

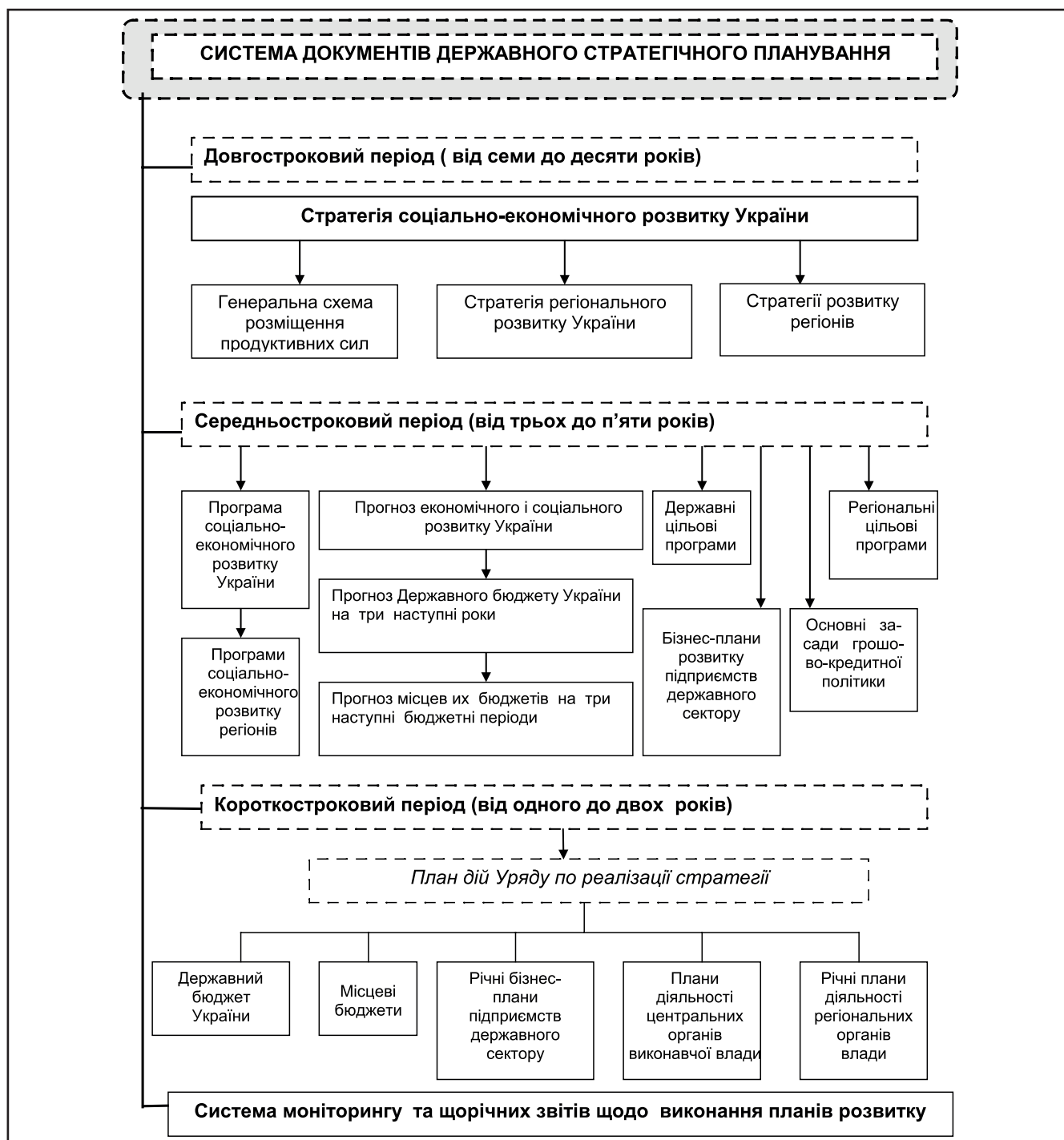

Рисунок 3. Структура системи документів стратегічного планування

Джерело: складено авторами на основі [1, 3]

1. Стратегія розвитку (національна та регіональні) розробляється на 7–15 років і визначає довгострокові цілі, завдання та пріоритети розвитку економіки країни, етапи досягнення і необхідні зміни в соціально-економічній політиці.

2. Середньострокові цільові державні і регіональні плани і програми (3–5 років).

3. Поточні (річні) програми розвитку спрямовані на досягнення поточної макроекономічної збалансованості, уточнення системи регуляторів і конкретних заходів для досягнення річних індикаторів розвитку у відповідності з напрямками економічної політики і з урахуванням господарської ситуації.

Реально і активно працюючими факторами розвитку, які треба максимально використати, зараз є:

а) поступова зростаюча ділова активність в країні (не зважаючи на військові дії);

б) часткова фінансова стабільність;

в) зростаючі доходи населення;

г) зростання зовнішнього попиту (обсягів експорту).

Має бути суттєво модернізований програмно-цільовий, а за окремими проблемами і планово-цільовий підхід, що передбачає досягнення річних цілей, як результату виконання планових завдань та програмних орієнтирів суб'єктами господарювання різних форм власності. Програмні документи щодо розвитку економіки потрібно реально спрямувати на кінцевий результат і ефективно використання ресурсів, доцільність досягнення запланованих показників.

Один з варіантів системи показників-індикаторів інноваційного розвитку наведено в таблиці.

ці. Це, практично, цільовий прогноз показників розвитку в даній сфері, який має підтримуватися відповідними діями уряду.

Основою стратегічного розвитку є вдосконалення форм поєднання зусиль державного і приватного секторів економіки через використання механізмів:

– державних закупівель та державного замовлення;

– державної підтримки через надання пільг, державних гарантій, субсидування, реструктуризацію податкової заборгованості, спеціальних квот, митно-тарифних умов;

– організаційно-виробничої інтеграції підприємств приватного та державного секторів, вертикально та горизонтально орієнтованих моделей державного управління, науково-виробничих і регіональних кластерів;

– науково-технічної підтримки підприємств реального сектору, в т. ч. з боку бюджетних науково-дослідних установ;

– маркетингової державної підтримки та преференцій щодо експорту товарів та послуг;

– державно-приватного та соціального партнерства для виконання запланованих показників в межах визначених пріоритетних напрямів економічного розвитку реального сектору економіки.

Висновки

1. Економіка України має низькі показники економічного розвитку. Новий, модернізований для вирішення проблеми активного економічного зростання рівень державного регулювання має

Програмні завдання розвитку високотехнологічних галузей економіки

Показники	2020 р. прогноз	2025 р. прогноз
Валове нагромадження основного капіталу, відсотків до попереднього року	107,9	109,0
Обсяги фінансування науково-технічної діяльності, відсотків ВВП	2,5	3,0
Питома вага наукоємної продукції в обсязі експорту товарів і послуг, відсотків	8,0	10,0
Кількість працюючих індустріальних парків, відсотків річного зростання	5,0	3,0
Темп зменшення енергоємності ВВП за рік, відсотків	4	5
Темп зростання продуктивності праці, відсотків	108	112
Кількість створених високотехнологічних робочих місць, відсотків щорічного зростання	3,0	4,0
Прямі іноземні інвестиції (зростання за рік, відсотків)	6,0	8,0
Частка інноваційної продукції в обсязі реалізованої промислової продукції, відсотків	4,5	5,0

Джерело: розрахунок на основі прогнозу

бути програмно-цільовим, загостреним на 5–7 головних проблем, які ефективно вирішуються в короткий період на основі технологій проектного менеджменту.

2. На національному рівні має бути сформована повноцінна система стратегічного планування на довгостроковому, середньостроковому і короткостроковому сегментах. Доцільно ввести розширену систему урядових документів стратегічного планування економічного розвитку. Ключовими мають бути десятирічна деталізована по 5–7 цілям проблемноорієнтована стратегія, середньострокові бізнес-програми, оперативні плани діяльності центральних органів влади, орієнтовані на кінцевий результат. Всього у такий комплекс входить 9–12 прогнозно-програмних документів національного, галузевого та регіонального рівня.

3. Моніторинг досягнення цілей (6–8% зростання ВВП, 8–10% зростання промисловості, 10–12% зростання доходів населення) має проводитися щоквартально Держстатом на основі системи оперативних показників-індикаторів (до 10) ефективності використання макроресурсів.

4. Для забезпечення збалансованості активного економічного зростання доцільно врахувати наступні оптимальні співвідношення: на кожен відсоток зростання ВВП треба забезпечити засобами економічної політики 1,5 відсотка зростання реальних доходів населення, не більше одного відсотка зростання інфляції, один відсотковий пункт зменшення частки державного боргу у ВВП, 0,5 відсотка зменшення кредитної відсоткової ставки, три відсотка зростання капітальних інвестицій. Ці макропараметри мали місце у роки високих темпів зростання ВВП у період 2001–2007 рр. і є певними орієнтирами для програмних заходів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-III // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 25.
2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України No 5/2015 від 12.01.2015 р. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
3. Прогнозування і розробка програм: Метод. посіб. / В.Ф.Бесєдін та інш; За ред. В.Ф.Бесєдіна – К.: Наук. Світ., 2000. – 468 с.

4. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. – К.: НІСД, 2009. – 336 с.

5. Жаліло Я. А. Інституційні засади формування ефективної економічної стратегії держави модернізації управління національною економікою/ Я. А. Жаліло// Модернізація управління національною економікою: матеріали IV Міжнар. наук.- практ. Конф. (24–25 листопада 2016 р.). – К.: КНЕУ, 2016. – с. 93–97.

6. Свистович М.Б. Сутність та основні поняття стратегічного планування / М.Б.Свистович // Державне управління: теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 37–43. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_2_6.

References

1. Law of Ukraine «On State Forecasting and Developing Programs of Economic and Social Development of Ukraine» dated March 23, 2000 No. 1602-B // Bulletin of the Verkhovna Rada – 2000. – No. 25.
2. About the Strategy of Sustainable Development «Ukraine 2020» [Electronic resource]: Decree of the President of Ukraine No 5/2015 dated January 12, 2015 – Access mode: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
3. Forecasting and development of programs: Method. Man. / V. F. Besedin and others; By edition. V. F. Besedina – K.: Scientific World., 2000. – 468 p.
4. Zhalilo Y. A. Theory and practice of formation of an effective economic strategy of the state: a monograph. – K.: NISS, 2009. – 336 p.
5. Zhalilo Y. A. Institutional Principles of the Formation of an Effective Economic Strategy of the State Modernization of National Economy Management / Ya. A. Zhalilo // Modernization of National Economy Management: Materials IV International Scientific and Practical. Conference (November 24–25, 2016). – K.: KNEU, 2016. – p. 93–97.
6. Svistovich M. B. Essence and basic concepts of strategic planning / M.B. Svistovich // Public Administration: Theory and Practice. – 2013. – № 2. – P. 37–43. – [Electronic resource] – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_2_6.

Дані про авторів

Щукін Борис Миколайович,

к.е.н, с.н.с, провідний науковий співробітник відділу модернізації механізмів управління економікою Державний науково-дослідний інститут інформатизації та

модельовання економіки Міністерство економічного розвитку і торгівлі України

e-mail: boris.schukin@gmail.com

Круговий Володимир Васильович,

головний спеціаліст, Секретаріат Кабінету Міністрів України

e-mail: krugoviy@i.ua

Данные об авторах

Щукин Борис Николаевич,

к.э.н., с.н.с, ведущий научный сотрудник отдела модернизации механизмов управления экономикой Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики Министрство экономического развития и торговли Украины

e-mail: boris.schukin@gmail.com

Круговой Владимир Васильевич,

главный специалист, Секретариат Кабинета Министров Украины

e-mail: krugoviy@i.ua

Data about authors

Boris Schukin,

Ph.D., Senior Researcher, Leading Researcher, Department of Modernization of Economic Management Mechanisms and State Research Institute of Informatization and Modeling of the Economy Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine.

e-mail: boris.schukin@gmail.com

Volodymyr Krugovy,

Chief Specialist, Secretariat of Cabinet of Ministers (Ukraine).

e-mail: krugoviy@i.ua

DOI: 10.5281/zenodo.2581136

ОСАДЧА О.А.

Управління державним боргом України в сучасних умовах

Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти формування державного боргу держави.

Метою написання **статті** є дослідження теоретичних основ та прикладних проблем сучасного боргового стану держави.

Методологія проведення роботи – базуються на статистичному порівнянні, що дало можливість розкрити сутність державного боргу, дослідити його динаміку та структуру, визначити проблеми державного боргу України та шляхи їх подолання. Розкрито зміст, уточнено трактування поняття «управління державним боргом», а також визначено складові елементи механізму управління державним боргом.

Інформаційну базу дослідження становлять чинне законодавство України, вітчизняні та зарубіжні публікації, дослідження з питань теорії й практики формування державного боргу. Для аналізу конкретних економічних явищ використано статистичні матеріали Міністерства фінансів України.

Результати роботи – проведено аналіз статистичних даних динаміки державного боргу України за 2014–2017рр., що дав змогу визначити його щорічне збільшення. Запропоновані напрями управління державним боргом України, покликані забезпечити якісно новий рівень відносин в сфері формування державного боргу та сприяти його зниженню.

Висновки – оптимізація боргової політики України потребує розробку та впровадження цілісної стратегії, яка поєднуватиме завдання удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення боргової політики, короткострокові та середньострокові орієнтири управління державним боргом, інструменти радикального підвищення ефективності інвестиційної складової бюджетних видатків, стратегічні завдання переорієнтації боргової політики, зменшення боргового тягаря та розвитку альтернативних, непозичкових інструментів фінансування бюджетних видатків.

Ключові слова: державний борг, зовнішній державний борг, внутрішній державний борг, гарантований державою борг, валовий внутрішній продукт, боргова політика.

ОСАДЧА О.А.

Управление государственным долгом Украины в современных условиях

Предмет исследования – теоретические и практические аспекты формирования государственного долга государства.

Целью статьи является исследование теоретических основ и прикладных проблем современного долгового состояния государства.

Методология проведения работы базируются на статистическом сравнении, что дало возможность раскрыть сущность государственного долга, исследовать его динамику и структуру, определить проблемы государственного долга и пути их преодоления. Раскрыто содержание, уточнена трактовка понятия «управление государственным долгом», а также определены составные элементы механизма управления государственным долгом.

Информационную базу исследования составляют действующее законодательство Украины, отечественные и зарубежные публикации, исследования по вопросам теории и практики формирования государственного долга. Для анализа конкретных экономических явлений использованы статистические материалы Министерства финансов Украины.

Результаты работы – проведен анализ статистических данных динамики государственного долга Украины за 2014–2017 гг., что дал возможность определить его ежегодное увеличение. Предложены направления управления государственным долгом Украины, призванные обеспечить качественно новый уровень отношений в сфере формирования государственного долга и способствовать его снижению.

Выводы – оптимизация долговой политики Украины требует разработку и внедрение целостной стратегии, которая будет сочетать задачи совершенствования нормативно-правового и институционального обеспечения долговой политики, краткосрочные и среднесрочные ориентиры управления государственным долгом, инструменты радикального повышения эффективности инвестиционной составляющей бюджетных расходов, стратегические задачи переориентации долговой политики, уменьшение долгового бремени и развития альтернативных, незаемных инструментов финансирования бюджетных расходов.

Ключевые слова: государственный долг, внешний государственный долг, внутренний государственный долг, гарантированный государством долг, валовой внутренний продукт, долговая политика.

OSADCHA O.A.

Management of the state debt of Ukraine in modern conditions

Subject of research – theoretical and practical aspects of the formation of the public debt of the state.

The target of the article is to study the theoretical foundations and applied problems of modern debt status of the state.

The scientific work's methodology is based on statistical comparison, which gave an opportunity to reveal the essence of the public debt, exploring its dynamics and structure, to identify problems of public debt and ways of overcoming them. Revealed the contents, a refined interpretation of the concept «public debt management», and also defined the constituent elements of the mechanism of public debt management.

The information base of the research consists of the current legislation of Ukraine, domestic and foreign publications, studies in the theory and practice of formation of public debt. For the analysis of specific economic phenomena used statistical materials of the Ministry of Finance in Ukraine.

The results of the work – the analysis of statistical data the dynamics of public debt of Ukraine for 2014–2017 that gave the possibility to determine annual increases. Proposed directions for management of the state debt of Ukraine to ensure a qualitatively new level of relations in the sphere of formation of public debt and contribute to its decline.

Findings – the optimization of the debt policy of Ukraine requires development and implementation of a holistic strategy that will combine the tasks of improving the regulatory and institutional support debt policy, short-term and medium-term benchmarks in public debt management tools radically improve the efficiency of the investment component of the budget expenditure, strategic objectives

reorientation of debt policy, debt relief and development of alternative, Nonlending instruments for financing budget expenditures.

Key words: *public debt, external public debt, domestic public debt, publicly guaranteed debt, gross domestic product, a debt policy.*

Постановка проблеми. Сучасна світова економічна ситуація характеризується наявністю фінансових потоків, які базуються на диспропорціях соціально-економічного розвитку та зростанні залежності країн-боржників. До переліку таких країн також належить Україна. Нестабільність зв'язків із зовнішніми ринками збуту, скорочення внутрішнього споживання разом із відсутністю розвитку перспективних галузей промисловості та політична нестабільність призвели до подальшої експлуатації промислової бази, зниженню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку, занепад сільськогосподарського сектору та загального рівня життя населення. Це зумовило фінансову нестабільність країни в цілому, що, в свою чергу, спонукало до нарощення кредитних запозичень з боку українського уряду. Така ситуація загострила проблему соціально-економічного розвитку та боргової безпеки держави. Тому дослідження стану поточної боргової політики України та розробка теоретичних та практичних рекомендацій є досить актуальними.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Державний борг є предметом дослідження і дискусій багатьох учених, управління державним боргом розглядають як із точки зору важливості для фінансової політики держави, так і з точки зору перспектив формування та розвитку національної економіки. Особливої уваги заслуговують праці західних учених: Д. Рікардо, Р. Барро, Д. Бьюкенена, Р. Девіса, Р. Масгрейва, Ш. Планкарта. Теоретичним і практичним питанням державного боргу присвячено роботи українських дослідників: Н.Дубницької, В. Козюка, В. Андрущенко, Т. Вахненко, О. Плотнікова, А.Загороднього, І.Мірошниченка, Є. Новицького та ін. Віддаючи належне наявним науковим напрацюванням, подальшого дослідження потребують проблеми, що виникають під час управління державною заборгованістю в Україні та її погашенням, оскільки поглиблений аналіз проблем дасть змогу знайти шляхи їх вирішення.

Метою статті є дослідження теоретичних основ та прикладних проблем сучасного боргового стану держави.

Виклад основного матеріалу. За економічним змістом державний борг — це загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх прийнятих та непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають в дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язання, що виникають на підставі законодавства або договору [1]. Граничний обсяг державного боргу визначається за ст. 18 Бюджетного кодексу України, в якій зазначено, що величина суми боргу не має перевищувати 60% фактичного річного ВВП України [2]. У разі перевищення граничної величини боргу Кабінет Міністрів України зобов'язаний вжити термінових заходів з метою зменшення суми державного боргу до встановленої величини і нижче. Розмір державного боргу розраховується у грошовій формі як непогашена основна сума прямих боргових зобов'язань держави. Стан державного боргу визначається на останній день звітного періоду та включає операції за цей день [3].

Виникнення державного боргу і накопичення заборгованості зумовлюють необхідність забезпечення ефективного управління ним.

Управління державним боргом — комплекс заходів, що здійснюються державою в особі уповноважених органів щодо визначення обсягів та умов залучення коштів, їх розміщення і погашення, а також забезпечення платоспроможності держави [5].

У широкому розумінні управління державним боргом передбачає формування одного із напрямів фінансової політики держави, пов'язаної з її діяльністю у ролі позичальника і гаранта, що потребує комплексного підходу, координації грошово-кредитної (монетарної) та фіскальної політики, узгоджених взаємовідносин уряду та Національного банку з питань боргової політики; розроблення ефективних форм і методів зниження боргового тягаря у контексті переходу від антикризового менеджменту (тобто реструктуризації боргових зобов'язань) до стратегічного боргового менеджменту із застосуванням інструментів активного управління державним боргом. Управління боргом у вузькому розумінні варто розглядати як сукупність дій, пов'язаних

з підготовкою до випуску, розміщенням боргових зобов'язань держави, наданням гарантій, а також проведенням операцій з обслуговування та погашення боргових зобов'язань.

Держава для фінансування своїх потреб може мобілізувати фінансові ресурси, застосовуючи кредитні інструменти. У цьому разі вона є позичальником, а населення, підприємницькі структури, іноземні держави тощо, – кредиторами. Державні позики як правило пов'язані з бюджетним дефіцитом, будучи джерелом його покриття. В окремих випадках з допомогою державного кредиту можуть мобілізуватися кошти у фонди цільового призначення чи під цільові проекти. Крім того, до системи державного кредиту належать позики, що надаються під державні гарантії та на поповнення валютних резервів центрального банку від Міжнародного валютного фонду.

До основних методів управління державним боргом відносять:

1) пролонгацію боргу, тобто форму добровільної згоди кредиторів на відстрочення виплат за зобов'язаннями боржника; як правило, проводиться тоді, коли випуск нових позик на обслуговування раніше випущених є фінансово недоцільним;

2) анулювання частини боргу, тобто відмову уряду від погашення боргу; анулювання боргів може бути зумовлене фінансовою неспроможністю держави, її банкрутством або політичними мотивами; найчастіше подібний механізм застосовується до найменш розвинутих країн, нездатних погасити свої зобов'язання навіть у віддаленій перспективі; за певних умов часткове списання боргу економічно вигідне і кредиторам;

3) викуп боргу з дисконтом на вторинному ринку, тобто скорочення обсягу державного боргу через викуп власних боргів із дисконтом (знижкою) на вторинному ринку; такий метод реструктуризації боргу можуть собі дозволити лише деякі країни-боржники, які мають у своєму активі значні обсяги золотовалютних резервів;

4) обмін боргу на акції національних підприємств чи національну валюту, що є однією із найпоширеніших ринкових схем реструктуризації державного боргу; передбачає надання кредиторам права продажу боргів з дисконтом за національну валюту, на яку в результаті можна придбати акції національних компаній; частіше використовується безпосередній обмін (своп) боргів на акції компаній, що перебувають у державній власності;

5) тимчасовий мораторій на виплату відсотків або частини основного боргу, тобто відстрочення сплати внутрішніх або зовнішніх боргових зобов'язань, що оголошується спеціальними актами державної влади на певний строк чи до закінчення певних надзвичайних подій;

6) конверсію боргу, тобто зміну початкових умов державної позики, зокрема зміну строків позики, часу виплати, способу погашення позики, а найчастіше – зміну величини позикового відсотка (зміну дохідності позик);

7) консолідацію боргу, тобто зміну умов позики щодо часу її чинності (тривалості) з можливою зміною величини позикового відсотка, зокрема перетворення недержавного кредиту короткострокових державних позик у довгострокові, об'єднання кількох державних позик попередніх років в одну позику; консолідація і конвертація можуть проводитись одночасно;

8) реструктуризацію зовнішнього боргу, що проводиться у рамках Паризького клубу офіційних кредиторів (реструктуризація міжурядових позик і позик, гарантованих урядом) та Лондонського клубу приватних кредиторів (реструктуризація комерційного боргу); борг перед МВФ і Світовим банком реструктуризації не підлягає [8].

Управління державною заборгованістю є одним із ключових факторів забезпечення макроекономічної стабільності в державі. Від характеру врегулювання боргової проблеми залежать бюджетна дієздатність країни, стан її валютних резервів, а відповідно, і стабільність національної валюти, рівень відсоткових ставок, інвестиційний клімат, характер поведінки всіх сегментів фінансового ринку.

Управління державною заборгованістю є одним із ключових факторів забезпечення макроекономічної стабільності в державі. Від характеру врегулювання боргової проблеми залежать бюджетна дієздатність країни, стан її валютних резервів, а відповідно, і стабільність національної валюти, рівень відсоткових ставок, інвестиційний клімат, характер поведінки всіх сегментів фінансового ринку.

Поточна економічна ситуація в Україні характеризується вагомим зростанням боргового навантаження, що виступає одним з базових факторів гальмування розвитку економіки країни.

На нашу думку, основними причинами зростання обсягу державного боргу в 2014–2017 рр. стали такі:

- політична криза, анексія АР Крим та тривалий військовий конфлікт на сході країни;
- глибока економічна рецесія, викликана перегрупуванням економічних зв'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури й промислових об'єктів на частині території країни;
- фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене значною мірою збільшенням видатків.

Особливістю вітчизняної боргової політики, яка в умовах впливу гібридних загроз потребує значного вдосконалення та модернізації з метою забезпечення стійкості фінансової системи держави, впродовж останніх чотирьох років стало тенденційне перевищення граничних меж боргових показників, передбачених чинним українським законодавством (статтею 18 Бюджетного кодексу України передбачено співвідношення показника загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду до рівня 60 % річного номінального обсягу ВВП). Зокрема, йдеться про нарощування обсягу державного та гарантованого державою боргу України (табл. 1), показники якого в умовах ведення гібридної війни з боку РФ упродовж 2014 р. – 2017 р. зросли на 1458,23 млрд грн.

Порівнюючи дані за 2014 – 2015 роки, впродовж 2015 року сукупний борг збільшився на 472 млрд грн в порівнянні з 2014 роком й станом на 31.12.2015 року склав 1572 180,2 млрд грн (65 505,7 млрд дол. США), в т.ч.: зовнішній обсяг державного боргу – 1 042 719,6 млрд грн (43 445,4 млрд дол. США) та внутрішній державний борг у – 43 445,4 млрд грн (22 060,2 млрд дол. США).

Причинами таких змін стало:

- девальвація гривні, рівень якої в 2015 році склав 52,2 %4 , внаслідок чого збільшились не лише обсяг боргу в національній валюті, а й вартість його обслуговування;

- різке падіння реального ВВП, яке за підсумками 2015 року склало близько 9,9 % проти –6,6 % в 2014 році, загострило бюджетний ризик.

- зниження внутрішнього споживчого попиту внаслідок інфляційних процесів (рівень інфляції у 2015 році становив 48,7 %) та безробіття, рівень якого (за методологією МОП) в середньому за 2015 рік становив 9,5 % економічно активного населення відповідного віку.

Аналізуючи дані за 2015 – 2016, лише впродовж 2016 р. зростання загального обсягу боргу в порівнянні із 2015 р. становило 22, 8 % або 357,63 млрд грн, а темп його збільшення у 10 разів перевищив темп зростання реального ВВП9 , що стало можливим через:

- перевищення обсягу державних запозичень і запозичень під державні гарантії над обсягом погашення державного та гарантованого державою боргу на 214,8 млрд грн;

- девальвацію гривні до іноземних валют, в яких номіновано борг (на 143,2 млрд грн, курс гривні щодо долара США зріс з 24,00 грн/дол. США на кінець 2015 р. до 27,19 грн/дол. США на кінець грудня 2016 р.);

- недоотримання бюджетом коштів від приватизації державного майна, план якої виконано на 1,1 % (188,9 млн грн) від затвердженого обсягу в 17 млрд грн.

Впродовж 2016–2017 рр. завдяки заходам з реформування фінансової сфери показники дефіциту державного бюджету зменшились до безпечного рівня: з 689730,0 млрд грн (2,9 % ВВП) на кінець 2016 р. (внутрішній борг) до граничного обсягу дефіциту державного бюджету на кінець 2017 р. на рівні 77,6 млрд грн або 3,0 % ВВП (згідно Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік») так само, як і структура зовнішнього боргу – зріс всього на 10,9% .

Порівнюючи 2017 та 2018 роки, у 2017 році держборг України сягнув максимального значення як в абсолютному вимірі, 77,9 млрд дол, так і в спів-

Таблиця 1. Аналіз державного боргу України на 2014 – 2017 рр. (млрд. грн.)

	загальний борг			зовнішній борг		внутрішній борг	
на 31.12.2014	1 100 564,0	516 449,9	88.4%	611 697,1	103.9%	488 866,9	72.1%
на 31.12.2015	1 572 180,2	471 616,2	42.9%	1 042 719,6	70.5%	529 460,6	8.3%
на 31.12.2016	1 929 758,7	357 578,5	22.7%	1 240 028,7	18.9%	689 730,0	30.3%
на 31.12.2017	2 141 674,4	211 915,7	11.0%	1 374 995,5	10.9%	766 678,9	11.2%
на 28.02.2018	2 068 614,3	-73 060,1	-3.4%	1 310 043,8	-4.7%	758 570,5	-1.1%

Джерело: складено автором на основі статистичних даних [6]

відношенні до ВВП країни — 84,6%, а у 2018 році зобов'язання за зовнішнім боргом становлять 3,6 млрддол: 2,05 млрддол на повернення тіла кредиту і 1,59 млрддол на обслуговування відсотків. Ці зобов'язання покриватимуться коштом видаткової частини бюджету і становлять 11,4% видатків. У 2017 році цей показник становив 5,2%.

Тобто 84,3% запланованого приросту держбюджету у 2018 році, який становить 4,3 млрддол або 125 млрд грн, мусить піти на погашення зовнішнього боргу, оскільки економіка України, на жаль, слабка. Її товарне виробництво не диверсифіковане, а експорт вразливий через високу залежність від цін на сировину: пшеницю, соняшникову олію, металопрокат та напівфа-

брикати із сталі, залізорудну сировину і кукурудзу, на які у 2017 році припало близько 50% товарного експорту країни.

Певну цікавість мають також результати порівняльного аналізу державного боргу та ВВП України.

Основною причиною збільшення державного та гарантованого державою боргу є здійснення фінансування державного бюджету за рахунок державних запозичень, в тому числі за рахунок залучення коштів від ЄС та випуску ОЗДП, капіталізація ПАТ «Державний експортно-імпоротно-го банк України», ПАТ «Державний ощадний банк України» та ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», девальвація національної валюти, курс якої по відношенню до долара США протягом аналізованого періоду зріс.

Таблиця 2. Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України з 2014 по 2017 рр. (млн. грн.)

Державний борг (усього)				Валовий внутрішній продукт (ВВП)				держборг / ВВП
на 31.12.2014	1 100 564	516450	88.4%	за 2014	1 566 728	111797	7.7%	70.2%
на 31.12.2015	1 572 180	471616	42.9%	за 2015	1 979 458	412730	26.3%	79.4%
на 31.12.2016	1 929 759	357579	22.7%	за 2016	2 383 182	403724	20.4%	81.0%
на 31.12.2017	2 141 674	211916	11.0%	за 2017	2 982 920	599738	25.2%	71.8%
на 28.02.2018	2 068 614	-73060	-3.4%	за 2018				

Джерело: складено автором на основі статистичних даних [6]

Таблиця 3. Відомості щодо державного та гарантованого державою боргу України, розраховані в доларах США

Державний та гарантований державою борг України з 2014 по 2017 рр. (млн. дол. США)							
	загальний борг			зовнішній борг		внутрішній борг	
на 31.12.2014	69 794,8	-3283,4	-4.5%	38 792,2	3.3%	31 002,6	-12.8%
на 31.12.2015	65 505,7	-4289,2	-6.1%	43 445,4	12.0%	22 060,2	-28.8%
на 31.12.2016	70 970,9	5465,2	8.3%	45 604,6	5.0%	25 366,2	15.0%
на 31.12.2017	76 305,2	5334,3	7.5%	48 989,4	7.4%	27 315,8	7.7%
на 28.02.2018	76 762,7	457,5	0.6%	48 613,4	-0.8%	28 149,2	3.1%

Джерело: складено автором на основі статистичних даних [6]

Таблиця 4. Державний та гарантований державою борг України в 2018 р. (млн. грн.)

Державний та гарантований державою борг України в 2018 р. (млн. грн.)							
	загальний борг			зовнішній борг		внутрішній борг	
на 31.12.2017	2 141 674,4	79672,3	3.9%	1 374 995,5	3.8%	766 678,9	4.1%
на 31.01.2018	2 131 849,5	-9824,9	-0.5%	1 373 182,8	-0.1%	758 666,7	-1.0%
на 28.02.2018	2 068 614,3	-63235,1	-3.0%	1 310 043,8	-4.6%	758 570,5	0.0%

Джерело: складено автором на основі статистичних даних [6]

Таблиця 5. Структура державного та гарантованого державою боргу за даними Міністерства фінансів України станом на 28.02.2018

(млн. грн.)	зовнішній		внутрішній		усього	
державний борг	1 036 376,3	50.1%	744 958,4	36.0%	1 781 334,7	86.1%
гарантований борг	273 667,6	13.2%	13 612,1	0.7%	287 279,7	13.9%
сукупний	1 310 043,8	63.3%	758 570,5	36.7%	2 068 614,3	100.0%

Джерело: складено автором на основі статистичних даних [6]

Отже, дослідження динаміки державного та гарантованого державою боргу дало змогу визначити його позитивну динаміку. Динамічне зростання обсягів державного зовнішнього боргу України на фоні дефіцитного державного бюджету, скорочення надходжень від експорту та зменшення золотовалютних резервів не лише викликає занепокоєння, а й вимагає негайних структурних змін в економіці, подолання корупції, скорочення видатків бюджету та створення ефективної системи управління та моніторингу державного боргу і валового зовнішнього боргу України.

Мобілізація коштів з метою формування фонду фінансових ресурсів для забезпечення погашення і обслуговування державного боргу може проводитися в різних формах. Це емісія та розміщення боргових цінних паперів держави як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках; залучення кредитів державними органами управління як від вітчизняних, так і зарубіжних кредиторів, проведення взаємозаліків заборгованостей між державами. До факторів, які відносяться до непрямих форм мобілізації ресурсів відносяться: проведення додаткових первинних емісій грошових коштів центральним банком; накопичення заборгованості за виплатою заробітної плати в державному секторі економіки (пенсій, компенсацій та інших платежів населенню, передбачених законодавством); продаж зобов'язань держави фінансовим установам (як правило, з дисконтом) з метою зменшення переносу виплат на віддалені строки; проведення роботи з ліквідації бюджетної заборгованості суб'єктів господарської діяльності.

Ефективне управління державним боргом передбачає розв'язання проблеми зниження боргового навантаження та ризику невиконання боргових зобов'язань держави з використанням різноманітних методів. Одним із найпоширеніших є рефінансування державного боргу, тобто погашення основної заборгованості і процентів за рахунок засобів, отриманих від розміщення нових позик. Для успішного застосування механізму рефінансування необхідно, щоб держава мала високу репутацію держави-позичальника. Її досягнення та підтримка є важливим фактором для успішного управління державним боргом. На сьогодні репутація позичальників на світовому фінансовому ринку виражається в рейтингах, які присвоюються певній державі спеціальними агентствами відповідно до міжнародних правил рейтингування. З по-

зиції інвесторів, найбажанішим варіантом є повне, безумовне і своєчасне виконання державою своїх зобов'язань. Однак за умови неспроможності держави через певні причини забезпечити погашення позик і виплат за ними процентів, можуть прийматися рішення щодо новації, уніфікації, конверсії, консолідації, відстрочки погашення боргів або ж анулювання державного боргу.

Традиційним методом зменшення боргу є його реструктуризація. При реструктуризації боргу умови його обслуговування (процент, сума, строки сплати) переглядаються. Найпоширенішою є реструктуризація офіційного боргу, яка відбувається в рамках «Паризького клубу». Найбіднішим країнам-боржникам з метою полегшення боргового тягара пропонується вибір одного із варіантів допомоги з боку урядів-кредиторів, які є членами «Паризького клубу». Офіційні кредитори надають такі види допомоги: часткове анулювання боргу; подальше продовження термінів дії боргових зобов'язань; зниження відсотків за обслуговування боргу. Капіталізація боргу і заміна існуючих боргових зобов'язань новими є інструментами оптимізації структури зовнішньої заборгованості держави. Викуп боргу країною-боржником означає остаточне погашення її зобов'язань перед кредиторами. Втім, зазначені методи зменшення боргового тягара мають певні недоліки, що пов'язані насамперед зі скороченням валютних резервів країни-боржника та з інфляційним тиском конверсійних операцій.

Висновки

Отже, на сьогоднішній день економічна ситуація нашої країни перебуває у тяжкому стані і потребує здійснення ефективних економічних реформ та залучення додаткових коштів. Наявність дефіциту бюджету, залучення додаткових коштів і позик призводять до формування державного боргу України.

Основною умовою, яка призводить до виникнення державного боргу є неспроможність держави функціонувати на власні кошти, а неефективне використання позикових фінансових ресурсів зумовлює його зростання.

Тому з метою зменшення державного боргу, удосконалення вітчизняної практики управління зовнішнім державним боргом та мінімізації його негативних фінансово-економічних наслідків доцільно:

- здійснювати жорстку державну політику у сфері зовнішніх державних запозичень та застосовувати поміркований підхід до залучення зовнішніх державних позик;
- удосконалити систему органів з організації управління зовнішнім державним боргом України, чітко розмежувати їх повноваження щодо управління зовнішньоборговими зобов'язаннями держави та чітко визначити відповідальність;
- диверсифікувати джерела залучення зовнішніх позик;
- вжити заходів з метою підвищення ефективності структури державного боргу шляхом збільшення частки внутрішнього державного боргу та зменшення частки зовнішнього;
- сприяти розвитку ринку боргових державних цінних паперів, зокрема зовнішнього ринку боргових державних цінних паперів;
- активізувати спрямування зовнішніх позик на реалізацію інвестиційних програм та посилити контроль за витрачанням зовнішніх позик.

На нашу думку, для розв'язання проблеми заборгованості в довгостроковому періоді необхідне «оздоровлення» самої економіки, так як без забезпечення динамізму її розвитку і реальної, відчутної ефективності фінансова стабільність в країні буде короткочасною і відносно незалежно від того, які прогресивні фінансові заходи використовуються для її підтримки. Отже, слід зауважити, що оптимізація боргової політики України потребує розробку та впровадження цілісної стратегії, яка поєднуватиме завдання удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення боргової політики, короткострокові та середньострокові орієнтири управління державним боргом, інструменти радикального підвищення ефективності інвестиційної складової бюджетних видатків, стратегічні завдання переорієнтації боргової політики. зменшення боргового тягаря та розвитку альтернативних, непозичкових інструментів фінансування бюджетних видатків. Така стратегія має узгодити дії органів державної влади, уповноважених здійснювати управління державним боргом, інтегрувати боргову політику України в контекст реалізації Стратегії економічного та соціального розвитку України.

Список використаних джерел

1. Вахненко Т.П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими в період фінансової кризи / Т.П. Вахненко // Фінанси України. – 2016. – № 6. – С. 14–28.

2. Дубницька Н.І. Державний борг / Н.І. Дубницька // Перехідні економічні системи. – Львів, 2017. – Вип. 6. – С. 107–108.

3. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – К.: Знання, 2002. – 566 с.

4. Капаєва Л.М. Фінансове право: навч. посіб. / Л.М. Капаєва, М.С. Лях. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 248 с.

5. Мірошніченко І.С. Зовнішня заборгованість України як чинник впливу на економічну безпеку держави в умовах Глобалізації / І.С. Мірошніченко // Облік і фінанси. – 2014. – № 3 (65). – С. 102–109.

6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/>

7. Романенко О.Р. Фінанси: навч.-метод. посіб. / [О.Р. Романенко, С.Я. Огородник, М.С. Зязюк та ін.]. – К.: КНЕУ, 2009. – 387 с.

8. Руденко Ю.М. Вплив державного боргу на економічний розвиток України / Ю.М. Руденко // Формування ринкової економіки. – 2017. – № 8. – С. 162–171.

9. Стан державного боргу України в умовах загострення фінансових ризиків, пов'язаних із гібридною війною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/derzh_borg-d8023.pdf

References

1. Vakhnenko T.P. Specialty of the formation of public debt and management of its components during the financial crisis / T.P. Vakhnenko // Finance of Ukraine. – 2016. – No. 6. – P. 14–28.

2. Dubnicka N.I. Public debt / N.I. Dubnicka // Transition of the economic system. – Lviv, 2017. – Vol. 6. – S. 107–108.

3. Zagorodniy A.H. Financial Dictionary / A.H. Zagorodniy, H.L. Voznyuk, T.S. Smovgenko. – K.: Znannya, 2002. – 566 p.

4. Kapayeva L.M. Financial Law: Teach. manual / L.M. Kapayeva, M.S. Lyah. – K.: Center for Educational Literature, 2004. – 248 p.

5. Miroshnichenko I.S. Foreign debt of Ukraine as a factor of influence on the economic security of the state in the conditions of globalization / I.S. Miroshnichenko // Accounting and finance. – 2014 – No. 3 (65). – P. 102–109.

6. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.minfin.gov.ua/>

7. Romanenko O.R. Finance: teaching method. manual / [O.R. Romanenko S.Y. Ogorodnik, M.S. Zyazyuk et al.]. – K.: KNEU, 2009. – 387 p.

8. Rudenko Y.M. Influence of the State Debt on Economic Development of Ukraine / Y.M. Rudenko // Formation of a market economy. – 2017. – No. 8. – P. 162–171.

9. The state of Ukraine's debt in the context of exacerbating the financial risks associated with the hybrid war [Electronic resource]. – Access mode: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/derzh_borg-d8023.pdf

кандидат економічних наук, доцент кафедри інноваційних технологій професійної освіти, Національний авіаційний університет
e-mail: osayaa@ukr.net

Данные об авторе

Осадчая Елена Анатольевна,

кандидат экономических наук, доцент кафедры инновационных технологий профессионального образования, Национальный авиационный университет
e-mail: osayaa@ukr.net

Data about the author

Olena Osadcha,

candidate of economic sciences, associate professor department of innovative technologies of vocational education, National Aviation University
e-mail: osayaa@ukr.net

Дані про автора

Осадча Олена Анатоліївна,

DOI: 10.5281/zenodo.2581144

ГРОМОВ В.Б.

Макроекономічні умови рівноважності споживчого попиту

Предметом дослідження є теоретичні та методологічні засади регулювання сукупного попиту на макроекономічному рівні, спрямованого на ефективний розвиток економіки України.

Метою дослідження є аналіз впливів споживчого попиту на умови рівноваги між виробництвом (нагромадженням) і споживанням, в тому числі розгляд напрямів оптимізації міжгалузевої структури споживчого попиту для програмування економічного розвитку.

Методи дослідження базуються на загальнонаукових засадах і фундаментальних положеннях економічної теорії, маркетингу та статистики, і включають в себе методи порівняльного економічного аналізу, економіко-математичного моделювання, прогнозування та інші.

Результатом роботи є пропозиції щодо досягнення оптимальної пропорційності між зростанням доходів населення, споживчим попитом, розвитком галузей для мінімізації макрофінансових дисбалансів і досягнення найбільш можливого в даних умовах приросту ВВП.

Галузь застосування результатів. Економіка та управління національним господарством, у частині державних систем та механізмів управління економікою на міжнародному, галузевому, міжгалузевому та регіональному рівнях, методи й економічні важелі регулювання економічних процесів та їх ефективність.

Висновки. Споживчий попит є потенційною спроможністю домашніх господарств купувати для своїх потреб певні обсяги товарів і послуг. Цей обсяг і його товарна (міжгалузева) структура залежить від комплексу чинників, діючих на національному, галузевому, регіональному і корпоративному рівні.

Для макроекономічної стабільності економіки споживчий попит має постійно врівноважуватись виробництвом споживчих товарів та послуг. Дефіцит виробництва балансується інфляцією, зростанням імпорту, девальвацією національної валюти, що далі провокує фінансову нестабільність і погіршення умов для капітальних інвестицій і розвитку реального сектору.

Джерелом споживчого попиту є доходи населення. При збалансованій державній політиці реальна заробітна плата має випереджати темп приросту ВВП на 5–6 відсоткових пункти, спожив-

чий попит — на 3–4 відсоткові пункти.

Державна політика може частково впливати на структуру споживчого попиту. За рахунок оптимізації міжгалузевої структури кінцевого продукту може досягатися зростання споживчого попиту додатково на 0,5–1 відсоток, а, відповідно, ВВП — на 0,7–1,3 в.п.

Для більш детального дослідження споживчого попиту доцільно виділяти, також, реальний, ефективний і оптимальний споживчий попит. Ефективним споживчим попитом будемо називати такий його обсяг, який не може бути збільшений за рахунок інших заходів державної політики, при даному обсязі доходів населення.

Ключові слова: структура споживання, споживчий попит, політика доходів, споживчі товари та послуги, попит та пропозиція на споживчому ринку, дефіцит споживчих товарів, інфляція.

ГРОМОВ В.Б.

Макроэкономические условия равновесности потребительского спроса

Предметом исследования являются теоретические и методологические основы регулирования совокупного спроса на макроэкономическом уровне, направленного на эффективное развитие экономики Украины.

Целью исследования является анализ влияния потребительского спроса на условия равновесия между производством (накоплением) и потреблением, в том числе рассмотрение направлений оптимизации межотраслевой структуры потребительского спроса для программирования экономического развития.

Методы исследования базируются на общенаучных принципах и фундаментальных положениях экономической теории, маркетинга и статистики, и включают в себя методы сравнительного экономического анализа, экономико-математического моделирования, прогнозирования и другие.

Результатом работы являются предложения по достижению оптимальной пропорциональности между ростом доходов населения, потребительским спросом, развитием отраслей для минимизации макрофинансовых дисбалансов и достижения наиболее возможного в данных условиях прироста ВВП.

Область применения результатов. Экономика и управление национальным хозяйством, в части государственных систем и механизмов управления экономикой на международном, отраслевом, межотраслевом и региональном уровнях, методы и экономические рычаги регулирования экономических процессов и их эффективность.

Выводы. Потребительский спрос является потенциальной способностью домашних хозяйств покупать для своих нужд определенные объемы товаров и услуг. Этот объем и его товарная (межотраслевая) структура зависит от комплекса факторов, действующих на национальном, отраслевом, региональном и корпоративном уровне.

Для макроэкономической стабильности экономики потребительский спрос должен постоянно уравниваться производством потребительских товаров и услуг. Дефицит производства балансируется инфляцией, ростом импорта, девальвацией национальной валюты, что, в последствии, провоцирует финансовую нестабильность и ухудшение условий для капитальных инвестиций и развития реального сектора.

Источником потребительского спроса являются доходы населения. При сбалансированной государственной политике реальная заработная плата должна опережать темп прироста ВВП на 5–6 процентных пункта, потребительский спрос — на 3–4 процентных пункта.

Государственная политика может частично влиять на структуру потребительского спроса. За счет оптимизации межотраслевой структуры конечного продукта может достигаться рост потребительского спроса дополнительно на 0,5–1 процент, а, соответственно, ВВП — на 0,7–1,3 п.п.

Для более детального исследования потребительского спроса целесообразно выделять, так—

же реальный, эффективный и оптимальный потребительский спрос. Эффективным потребительским спросом будем называть такой его объем, который не может быть увеличен за счет других мер государственной политики, при данном объеме доходов населения.

Ключевые слова: структура потребления, потребительский спрос, политика доходов, потребительские товары и услуги, спрос и предложение на потребительском рынке, дефицит потребительских товаров, инфляция.

GROMOV V.B.

Macroeconomic conditions of equilibrium consumer demand

The subject of research is the theoretical and methodological foundations of the regulation of aggregate demand at the macroeconomic level, aimed at the effective development of the economy of Ukraine.

The purpose of the study is analysis of the consumer demand impact on the equilibrium conditions between production (accumulation) and consumption, including consideration of ways to optimize the inter-branch structure of consumer demand for programming economic development.

Methods of research are based on general scientific principles and fundamental principles of economic theory, marketing and statistics, and include methods of comparative economic analysis, economic and mathematical modeling, forecasting and others.

Result of the work are proposals to achieve optimal proportionality between the growth of income of the population, consumer demand, the development of industries to minimize macro-financial imbalances and achieve the highest possible increase in GDP under these conditions.

Application of results. Economics and national economy management, in the part of state systems and mechanisms of economic management at the international, sectoral, inter-sectoral and regional levels, methods and economic levers of regulation of economic processes and their effectiveness.

Conclusions. Consumer demand is the potential ability of households to purchase certain volumes of goods and services for their needs. This volume and its commodity (inter-sectoral) structure depends on a complex of factors acting at the national, sectoral, regional and corporate level.

For the macroeconomic stability of the economy, consumer demand must constantly be balanced by the production of consumer goods and services. The production deficit is balanced by inflation, the growth of imports, the devaluation of the national currency, which, in turn, provokes financial instability and worsening conditions for capital investment and the development of the real sector.

The source of consumer demand is the income of the population. With a balanced state policy, real wages should outpace the growth rate of GDP by 5–6 percentage points, consumer demand – by 3–4 percentage points.

Government policy may partially influence the structure of consumer demand. By optimizing the intersectoral structure of the final product, an increase in consumer demand can be achieved by an additional 0.5–1 percent, and, accordingly, GDP – by 0.7–1.3 percentage points.

For a more detailed study of consumer demand, it is advisable to single out also real, effective and optimal consumer demand. Effective consumer demand will be called such a volume, which cannot be increased at the expense of other measures of state policy, given the volume of income of the population.

Keywords: consumption structure, consumer demand, income policy, consumer goods and services, demand and supply in the consumer market, shortage of consumer goods, inflation.

Постановка проблеми. В умовах розвитку ринкових відносин і необхідності вживання конкретних заходів щодо входження України в ЄС особливо гостро постає потреба в цілісному вивченні споживчого ринку та попиту, який формує його основу. Однією з базових умов розвитку ринкової економіки є орієнтація на максимальне за-

доволення потреб споживачів. Вирішення проблеми формування стійкого попиту на продукцію вітчизняних виробників характеризується підвищеним рівнем складності, тому що вона охоплює рівень розвитку галузі, її ефективність, державну політику в цій сфері, демографічні умови, соціально-економічні умови формування певного ринку,

динаміку грошових доходів та витрат населення, тенденції експортно-імпоротної діяльності [5].

Споживчий попит відображає ключову взаємодію населення та виробників кінцевої продукції. За своєю макроекономічною функцією споживчий попит є механізмом інтенсивного зворотного стиmulюючого впливу на весь комплекс галузей економіки та соціально-економічну ситуацію в країні. Стимулювання споживчого попиту та розвиток споживчого ринку в цілому є передумовою прискорення темпів економічного зростання. Неефективне ж функціонування споживчого ринку спричиняє макроекономічні диспропорції та структурні деформації соціально-економічного розвитку, призводить до зниження конкурентоспроможності національної економіки та добробуту населення [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі питання методології вивчення і формування споживчого попиту знайшли відображення в наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених: Г. Армстронга, Л. Балабанової, О. Войчака, В. Герасимчука, Є. Голубкова, В. Горбунов, А. Дайана, П. Зав'ялова, С. Ілляшенка, В. Кардаша, Ф. Котлера, Ж-Ж. Ламбена, А. Маршалла, М. Портера, Р. Фатхутдинова та ін. Основи у поняттях «попиту» та «пропозиції» було закладено засновниками класичної теорії А. Смітом, Д. Рікардо, Дж. С. Міллем. Подальший розвиток теорія попиту і пропозиції отримала у працях А. Маршалла, Е. Бен-Баверка, Л. Вальрас. З нових позицій проблеми сукупного попиту і сукупної пропозиції отримали розвиток у працях Дж. Кейнса. Значний вклад у вирішення цих питань внесли також В. Парето, К. Еклунд, П. Самуельсон, Дж. Хікс, А. Оукен, Й. Шумпетер, Є. Слуцький, В. Косов, О. Левін, В. Швирков, Дж. Сакс та багато інших учених. Серед сучасних українських учених, що плідно працюють над проблемами сукупного попиту та пропозиції, проблемами прогнозування економічного і соціального розвитку держави, необхідно назвати В. Ф. Беседіна, В. М. Гейця, І. М. Євдокимову, Б. Є. Кваснюка, Б. Я. Панасюка, А. Г. Савченка, Б. М. Щукіна та багатьох інших економістів.

Метою статті є дослідження впливів споживчого попиту на умови рівноваги між виробництвом (з урахуванням нагромадження капіталу) і споживанням, в тому числі розгляд напрямів оптимізації міжгалузевої структури споживчого попиту для програмування економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Ринкові відносини проявляються постійно повторюваним процесом порушення та встановлення рівноваги між попитом і пропозицією на всіх функціонуючих ринках товарів і послуг, які постійно виробляються, купуються, продаються і споживаються в національній економіці. Споживчий попит домашніх господарств є частиною цього процесу, складовим елементом сукупного попиту, який є рушійною силою виробництва товарів і послуг. Рівень співвідношення попиту і пропозиції на ринку споживчих товарів і послуг стає базовою засадою цінових тенденцій в економіці. Досягнення бажаного економічного зростання може йти через різні форми регулювання величини попиту (доходу споживачів) та величини пропозиції (прибутку виробників) товарів і послуг.

Для споживчого попиту і попиту взагалі характерні динамічні зміни під впливом ряду чинників, які можуть бути поділені на системні і індивідуальні, макроекономічні і мікроекономічні, об'єктивні й суб'єктивні. До об'єктивних можна віднести економічні, фінансові, соціальні, екологічні, демографічні особливості споживачів (населення та домашні господарства), до суб'єктивних – рекламно-маркетингові, психологічні, національно-етнічні, естетичні, природно-кліматичні чинники. Крім наведеного переліку, а, також, цінових і нецінових параметрів на рівень, динаміку та структуру споживчого попиту впливають [1, с.22]:

- виробничі (об'єм, структура та асортимент виробництва, якість товарів, оновлення асортименту, поява нових товарів, інноваційні процеси, науково-технічний процес і т.д.);
- інфраструктурні (розвиток торгівельної мережі);
- соціально-економічні (рівень зайнятості, оплата праці, пенсійне забезпечення, рівень та структура грошових доходів, рівень цін);
- демографічні (чисельність та статеві-віковий склад населення, його територіальний розподіл і міграція, розмір та склад сімей, рівень урбанізації);
- торгово-економічні (місткість та насиченість ринку, споживчі властивості товарів, мода, реклама);
- фізіологічні (природні властивості людини, які обумовлюють певні потреби і встановлюють нижню та верхню межу споживання деяких матеріальних благ);
- кліматичні.
- Досліджуючи процеси формування і ролі споживчого попиту в національній економіці треба ви-

ділити низку його функціональних характеристик. Перш за все, це його уточнення через поняття платоспроможності. В післякризових економіках після значного падіння обсягів ВВП, можливі ситуації, коли обсяги приватного споживання нижчі за попередні роки і ця частка є обсягом обґрунтованого, але зараз неплатоспроможного попиту. Платоспроможність споживчого попиту визначається його наповненням доходами населення, які, практично, роблять споживчий попит реальним. Він стає макроекономічним ресурсом для розвитку економіки.

- За визначенням, споживчий попит є потенційною спроможністю і бажанням населення придбати певну кількість товарів і послуг належної якості. Спочатку, це потенційна можливість, яка потім реалізується в конкретних обсягах кінцевого використання ВВП, наведених, наприклад, в таблиці 1. Кінцеве використання товарів і послуг є реальним обсягом сукупного і в його складі – споживчого попиту. Тому для дослідження пов'язаності споживчого попиту з усією національною економікою ґрунтовною інформаційною базою є таблиці «витрати–випуск» у складі системи національних рахунків і її галузевих розрізів.

- Визначаючи суть споживчого попиту варто враховувати декілька аспектів цього економічного поняття. Обсяг споживчого попиту формується практичними інтересами і фінансовими можливостями населення країни, яке організовано діє в секторі домашніх господарств. Споживчий попит має всі прояви і функціональні особливості більш узагальненого поняття сукупного попиту.

- Гаркавенко С. С. визначає попит як «бажання з урахуванням наявної купівельної спроможності, тобто забезпечена грошима потреба в товарах (послугах), які реалізуються на ринку» [2, с. 15].

- Колектив авторів у складі Землякова І. С., Рижого І. Б. та Савича В. І. пропонують таке визначення попиту: «Попит – це запити, підкріплені купівельною спроможністю. Неважко визначити попит конкретного суспільства в конкретний момент часу. Однак попит – показник недостатньо стабільний і надійний, тому що він змінюється. На зміну вибору впливають і зміни цін, і рівень доходів. Людина вибирає товар, сукупність властивостей якого забезпечує їй найбільше задоволення за дану ціну, з урахуванням своїх специфічних потреб і ресурсів» [4, с. 9].

- Для уточнення поняття «попит» слід зауважити, що об'єктами попиту можуть бути об'єкти

ринкових відносин, що мають вартісну оцінку і певну корисність для споживачів. Попит тісно пов'язаний з реальними суспільними потребами, бажаннями споживача, але він не збігається з їхньою кількісною визначеністю.

- На відміну від мікроекономічного рівня, макрорівень передбачає розгляд попиту та пропозиції, як агрегованих показників у межах всього комплексу умов та факторів функціонування національного ринку. За цих умов обсяг товарів, що пропонуються, – сукупна пропозиція – набуває форми річного ВВП (річного обсягу національного виробництва), який визначається поточними або порівняними цінами.

- Попит на макрорівні набуває форм сукупного платоспроможного попиту домогосподарств, підприємств, держави та «зовнішнього світу» на запропонований річний вироблений національний продукт. Залежність між сукупним попитом і рівнем цін обернена, а між сукупною пропозицією і рівнем цін – пряма, як і в залежностях попиту і ціни та пропозиції і ціни на окремий товар.

- Покупцями на ринку матеріальних благ виступають усі чотири сектори економіки: домогосподарства, корпорації (нефінансові), держава, зовнішній світ [7, с.254].

- У закритій економіці сукупний попит визначається як загальна кількість товарів та послуг, на які виявляють попит вітчизняні резиденти за певного рівня цін. Цей показник дорівнює сумі споживчого попиту домогосподарств (C), інвестиційного попиту підприємницького сектору (I) та попиту держави (G). Взаємозв'язок складових сукупного попиту описується тотожністю [3]:

$$AD = C + I + G, \quad (1)$$

- У відкритій економіці до цього складу сукупного попиту додається сальдо («чистий експорт») зовнішньоекономічних потоків національної економіки і структура сукупного попиту відображається розширеною тотожністю:

$$AD = C + I + G + NE, \quad (2)$$

- де NE – чистий експорт, який визначається як різниця між експортом (E) та імпортом (I) товарів і послуг, тобто:

$$NE = E - Z, \quad (3)$$

- Складність визначення сукупного попиту у відкритій економіці полягає в тому, що на цей показник впливає низка додаткових чинників, які характерні для міжнародних економічних відносин, а саме: умови міжнародної конкуренції, система обмінних курсів (плаваючі чи фіксовані),

курсова політика НБУ, ступінь взаємозамінності у споживанні вітчизняних та зарубіжних товарів, рівень відкритості економіки міжнародному руху капіталу, трудових ресурсів, тощо [3]. При недостатній пропозиції (виробництві) споживчих товарів і послуг у внутрішній економіці дефіцит буде перекриватися імпортом. Це ще погіршить фінансову стабільність і умови для інвестицій і виробництва споживчих товарів.

• В структуру сукупного попиту входить споживчий попит, який вміщує споживчі витрати секторів домашніх господарств ($C_{дг}$), загальнодержавного управління ($C_{зду}$) та некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства ($C_{нко}$):

$$C = C_{дг} + C_{зду} + C_{нко}, \quad (4)$$

З таблиці 1 видно, що споживчий попит складає головну частку сукупного попиту: 83–87 відсотків в останні 8 років. При цьому його питома вага зростала у 2013–2014 роки до 90 відсотків. Частка споживання домашніх господарств (крім 70–71 % у 2013–2014 рр.) коливається у межах 66–68 % без стабільної тенденції. Частка загальнодержавного споживання трохи зросла у 2017 році до 20,7 % після стабільної частки у 18,6 % протягом попередніх 5 років.

Споживчий попит опосередковано пов'язаний з обсягами чистого експорту, як складової сукупного попиту. Значну частку імпорту складають споживчі товари, обсяг яких зростає при зростанні дефіциту товарів внутрішнього виробництва. Негативною тенденцією залишається зростання імпорту і великі обсяги від'ємного чистого експорту, які у 2017 році перевищили навіть кризові роки і досягли 229 млрд. грн. Зростання імпорту має багато причин, але одна з них це дисбаланс між споживчим попитом і внутрішнім виробництвом споживчих товарів і послуг.

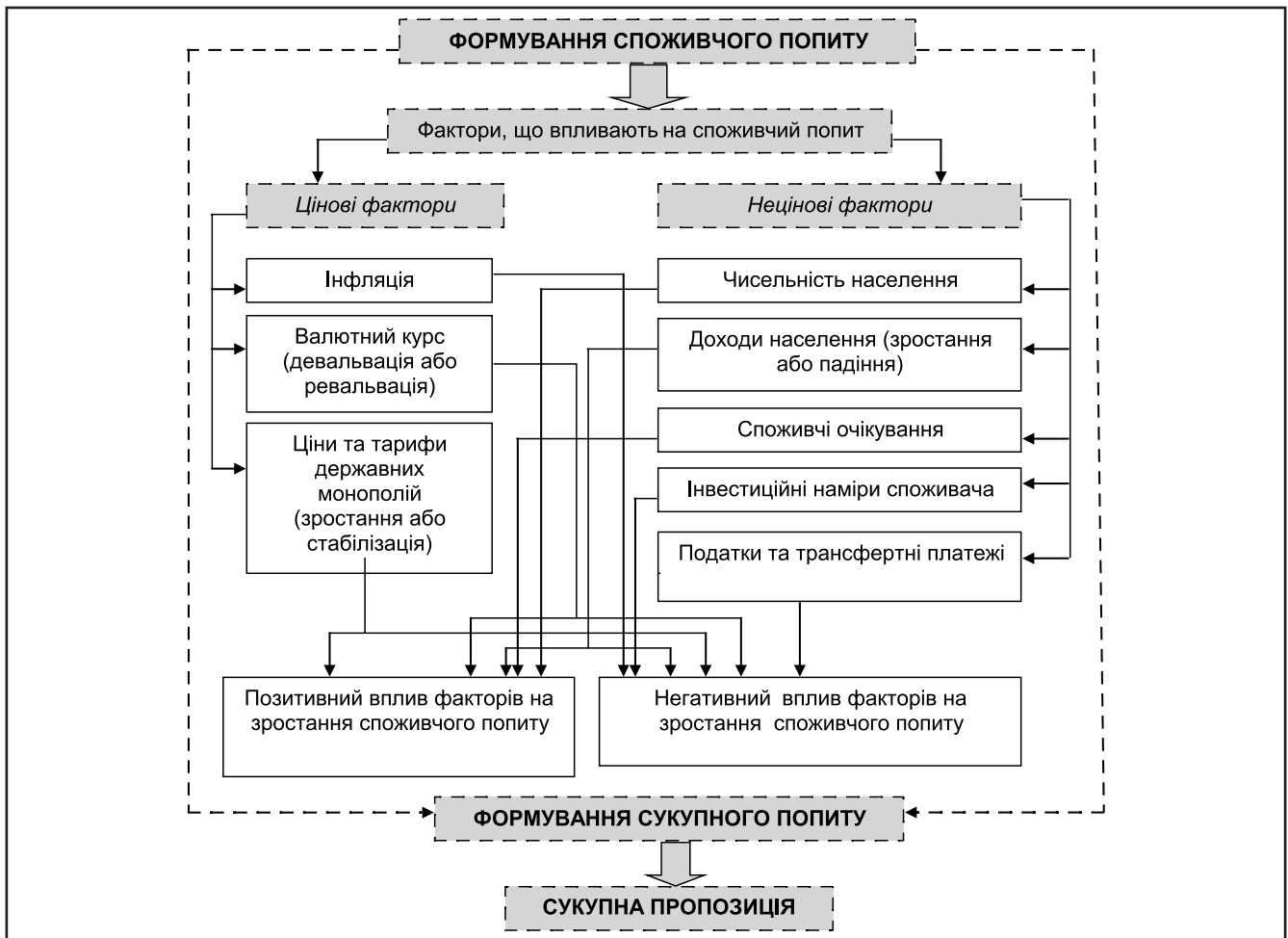
Споживчий попит є складовим елементом сукупного попиту, що представляє собою обсяг товарів, які споживач хоче і може придбати на протязі певного періоду часу на певному ринку і має для цього необхідний фінансовий ресурс – доходи [6, с.135].

В основі формування споживчого попиту лежить величина потреб, крім того, на величину попиту впливають цінові та нецінові детермінанти (фактори) вплив яких наведено на рисунку. Зокрема, цінові фактори це – інфляція; валютний курс; ціни та тарифи державних монополій. Неціновими факторами є чисельність населення; рівень факторних доходів; рівень податків та трансфертних

Таблиця 1. Споживчий попит в структурі кінцевого використання ВВП

	Домашнє господарство, у фактичних цінах; млн. грн	Питома вага домашніх господарств у сукупному попиті, %	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства, у фактичних цінах; млн. грн	Питома вага у сукупному попиті, %	Сектор загального державного управління, у фактичних цінах; млн. грн	Питома вага у сукупному попиті, %	Валове нагромадження, у фактичних цінах; млн. грн	Питома вага у сукупному попиті, %	Чистий експорт, у фактичних цінах; млн. грн	Питома вага у сукупному попиті, %	Споживчий попит	Питома вага споживчого попиту у сукупному попиті, %
2010	680164	63,0	8155	0,8	209264	19,4	225296	20,8	-43533	-4	897583	83,2
2011	858905	66,1	9619	0,7	225707	17,4	291678	22,4	-85918	-6,6	1094231	84,2
2012	950212	67,7	8984	0,6	261967	18,6	305031	21,8	-121525	-8,7	1221163	86,9
2013	1047096	71,4	10265	0,7	272271	18,6	270895	18,5	-135329	-9,2	1329632	90,7
2014	1120876	70,6	12873	0,8	296210	18,7	212591	13,4	-55635	-3,5	1429959	90,1
2015	1331526	67,0	15788	0,8	376315	18,9	316841	15,9	-37510	-1,9	1723629	86,1
2016	1569702	65,8	18899	0,8	443727	18,6	518201	21,7	-140042	-5,9	2032328	84,3
2017	1977640	66,3	23865	0,8	616621	20,7	595194	19,9	-229438	-7,6	2618126	87,7

Джерело: Держстат.

Вплив факторів на формування споживчого попиту

Джерело: Складено автором

платежів; рівень добробуту, який визначається наявністю фінансових активів (банківських депозитів, цінних паперів) і нерухомості (землі, будівель тощо) та доходами від них; наявність або відсутність заборгованості у споживачів; оптимістичні або песимістичні настрої та очікування [8, с.62].

Для комплексного дослідження необхідно розглянути детальніше вплив кожного із нецінових факторів на споживчий попит домогосподарств. Чисельність населення, рівень факторних доходів та рівень соціальних трансфертів прямо пропорційно впливають на споживчий попит. Чим більші податки, тим менша купівельна спроможність домогосподарств, і навпаки, чим менші податки, тим більший споживчий попит.

Поточний споживчий попит конкурує з іншими варіантами використання доходів населенням, наприклад, вкладання коштів в нерухомість, фінансові активи, цінні папери, банківські депозити. Споживчі чи інвестиційні наміри населення залежать від економічної ситуації і вже досягнуто-

го добробуту родини. На рішення щодо використання коштів домашнього господарства впливає фінансова стабільність в економіці, наявність і надійність робочого місця, впевненість чи невпевненість в майбутньому.

Важливими є цінові тенденції в інвестиційній і споживчій сферах, як конкуруючих за кошти домашніх господарств. Вкладання коштів у нерухомість та фінансові активи підвищує попит на них і ціни, що зумовлює зменшення попиту на споживчі товари та послуги, і навпаки.

Глибока диференціація доходів у суспільстві зменшує обсяг споживчих витрат і зміщує ламану споживчого попиту ліворуч. Це пояснюється тим, що, по-перше, диференціація доходів означає, що частка осіб із досить високими доходами незначна, а частка з низькими доходами – велика. По-друге, у міру стрімкого зростання доходів схильність до споживання зменшується (це стосується найбагатших), а можливості бідних розширювати споживання обмежені їх низькими доходами.

Доцільно проаналізувати взаємозв'язок окремих складових споживчого попиту і кінцевого споживання товарів і послуг, динаміки ВВП реального і темпів зміни кінцевих споживчих витрат сектору ЗДУ, а також темпів інфляції. Рівень державного споживання визначає зв'язок між темпами економічного зростання й темпами інфляції. У країнах з рівнем державного споживання менше 10 % навіть значна інфляція не може перешкодити економічному зростанню.

Споживчий попит формує умови для цінових змін на ринку споживчих товарів і послуг. Якщо в економіці надто швидко зростають доходи домашніх господарств, то платоспроможний споживчий попит може тимчасово перевищувати пропозицію, що веде до зростання ціни і інфляції, а вже потім в довгостроковій перспективі до зростання виробництва дефіцитних товарів і послуг. Незбалансованість темпів зростання споживчого попиту і виробництва веде до інфляції. Три відсотки інфляції є нормальною ціною використання механізму стимулювання економіки за рахунок випереджаючого зростання доходів і споживчого попиту. Більш висока інфляція свідчить про надто значне макроекономічно невиправдане зростання доходів домашніх господарств при низьких інвестиційних намірах, які не компенсують надлишок коштів.

В таблиці 2 наведено узагальнену оцінку зміни доходів населення, кінцевого споживання домогосподарств і інфляції за 2010–2017 рр. Навіть, при наявності двох кризових років в цей період (2014–2015 рр.) загальні темпи зростання доходів населення, приватного споживання і індек-

су інфляції виявилися достатньо близькими, відповідно, 233,9 %, 291,9 %, 240,0 %. А темпи зростання доходів і споживчих цін дуже близькими. Недостатньо збалансований пропозицією споживчих товарів (зростанням економіки) надто зростаючий споживчий попит веде до інфляції, що не підтримує подальше зростання економіки. Використання доходів населення для стимулювання економічного розвитку через споживчий попит потребує точного макроекономічного розрахунку пропорцій між випереджаючими темпами доходів і темпами зростання виробництва споживчих товарів.

Крім інфляції, іншим проявом вказаного дисбалансу стає зростання імпорту для задоволення надто зростаючого сукупного попиту, що сприяє розбалансуванню платіжного балансу і валютного ринку, веде до девальвації і поглибленню фінансової нестабільності.

Надмірне державне споживання в умовах низької монетизації економіки сприяє виникненню такого негативного явища, як зростання вартості грошей. Зростаючі номінальні відсоткові ставки, які значно перевищують рівень інфляції і впливають на реальну відсоткову ставку за кредит, зменшують попит на інвестиції. Крім того, надмірне вилучення коштів на фінансування державних потреб призводить до занепаду виробництва, оскільки супроводжується скороченням витрат на валове нагромадження основного капіталу і негативно впливає на темпи його оновлення та модернізації.

Досвід країн, що здійснюють перехід до ринкових відносин, свідчить, що рівень державно-

Таблиця 2. Вплив споживчого попиту на цінові тенденції

	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	За період 2010–2017 рр.
Доходи населення, млрд.грн.	1101,2	1251	1457,9	1548,7	1516,8	1772	2051,3	2579,1	
Темп зростання, %		113,6	116,5	106,2	97,9	116,8	115,8	125,7	233,9
Приватне споживання домогосподарств, млрд.грн	897,6	1094,2	1221,2	1329,6	1430	1723,6	2032,3	2618,1	
Темп зростання, %		121,9	111,6	108,9	107,6	120,5	117,9	128,8	291,9
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	240,0

Джерело: дані Держстату

го споживання, який перевищує 16–18% ВВП, перешкоджає створенню умов для економічного зростання через зменшення можливості нагромадження основного капіталу [9].

Споживчий попит має галузеву структуру і залежить від неї. Галузеві споживчі продукти в сумі задовольняють споживчий попит, але цей розподіл споживчого попиту між споживчими товарами і послугами не є точно визначеним для майбутнього періоду. Звичайно, структура споживчого попиту є консервативною і не дуже рухливою, але зміни можуть бути і ними можна керувати за рахунок різних технологій, наприклад, реклами.

Міжгалузеву структуру виробництва товарів і послуг для задоволення споживчого попиту пропонується використати як інструмент максимізації споживчого попиту і його наступного впливу на зростання ВВП. Функцію цілі представимо максимізацією сукупного попиту (СП), записаного наступним чином:

$$\max \text{СП} = \sum d_i \times \Pi_i, \quad (5)$$

де d_i – питома вага споживчих товарів і послуг в обсязі випуску i -того виду економічної діяльності (ВЕД).

Π_i – обсяг випуску товарів і послуг i -тим видом економічної діяльності.

i – індекс види економічної діяльності.

При різних варіантах розподілу споживчого попиту між галузевими продуктами можливий різний обсяг ВВП при одному і тому ж обсязі доходів населення. За рахунок оптимізації структури споживчого попиту є можливість позитивний вплив споживчого попиту на темп зростання ВВП в межах 0,3–0,5 відсоткових пунктів.

Якщо подібну задачу оптимізації вирішувати методами математичного програмування, то головним обмежуючим ресурсом треба враховувати обсяг доходів населення і обсяг (питома вага) видатків бюджету на придбання споживчих товарів і послуг.

Споживчий попит може бути об'єктом державного регулювання з метою його максимізації при наявних ресурсних обмеженнях. В такому випадку доцільним буде визначення «ефективного» споживчого попиту як такого, який не може бути збільшений в умовах наявних ресурсів ніякими іншими методами чи заходами державного впливу. Тобто ефективний споживчий попит це такий, для формування якого використані всі можливі методи максимізації.

Висновки

1. Споживчий попит є потенційною спроможністю домашніх господарств купувати для своїх потреб певні обсяги товарів і послуг. Цей обсяг і його товарна (міжгалузева) структура залежить від комплексу чинників, діючих на національному, галузевому, регіональному і корпоративному рівні.

2. Для більш детального дослідження споживчого попиту доцільно виділяти, також, реальний, ефективний і оптимальний споживчий попит. Ефективним споживчим попитом будемо називати такий його обсяг, який не може бути збільшений за рахунок інших заходів державної політики, при даному обсязі доходів населення.

3. Для макроекономічної стабільності економіки споживчий попит має постійно врівноважуватися виробництвом споживчих товарів та послуг. Дефіцит виробництва балансується інфляцією, зростанням імпорту, девальвацією національної валюти, що далі провокує фінансову нестабільність і погіршення умов для капітальних інвестицій і розвитку реального сектору.

4. Джерелом споживчого попиту є доходи населення. При збалансованій державній політиці реальна заробітна плата має випереджати темп приросту ВВП на 5–6 відсоткових пункти, споживчий попит – на 3–4 відсоткові пункти.

5. Державна політика може частково впливати на структуру споживчого попиту. За рахунок оптимізації міжгалузевої структури кінцевого продукту може досягатися зростання споживчого попиту додатково на 0,3–0,5 відсоткових пунктів а, відповідно, ВВП – на 0,4–0,6 в.п.

6. Оптимальними для економічного зростання з боку споживчого попиту можна вважати наступні макроекономічні пропорції:

- ВВП і доходи населення (коефіцієнт пропорційності між темпами приросту – 0,6);
- ВВП реальне і інфляція (коефіцієнт пропорційності – 0,3);
- державні і приватні споживання (коефіцієнт пропорційності – 0,6);

Список використаних джерел

1. Беседін В. Ф. Аналіз і прогнозування попиту та пропозиції / В. Ф. Беседін, С. В. Дідур // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 7 – С. 20–28.
2. Гаркавенко, С.С. Маркетинг: підручник [Текст] / С.С. Гаркавенко. – К.: Лібра, 2002. – 712 с.

3. Гуренко В.І. Категорія споживчого попиту як об'єкт дослідження/ В.І.Гуренко// Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – №4 (47). – С. 282–288.

4. Земляков, І.С. Основи маркетингу: навч. посібник [Текст] / І.С. Земляков, І.Б. Рижий, В.І. Савич. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.

5. Краузе. О. Маркетинговий інструментарій формування споживчого попиту/ О.Краузе // Галицький економічний вісник. – 2011. – №2(31). – С. 183–189.

6. Оснач О. Ф. Промисловий маркетинг: [навч. посіб.] / О. Ф. Оснач, В. П. Пилипчук, Л. П. Коваленко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 364 с.

7. Панчишин С. Макроекономіка: [навч. посіб.] / С. Панчишин. – [2-ге вид.]. – К.: Либідь, 2002. – 616 с.

8. Підгорний А. З. Статистика ринку товарів і послуг: [навч. посіб.] / А. З. Підгорний, О. В. Самоєнкова. – Одеса: ОДЕУ, 2008. – 238 с.

9. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 254 с.

10. Філюк Г., Шевчук О. Тенденції розвитку споживчого ринку України / Г. Філюк, О. Шевчук // Товари і ринки. – 2011. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tovary_2011_1_5.

References

1. Besedin V. F. Analiz i prohnorozuvannya popytu ta propozytsiyi / V. F. Besedin, S. V. Didur // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2007. – # 7 – С. 20–28.

2. Harkavenko, S.S. Marketynh: pidruchnyk [Tekst] / S.S. Harkavenko. – K.: Libra, 2002. – 712 s.

3. Hurenko V.I. Katehoriya spozhyvchoho popytu yak ob'yekt doslidzhennya/ V.I.Hurenko// Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen', – 2012. – #4 (47). – С. 282–288.

4. Zemlyakov, I.S. Osnovy marketynhu: navch. posibnyk [Tekst] / I.S. Zemlyakov, I.B. Ryzhyy, V.I. Savych. – K.: Tsentr navchal'noyi literatury, 2004. – 352 s.

5. Krauze. O. Marketynhovyy instrumentariy formuvannya spozhyvchoho popytu/ O.Krauze // Halyts'ky ekonomichnyy visnyk. – 2011. – #2(31). – С. 183–189.

6. Osnach O. F. Promyslovyy marketynh: [navch. posib.] / O. F. Osnach, V. P. Pylypchuk, L. P. Kovalenko. – K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2011. – 364 s.

7. Panchyshyn S. Makroekonomika: [navch. posib.] / S. Panchyshyn. – [2-he vyd.]. – K.: Lybid', 2002. – 616 s.

8. Pidhornyy A. Z. Statystyka rynku tovariv i posluh: [navch. posib.] / A. Z. Pidhornyy, O. V. Samotoyenkova. – Odesa: ODEU, 2008. – 238 s.

9. Pukhtayevych H. O. Analiz natsional'noyi ekonomiky: Navch. posib. – K.: KNEU, 2005. – 254 s.

10. Fylyuk H., Shevchuk O. Tendentsiyi rozvytku spozhyvchoho rynku Ukrayiny / H. Fylyuk, O. Shevchuk // Tovary i rynky. – 2011. [Elektronnyy resurs] Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tovary_2011_1_5.

Дані про автора

Громов Віталій Борисович,

аспірант, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
e-mail: gromovitalii@gmail.com

Данные об авторе

Громов Виталий Борисович,

аспірант, Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
e-mail: gromovitalii@gmail.com

Data about the author

Vitalii Gromov,

Ph.D. candidate, State Scientific Research Institute for Information and Economic Modeling
e-mail: gromovitalii@gmail.com

УДК 336.76:338.23:336.74:33.06:005.332.2:005.591:005.336.4(477+100)

DOI: 10.5281/zenodo.2581150

ГАВРИЛКО П.П.,
ІНДУС К.П.,
КОВАЧ М.Й.

Напрями використання іноземного досвіду регулювання ринку капіталу у політиці формування та розвитку фінансової системи України

Предметом дослідження є напрями використання і адаптації іноземного досвіду регулювання ринку капіталу в Україні.

Метою дослідження є визначення напрямів регулювання ринку капіталу та можливості забезпечення передумов інтеграції України до світового ринку капіталу в умовах глобалізації.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті окреслено напрями регулювання міжнародного інвестування. Зазначена доцільність ведення контролю за потоками капіталів. Визначено, що одним з важливих механізмів регулювання іноземних позичкових капіталів є регулювання валютних курсів, а вагомою передумовою залучення іноземного капіталу є двосторонні та багатосторонні інвестиційні угоди.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: дослідження розвитку світового національного ринку капіталів свідчить про те, що рівнозначними виявляються варіанти забезпечення економічного зростання країни за рахунок активізації міжнародного руху капіталу, шляхом зростання інвестиційної привабливості економіки, шляхом лібералізації фінансового ринку, підвищення ступеня його відкритості та інтеграції до світового ринку капіталу.

Ключові слова: ринок капіталу, фінансові ресурси, інвестиції, банківські кредити, міжнародні угоди, валютний курс, ефективність, іноземний капітал.

ГАВРИЛКО П.П.,
ИНДУС К.П.,
КОВАЧ М.И.

Направления использования зарубежного опыта регулирования рынка капитала в политике формирования и развития финансовой системы Украины

Предметом исследования являются направления использования и адаптации зарубежного опыта регулирования рынка капитала в Украине.

Целью исследования является определение направлений регулирования рынка капитала и возможности обеспечения предпосылок интеграции Украины в мировой рынок капитала в условиях глобализации.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье очерчены направления регулирования международного инвестирования. Указана целесообразность ведения контроля за потоками капиталов. Определено, что одним из важных механизмов регулирования иностранных ссудных капиталов является регулирование валютных курсов, а весомой предпосылкой привлечения иностранного капитала являются двусторонние и многосторонние инвестиционные соглашения.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы: исследование развития мирового национального рынка капиталов свидетельствует о том, что равнозначными оказываются варианты обеспечения экономического роста страны за счет активизации международного движения капитала, путем роста инвестиционной привлекательности экономики, путем либерализации финансового рынка, повышения степени его открытости и интеграции в мировой рынок капитала.

Ключевые слова: рынок капитала, финансовые ресурсы, инвестиции, банковские кредиты, международные соглашения, валютный курс, эффективность, иностранный капитал.

HAVRYLKO P.P.,
INDUS K.P.,
KOVACH M.J.

Directions of use of foreign experience in the regulation of the capital market in the policy of formation and development of the financial system of Ukraine

The subject of the study is the directions of use and adaptation of foreign experience in regulating the capital market in Ukraine.

The purpose of the study is to identify the directions of capital market regulation and the possibilities of ensuring the preconditions for Ukraine's integration into the global capital market in a globalized environment.

Research methods. In this work the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization are used.

Results of work. The article outlines the directions of regulation of international investment. The expediency of controlling capital flows is indicated. It is determined that one of the important mechanisms for regulating foreign lending capitals is the regulation of exchange rates, and a significant prerequisite for attracting foreign capital is bilateral and multilateral investment agreements.

Conclusions. The results of the conducted study lead to the following conclusions: the study of the development of the world's national capital market shows that the options for ensuring economic growth of the country through the intensification of the international capital movement, through the increasing the investment attractiveness of the economy, through the liberalizing the financial market, increasing degree of its openness and integration to world capital market.

Keywords: capital market, financial resources, investments, bank loans, international agreements, exchange rate, efficiency, foreign capital.

Постановка проблеми. Фінансова глобалізація охоплює не тільки міжнародні фінансові ринки, вона впливає на міжнародні інвестиції, регіональний і національний економічний розвиток, міжнародну конкуренцію, поведінку компаній, інвесторів, банків та інших фінансових інститутів, регулятивних органів та урядів, міжнародних фінансових організацій. Саме тому для країн, які прагнуть скорішої інтеграції у світовий господарчий комплекс, дуже важливим є вивчення та аналіз особливостей розвитку фінансового ринку в умовах глобалізації – економічної в цілому і фінансової зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем розробки принципів формування національної фінансової політики в умовах інтеграції України до світового ринку капіталу присвячено роботи таких науковців: Д. Блейка, С. Боринця, О. Гаврилюка, Д. Едмістера, Л. Ерхарда, Дж. Кейнса, Ю. Макогона, Ю. Пахомова, О. Рогача, М. Савлука, А. Філіпенка, С. Фішера та ін. Однак, незважаючи на здобутки сучасної наукової думки, стан економічної практики в Україні свідчить про необхідність подальших досліджень з питань міжнародного інтегрування до світового ринку капіталу.

Мета статті – визначення напрямів регулювання ринку капіталу та можливостей забезпечення передумов інтеграції України до світового ринку капіталу в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Основними суб'єктами міжнародного руху капіталу і його міжнародно-правового оформлення на міжкрупні є підприємства, фірми, на макро- та мезо-глобальному рівнях – держави; на мезо-

глобальному та глобально-планетарному рівнях – міжнародні економіки і, перш за все, фінансові організації, транснаціональні корпорації і транснаціональні банки. Практично кожна країна з ринковою економікою має власне національне законодавство щодо регулювання іноземних інвестицій. Закони про іноземні інвестиції формують правове поле експорту та імпорту капіталу. Національне законодавство регулює порядок придбання іноземними інвесторами облігацій державної позики. В національному законодавстві про іноземні інвестиції передбачається режим заснування та функціонування підприємств повністю з іноземними активами. Правові норми, що ними керується будь-яка країна ринкової економіки, вимагають дотримання цих норм іноземними інвесторами при заснуванні дочірніх підприємств, філій, представництв тощо. Згідно з існуючими в країнах законами про іноземні інвестиції, передбачаються умови придбання прав та способів користування земельними ділянками, на яких знаходяться іноземні підприємства чи інші об'єкти, що знаходяться у власності нерезидентів. Одним словом, будь-яка країна регламентує надходження до себе іноземного капіталу, встановлює адекватні, тобто такі, що відповідають міжнародним правовим нормам, правила функціонування іноземних інвесторів, регулює механізм розподілу прибутків, репатріацію їх на батьківщину інвестора, гарантує недоторканість іноземної власності тощо.

На основі узагальнення багатовікового світового досвіду експорту та імпорту капіталу в між-

народній економіці відпрацьовані та загальноприйняті норми регулювання потоків і інвестицій. Регулювання міжнародного інвестування здійснюється за такими напрямками: розробка та реалізація інвестиційної політики в країнах, що залучають іноземні інвестиції; сприяння іноземним інвесторам у країнах-реципієнтах; сприяння співробітництву в галузі міжнародного інвестування на багатосторонній основі; здійснення міжнародного інвестування на двосторонній основі [7].

Країни продовжують вводити в дію нове законодавство й норми регулювання, щоб зробити свій інвестиційний клімат більше привабливим для інвесторів. Різні міжнародні угоди, як правило, стають усе більше складними й комплексними по змісту. Більшість країн впровадили в себе режим валютної конвертованості по рахунках руху капіталу. Певні передумови для формування механізмів регулювання потоків приватного капіталу, зокрема в формі банкових позик та кредитів, відіграли реформи, що відбулися в багатьох країнах у банківській сфері. Йдеться передусім про прийняття та забезпечення належного контролю за дотриманням міжнародних стандартів банківської діяльності. Кардинальною проблемою, яка виникає в процесі розробки політики регулювання потоків іноземного капіталу, а відповідно і лібералізацій рахунків руху капіталу, є вироблення механізму контролю над попитом на короткострокові іноземні позики. Адже цей вид іноземного приватного капіталу за відповідної зміни економічної кон'юнктури чи не першим "втікає" з країни, destabilізуючи в такий спосіб банківську систему та економіку такої країни в цілому. Тому уряди мають вдаватися до відповідних регулюючих заходів ще до того, як відбулося надходження в національну банківську систему непостійних за характером та спекулятивних за природою короткострокових іноземних запозичень.

Ефективність контролю за рухом капіталу оцінюється з точки зору його впливу на потоки капіталу і досягнення таких цілей економічної політики, як підтримання стабільності валютного курсу за рахунок забезпечення більшої незалежності грошово-кредитної політики чи збереження внутрішньої макроскопічної і фінансової стабільності. Слід підкреслити, що хоча контроль за потоками капіталу і показав свою ефективність в деяких країнах (наприклад, в Китаї, Індії, Малайзії, Бразилії, Чилі, Аргентині, Мексиці та ін.), з достатньою повнотою

оцінити його важко, враховуючи проблеми відокремлення його впливу від дії інших напрямків політики, в тому числі від зусиль банківського регулювання, підвищення гнучкості валютних курсів і корекції грошово-кредитної політики.

Одним з важливих механізмів регулювання іноземних позичкових капіталів є регулювання валютних курсів. Різні види валютних режимів, що можуть встановлюватись Центральними банками в тій чи іншій економічній ситуації створюють певні стимули для потенційних позичальників іноземного короткострокового капіталу.

Для України можливі негативні зовнішні шоки зарубіжні аналітики прогнозують у разі продовження тенденції значної та швидкої девальвації долара та одночасного підвищення курсу євро, а також істотної ревальвації курсів валют азійських країн, перш за все Китаю. Однак значна девальвація до євро хоч і сприяє підвищенню зовнішньої конкурентоспроможності українських товарів на міжнародних ринках, проте поступово набуває негативних рис щодо інших чинників впливу на економіку. Насамперед це стосується подорожчання товарів, імпортованих з Європи.

Інтеграції банківської системи України у світову фінансову систему заважає недостатній рівень суверенного рейтингу держави, що відштовхує серйозних іноземних інвесторів, та невисока конкурентоспроможність банківської системи України порівняно із банківськими системами інших країн.

Для залучення іноземних інвестицій має важливе значення послідовне проведення політики приватизації. При наявності сприятливих умов приватизації іноземні інвестори з зацікавленістю беруть участь у тендерах з купівлі тих чи інших промислових та енергетичних об'єктів, особливо тих з них, що мають стратегічне значення. Сприяють залученню в країну іноземного капіталу зобов'язання, що їх беруть на себе країни, які вступають у Світову організацію торгівлі (СОТ). Їх зобов'язання за Генеральною угодою з торгівлі послугами, – а на послуги вже припадає більше половини всього світового обміну, – включається зобов'язання надання доступу іноземним фірмам до певних внутрішніх ринків послуг. А вже це передбачає реальні перспективи вміщення іноземних інвестицій у сферу послуг країн, що підписали Генеральну угоду про торгівлю послугами СОТ.

Важливою передумовою залучення іноземного капіталу є двосторонні та багатосторонні ін-

вестиційні угоди. В умовах сучасного високого рівня розвитку світового інвестиційного процесу, коли потоки капіталів здійснюються у формі приватних іноземних прямих та портфельних інвестицій, приватних банкових та державних кредитів, а також у формі потоків офіційної допомоги міжнародних фінансових організацій – усі види потоків фінансових ресурсів вимагають нагального укладання глобальної угоди щодо правил інвестування та регулювання транскордонного руху капіталу. Прихильність урядів країн-членів світової співдружності ідеї гармонізувати зусилля у створенні узгодженого та стабільного кодексу поведінки іноземних інвесторів та визначення прав і обов'язків тих країн, що є реципієнтами іноземних інвестицій, є гарантією того, що глобальні потоки капіталу і надалі будуть рушійною силою та консолідуючим компонентом глобалізації економіки.

Висновки

Таким чином, впродовж цілого ряду десятиріч міжнародною практикою регулювання економіки сформовані відповідні дво- та багатосторонні угоди та інші міжнародно-правові норми регулювання інвестицій. Ці норми були імplementовані на національному рівні багатьох країн, в результаті чого в наш час практично в кожній країні з ринковою економікою існує власне національне законодавство, яке регламентує та регулює правила залучення та функціонування іноземних капіталів.

Список використаних джерел

1. Білорус О. Глобалізація і національна стратегія України: Науково-методичне видання. К.: Броди-Просвіта, 2001. 300 с.
2. Боринець С. Я. Міжнародні фінанси: підручник. К.: Знання-Прес. 2002. 311 с.
3. Бойко Є. І., Важинський Ф. А. Регіональні аспекти інвестиційного забезпечення розвитку промисловості // Економіка промисловості. 2001. №2. С. 94–98.
4. Важинський Ф. А., Черторижський В. М., Колодійчук А. В. Іноземний капітал: екологічний аспект // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. 2008. Вип. 18.3. С. 89–94.
5. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. 2010. Вип. 20.7. С. 138–143.

6. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторижський В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2011. Вип. 21.11. С. 201–205.

7. Гаврилюк О. В. Іноземні інвестиції. К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 1998. 202 с.

8. Долішній І. М., Колодійчук А. В. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві // Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.5. С. 211–216.

9. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.9. С. 191–196.

References

1. Bilorus, O. (2001). Hlobalizatsiya i natsional'na stratehiya Ukrayiny [Globalization and the National Strategy of Ukraine]: Scientific and methodical edition. Kyiv: Brody-Prosvita. [in Ukrainian].
2. Borynets, S. Ya. (2002). Mizhnarodni finansy [International finance]: Textbook. Kyiv: Knowledge-Press. [in Ukrainian].
3. Boyko, Ye. I., & Vazhynskyy, F. A. (2001). Rehional'ni aspekty investytsiynoho zabezpechennya rozvytku promyslovosti [Regional aspects of investment support for industrial development]. Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry, 2, 94–97. [in Ukrainian].
4. Vazhynskyy, F. A., Chertoryzhskyy, V. M., & Kolodiychuk, A. V. (2008). Inozemnyy kapital: ekolohichnyy aspekt [Foreign capital: ecological aspect]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 18.3 (pp. 89–94). [in Ukrainian].
5. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism for regulation of investment activity in the region]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 138–143). [in Ukrainian].
6. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205). [in Ukrainian].
7. Havrylyuk, O. V. (1998). Inozemni investytsiyi [Foreign investments]. Kyiv: Institute of World Economy and International Relations of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].

8. Dolishniy, I. M., & Kolodiychuk A. V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'ekt upravlinnya na pidpryyemstvi [Motivation of the personnel as an object of management in the enterprise]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 211–216). [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy V. M., & Semchuk Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.9 (pp. 191–196). [in Ukrainian].

Дані про авторів

Гаврилко Петро Петрович,

к.е.н., професор, директор Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Індус Катерина Петрівна,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету;

Ковач Марія Йосипівна,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Данные об авторах

Гаврилко Петр Петрович,

к.э.н., профессор, директор Ужгородский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета

Индус Екатерина Петровна,

к.э.н., доцент, Ужгородский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета

Ковач Мария Иосифовна,

к.э.н., доцент, Ужгородский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the authors

Petro Havrylko,

Ph.D., Professor, Director of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National University of Trade and Economics

Kateryna Indus,

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

Kovach Yosypivna,

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 339.9

DOI: 10.5281/zenodo.2581160
СТУДІНСКА Г.Я.,
ТЕРЕЩЕНКО А.М.

Аналіз світового паливно–енергетичного комплексу

Об'єктом дослідження є паливно–енергетичний ринок України, як складова світового ринку. Предметом дослідження є ефективність енергоспоживання окремих національних економік.

Мета дослідження – проаналізувати місце України на світовому паливно–енергетичному ринку через оцінку ефективності енергоспоживання та визначити напрями оптимізації стратегії її енергетичної політики.

Методи дослідження: статистичний аналіз, структурний географічний аналіз, компаративний аналіз.

Результати роботи та висновки. Статтю присвячено структурному аналізу світового паливно–енергетичного комплексу в континентальному, регіональному та національному розрізі із акцентом на специфіці його складових. Досліджено баланс виробництва та споживання основних видів палива: нафти, вугілля та газу. Проаналізовані фактори впливу на енергоефективність паливно–енергетичного комплексу через показники енергоємності ВВП та екологічності ВВП країн світу. Особливе місце в дослідженні виокремлено для аналізу місця та ролі України в світовому паливно–енергетичному комплексі. Встановлені координати України у світовому рейтингу викидів в атмосферу CO₂. Зроблено висновок щодо необхідності зміни архітектури національної економіки. Запропоновано напрями формування стратегії розвитку національної економіки України та її паливно–енергетичного комплексу.

Новизна: Запропоновано розподіл факторів впливу на енергоефективність на об'єктивні та суб'єктивні. Розглянута секторальна структура світового господарства та її зв'язок із рівнем ВВП на душу населення.

Ключові слова: паливно–енергетичний комплекс, баланс виробництва та споживання енергії, енергоефективність, енергоємність, секторальна структура ВВП.

СТУДИНСКА Г.Я.,
ТЕРЕЩЕНКО А.М.

Анализ мирового топливно–энергетического комплекса

Объектом исследования является топливно–энергетический рынок Украины, как составляющая мирового рынка. Предметом исследования является эффективность энергопотребления отдельных национальных экономик.

Цель исследования – проанализировать позицию Украины на мировом топливно–энергетическом рынке через оценку эффективности энергопотребления и определить направления оптимизации стратегии ее энергетической политики.

Методы исследования: статистический анализ, структурный географический анализ, компаративный анализ.

Результаты работы и выводы. Статья посвящена структурному анализу мирового топливно–энергетического комплекса в континентальном, региональном и национальном разрезе с акцентом на специфике его составляющих. Исследован баланс производства и потребления основных видов топлива: нефти, угля и газа. Проанализированы факторы влияния на энергоэффективность топливно–энергетического комплекса через показатели энергоемкости ВВП и экологичности ВВП стран мира. Особое место в исследовании выделено анализу места и роли Украины в мировом топливно–энергетическом комплексе. Установлены координаты Украины в мировом рейтинге выбросов в атмосферу CO₂. Сформулирован вывод о необходимости изменения архитектуры национальной экономики. Предложены направления формирования стратегии развития национальной экономики Украины и ее топливно–энергетического комплекса.

Новизна: Предложено распределение факторов влияния на мировую энергоэффективность на объективные и субъективные. Рассмотрена секторальная структура мирового хозяйства и ее связь с уровнем ВВП на душу населения.

Ключевые слова: топливно–энергетический комплекс, баланс производства и потребления энергии, энергоэффективность, энергоемкость, секторальная структура ВВП.

STYDINSKA G.Ya.,
TERESHCHENKO A.M.

Analysis of the world fuel and energy complex

The object of research is the fuel and energy market of Ukraine, as a component of the world market. The subject of the research is the efficiency of the energy consumption of the national economics.

The purpose of the study is to analyze Ukraine's place in the world oil and energy market through the assessment of energy efficiency and to determine the directions for optimizing its energy policy strategy.

Methods of research: statistical analysis, structural geographic analysis, comparative analysis.

Results of work and conclusions. The article is devoted to the structural analysis of the world energy sector in continental, regional and national context with a focus on the specifics of its components. The balance of production and consumption of the main types of fuel: oil, coal and gas was investigated. The factors influencing the energy efficiency of the fuel and energy complex are analyzed through the indices of GDP energy intensity and environmental friendliness of the world's GDP. A special place in the study is singled out to analyze the place and role of Ukraine in the global fuel and energy complex. A special place in the study is singled out to analyze the place and role of Ukraine in the global fuel and energy complex. The conclusion is made on the need to change the architecture of the national economy.

The directions of forming the strategy of development of the national economy of Ukraine and its fuel and energy complex are proposed.

Novelty: A distribution factors of influence on energy efficiency on objective and subjective was proposed. The sectoral structure of the world economy and its relation to the level of GDP per capita are considered.

Key words: fuel and energy complex, balance of production and energy consumption, energy efficiency, energy intensity, sectoral structure of GDP.

Постановка проблеми. Глобалізація сьогодні впливає на більшість економічних процесів на світовому ринку, загострює міжнародну конкуренцію за ресурси (фінансові, трудові, інформа-

ційні, природні, в першу чергу, паливно–енергетичні) та масштабує негативний прояв процесів екологічних – вичерпані окремі ресурси, забруднені повітря та водойми, бракує продовольства,

змінюється клімат на планеті, ускладнюються умови проживання (торнадо, цунамі, зливи, зсуви, природні катастрофи), що потребує термінового рішення з метою збереження цивілізації в загалі. Набуття актуальності проблеми зміни клімату підвищується увага до ролі енергетики (зокрема, різних видів палива) в забрудненні довкілля, а також формується світова кліматична політика. Питання сьогодні стоїть дуже ультимативно: бути чи не бути людству завтра. Гострота проблеми, її загрозлива перспектива, диверсифікація форм її подальшого розвитку свідчить про актуальність проблеми, яка досліджується.

Наявність природних ресурсів, в т.ч. паливно-енергетичних, не є вирішальним, ключовим фактором ефективного розвитку національної економіки та певних досягнень на світовому ринку. Парадокс ефективного розвитку без наявності природних ресурсів та протилежний парадокс – негативні тенденції економічного розвитку при наявності значного світового природного потенціалу вже є доведеними фактами.

Горизонт та глибина екологічних, економічних, соціальних та політичних проблем диктують необхідність пошуку шляхів оптимізації використання паливно-енергетичних ресурсів, підвищення ефективності їх використання, прискорення заміни традиційних джерел електроенергії на альтернативні – зелені, що відповідає стратегії сталого розвитку світової економіки.

Враховуючи стратегічне значення паливно-енергетичного ринку для розвитку світової економіки, його вплив на загальні економічні та політичні тенденції, дослідження цього напрямку є багатодисциплінарним. Глобальні енергетичні тренди крізь призму національних інтересів України аналізуються Маркевич К., Омельченко В. [1]. Сталому розвитку та екологічній політиці присвячують дослідження Хлобистов Є. та Жарова Л. [2]. Енергетичну незалежність України ви-

вчає Пудичева Г. [3] та інші. Разом з тим, тема потребує подальшого дослідження, врахування сучасних змін на паливно-енергетичному ринку, що пов'язані із відкриттям нових традиційних джерел та динамічним розвитком альтернативних джерел відновлюваної енергії.

Мета дослідження – проаналізувати місце України на світовому паливно-енергетичному ринку через оцінку ефективності енергоспоживання та визначити напрями оптимізації стратегії її енергетичної політики.

Об'єктом дослідження є паливно-енергетичний ринок України, як складових світового ринку. Предметом дослідження є ефективність енергоспоживання окремих національних економік.

Фактори впливу на сучасну структуру енергоспоживання в світі

Сучасна структура енергоспоживання в світі сформована під впливом багатьох чинників, що визначає необхідність дослідження як кожного з них, так і аналізу їх інтеграції та синергії. Для формування структури енергоспоживання базовими складовими є, перш за все, географія, склад джерел паливного ринку; обсяг запасів палива та їх доступність (як фізична, тобто умови доступу, так і економічна – наявність інвестицій щодо їх освоєння і видобутку). Не менш важливим фактором, що впливає на формування структури енергоспоживання є чисельність населення та секторальна структура економіки країни, що зображено на рис. 1.

Виокремлюючи базові фактори, що впливають на формування сучасної структури енергоспоживання, необхідно зауважити, що частина їх є суто об'єктивна, тобто така, яка сформувалась еволюційно. Зокрема, це стосується наявності того чи іншого джерела палива в різних частинах світу, в різному обсязі та із різною доступністю до їх добуток. Разом з тим, решта чинників залежить від економічної стратегії розвитку країн, від сек-

Рисунк 1. Базові фактори, що впливають на структуру енергоспоживання

Джерело: складено авторами

торальної структури національних економік, темпів їх зростання, економічної поведінки виробників та споживачів, тобто можуть бути керованими людиною та оптимізованими. Більш поширений перелік чинників, що впливають на ефективність енергоспоживання в світі, та їх умовний розподіл на суб'єктивні та об'єктивні представлено у табл. 1. Відкриття нових джерел палива і сьогодні

ні мають сильний вплив на архітектуру паливно-енергетичного ринку. Зокрема, Маркевич К. та Омельченко В. справедливо акцентують увагу на важливості у сучасній тенденції розвитку світової енергетичної галузі розвитку технологій видобутку сланцевих нафти та газу, що призвів до «вуглеводневого буму» в США. Позитивний досвід використання технологій у США у середньостро-

Таблиця 1. Чинники впливу на світову енергоефективність

Фактори впливу	Характер впливу, наслідки
ОБ'ЄКТИВНІ ФАКТОРИ	
Географія розміщення та склад джерела	Наявність джерела на території країни, регіону є потенціалом, використання якого може забезпечити власні потреби у паливно-енергетичних ресурсах, так і забезпечити експортну складову.
Обсяг запасів та їх доступність	Розмір запасів палива визначає паливно-енергетичний потенціал країни, доступність до джерел – собівартість добутку та політику країни відносно добутку та використання.
Науково – технічний прогрес	Розробки енергоефективних технологій, інновацій, модернізацій, способів використання, видобутку палива впливає на необхідну кількість енергоресурсу, що в свою чергу впливає на специфіку та структуру паливно-енергетичного балансу на ціноутворення на паливно-енергетичному ринку. НТП сприяє розвитку альтернативних джерел енергії.
Ціна на енергоресурси	В залежності від ціни на енергоресурси, країни збільшують, або зменшують частку останніх у своєму енергетичному балансі/ запасах. Тенденція до швидкої та непередбачуваної волатильності цін на енергоресурси, зокрема нафту, природний газ та вугілля
СУБ'ЄКТИВНІ ЧИННИКИ	
Кількість населення та його попит на паливно-енергетичні ресурси	Для забезпечення потреб населення у енергії/паливі корелюється паливно-енергетичний баланс та його складові, у бік збільшення/зменшення з врахуванням платоспроможності та попиту населення. Темпи зростання попиту на енергетичні ресурси в таких країнах, як Китай та Індія, перевищують темпи зростання більшості розвинутих країн світу. Споживачі (як об'єкти господарювання, так і домогосподарства) змінюють економічну поведінку.
Секторальна структура світового господарства	Розвиток первинного сектора економіки, традиційних джерел паливно-енергетичного ринку, та енергоємних галузей (металургії, хімічної тощо) призводять до погіршення навколишнього природного середовища. Розвиток науки, альтернативних джерел енергії, екологізація виробництва забезпечують збереження високого рівня якості навколишнього природного середовища та планети в цілому.
Глобальна екологічна ситуація	У зв'язку з екологічними проблемами країни корегують свої паливно-енергетичні баланси, а саме заміщують енергоресурси, та їх спосіб використання на більш екологічні (менші викиди CO ₂ та інших шкідливих речовин), та енергоефективні (зменшення потрібної кількості ресурсів, для досягнення запланованого результату). Тенденція необхідності боротьби зі зміною клімату, де головним засобом є подальша декарбонізація енергетики
Стратегії розвитку країн, об'єднань, союзів, альянсів і т.д.	При складанні стратегії для досягнення певного результату, коригуються також паливно-енергетичні баланси країни/ країн, внаслідок цього, глобальні стратегії на рівні союзів/ альянсів впливають на всі країни, що входять до останніх. Зокрема, рішення про зменшення викидів CO ₂ буде обов'язкове до впровадження всіма країнами-учасниками у певних визначених рамках.
Кількість споживачів енергоресурсів	Збільшення підприємств, що споживають, виробляють та ведуть торгівлю енергоресурсами також впливає на специфіку паливно-енергетичних балансів, як у кількісному так і в якісному вираженні
Рівень розвитку інфраструктури	Якість та наявність інфраструктури впливає на можливість використання, доставки та споживання деяких видів паливно-енергетичних ресурсів
Загострення протиріч між гравцями	Зміна вектора взаємовідносин між споживачами та виробниками, що посилює конкуренцію за енергоресурси; підвищення ролі окремих постачальників

Джерело: удосконалено авторами за [1; 4]

ковій перспективі дозволив країні стати одним з найпотужніших експортерів енергоресурсів. Крім того, відродження нафто- та газовидобутку у США може змінити ситуацію у міжнародній торгівлі енергоресурсами, вплине на формування цін на нафту та природний газ у світі.

Зокрема, «сланцева революція» в США разом із введенням у експлуатацію нових експортних терміналів скрапленого природного газу у Катарі, Росії та Австралії у найближчому майбутньому призведе до принципово нового етапу розвитку світового газового ринку у частині міжрегіональної торгівлі газом [1, с. 4]. Висновки дослідників цілком стосуються перспектив розвитку паливно-енергетичної галузі і в інших регіонах, зокрема, Україні.

Проаналізуємо світові запаси палива, що є доведеними на 2016 рік у розрізі їх видів за даними, що наведені у табл. 2.

Загальна оцінка світових підтверджених запасів палива свідчить про наявність досить великої кількості палива на короткострокову перспективу (50–100 років). Враховуючи на той факт, що вугілля є найнебезпечнішим видом палива, використання якого наносить найбільше забруднення навколишньому природному середовищу, в довгостроковій перспективі (більше ніж 100 років) прослідковується дефіцит палива, що посилює необхідність розвитку відновлювальних та безпечних джерел енергії.

Проаналізуємо географічну структуру підтверджених запасів кожного виду палива. Дані табл. 3 свідчать про збереження лідерських позицій у запасах нафти міжнародною організацією ОПЕК (Organization of the Petroleum Exporting Countries). Так, на початок 2016 року частка запасів нафти на території країн, що входять в ОПЕК, становила 71,4%.

Список країн з найбільшими доведеними запасами нафти очолює Венесуела, що стало можливим після того, як до офіційної міжнародної статистики була включена важка венесуельська нафта району Оріноко (Orinoco). Друге місце сьогодні посідає Саудівська Аравія, яка протягом 20 років утримувала лідируючі позиції. Росія, яка належить до трійки світових лідерів з видобутку нафти, за рівнем доведених запасів з показником у 14 млрд т (102,4 млрд барелів) посідає лише 6 місце [4, с. 9].

Розподіл доведених запасів характеризується нерівномірністю серед регіонів світу, зокрема: на країни ЄС припадає лише 0,3% світових запасів нафти, тоді як на країни Близького Сходу – понад 47%. Україна, як і країни ЄС (за винятком Румунії), не належить до країн зі значними доведеними запасами нафти, що оцінюються у 80–110 млн т, або близько 0,04% світових. Однак її прогнозні ресурси знаходяться на рівні близько 1 млрд т, що створює певне підґрунтя для нарощування видобутку після 2025 року [4, с. 10].

Таблиця 2. Підтверджені світові запаси палива станом на 2016 рік

	Вид палива	Запаси
1	Нафта	239 млрд т (1 697,6 млрд барелів)
2	Газ	187 трлн м ³ ; ресурсне забезпечення видобутку становило 52,8 років
3	Вугілля	891,5 млрд т; ресурсне забезпечення видобутку становить 114 років

Таблиця 3. Динаміка та структура підтверджених запасів нафти на 2015 рік

	1995	2005	2014	2015	% 2015
СВІТ	1 126,2	1 374,4	1 700,0	1 697,6	100
Країни ОПЕК, у т.ч	786,6	927,8	1 211,1	1 211,6	71,4
Венесуела	66,3	80,0	300,0	300,9	17,7
Саудівська Аравія	261,5	264,2	267,0	266,6	15,7
Іран	93,7	137,5	157,8	157,8	9,3
Ірак	100,0	115,0	143,1	143,1	8,4
Кувейт	96,5	101,5	101,5	101,5	6,0
ОАЕ	98,1	97,8	97,8	97,8	5,8
Інші країни ОПЕК	270,5	131,8	143,9	143,9	8,5
Канада	48,4	180,0	172,2	172,2	10,1
Росія	113,6	104,4	103,2	102,4	6,0
Інші країни світу	177,6	162,2	213,5	211,4	12,5

Джерело: складено за [4]

Другий вид палива, підтверджені запаси якого загадуються у табл. 2, є газ – природне органічне паливо, речовина, що при спалюванні слугує джерелом теплової енергії. Природний газ – це корисна копалина, суміш газоподібних вуглеводнів, у складі якої переважає метан (80–97 %). Утворюється газ в надрах землі при повільному розкладанні органічних речовин без доступу повітря, часто є попутним газом при видобутку нафти.

Трійка лідерів з найбільшими доведеними запасами протягом багатьох років не міняється: Іран (34 трлн м³), РФ (32,3 трлн м³), Катар (24,5 трлн м³). Сумарна частка цих країн у загальносвітових доведених запасах сягає 48,6%, що зображено на рис. 2.

Найбільшою часткою світових доведених запасів володіють країни Близького Сходу (42,8%), Європи та Євразії (30,4%). Водночас для країн ЄС

цей показник є незначним – 1,3 трлн м³ (0,7% світових запасів), що ставить ЄС в майже повну залежність від імпорتنних поставок природного газу, що віддзеркалюється у обережних політичних рішеннях стосовно економічних санкцій щодо РФ – одного з найбільшого постачальника газу.

ТОР–10 країн із підтвердженими запасами газу представлено у табл. 4.

Україна з показником доведених запасів у 0,6 трлн м³ посідає сьому сходинку серед країн регіону Європи та Євразії, а з–поміж країн ЄС за цим параметром країна поступається лише Нідерландам. Прогнозні ресурси в Україні становлять до 3,5 трлн м³, що дозволяє нашій країні, за створення сприятливих інвестиційних умов для газовидобувних компаній, наростити видобуток до 2030 року до 30–35 млрд м³ /рік і повністю покрити внутрішні потреби власними ресурсами.

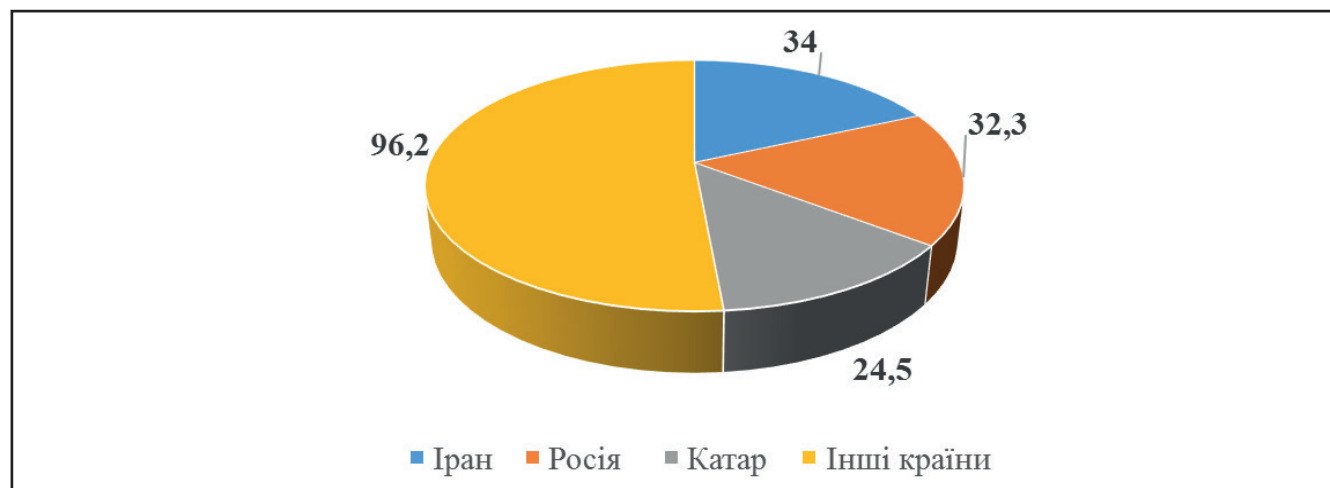

Рисунок 2. Географічна структура світових запасів газу у 2016 році, трлн м³

Джерело: побудовано авторами за [4, с.18]

Таблиця 4. Динаміка підтверджених світових запасів газу, млрд м³

	1995	2005	2014	2015	% 2015
СВІТ, в т.ч.:	119,9	157,3	187,0	186,9	100
Іран	19,4	27,6	34,0	34,0	18,2
Росія	31,1	31,2	32,4	32,3	17,3
Катар	8,5	25,6	24,5	24,5	13,1
Туркменістан	н/д	2,3	17,5	17,5	9,4
США	4,7	6,8	10,4	10,4	5,6
ОАЕ	5,9	6,1	6,1	6,1	3,3
Венесуела	4,1	4,3	5,6	5,6	3,0
Алжир	3,7	4,5	4,5	4,5	2,2
Китай	1,7	1,6	3,7	3,8	2,0
Австралія	1,2	2,2	3,5	3,5	1,9
Україна	н/д	0,7	0,6	0,6	0,3
Інші країни світу	39,6	44,4	44,2	44,1	23,4

Джерело: складено за [4, с.19]

Таблиця 5. Загально доведені запаси вугілля на початок 2016 року, млн т

	Антрацитове та бутимінозне вугілля	Слабобітумі-нозне та буре вугілля	Загалом	%
Америка, у т.ч.:	139 612	259 729	399 341	29,1
США	128 794	237 295	366 089	26,6
Європа та Євразія, у т.ч.:	217 981	310 538	528 519	34,8
Росія	107 922	157 010	264 932	17,6
Німеччина	40 500	40 548	81 048	4,5
Україна	18 522	33 873	52 395	3,8
Казахстан	12 100	33 600	45 700	3,8
Близький Схід та Африка, в т.ч.:	214	32 936	33 150	3,7
ПАР	–	30 156	30 156	3,4
Азійсько–Тихоокеанський регіон, в т.ч.:	130 525	288 328	418 853	32,3
Китай	52 300	114 500	166 800	12,8
Індія	4 500	60 600	65 100	6,8
Австралія	39 300	76 400	115 700	8,6
Індонезія	–	28 017	28 017	3,1
СВІТ	488 332	891 531	1 379 863	100

Вугілля також є горючим матеріалом, головною складовою якого якого – вуглець. За джерелом походження вугілля класифікують на природне та штучне. До природного вугілля належать: торф, лігніт, кам'яне вугілля, антрацит; до штучного: кокс, ретортне вугілля, деревне. Загальні світові доведені запаси природного вугілля представлено у табл. 5.

Аналізуючи загальну структуру доведених запасів палива на планеті, необхідно враховувати той факт, що вугілля серед викопних видів палива має перевагу з точки зору розвіданих запасів, але, разом з тим, вважається одним з найбільш шкідливих для довкілля.

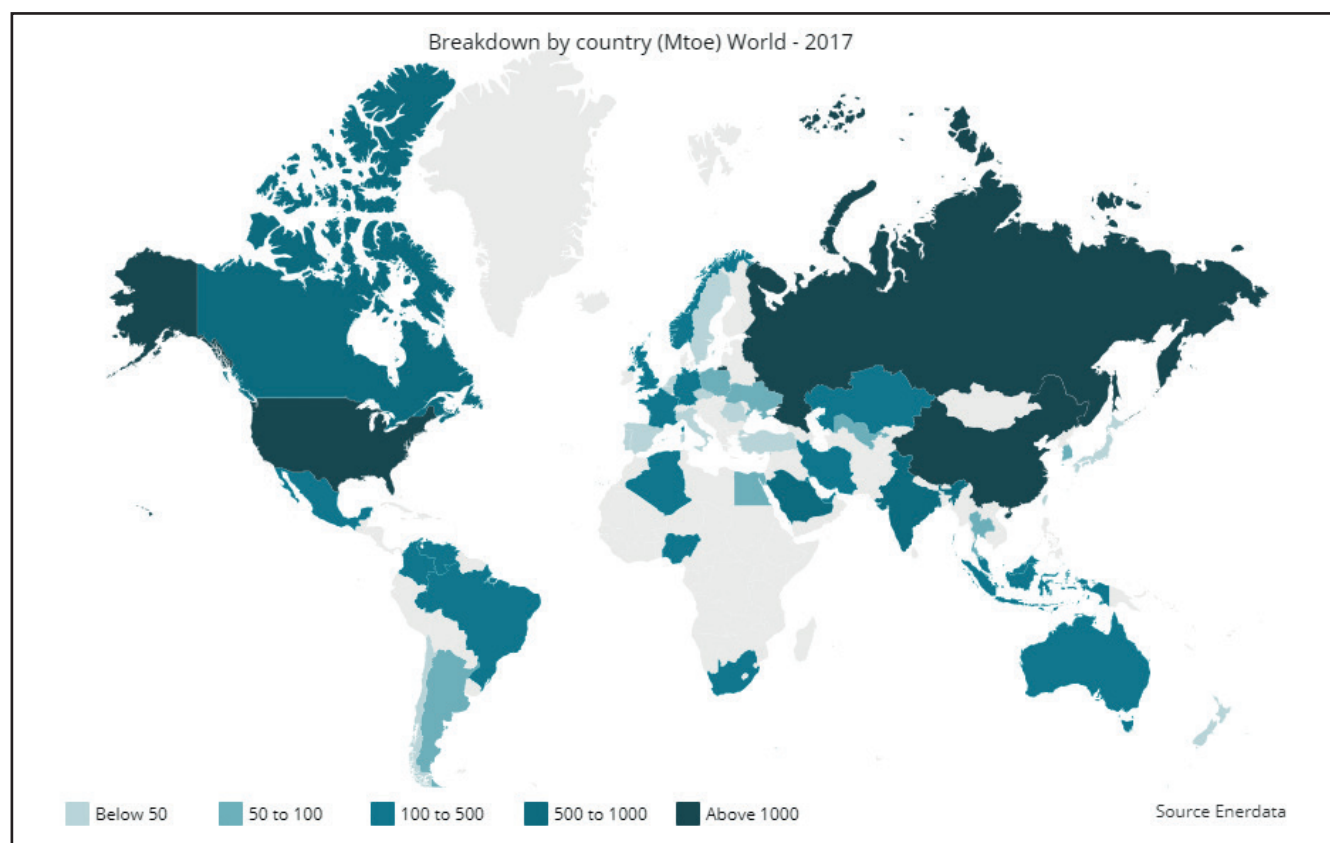
Наявність доведених джерел палива в окремих регіонах світу свідчить тільки про існування економічного потенціалу, який без ефективного використання жодним чином не забезпечує соціально-економічне благополуччя країни, що є результатом продуманої стратегії розвитку, зваженої економічної політики реалізації цієї стратегії, формування оптимальних інституційних умов її підтримки. Небагато країн в світі досягли економічного успіху виключно на добутку та експорті палива, зокрема, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, які вже сьогодні інвестують у розвиток інновацій, нові технології, розуміючи обмеженість джерел їхнього достатку. Решта країн світу мають зважувати на оптимізацію енергоспоживання, щоб забезпечити енергетичну незалежність.

Аналіз балансу виробництва та споживання енергії в світі

Ціноутворення на паливно-енергетичному ринку як фактор, що впливає на енергоефективність (див. табл. 2) знаходиться на межі об'єктивних та суб'єктивних чинників не випадково. Різноманіття загальноекономічних факторів, що впливають на світові ціни – фаза економічного циклу, попит і пропозиція (кон'юнктура), рівень інфляції тощо; специфічних факторів, що притаманні ціноутворенню на паливно-енергетичному ринку (собівартість, технологічні властивості, система податків, сезонність) спричиняють об'єктивний вплив на формування цін. Разом з цим, існує багато політичних, військових чинників, які здійснюють вплив на ціноутворення на паливно-енергетичному ринку, завдяки чому відносяться нами до суб'єктивних – таких, що є упередженими та залежать від потреби людини. Зокрема, серед країн Близького Сходу зростання видобутку нафти в 2015 році було зафіксоване в Іраку до 197 млн т або на 22,9%, а скасування санкцій з Ірану дозволило країні наростити видобуток на 4,5% – до 182,6 млн т. Через падіння світових цін на нафту та запроваджені у 2014 році економічних санкцій до РФ в країні уповільнилася подальша реалізація проектів з розробки важководобувних і арктичних вуглеводнів, тобто тих, які дають новий імпульс технологічного розвитку, внаслідок чого була ускладнена заміна обладнання в російській нафтогазовидобувній галузі, відбулося уповільнення інноваційного розвитку російської нафтогазової галузі.

Таблиця 6. Зміни форм власності у країнах – міжнародних нафтових лідерах

1970–ті рока XX ст.		Початок ХХІст.	
Компанія	Країна	Компанія	Країна
BP	Велика Британія	CNPBC	Китай
Gulf Oil	США	BAT «Газпром»	Росія
Royal Dutch Shell	Нідерланди/	NIOC	Іран
	Велика Британія		
Chevron	США	Petrobras	Бразилія
Exxon	США	PDVSA	Венесуела
Mobil Oil	США	Petronas	Малайзія
Texaco	США	Saudi Aramco	Саудівська Аравія

Рисунок 3. Виробництво енергії в світі у 2017 році, млн т умовного палива (Mtoe)

Джерело: складено за [4]

За останні 30 років відбулась політична роліровка компаній на ринку нафти в частині форми власності. У 1970–их роках на міжнародному нафтовому ринку домінували міжнародні корпорації, що видно із табл. 6, то сьогодні більше 2/3 ринку видобутку вуглеводнів припадає на державні компанії, які вважають наявність енергетичних ресурсів важливим геополітичним фактором впливу, досить часто закривають доступ до запасів вуглеводнів для незалежних видобувників, що загрожує конкуренцію і підвищує політичні ризики.

Розглянемо світову мапу виробництва енергії в 2017 році, що на рис. 3.

Мапа демонструє, що найбільше виробництво енергії в 2017 році було досягнуто в Китаї (2 499 млн т або 61% від згального обсягу Азії), США (2 018 млн т або 80% від загального обсягу виробництва Північної Америки) та РФ (1 418 млн т або 76% від загального обсягу СНД), що пояснюється значними темпами розвитку національних економік Китаю та США, а також великою кількістю населення перелічених країн.

Обсяг виробництва (видобутку) палива в Україні в 2017 році склав 63 млн т умовного палива, що становило всього 3% від загального обсягу виробництва країнами СНД, що підкреслює

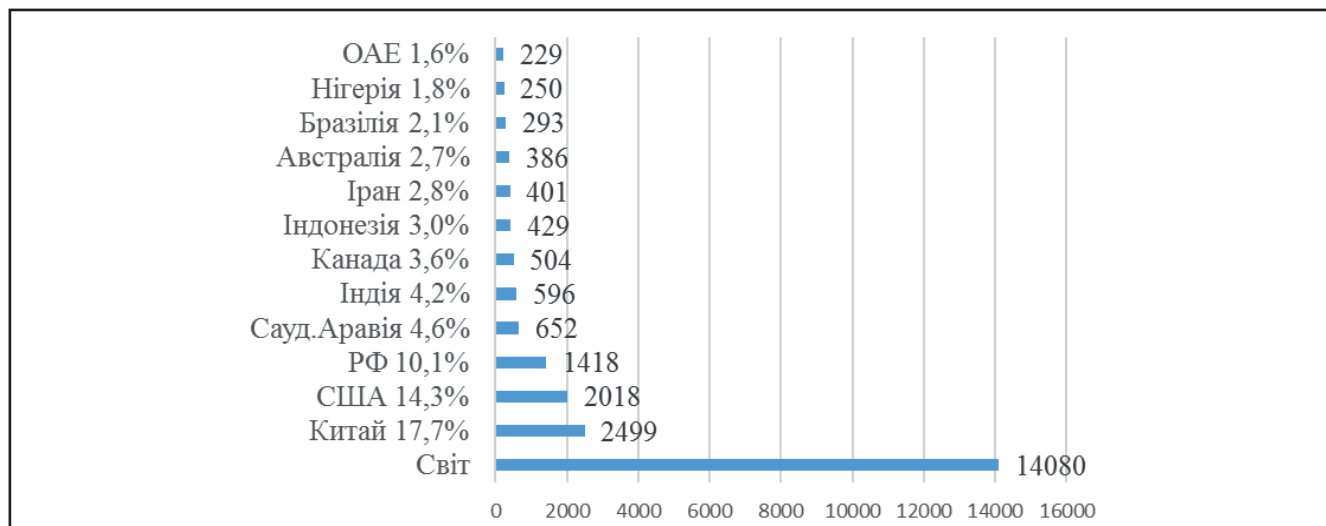

Рисунок 4. ТОП-12 країн-виробників енергії у світі в 2017 році, що виробляють 50% світової енергії (млн т.н.)

слабкість національної економіки, враховуючи її багатий природно-економічний потенціал.

ТОП – 12 країн-найбільших виробників палива на світовому паливно-енергетичному ринку зображено на рис. 4.

Логічним є присутність в ТОП-12 країн із потужним економічним розвитком (США, Китай), країн із найбільшою чисельністю населення (Китай, Індія), країн із значними запасами природних копалин (Саудівська Аравія, РФ, Канада, Австралія), а також країн, що набирають темпи розвитку (Бразилія, Індонезія, Нігерія).

Цінним вважаємо аналіз структури джерел виробництва світової енергії за видами палива. Зокрема, структура виробництва енергії в 2017 році зображено на рис.5.

Дані, що на рис. 5 свідчать про збереження ліdersьких позицій нафти у структурі виробництва

енергії. Так, в 2017 році 32% світової енергії було вироблено саме з нафти. На жаль, вугілля займає друге місце в цій структурі (27% від загального обсягу), що говорить про існування подальшої небезпеки забруднення навколишнього природного середовища. Проаналізуємо динаміку виробництва вугілля та лігніту в окремих регіонах світу за даними, що представлено в табл. 7.

Динаміка виробництва вугілля та лігніту у світі демонструє постійне зростання його видобутку, лідуюча роль у цьому зростанні належить Китаю, де виробництво вугілля та лігніту за 27 років збільшилось у 3,2 рази, що у 2 рази перебільшує загально світове зростання виробництва цього виду палива. Тенденція зростання виробництва вугілля та лігніту притаманна також для країн БРІКС, де обсяги збільшились у 2,6 рази, що еквівалентно загально світовим темпам зрос-

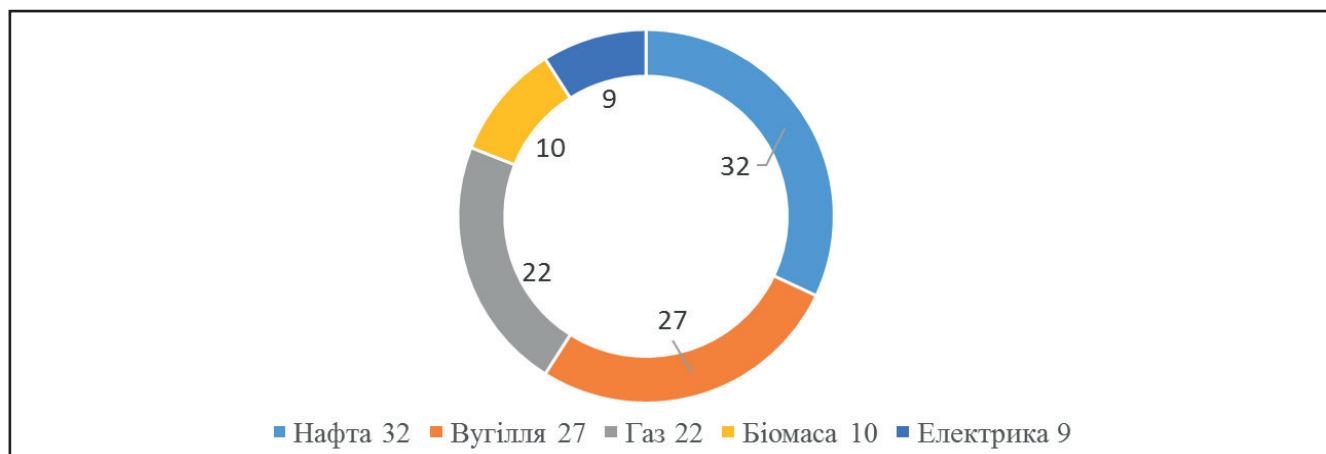

Рисунок 5. Структура світових джерел виробництва енергії в 2017 році, %

Джерело: розраховано авторами за [4]

Таблиця 7. Динаміка виробництва вугілля та лігніту в окремих регіонах та країнах світу, млн т

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
Світ	4699	4598	4665	6055	7388	7756	7264	7500
ОЕСР	2309	2068	2040	2145	2102	1938	1749	1788
G7	1552	1333	1284	1336	1266	1069	901	938
БРІКС	1821	2090	2164	3290	4446	4865	4579	4719
Європа	1210	910	778	758	705	654	628	661
ЄС	1088	805	657	639	564	528	487	483
Китай	1040	1339	1355	2317	3316	3563	3242	3349
Україна	159	78	63	61	58	31	36	30

Джерело: складено авторами за [4]

тання. Разом з тим, протележна тенденція спостерігається у технологічно розвинутих країнах та об'єднаннях світу. Зокрема, виробництво вугілля та лігніту в країнах ОЕСР (Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) — міжнародна організація, що об'єднує 34 країни світу, більшість з яких є країнами з високим доходом громадян та високим ІРЛП і розглядаються як розвинені) зменшилось за аналізований період на 22,6%; в країнах G7 — майже на 40%; в ЄС зменшилось — на 55,6%. Така тенденція свідчить про різні пріоритети вказаних груп країн — розвинуті країни більше піклуються про зниження рівня забруднення довкілля, як індикатор якості життя населення, а країни, що розвиваються, переймаються питанням прискорення темпів економічного зростання, закриваючи на шкоду для навколишнього середовищу.

Українська вугільна промисловість є дуже різноманітною, як за природними умовами, так і за виробничим і технічним рівнем підприємств, частина яких є збитковими. Така ситуація пов'язана із складними умовами розробки родовищ. Незважаючи на великі запаси вугілля в надрах України, понад 80% з них зосереджено на великих глибинах у газоносних пластах товщиною до 1,2 м з високим рівнем концентрації метану. У інших країнах пласти з подібними характеристиками, як правило, зовсім не розробляються через економічну недоцільність. Крім того, вітчизняне вугілля у більшості продуктивних пластів характеризується підвищеним вмістом сірки, що суттєво обмежує попит на нього на експортних ринках [4, с. 30]. За 27 років незалежності виробництво вугілля в Україні скоротилося більше ніж у 5 разів, що може бути пояснено як воєнними діями на території Донецької та Луганської областей, де зосереджена більша частина вугільних шахт, частковим закриттям нерентабельних

шахт, так і зниженням обсягів загального видобутку на інших українських виробництвах.

Багато країн відмовилися розвивати вугільну галузь через її неконкурентоспроможність, навіть в умовах дефіциту енергоресурсів (Велика Британія, Японія, Португалія та Нідерланди) [4, с.32]. Вважаємо за доцільне вивчення зазначеного досвіду та використання його за потреби в Україні.

Обсяги виробництва і споживання палива в країнах рідко співпадають, що сприяє розвитку експорту та імпорту паливно-енергетичної сировини на світовому ринку. Це пояснюється, перш за все, географічною нерівномірністю розташування природних копалин по планеті, різними умовами залягання корисних копалин, їх запасами, факторами, які відносяться до об'єктивних передумов. Наявність певних інституційних умов, специфіки стратегії розвитку національної економіки, прямих інвестицій в розвитку паливно-енергетичної галузі також визначають співвідношення виробництва та споживання паливно-енергетичних ресурсів в країні. Проаналізуємо зміни балансу виробництва та споживання енергії у динаміці, що представлено у табл. 8:

Дані табл. 8 дають можливість зробити висновок, що в 1997 році потреби України в паливі забезпечувались власним виробництвом на 50%, динаміка балансу видобутку та споживання енергії в Україні зображено рис.6:

Не зважаючи на значне скорочення споживання паливно-енергетичних ресурсів в 2017 році (в 1,6 рази), рівень імпорту палива становить 27,6% від загальних потреб національної економіки, що підтверджує необхідність зміни стратегії розвитку паливно-енергетичної галузі країни, щоб запобігти енергетичній залежності.

Загальна картина міжконтинентального балансу виробництва та споживання енергії в світі наведено у табл. 9.

Таблиця 8. Динаміка балансу виробництва, споживання енергії в світі

	Виробництво загальне (млн т у.п.)			Загальне споживання енергії (млн т у.п.)			Баланс виробництва та споживання*		
	1997	2007	2017	1997	2007	2017	1997	2007	2017
Світ	9601	12073	14080	9540	12152	14126	-61	79	46
ОЕСР	3808	3865	4201	5073	5570	5363	1265	1705	1162
G7	2715	2657	2964	3851	4117	3804	1136	1460	840
БРІКС	2626	3962	4974	2364	3717	5214	-262	-245	240
Європа	1259	1146	1059	1836	1960	1857	577	814	798
ЄС	988	868	758	1691	1771	1611	703	903	853
Бельгія	13	14	15	56	57	56	43	43	41
Чеська респ.	34	34	29	43	46	44	9	12	15
Франція	129	134	131	244	263	243	115	129	112
Німеччина	145	136	122	346	328	314	201	192	192
Італія	31	31	35	162	184	153	131	153	118
Нідерланди	67	61	40	76	80	76	9	19	36
Польща	100	72	64	102	97	104	2	25	40
Португалія	4	5	5	21	25	23	17	20	18
Румунія	32	28	26	45	40	33	13	12	7
Іспанія	32	31	32	106	144	122	74	113	90
Швеція	32	34	37	49	50	49	17	16	12
Великобританія	268	176	121	219	211	176	-49	35	55
Норвегія	213	215	216	24	28	28	-189	-187	-188
Туреччина	28	27	43	70	100	152	42	73	109
СНД	1168	1641	1859	893	1001	1037	-275	-640	-822
Казахстан	66	132	178	40	66	80	-26	-66	-98
Росія	937	1239	1418	606	672	744	-331	-567	-674
Україна	71	83	63	140	138	87	69	55	24
Узбекистан	51	60	57	45	48	41	-6	-12	-16
Америка	2850	3063	3495	2936	3340	3335	86	277	-160
Північна Америка	2038	2089	2522	2371	2616	2489	333	527	-33
Канада	367	419	504	241	278	287	-126	-141	-217
США	1671	1670	2018	2130	2338	2201	459	668	183
Латинська Америка	812	973	973	565	724	847	-247	-249	-126
Аргентина	77	83	74	58	74	86	-19	-9	12
Бразилія	127	217	293	179	236	291	52	19	-2
Чилі	8	9	14	23	31	38	15	22	24
Колумбія	67	87	122	27	28	37	-40	-59	-85
Мексика	226	248	167	142	181	186	-84	-67	19
Венесуела	229	199	154	50	58	53	-179	-141	-101
Азія	2069	3229	4129	2703	4181	5755	634	952	1626
Китай	1081	1917	2499	1073	2099	3105	-8	182	606
Індія	338	431	596	398	574	934	60	143	338
Індонезія	228	318	429	140	182	240	-88	-136	-189
Японія	105	89	35	509	514	429	404	425	394
Малайзія	75	94	102	45	73	94	-30	-21	-8
Південна Корея	25	47	62	172	227	296	147	180	234
Тайвань	11	13	8	71	110	110	60	97	102
Тайланд	40	60	74	71	105	138	31	45	64
Тихий океан	221	305	415	121	144	154	-100	-161	-261
Австралія	201	286	386	101	122	129	-100	-164	-257
Нова Зеландія	15	14	16	16	17	21	1	3	5
Африка	828	1135	1122	457	629	805	-371	-506	-317
Алжир	122	164	148	24	36	53	-98	-128	-95
Єгипет	58	85	73	39	70	86	-19	-15	13
Нігерія	189	236	250	79	110	140	-110	-126	-110
Південна Африка	143	159	168	109	136	140	-34	-23	-28
Середній Схід	1205	1554	2002	349	547	786	-856	-1007	-1216
Іран	238	337	401	109	191	253	-129	-146	-148
Кувейт	115	147	168	15	26	35	-100	-121	-133
Саудівська Аравія	464	546	652	86	140	224	-378	-406	-428
ОАЕ	147	183	229	31	50	74	-116	-133	-155

* Баланс виробництва–споживання із позитивним знаком – імпорт в країну;
з негативним знаком – експорт надлишків з країни
Джерело: складено авторами за [4]

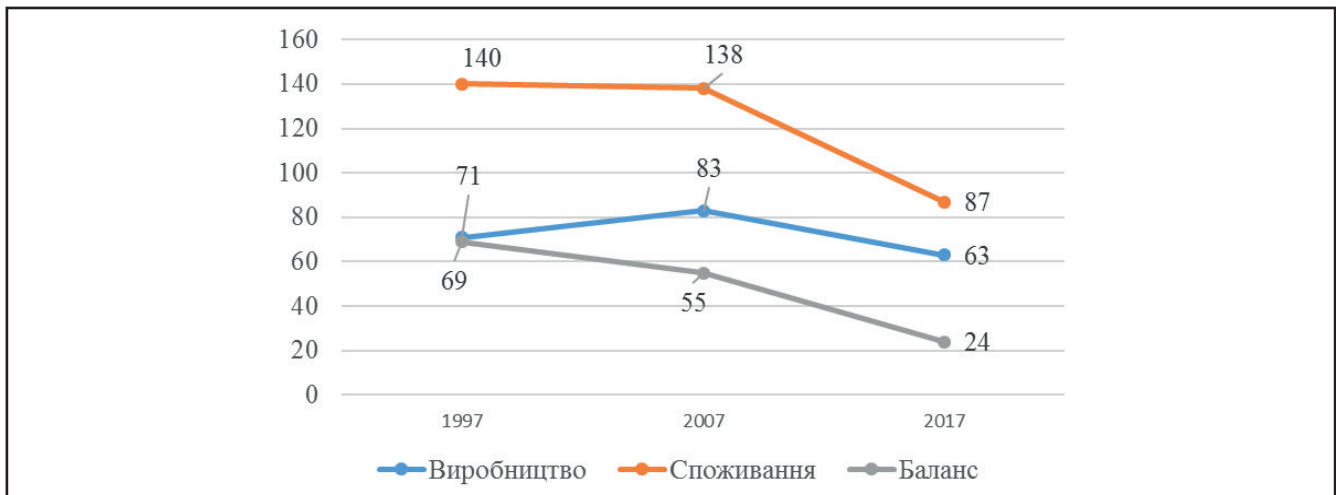

Рисунок 6. Динаміка балансу виробництва, споживання енергії в Україні, млн т у.п

Джерело: розраховано авторами за [4]

Таблиця 9. Динаміка структури міжконтинентального балансу виробництва та споживання енергії, млн тон умовних одиниць, %

	Виробництво загальне (млн т у.п.)			Загальне споживання енергії (млн т у.п.)			Баланс виробництва та споживання*		
	1997	2007	2017	1997	2007	2017	1997	2007	2017
Світ	9601	12073	14080	9540	12152	14126	-61	79	46
%	100	100	100	100	100	100	X	X	X
Європа	1259	1146	1059	1836	1960	1857	577	814	798
%	13,1	9,5	7,5	19,2	16,1	13,1	X	X	X
Північна Америка	2038	2089	2522	2371	2616	2489	333	527	-33
%	21,2	17,3	17,9	24,9	21,5	17,6	X	X	X
Латинська Америка	812	973	973	565	724	847	-247	-249	-126
%	8,5	8,1	6,9	5,9	6,0	6,0	X	X	X
Африка	828	1135	1122	457	629	805	-371	-506	-317
%	8,6	9,4	7,97	4,8	5,2	5,7	X	X	X
Азія	2069	3229	4129	2703	4181	5755	634	952	1626
%	21,5	26,7	29,3	28,3	34,4	40,7	X	X	X
Австралія	201	286	386	101	122	129	-100	-164	-257
%	2,1	2,4	2,7	1,1	1,0	0,9	X	X	X

Джерело: розраховано авторами за [4]

Дані табл. 9 свідчать про наявність в 2017 році надлишків палива в Австралії (257 млн т у.п.), Африці (317 млн т у.п.), Латинській Америці (126 млн т у.п.), що експортуються в інші регіони планети.

Звертаємо увагу на той факт, що регіони технологічно розвинутих країн, яким притаманний пріоритетний розвиток другого та третього сектору економіки (США, Європа), сировину імпортують, що надає певні характеристики їхнім стратегіям розвитку паливно-енергетичної галузі.

3. Оцінка ефективності енергоспоживання в світі

Важливим результатуючим індикатором ефективності використання енергоресурсів на всіх рів-

нях ієрархії світової економіки є показник енергоєфективності ВВП, що розраховується як відношення вартості обсягу використаної енергії до валового внутрішнього продукту. Проаналізуємо цей показник в континентальному, регіональному та національному вимірі, що наведено в табл.10.

За показником енергоємності ВВП серед континентів лідерство належить Австралії – 0,111, що менше ніж загальний світовий показник енергоєфективності. Найбільша континентальна енергоємності ВВП в Латинській Америці – 0,133. Такий же рівень енергоємності ВВП зафіксовано і для країн БРІКС. Серед країн список

Таблиця 10. Динаміка енергоефективності ВВП (енерго затрати/ВВП)

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
Світ в цілому	0,174	0,165	0,133	0,145	0,133	0,119	0,117	0,116
Континентальна енерго ефективність								
Європа	0,124	0,116	0,104	0,099	0,092	0,080	0,079	0,078
Північна Америка	0,197	0,189	0,168	0,152	0,140	0,126	0,124	0,122
Латинська Америка	0,098	0,092	0,093	0,092	0,088	0,086	0,087	0,087
Африка	0,168	0,179	0,167	0,156	0,139	0,134	0,133	0,133
Азія	0,191	0,175	0,59	0,156	0,144	0,122	0,119	0,116
Австралія	0,169	0,161	0,151	0,135	0,132	0,113	0,113	0,111
Енергоефективність по регіональним та міжнародним об'єднанням								
ОЕСР	0,147	0,142	0,131	0,122	0,114	0,101	0,100	0,098
G7	0,152	0,147	0,136	0,127	0,117	0,104	0,102	0,101
БРІКС	0,269	0,243	0,201	0,188	0,165	0,141	0,137	0,133
Європейський Союз	0,127	0,119	0,106	0,101	0,092	0,080	0,079	0,078
СНД	0,328	0,386	0,333	0,259	0,221	0,201	0,200	0,202
TOP-12 Енергоємних національних економік світу								
Україна	0,420	0,577	0,516	0,393	0,346	0,264	0,263	0,246
РФ	0,293	0,342	0,306	0,239	0,198	0,204	0,205	0,211
Тайвань	0,274	0,259	0,261	0,269	0,241	0,208	0,206	0,202
Узбекістан	0,691	0,786	0,774	0,551	0,335	0,224	0,202	0,191
ПАР	0,236	0,256	0,235	0,229	0,217	0,195	0,196	0,190
Казахстан	0,323	0,375	0,226	0,197	0,198	0,178	0,173	0,175
Канада	0,236	0,240	0,214	0,203	0,187	0,171	0,173	0,173
Іран	0,114	0,144	0,147	0,158	0,148	0,175	0,166	0,169
Південна Корея	0,187	0,194	0,193	0,173	0,169	0,161	0,160	0,159
Китай	0,472	0,318	0,227	0,224	0,187	0,150	0,143	0,138
Нігерія	0,215	0,233	0,232	0,172	0,138	0,127	0,128	0,129
Саудівська Аравія	0,079	0,096	0,103	0,106	0,140	0,130	0,127	0,129

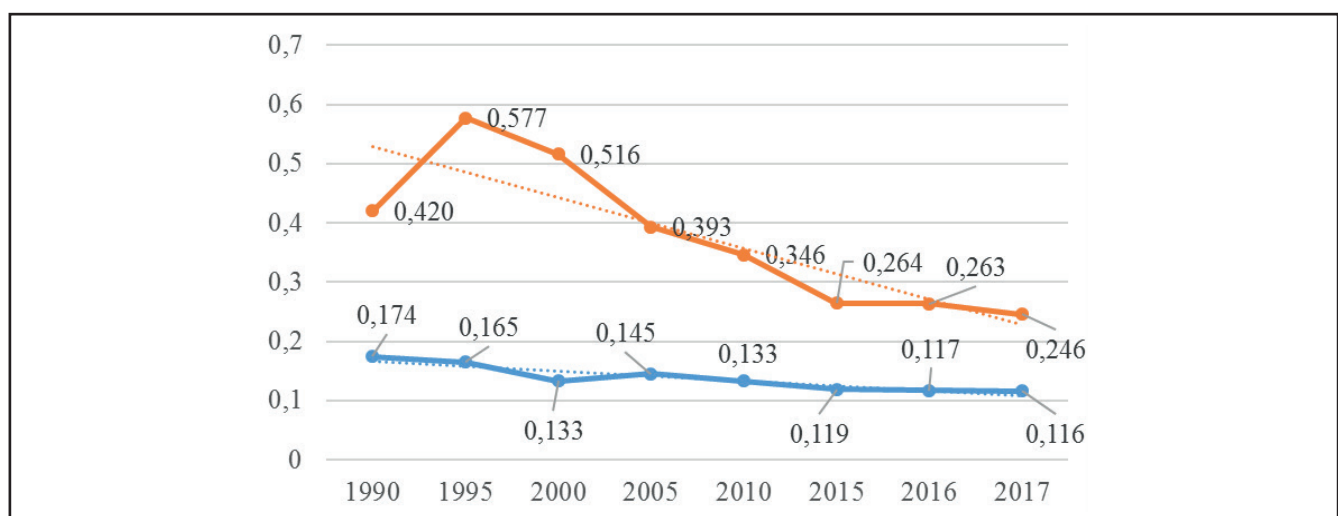
Джерело: Розраховано авторами за [1]

із найенергоємних національних економік очолює Україна із показником 0,246.

Позитивним сучасним трендом вважається динаміка зменшення енергоємності ВВП як в

світовому масштабі (див. рис. 7), так і на всіх континентах, у всіх регіонах та країнах світу.

Подальший аналіз даних з табл.10 демонструє негативні висновки щодо зменшення енергоєм-

Рисунк 7. Динаміка енергоємності ВВП світу та України

Джерело: побудовано авторами за [4]

ності окремих національних економік світу, зокрема, України. Не дивлячись на той факт, що темпи падіння енергоємності ВВП України значно випереджають аналогічний світовий показник (за співвідношенням ліній тренду на рис.7), в 2017 році енергоємність українського ВВП більше загальносвітового більше ніж у 2 рази, що ще раз підтверджує необхідність реформації ПЕК нашої країни.

Ситуація навколо перспектив розвитку видобутку та використання викопних видів палива в різних країнах різниться, оскільки кожна держава проводить власну енергетичну політику залежно від ряду чинників: геологічних запасів, рівня рентабельності розробки родовищ, екологічних обмежень, ступеня інтеграції країни в регіональні та світові структури тощо. У цьому контексті популярності набувають відновлювальні джерела енергії, які використовуються для генерації електричної та теплової енергії. Така тенденція найбільш притаманна країнам ЄС, які активно підтримують розвиток ВДЕ Данія, Німеччина, Швеція), які пере-

ймаються екологічністю виробничого процесу та зменшенням емісії CO₂. У 2015 році, порівняно з 2014 роком, світовий приріст потужностей у відновлювальній енергетиці зріс майже на 9%, досягнувши 147 ГВт, що свідчить про перевищення аналогічного показника традиційної генерації, а також про високу конкурентність ВДЕ серед первинних джерел енергії. Прогнозується, що у 2030 році частка ВДЕ у загальному кінцевому енергоспоживанні досягне 36%. Ці прогнози мають підстави, зокрема завдяки тому, що у 2015 р. глобальні інвестиції у нові потужності ВДЕ на рівні 265,8 млрд дол. США (без урахування гідрогенерації з потужністю більше 50 МВт) більш ніж удвічі перевищили інвестиції на підтримку вугільного та газового секторів – 130 млрд дол. США. Вважається, що з кожним роком собівартість вітрової та сонячної енергії поступово знижується і для ряду країн собівартість повного терміну експлуатації сонячних і вітрових електростанцій є нижчою за собівартість будівництва нових електростан-

Таблиця 11. Динаміка «забрудненості ВВП»

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
Світ в цілому	0,404	0,376	0,340	0,330	0,308	0,277	0,271	0,267
Континентальна енерго ефективність								
Європа	0,307	0,605	0,239	0,223	0,198	0,168	0,166	0,166
Північна Америка	0,492	0,460	0,417	0,374	0,338	0,289	0,284	0,279
Латинська Америка	0,181	0,177	0,187	0,182	0,174	0,169	0,170	0,167
Африка	0,237	0,246	0,235	0,233	0,207	0,202	0,201	0,207
Азія	0,432	0,419	0,376	0,402	0,377	0,332	0,319	0,308
Австралія	0,523	0,498	0,481	0,450	0,417	0,351	0,358	0,352
Енергоефективність по регіональним та міжнародним об'єднанням								
ОЕСР	0,362	0,381	0,313	0,289	0,264	0,229	0,226	0,224
G7	0,373	0,341	0,323	0,298	0,270	0,236	0,231	0,228
БРІКС	0,636	0,349	0,499	0,501	0,445	0,387	0,371	0,361
ЄС	0,315	0,280	0,243	0,227	0,199	0,168	0,164	0,164
СНД	0,842	0,969	0,880	0,615	0,519	0,461	0,463	0,467
TOP– 12 найбрудніших національних економік світу за обсягом викидів CO ₂								
Південна Африка	0,655	0,685	0,647	0,678	0,637	0,599	0,612	0,599
Тайвань	0,658	0,648	0,673	0,692	0,585	0,500	0,521	0,523
Казахстан	1,041	1,202	0,773	0,625	0,633	0,519	0,502	0,509
Росія	0,729	0,853	0,753	0,569	0,496	0,463	0,468	0,481
Україна	1,140	1,437	1,158	0,871	0,725	0,532	0,548	0,473
Узбекистан	1,735	1,833	1,781	1,269	0,772	0,515	0,464	0,440
Китай	1,219	0,897	0,632	0,687	0,568	0,459	0,430	0,412
Іран	0,298	0,363	0,383	0,391	0,372	0,426	0,399	0,406
Канада	0,480	0,474	0,447	0,414	0,384	0,359	0,367	0,376
Південна Корея	0,486	0,494	0,443	0,387	0,392	0,362	0,353	0,359
Австралія	0,523	0,498	0,481	0,450	0,417	0,351	0,358	0,352
Саудівська Аравія	0,211	0,226	0,256	0,268	0,328	0,323	0,331	0,339

Джерело: складено авторами за [4]

ції на викопному паливі. Однак, перешкодою розвитку ВДЕ залишається нестабільність генерації та проблеми з транспортуванням альтернативної енергії [1, с.53].

Неменш важливим ідентифікатором ефективності використання енергоресурсів є показник «забрудненості ВВП», який розраховується як відношення обсягів викидів в атмосферу до ВВП. Динаміка зміни цього показника представлено у табл. 11.

За показником «забрудненості ВВП» Україна входить у TOP-5 країн світу, що досить негативно характеризує імідж країни, а в порівнянні із аналогічним середньосвітовим показником, рівень забрудненості ВВП нашої країни більше у 1,8 рази. Найкращий показник «забрудненості ВВП» 2017 року в світі демонструє Європейський Союз – 0,164, що має визначати напрям подальшого розвитку українського ПЕК.

4. Пропозиції щодо стратегії розвитку ПЕК України

На думку спеціалістів вітчизняний паливно-енергетичний комплекс потребує кардинального реформування, адже український енергетичний сектор, будучи невід'ємною складовою світових енергетичних ринків, знаходиться під постійним впливом світових інтеграційних процесів. А відтак, щоб не залишитися аутсайдером, Україна найближчим часом має сформулювати нову ефективну енергетичну політику, яка б відповідала світовим та європейським тенденціям, зокрема в законодавчій сфері. Український енергетичний сектор як невід'ємна складова світового в умовах міжнародної нестабільності, волатильності світових цін на енергоресурси, зовнішніх протистоянь та внутрішніх проблем, повинен ефективно функціонувати, забезпечуючи енергетичну самодостатність країни. Прогрес залежатиме від ефективності реалізації внутрішніх реформ у частині ощадливого використання енергоресурсів власного видобутку поряд з політикою диверсифікації імпорту енерго-

Таблиця 12. Динаміка частки ВЕД у загальному обсязі, %

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
Світ в цілому	19,74	20,28	18,79	18,38	19,93	23,13	24,08	24,80
Континентальна енерго ефективність								
Європа	18,08	19,66	20,13	19,74	25,21	33,63	34,02	33,58
Північна Америка	18,53	18,10	15,55	15,55	16,77	20,27	22,01	24,40
Латинська Америка	66,06	66,41	61,70	58,92	57,48	52,52	54,41	56,04
Африка	18,40	17,05	17,78	16,96	17,51	17,79	17,50	18,11
Азія	17,49	15,26	13,24	13,55	15,76	19,92	20,79	21,43
Австралія	10,08	9,81	8,54	8,92	8,63	13,67	15,78	14,95
Енергоефективність по регіональним та міжнародним об'єднанням								
ОЕСР	17,71	17,57	16,14	15,72	18,21	23,39	24,33	25,60
G7	15,11	15,06	13,54	13,51	15,81	21,19	22,42	24,46
БРІКС	24,22	25,58	23,34	21,88	22,30	24,46	25,78	26,14
ЄС	12,63	13,94	14,78	14,92	21,11	29,86	30,19	30,18
СНД	13,66	18,57	18,10	17,85	16,50	15,79	17,15	17,41
TOP-12 країн світу за показником ВЕД								
Норвегія	99,79	99,66	99,72	99,47	95,75	97,73	97,87	97,87
Колумбія	76,38	76,40	75,52	80,17	72,12	68,24	72,11	86,78
Нова Зеландія	80,01	83,85	71,50	64,24	73,18	80,08	84,17	81,39
Бразилія	94,50	94,16	89,49	87,12	84,72	73,97	80,96	79,71
Канада	62,39	61,01	60,61	60,04	61,40	63,02	64,08	64,71
Венесуела	62,34	70,05	73,75	73,28	67,49	63,70	57,60	63,33
Швеція	51,18	47,60	57,26	51,32	55,33	63,29	57,02	57,53
Чилі	53,84	72,41	48,55	53,88	40,20	43,60	39,08	44,50
Португалія	35,08	28,56	30,30	18,57	53,16	48,67	55,44	39,75
Румунія	17,74	28,17	28,46	34,02	33,88	40,09	43,75	38,70
Італія	17,71	18,88	20,81	18,21	26,57	38,99	37,53	35,74
Німеччина	3,90	5,66	6,89	11,13	17,57	29,88	30,02	33,98

Джерело: складено авторами за [4]

ресурсів. Задля досягнення конкурентоспроможності економіки та утримання гідних позицій на міжнародній арені, Україна повинна у своїх планах розвитку енергетики не стільки орієнтуватися на пріоритети сьогодення, скільки на виклики, що формують майбутній розвиток та діяти напередження [1, с. 5–6].

Основними завданнями політики низьковуглецевого розвитку є розвиток альтернативних джерел енергії (енергії сонячного випромінювання, вітру, річкових потоків, газу з органічних відходів, біодизелю тощо) поряд з регулюванням обсягів викидів парникових газів. На переконання МАГАТЕ, атомна енергетика є також одним з найбільш низьковуглецевих джерел енергії.

Проаналізуємо процес розвитку альтернативних джерел енергії з 1990 по 2017 рр., використовуючи дані табл. 12.

Аналіз динаміки розвитку ВЕД в світі за період 1990–2017 дозволяє зробити наступні висновки:

В 2017 році майже чверть (24,8%) обсягу світової енергії виробляється завдяки використанню відновлюваних джерел енергії;

Найвищого континентального рівня використання ВЕД досягла Латинська Америка, де частка енергії, що виробляється на відновлюваних джерелах енергії склала в 2017 році 56,04%;

Серед інтеграційних економіко–політичних угруповань в 2017 році лідером у використанні ВЕД є Європейський Союз із часткою 30,18%;

Абсолютним країною–лідером у напрямку розвитку ВЕД багато років залишається Норвегія із часткою в 2017 році – 97,87%, що стало можливим завдяки прийнятій стратегії розвитку ПЕК країни;

Україна очолює 10 останніх країн в списку (62 країни) з показником в 2017 році – 7,86%, що становить в середньому 0,5% приросту за рік, а це свідчить про відсутність певної стратегії в цьому напрямку.

Позитивним фактом, що стосується України є її найбільші темпи скорочення парникових газів у 2015 році – до 195,1 млн т, або на понад 18%. Проте слід наголосити, цей показник був досягнутий не завдяки екологічним заходам, а переважно через стрімке зменшення рівня ВВП. Україна за роки незалежності зробила вагомий внесок у скорочення світових викидів CO₂ – 10,2 млрд т, що було спричинено переважно зменшенням рівня ВВП, чисельності населення, соціальних стандартів життя, а в 2014–2017

роки на це вплинули анексія Криму, а також АТО на території окремих районів Донецької і Луганської областей.

Узагальнюючи вище наведені результати дослідження, підкреслимо, що перша передумова ефективного розвитку паливно–енергетичного комплексу країн світу полягає у співвідношенні часток секторальної структури їх національних економік. Саме рівень технологічного розвитку країн, який забезпечується другим та третім секторами економіки (промисловість та послуги, особливо це стосується високо технологічних послуг), створює умови розвитку ВЕД, підвищення екологічності виробництва, зниження його енергоємності, а також можливість створення більшої доданої вартості у порівнянні із сировинними галузями (добувною, сільським господарством). Секторальна структура національної економіки є визначальною при формуванні стратегії розвитку країни та її паливно–енергетичного комплексу, оскільки є фундаментом, на якому формується конкурентоспроможність національної економіки та вибудовується соціально–економічне благополуччя країни.

Розглянемо секторальну структуру окремих країн світу та їх ВВП, що представлено у табл. 13.

Як видно з даних табл. 13 середньо світовий ВВП на душу населення в 2016 році склав 10 265 дол. США (автори допускають певну похибку в розрахунках через можливу неточність у чисельності населення в країнах). При цьому секторальна структура світового господарства представлена наступним співвідношенням: первинний сектор – 5,9%, другий сектор – 30,5%, третій сектор – 63,6%.

Данні табл. 13 свідчать, що у разі, коли частка первинного сектора в країні вища за середньо світову (5,9%), рівень доходу ВВП на душу населення в цих країнах є нижчим ніж середньо світовий (10 265 дол. США), виключення складає лише одна країна – Аргентина, де частка первинного сектора складає 10%, а ВВП на душу населення в 2015 році – 12 474 дол. США, що можна пояснити «дуже високим» рейтингом країни за Індексом людського розвитку (45 місце у 2018 році), зростаючою часткою високотехнологічного сектору, а також високою продуктивністю праці у сільському господарстві завдяки тому, що в країні панують великі землевласники та іноземні компанії.

Частка первинного сектора у національному господарстві України в 2015 році складала

Таблиця 13. Секторальна структура окремих країн світу 2016 р., та їх ВВП

Країна / Економіка	ВВП на душу населення дол. США	Первинний сектор		Вторинний сектор		Третинний сектор	
		млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%
СВІТ	10 365	4 437 549	5,9	22 939 872	30,5	47 835 275	63,6
Швейцарія	81 566	8 612	1,3	183 508	27,7	470 363	71
Норвегія	72 248	10 159	2,7	144 111	38,3	221 998	59
ОАЕ	72 049	2 915	0,7	247 368	59,4	165 745	39,8
Данія	62 210	15 624	4,5	66 314	19,1	265 258	76,4
США	55 845	215 364	1,12	3 427 876	19,1	14 303 756	79,7
Австралія	55 234	50 266	4	334 266	26,6	872 108	69,4
Швеція	52 789	9 314	1,8	139 191	26,9	368 935	71,3
Нідерланди	45 429	21 558	2,8	185 553	24,1	563 589	73,2
Австрія	44 692	5 809	1,5	114 253	29,5	267 236	69
Канада	43 656	27 582	1,8	438 249	28,6	1 066 509	69,6
Німеччина	43 225	27 959	0,8	982 067	28,1	2 484 874	71,1
Бельгія	41 521	3 291	0,7	101 559	21,6	365 329	77,7
Великобрит.	41 348	18 549	0,7	556 477	21	2 074 864	78,3
Франція	37 387	47 277	1,9	455 355	18,3	1 985 647	79,8
Японія	37 270	56 764	1,2	1 300 833	27,5	3 377 434	71,4
Італія	29 949	37 050	2	448 305	24,2	1 367 145	73,8
Півд.Корея	28 594	37 918	2,7	558 943	39,8	807 519	57,5
Іспанія	26 008	41 321	3,3	303 023	24,2	909 068	72,6
Саудівська Аравія	23 702	13 156	2	440 058	66,9	204 571	31,1
Тайвань	22 172	6 749	1,3	166 128	32	347 311	66,9
Аргентина	12 474	54 178	10	166 328	30,7	320 736	59,2
Польща	12 119	15 890	3,4	157 030	33,6	294 431	63
Туреччина	9 516	67 259	8,9	212 356	28,1	476 101	63
РФ	8 901	49 442	3,9	456 390	36	761 918	60,1
Мексика	8 737	39 354	3,7	363 755	34,2	660 502	62,1
Бразилія	8 706	95 558	5,4	484 870	27,4	1 189 171	67,2
Колумбія	8 561	35 610	8,9	152 044	38	212 462	53,1
Китай	8 043	990 695	9	4 458 127	40,5	5 558 899	50,5
Венесуела	7 147	9 834	4,7	73 020	34,9	126 373	60,4
ПАР	6 345	8 530	2,5	107 824	31,6	224 861	65,9
Алжир	6 216	8 131	3,3	44 105	17,9	194 407	78,9
Таїланд	5 746	51 949	13,3	132 801	34	205 842	52,7
Іран	5 039	46 182	11,2	167 410	40,6	198 748	48,2
Індонезія	3 676	134 556	14,3	441 307	46,9	365 090	38,8
Україна	2 115	120 500	13,3	22 105	24,4	56 805	62,7
Нігерія	2 286	73 884	17,8	106 676	25,7	226 634	54,6
Індія	1 798	391 672	17,4	580 755	25,8	1 280 813	56,9

Джерело: розраховано авторами за [МВФ, 2016]

13,3%, а в 2017 році – вже 15%. Така структура національної економіки та тенденція її зміни не може забезпечити високий рівень доданої вартості та кардинально покращити якість життя українців.

Нова стратегія економічного розвитку національної економіки має спиратися на оновлену архітектуру, де в пріоритетному розвитку мають бути високотехнологічні, екологічні галузі,

для чого – сформовані інституційні умови залучення інвестицій; наука повинна інтегруватися із промисловим виробництвом та очолити сільське господарство; виробництво, споживання енергоресурсів стати максимально заощадливими; економічна поведінка виробників та споживачів змінитися відповідно до викликів навколишнього природного середовища.

Висновки

Існує великий перелік факторів, що визначають ефективність розвитку як паливно-енергетичного комплексу, так і національних економік світу, які умовно розділені нами на об'єктивні та суб'єктивні, де перші розвиваються еволюційно, а другі є керованими людиною.

Наявність природних ресурсів, зокрема, джерел палива (нафти, вугілля та газу) є тільки потенціалом розвитку національної економіки, оптимальне використання якого може забезпечити високу ефективність та екологічність. Видобуток паливних ресурсів потребують значних інвестицій, які можуть бути стимульовані сприятливими інституційними умовами в країні.

Співвідношення виробництва та споживання паливно-енергетичних ресурсів залежить, перш за все, від секторальної структури національної економіки, рівня розвитку та галузевої спрямованості виробництва країни, чисельності населення, а, головне – від стратегії розвитку національного господарства.

Україна може і має бути енергетично незалежною, враховуючи її природний потенціал, для чого необхідно змінити архітектуру національної економіки, сформулювати нову стратегію розвитку та посилити контроль за її впровадженням.

Список використаних джерел

1. Маркевич К. Глобальні енергетичні тренди криз призму національних інтересів України. / Аналітична доповідь. // К.Маркевич, В.Омельченко – Київ: Заповіт, 2016. – 118 с.
2. Khlobystov I. Sustainable development policy of Ukraine: sectoral issues' of international obligations implementation / Khlobystov Ievgen, Zharova Lubov // The international journal Sustainable development. – 2014. – P.4–13
3. Пудичева Г. Енергетична безпека підприємств в контексті сталого розвитку економіки / Г. О. Пудичева // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць; за ред.: М. І. Зверякова (голов. ред.). – Одеса: Одеський національний економічний університет, 2016. – Вип. 1. – № 60. – С. 179–185
4. BP Statistical Review of World Energy, June 2016 – <https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/statistical-review-2016/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf>.
5. Глобальний енергетичний статистичний щорічник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-energy-production.html>

References

1. Markevich K. Hlobal'ni enerhetychni trendy kriz' pryzmu natsional'nykh interesiv Ukrayiny [Global energy trends through the prism of Ukraine's national interests]. / Analitychna dopovid'. // K.Markevych, V.Omel'chenko – Kyiv: Zapovit, 2016. – 118 p.
2. Khlobystov I. Sustainable development policy of Ukraine: sectoral issues' of international obligations implementation / Khlobystov Ievgen, Zharova Lubov // The international journal Sustainable development. – 2014. – P.4–13
3. Pudychева H. Enerhetychna bezpeka pidpryyemstv v konteksti staloho rozvytku ekonomiky [Energy Security of Enterprises in the Context of Sustainable Economic Development] / H. O. Pudychева // Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen': zb. nauk. prats'; za red.: M. I. Zvyeryakova (holov. red.). – Odesa: Odes'kyi natsional'nyy
4. BP Statistical Review of World Energy, June 2016 – <https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/statistical-review-2016/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf>.
5. Global Energy Statistical Yearbook. [Electronic resource]. – Access mode: <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-energy-production.html>

Дані про авторів**Студінська Галина Яківна,**

доктор економічних наук, ДНДІМЕ
e-mail: studinska.galina@gmail.com

Терещенко Артем Миколайович,

студент 4 курс КНТЕУ
e-mail: artem.tereshenko1@gmail.com

Данные об авторах**Студинская Галина Яковлевна,**

доктор экономических наук, ГНИИИМЭ
e-mail: studinska.galina@gmail.com

Терещенко Артем Николаевич,

студент КНТЕУ
e-mail: artem.tereshenko1@gmail.com

Data about the authors**Galina Stydinska,**

Doctor of Economics of State Research Institute Informatization, and Modelling of the Economic
e-mail: studinska.galina@gmail.com

Artem Tereshchenko,

student KNTEU
e-mail: artem.tereshenko1@gmail.com,

Побудова концепції інтеграції підприємств стейкхолдерів до складу будівельного кластеру

Предмет дослідження аналіз основних теоретичних положень управління стейкхолдерів будівельних підприємств, та побудова концепції поведінки стейкхолдерів по відношенню до інтеграційного об'єднання будівельного кластеру.

Метою написання **статті** є розгляд основних теоретичних положень управління поведінкою стейкхолдерів будівельно-інвестиційних підприємств та побудова моделей поведінки стейкхолдерів по відношенню до інтеграційного об'єднання будівельного кластеру для ефективного виконання інвестиційних будівельних проектів на засадах державно-приватного партнерства.

Методологія проведення роботи є внутрішні моделі поведінки стейкхолдерів, модель дисонансу, модель ритуалізму, моделі конформізму.

Результати роботи – Описано моделі поведінки стейкхолдерів по відношенню до будівельного кластеру для ефективного виконання інвестиційних будівельних проектів на засадах державно-приватного партнерства. Запропоновано схему співпраці зі стейкхолдерами для цілей інтеграції підприємств до складу інтеграційного об'єднання.

Висновки – запропонована схема співпраці зі стейкхолдерами, інтеграційними об'єднаннями, що дозволить створення нових типів організаційних структур, механізмів ефективного використання та перерозподілу ресурсів, з урахуванням особливостей державно-приватного партнерства.

Ключові слова: будівельний кластер, стейкхолдер, інтеграційні процеси, державно-приватне партнерство.

ЧУПРИНА Ю.А.

Построение концепции интеграции предприятий стейкхолдеров в состав строительного кластера

Предмет исследования анализ основных теоретических положений управления стейкхолдеров строительных предприятий, и построение концепции поведения стейкхолдеров по отношению к интеграционному объединению строительного кластера.

Целью написания **статьи** является рассмотрение основных теоретических положений управления поведением стейкхолдеров строительно-инвестиционных компаний и построение моделей поведения стейкхолдеров по отношению к интеграционному объединению строительного кластера для эффективного выполнения инвестиционных строительных проектов на принципах государственно-частного партнерства.

Методология проведения работы являются внутренние модели поведения стейкхолдеров, модель диссонанса, модель ритуализма, модели конформизма.

Результаты работы – описаны модели поведения стейкхолдеров по отношению к строительному кластеру для эффективного выполнения инвестиционных строительных проектов на принципах государственно-частного партнерства. Предложена схема сотрудничества со стейкхолдерами для целей интеграции предприятий в состав интеграционного объединения.

Выводы – предложена схема сотрудничества со стейкхолдерами, интеграционными объединениями, позволит создание новых типов организационных структур, механизмов эффективного использования и перераспределения ресурсов, с учетом особенностей государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: строительный кластер, стейкхолдеры, интеграционные процессы, государственно-частное партнерство.

Construction of the concept of integration of state-owned enterprises into the construction cluster

The subject of the research is the analysis of the main theoretical principles of management of the owners of construction companies, and the construction of the concept of behavior of stakeholders in relation to the integration of the construction cluster.

The purpose of the article is to review the main theoretical principles of managing the behavior of owners of construction and investment enterprises and building behavioral models of stakeholders in relation to the integration cluster integration for the effective implementation of investment construction projects on the basis of public-private partnership.

Methodology of the work is internal models of behavior of stakeholders, a model of dissonance, a model of rituals, a model of conformism.

The results of the work – the model of behavior of stakeholders in relation to the construction cluster for the effective implementation of investment construction projects on the basis of public-private partnership is described. The scheme of cooperation with stakeholders for the purpose of integration of enterprises into the integration association is proposed.

Conclusions – the proposed scheme of cooperation with stakeholders, integration associations, which will allow the creation of new types of organizational structures, mechanisms for the effective use and redistribution of resources, taking into account the features of public-private partnership.

Keywords: construction cluster, stacker, integration processes, public-private partnership.

Постановка проблеми. В сучасних економічних умовах, які визначаються зростанням невизначеності ринкового середовища та ускладненням господарських взаємозв'язків, ефективність роботи підприємницьких організації здебільшого визначається якістю прийнятих керівництвом цих організації рішень та своєчасного реагування на кризові виклики, які останнім часом супроводжують підприємницьку діяльність.

Для збільшення ефективності діяльності будівельних компаній в цих умовах пропонується нова організаційна структура – будівельний кластер або БК. БК представляє собою об'єднання будівельних холдингів на основі державно-приватного партнерства, що має характеристики девелоперської компанії, інвестиційної компанії, фінансової та проектної організацій.

Однією з важливих задач, яка стоїть перед будівельними компаніями, які планують створювати спільні інтеграції об'єднання, це залучення нових партнерів або стейкхолдерів до складу цього об'єднання. Залучення стейкхолдерів має відбуватися максимально обережно, щоб не пошкодити систему взаємозв'язків, яка вже усталено склалася між компаніями в рамках об'єднання або БК. Тому дана задача є актуальною і потребує детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кооперативного управління, в тому чис-

лі управління в межах інтеграційних об'єднань, з точки зору теорії ігор описано в роботі [1]. В роботі [2] описано методики створення колаборативних мереж, які частково відображають принципи організації будівельних кластерів. В роботах [3, 4] описано проблеми стратегічного менеджменту, зокрема в умовах кооперативної діяльності. В роботах [5, 6] описано основи практичного менеджменту в діяльності підприємств, що націлені на впровадження нових організаційних структур та економічних взаємодій. В роботах [7 – 10] описано концепції впливу стейкхолдерів на діяльність інтеграційних об'єднань типу будівельного кластеру.

Виклад основного матеріалу. Термін «стейкхолдер» означає в перекладі з англійської «зацікавлені особи» або «співучасники», а також група підприємств, без яких інше підприємство не може розвиватися. Вперше термін було вжито у меморандумі Стендфордського дослідницького інституту на початку 60-х років минулого століття. Була створена концепція стейкхолдерів і вперше детально викладено сутність поняття «стейкхолдер», що визначає індивіда або групи, що може вплинути потенційно або безпосередньо впливає на досягнення цілей підприємства. Концепція стейкхолдерів передбачає, що управління компанією має враховувати інтереси груп та певних індивідів а також інших компаній, які впливають

на діяльність та досягнення цілей підприємства і є в зоні його впливу прямого або непрямого.

Розвиток концепції стейкхолдерів останнім часом пов'язаний передусім з поширенням та застосуванням концепції соціальної відповідальності бізнесу в корпоративному середовищі. Соціальна відповідальність тут — це функціонування підприємства з урахуванням основних складових відповідальності:

- економічної (якість, безпека, фізична та цінова доступність послуг та продуктів);
- екологічна (зменшення викидів, які приносять шкоду довкіллю);
- соціальна (соціальні проекти в середині компанії та поза її межами, доброчесність).

Основа концепції стейкхолдерів описана в міжнародному стандарті AA 1000 або AA 1000 SES (Stakeholders Engagement Standard). Цей стандарт визначає взаємодію зі стейкхолдерами, групами впливу або партнерами в коаліції компаній, яка діє для досягнення спільної мети, тобто партнерами в інтеграційному об'єднанні, наприклад типу БК для підвищення ефективності діяльності. Основним складом стейкхолдерів згідно зі стандартом є:

- інвестори, які є вкладниками своїх коштів в діяльність підприємства і планують при цьому отримати зиск у вигляді дивідендів з урахуванням певного ступеня невизначеності та ризику;
- менеджери підприємства, які здійснюють управління підприємством та відповідають за прийняття рішень, що з ним пов'язані;
- кредитори, які дають позики підприємству під визначений відсоток;
- працівники підприємства, які зацікавлені у отриманні інформації щодо їх праці: про отримання заробітної плати, можливі понаднормові завдання, або завдання, не передбачені трудовим контрактом, можливі скорочення тощо;
- постачальники ресурсів, які очікують від підприємства інформації про отримання розрахунків за поставлені ресурси вчасно і в повній мірі;
- клієнти підприємства або споживачі продукції/послуг підприємства, які мають бути впевнені в надійності підприємства, якості виробленої продукції або наданих послуг;
- регіональні, державні або суспільні організації, які в своїй діяльності спираються на показники роботи підприємства, оскільки ці показники впливають на економічний ріст регіону та держави в цілому.

Наразі концепція залучення стейкхолдерів до інтеграційних об'єднань, наприклад БК, розвивається з врахуванням сучасних економічних умов. Загалом описання впливу стейкхолдерів на діяльність інтеграційного об'єднання визначається в трьох складових:

- інструментальна, яка вказує на методи і засоби менеджмента підприємства, які використовуються для прийняття управлінських рішень та досягнення глобальних цілей діяльності компанії;
- описова, що виявляє, збирає інформацію та описує діяльність компаній, які реалізують більш широкий спектр завдань, ніж звичайне збагачення їх власників та інвесторів;
- нормативна, яка вказує на необхідність залучення позиції стейкхолдерів в діяльності підприємства.

Концепція залучення стейкхолдерів досліджує взаємозв'язки між окремими індивідами та цілими групами, які мають інтереси стосовно діяльності певного підприємства. Проте тип підприємства в цьому випадку значення не має. Достатньо розуміти структуру бізнес-процесів та результати діяльності підприємства як наслідок їх активної дії. По суті, в дану концепцію потрапляють будь-які підприємства, організації, комерційні структури та корпорації. Але, загалом, частіше за все проводиться аналіз корпоративних структур або інтеграційних об'єднань з їх стейкхолдерами. Це пов'язано з тим, що інтеграційні об'єднання типу БК частіше застосовують методики даної концепції, а локальні компанії, як правило, не враховують повною мірою вплив стейкхолдерів.

На думку автора, БК, як нова організаційна структура на основі державно-приватного партнерства для ефективної діяльності, повинна повною мірою враховувати положення концепції залучення стейкхолдерів.

Враховуючи модель ідентифікації значимості зацікавлених сторін держава є основним стейкхолдером. Це пов'язано з тим, що в структурі БК держава є партнером і, як правило, ініціює створення БК, є представником влади, відповідає за законність, терміновість та проявляє домінуючий вплив на інших учасників об'єднання, але також зменшує ризик в прийнятті управлінських рішень через наявну систему гарантування вкладів, що є привабливим чинником для нових інвесторів та стейкхолдерів.

Основні стейкхолдери для підприємства є одночасно засобом збільшення фінансового результату,

збагачення і збільшення ресурсного забезпечення, так і суттєвим джерелом ризиків і непередбачуваних витрат, особливо в кризових умовах.

Якщо розглядати малий бізнес, то держава виступає для нього основним стейкхолдером, від якої залежить функціонування бізнесу. Інструменти теорії зацікавлених сторін, зокрема таблиці впливу стейкхолдерів на бізнес, карти стейкхолдерів, таблиці інтересів, матриці «підтримка та сила впливу» тощо, дозволяють безпосередньо спланувати та скоригувати план підтримки малого бізнесу, що є передумовою ефективного розвитку інфраструктури малого бізнесу на всіх рівнях.

Крім основного стейкхолдера, інші стейкхолдери можуть здійснювати на малий бізнес як позитивний, так і негативний вплив. Це пов'язано часто з наявним високим ступенем ризиків. Наприклад, стейкхолдер-кредитор ризикує зіткнутися з неплатоспроможністю підприємства, яке не в змозі буде повернути кредитні кошти, стейкхолдер-покупець має ризик підвищення ціни на товари та послуги підприємства та погіршення їх якості. Для того, щоб зважити загальний вплив стейкхолдерів на діяльність підприємства, можна скористатися інструментом побудови зведеної таблиці показників. До цієї таблиці можуть включатися сукупний рівень ризику стейкхолдера, якість та рівень необхідного ресурсного забезпечення, транзакційні витрати, ступені впливу стейкхолдера на діяльність підприємства, рівень сили підтримки або протидії зацікавленої сторони. Також в таблиці можуть бути вказані показники, які визначають зворотній вплив підприємства на конкретного стейкхолдера та силу цього впливу.

По суті, держава є для малого бізнесу областю прямого впливу, тобто підприємство не може впливати достатньою мірою на основного стейкхолдера, проте з ним є можливість вибудовування взаємовигідних відносин. БК як структура на основі державно-приватного партнерства в цьому контексті є в тій же позиції, що і малий бізнес. Оскільки держава в глобальних ринкових умовах, часто кризових, виступає одним з ключових джерел ризик (інфляційних, політичних, інституційних), то залучення держави в якості основного партнера до інтеграційного об'єднання є якщо не подоланням, то частковим вирішенням цих ризиків.

За даними експертів Всесвітнього економічного форуму в Україні існує ряд основних чинників, які є джерелом ризику для ведення бізнесу:

- політична нестабільність значно ускладнює створення БК;
- недосконалість системи оподаткування та податкового адміністрування;
- складний доступ до отримання джерел фінансування;
- високий рівень корупції.

Рейтинг Всесвітнього банку "Paying Taxes" вказує на те, що українська система оподаткування є однією з найбільш недосконалих в світі через більше сотні податків.

Тому важливим етапом формування системи БК в Україні є наукові та практичні дослідження для створення моделей поведінки стейкхолдерів в системі інституту інвестування в кризових українських умовах. Дані дослідження направлені на створення моделей взаємозв'язків інституту інвестування в рамках структури соціальних інститутів та виділення з них зовнішніх моделей, які визначають вплив в рамках всього інституту, і внутрішніх, які визначають взаємозв'язки між окремими суб'єктами інвестиційної діяльності. Використання цих моделей можна вважати ознакою конформізму, а порушення – ознакою девіації. Останнє є наслідком відсутності або недосконалості системи регуляції, що є проявом мінливості та суперечливості наявних суспільних зв'язків. Згідно з Дюркгеймом [4 с.302], девіація є звичним проявом незрілості реформ і змін. Тобто вона значною мірою сприяє проведенню трансформаційних змін, покращення якості економічних та соціальних взаємозв'язків. Тобто девіація з одного боку є проявом нестабільності, з іншого боку упорядковує в цій нестабільності підвалини нової трансформації відносин.

Згідно з Мертонном [4 с.223], причиною девіації є відсутності взаємної відповідності між метою та засобами для досягнення цієї мети. В діяльності БК інвестування може розглядатися як основний засіб для отримання прибутку на достатньому рівні, проте засіб інвестування може реалізуватися нелегітимним чином, зокрема, включаючи криміналітет, корупцію, тонізацію. Вірним рішенням в цьому контексті є створення нових організаційних форм, які удосконалюють систему інвестування, зокрема створення відділів підприємств, які займаються безпосередньо питаннями інвестування, використання нових методів інвестування як венчурність та франчайзинг, створення крупних інвестиційних цен-

трів, які б обслуговували інтереси групи підприємств, наприклад будівельного напрямку.

Основними причинами девіантної поведінки суб'єктів інвестиційної діяльності є промислова, податкова, валютна, регіональна, комерційна політики тощо. Загалом, конформістська та девіантна поведінка може виникати як в середині інституту інвестування, так і бути зовнішнім проявом, що впливає на інститут в процесі реалізації його зв'язків з іншими економічними або соціальними інститутами.

Для вивчення поведінки стейкхолдерів на інтеграційне об'єднання типу БК необхідно враховувати конструктивні тенденції утворення соціального порядку, який виникає, як правило, з хаосу процесу взаємодії з соціальними інститутами. Цей процес відображається у вигляді моделей взаємодії з іншими інститутами, наприклад, моделі дисонансу, інновацій, ритуалізму, конформізму.

Модель дисонансу дозволяє знайти компромісні варіанти співпраці партнерів і враховує в першу чергу раціоналізм учасників інтеграційного об'єднання. Модель ритуалізму передбачає застосування знань експертів. Така методика часто використовується для прийняття управлінських рішень на інвестиційному ринку. У моделі конформізму вплив на поведінку партнерів здійснює мотивація отримання додаткових доходів як результат діяльності БК. Інноваційні моделі полягають у впровадженні якісних бізнес-ідей, які оцінюються експертами на інвестиційному ринку.

Можна виділити такі внутрішні моделі поведінки стейкхолдерів:

1. Користування послугами експертів для отримання компетентної інформації щодо ефективного вирішення завдань інвестування.
2. Прийняття раціональних рішень для встановлення компромісу в середовищі партнерів.
3. Формування рекомендацій від референтних груп, які складаються з колишніх партнерів підприємства.
4. Формування довіри, запевнення партнерів в одержанні короткострокового доходу за умови обмеженості ресурсів.
5. Формування впевненості, можливість отримання економічного ефекту в короткостроковому періоді.
6. Застосування досвіду інших підприємств у вирішенні конфліктів, що сприяє вирішенню проблем в управлінні підприємством.

Загалом, вказані моделі не мають бути оптимальними, оскільки поведінка партнерів є частково раціональною. Це пов'язано з впливом таких факторів:

- кожен з партнерів має власний обсяг ресурсного забезпечення і на власний розсуд їх розподіляє;
- вартість одержання інформації доволі велика, що призводить до нерівномірного розподілу оперативної інформації;
- нерівномірний розподіл потреб і шляхів задоволення цих потреб, якими користуються різні партнери;
- оскільки підприємства БК, незважаючи на положення інтеграційного об'єднання, мають власні таємниці, що призводить до недостатності та викривлення інформації і є джерелом невизначеності.

Сукупність моделей є основою концепції інтеграції підприємств стейкхолдерів до складу такого інтеграційного об'єднання як будівельний кластер. Набір моделей за своїми типами відповідає взаємозв'язкам між соціальними інститутами, включає різні періоди в часі: довготривалі і короткотривалі, різні підходи в поведінці стейкхолдерів в інвестиційній динаміці. Стейкхолдерами тут можуть виступати окремі індивіди, групи індивідів, інші підприємства, які представляють широке коло осіб з різними інтересами.

Стейкхолдера як суб'єкта інвестиційної діяльності розглядають як систему з власною складною структурою різних інтересів, в основі появи яких згідно з концепцією поведінкової економіки є потреби.

Ці потреби розподіляються на першочергові та другорядні. Першочергові потреби є економічно обґрунтовані, раціональні. Другорядні обґрунтовані соціально і є здебільшого емоційні. Партнери можуть поводити себе раціонально і ірраціонально або обмежено-раціонально.

За теорією поведінкової економіки ефективна діяльність соціальних інститутів і зокрема інституту інвестування забезпечується дослідженням як показників результатів цієї діяльності, так і факторів, які можуть здійснювати вплив на покращення цих показників. Для того, щоб виявити ці фактори важливо сформувати надійну співпрацю та довіру між суб'єктами інвестування або стейкхолдерами підприємства.

Традиційна теорія економіки стверджує, що значний рівень довіри між суб'єктами інвестування або між партнерами БК дозволяють зменшити ризики та невизначеність, зменшити виділення

коштів на моніторинг процесів управління бізнесом. При цьому ефект від зменшення транзакційних витрат проявляється передусім не через створення довіри між партнерами БК, а взагалі через ефективність механізму функціонування інституту інвестування. Це пов'язано з тим, що:

- рівень довіри є нестійким і формується по-східовно в процесі взаємовідносин, які апріорі пов'язані з транзакційними витратами;
- забезпечення високого рівня довіри не є передумовою зменшення транзакційних витрат БК;
- ідеальним випадком співпраці є інвестування партнерами частини коштів в створення механізмів взаєморозуміння та довіри, що в результаті дозволяють збільшити рівень довіри в цілому;
- цікавим ефектом є те, що занадто високий рівень довіри може призводити до зростання транзакційних витрат в частині захисту прав власності;
- натомість часто ефективна робота інституціональних механізмів, які призначені для формування довіри між учасниками БК сприяє зменшенню транзакційних витрат.

Висновки

На сьогодні важливим завданням в роботі будівельних компаній є збільшення впливу інноваційної складової на їх діяльність, що може проявлятися створенням нових типів організаційних структур. Таким новим типом є будівельний кластер, який діє на основі концепції державно-приватного партнерства і приймає державу в якості основного стейкхолдера. Складністю в кризових ринкових умовах є створення ефективних механізмів та концепцій співпраці стейкхолдерів будівельного підприємства і їх залучення до інтеграційного об'єднання типу БК для виконання спільних цілей.

Управління БК передбачає планомірне покращення системних властивостей кластеру для збільшення його конвергентного потенціалу, що дозволяє налагодити механізми ефективного використання та перерозподілу ресурсів з урахуванням особливостей державно-приватного партнерства.

При налагодженні діяльності БК в частині співпраці зі стейкхолдерами для ефективної реалізації будівельних інвестиційних проектів необхідно використовувати контрактний підхід реалізації проектів, тобто формувати партнерство на визначений заздалегідь термін. При цьому варто

використовувати багатосторонні партнерські угоди, для ефективної взаємодії всіх учасників БК.

Оскільки структура БК в середині, як правило, складна та багатошарова, то побудова системи управління БК має передбачати впровадження бізнес технологію, яка регламентує діяльність БК, зокрема здійснює управління конвергентним потенціалом всередині структури БК. Для цього необхідно створити адміністративний координаційний центр, що має функцію:

- сприяння виконання інтересів основного стейкхолдера (держави) в концепції державно-приватного партнерства БК;
- акумуляція та використання конвергентного потенціалу на формування та реалізацію будівельних інвестиційних проектів з необхідними результатами, враховуючи закладені проектні параметри.

Концепція управління взаємозв'язками БК з стейкхолдерами включає такі основні складові:

- створення ефективного центру (адміністративний координаційний центр) управління БК на основі державно-приватного партнерства, що налагоджує та підтримує зв'язки між стейкхолдерами;
- визначення регламенту роботи БК, формування системи фахівців та розподілу їх за робочими групами тощо;
- вибір агентів та субагентів, девелопера, постачальників ресурсів, субпідрядників в структурі БК тощо;
- створення ефективної системи моніторингу і контролю діяльності і виконання інвестиційних будівельних проектів БК для узгодження взаємозв'язків та зон відповідальності стейкхолдерів БК.

Список використаних джерел

1. Гостева І. С. Поняття та види інтегрованих підприємств / І. С. Гостева // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 20. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2009. — С. 229–237.
2. Дутко Н. Державно-приватне партнерство : можливості та перспективи для розвитку / Н. Дутко // Управління сучасним містом. — 2008. — № 1–4/1–12. — С. 33–43.
3. De Palma A., Leruth L., Prunier G. Towards a Principal-Agent Based Typology of Risks in Public-Private Partnerships. IMF Working Paper WP/09/177,

International Monetary Fund. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ideas.repec.org/p/imf/imfwpa/09-177.html>.

4. Girard J. P. Building Organizational Memories: Will You Know What You Knew? / J. P. Girard. – New York : IGI Global, 2009. – 350 p.

5. Keane M. Some Topics in N-person Game Theory. Thesis, Northwestern University. Evanston, Illinois. 1969.

6. Keiding H. An Axiomatization of a Core of a Cooperative Game // Economics Letters. 1986. 20. Pp.111–115.

7. Kohlberg E. On the Nucleolus of a Characteristic Function Game // SIAM Journal of applied Mathematics. 1971. 20. N 1. p. 62–66.

8. Greenberg J. Situation Approach to Cooperation // Game-Theoretic Approaches / S. Hart, A. Mas-Colell (eds.). 155. 143–146. Springer. (NATO ASI Series. Series F: Computer and Systems Sciences.). 1997.

9. Miles S. Stakeholders: essentially contested or just confused? // Journal of Business Ethics. 2012. 108 (3). 285–298. doi:10.1007/s10551-011-1090-8.

10. Donaldson T., Preston Lee E. The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications // Academy of Management Review. 1995. 20 (1). 65–91.

11. Friedman A., Miles S. Developing Stakeholder Theory // Journal of Management Studies. 2002. 39 (1). 1–21. doi:10.1111/1467-6486.00280.

References

1. Hostieva I. S. Poniattia ta vydy intehrovanykh pidpriemstv / I. S. Hostieva // Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo. Zbirnyk naukovykh prats Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia. Vyp. 20. – Luhansk: SNU im. V. Dalia, 2009. – S. 229–237.

2. Dutko N. Derzhavno-pryvatne partnerstvo : mozhlyvosti ta perspektyvy dlia rozvytku / N. Dutko // Upravlinnia suchasnym mistom. – 2008. – № 1–4/1–12. – S. 33–43.

3. De Palma A., Leruth L., Prunier G. Towards a Principal-Agent Based Typology of Risks in Public-Private Partnerships. IMF Working Paper WP/09/177, International Monetary Fund. [Elektronnyi resurs]. –

Rezhym dostupu: <http://ideas.repec.org/p/imf/imfwpa/09-177.html>.

4. Girard J. P. Building Organizational Memories: Will You Know What You Knew? / J. P. Girard. – New York : IGI Global, 2009. – 350 p.

5. Keane M. Some Topics in N-person Game Theory. Thesis, Northwestern University. Evanston, Illinois. 1969.

6. Keiding H. An Axiomatization of a Core of a Cooperative Game // Economics Letters. 1986. 20. Pp.111–115.

7. Kohlberg E. On the Nucleolus of a Characteristic Function Game // SIAM Journal of applied Mathematics. 1971. 20. N 1. p. 62–66.

8. Greenberg J. Situation Approach to Cooperation // Game-Theoretic Approaches / S. Hart, A. Mas-Colell (eds.). 155. 143–146. Springer. (NATO ASI Series. Series F: Computer and Systems Sciences.). 1997.

9. Miles S. Stakeholders: essentially contested or just confused? // Journal of Business Ethics. 2012. 108 (3). 285–298. doi:10.1007/s10551-011-1090-8.

11. Donaldson T., Preston Lee E. The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications // Academy of Management Review. 1995. 20 (1). 65–91.

12. Friedman A., Miles S. Developing Stakeholder Theory // Journal of Management Studies. 2002. 39 (1). 1–21. doi:10.1111/1467-6486.00280.

Дані про автора

Чуприна Юрій Анатолійович,

к.т.н., доцент, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: chupryna_yura@ukr.net

Данные об авторе

Чуприна Юрий Анатольевич,

к.т.н., доцент, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: chupryna_yura@ukr.net

Data about the authors

Yurii Chupryna,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kyiv National University of Construction and Architecture

e-mail: chupryna_yura@ukr.net

Інтегративно–конвергенціальна методологія реалізації енергоощадного девелопменту в Україні

Предметом дослідження є сукупність теоретико–методологічних, науково–практичних положень щодо формування концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту.

Метою дослідження є розробка на засадах інтегративно–конвергенціального підходу методології концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту, визначення її змістовно–параметричної характеристики.

Методи дослідження. З метою реалізації концептуальної цілісності наукової розробки використано діалектичний метод наукового пізнання, а також емпірико–теоретичний та формально–логічний принципи. На основі положень інтегративно–конвергенціального підходу розвинуто основи методології концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту.

Результати роботи. За результатами проведеного дослідження розвинуто основи інтегративно–конвергенціальної методології реалізації енергоощадного девелопменту.

Галузь застосування результатів. Представлені розробки доцільно імплементувати в будівельну галузь, а саме при реалізації девелоперських проектів в процесі упровадження заходів енергозбереження, проведення енергоаудиту та енергетичної сертифікації будівель.

Висновки. У проведеному дослідженні окреслено основні положення методології концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту на засадах інтегративно–конвергенціального підходу, розроблено її змістовно–параметричну характеристику. Враховуючи концептуальне підґрунття та потенціал енергозбереження на ринку комерційної нерухомості запропоновано функцію енергоощадності девелопменту, що надасть можливість підвищити рівень енергоефективності об'єкту девелопменту, збільшити його престижність та екологічність.

Ключові слова: девелопмент, енергозбереження, «Green lease», управління, будівельне підприємство, парадигма.

КЛИМЧУК М.М.,
ІВАХНЕНКО І.С.,
ПОРФИРЬЕВ Ю.Л.

Інтегративно–конвергенциальная методология реализации энергосберегающего девелопмента в Украине

Предметом исследования является совокупность теоретико–методологических, научно–практических положений по формированию концепции интердисциплинарного энергосберегающего девелопмента.

Целью исследования является разработка на основе интегративно–конвергенциального подхода методологии концепции интердисциплинарного энергосберегающего девелопмента, определения ее содержательно–параметрической характеристики.

Методы исследования. С целью реализации концептуальной целостности научной разработки использованы диалектический метод научного познания, а также эмпирико–теоретический и формально–логический принципы. На основе положений интегративно–конвергенциального подхода развито основы методологии концепции интердисциплинарного энергосберегающего девелопмента.

Результаты работы. По результатам проведенного исследования развито основы интегративно–конвергенциальной методологии реализации энергосберегающего девелопмента.

Область применения результатов. Представленные разработки целесообразно имплемент-

тировать в строительную отрасль, а именно при реализации девелоперских проектов в процессе внедрения мероприятий энергосбережения, проведения энергоаудита и энергетической сертификации зданий.

Выводы. В проведенном исследовании обозначены основные положения методологии концепции интердисциплинарного энергосберегающего девелопмента на основе интегративно–конвергенциального подхода, разработана ее содержательно–параметрическая характеристика. Учитывая концептуальное обоснование и потенциал энергосбережения на рынке коммерческой недвижимости предложено функцию энергосбережения девелопмента, что позволит повысить уровень энергоэффективности объекта девелопмента, увеличить его престижность и экологичность.

Ключевые слова: девелопмент, энергосбережение, «Green lease», управление, строительное предприятие, парадигма.

KL YMCHUK M.M.,
IVAKHNENKO I.S.,
PORFIRIEV Yu.L.

Integrative–convergence methodology of implementation of energy–saving development in Ukraine

The subject of the study is a set of theoretical and methodological, scientific and practical provisions regarding the formation of the concept of interdisciplinary energy saving development.

The purpose of the study is to develop, on the basis of an integrative–convergence approach, methodology of the concept of interdisciplinary energy saving development, to determine its content–parametric characteristics.

Research methods. In order to realize the conceptual integrity of scientific development, the dialectical method of scientific knowledge, as well as empirical–theoretical and formal–logical principles, was used. Based on the provisions of the integrative–convergence approach, the foundations of the methodology of the concept of interdisciplinary energy saving development have been developed.

Results of work. According to the results of the research, the foundations of the integrative–convergent methodology of implementation of energy saving development have been developed.

The field of application of results. It is expedient to implement the proposed developments in the construction industry, namely, when realizing development projects in the process of implementing energy saving measures, conducting energy audits and energy certification of buildings.

Conclusions. The research outlines the main provisions of the methodology of the concept of interdisciplinary energy saving development on the basis of integrative–convergence approach, its content–parametric characteristic is developed. Taking into account the conceptual basis and potential of energy saving in the commercial real estate market, the function of energy saving of development is proposed, which will enable to increase the level of energy efficiency of the development object, increase its prestige and ecological compatibility.

Key words: development, energysaving, «Green lease», management, construction company, paradigm.

Постановка проблеми. Постіндустріальний розвитку суспільства, як пріоритет актуалізує трансформацію парадигми енергозбереження на основі симбіозу економіки й навколишнього середовища. Із загостренням паливно–енергетичної, екологічної, економічної криз потребує розроблення методологія реалізації енергоощадного девелопменту, що надасть можливість вирішити екологічні та ресурсні проблеми, підвищити рівень енергоефективності, енергонеза–

лежності, енергобезпеки держави. Пріоритетним є вирішення проблематики реалізації потенціалу енергоресурсозбереження в будівництві, де за оцінками експертів він становить 55 % [4].

Сучасні тренди розвитку будівельних підприємств як пріоритет визначають впровадження заходів енергозбереження, зокрема і на ринку комерційної нерухомості шляхом ефективного девелоперського управління на засадах сучасних концептів. Інкorporація енергоефективних інновацій надасть

можливість підприємству зменшити енергозалежність, енергоємність продукції та сприяти зростанню конкурентоспроможності, прибутковості [3].

Реалізація інноваційних девелоперських проєктів на платформі енергозбереження, надасть можливість підвищити рівень енергоефективності, енергобезпеки, енергонезалежності будівельної галузі зокрема. Динамічність зовнішнього середовища чинить негативний вплив на ефективність впровадження проєктів в будівництві, тому виникає потреба використання дієвої методології енергоощадного девелопменту з урахуванням сучасних управлінських технологій та концептів «Environmental economics», «Passive house» «Triple Zero», «nZEB», «Smart-Grid-O-Energy build», «Green Lease».

Детермінантою формування новітніх підходів до системи управління економічними відносинами на мікрорівні в сучасних умовах не можливе без концепції, здатної визначити цілі, і надати відповідний інструментарій для їх досягнення. На думку В. Є. Ліхтенштейн, «затребуваність в концепції, що забезпечить відповідний інструментарій, сьогодні надзвичайно висока в усьому світі» [6, с. 6]. Враховуючи сучасний стан розвитку енергозбереження в будівництві та його потенціал, значну енергоємність економіки пропонуємо концепцію інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту, відповідно до якої своєчасність і адекватність реагування підприємства як економічної системи на зміну умов бізнес-середовища гарантовані виникненням в результаті інтеграції традиційних структурних елементів і процесів девелопменту в рамках принципово нового системного утворення з контуром зворотного зв'язку на основі використання інноваційних методів управління.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Натеper у науковому просторі девелоперську діяльність досліджено фрагментарно, адже навіть на законодавчому рівні не визначено сутність девелопменту. Вчені які досліджували дану проблематику: А. Асаул, В. Павлова, І. Пилипенко, Є. Поліщук, С. Чигасов, А. Ігнатенко, К. Ларіонова, О. Рашковський, А. Фесун, Б. Петровський, R. Peiser, A. Frej [1; 5; 7–8; 10; 13–14].

На думку А. М. Асаула, В. І. Павлової та І. І. Пилипенко, сутність девелопменту можна інтерпретувати як особливий вид підприємницької діяльності з метою отримання прибутку внаслідок перетворень матеріальних процесів [1]. Науков-

ці уточнюють, що девелопмент передбачає: перетворення об'єкта нерухомості в інший новий об'єкт нерухомості (зміна функціонального призначення), що має більшу вартість. Є. А. Поліщук уперше подано визначення поняття «девелоперські послуги», а також виокремлено місце девелоперських компаній як складової інфраструктури ринку нерухомості [7].

Схеми фінансування будівництва житла розглянуто К. Л. Ларіоновою і визначено, що найоптимальнішим механізмом з поміж усіх можливих в Україні є Фонд фінансування будівництва. Відомі вчені Р. Пейзер та А. Фрей пропонують найбільш повне визначення функцій девелоперської компанії: «Девелопери ініціюють, створюють, фінансують, організовують та контролюють процес девелопменту від початку і до кінця. Вони беруть на себе найбільші ризики зі створення або реконструкції нерухомості та отримують найбільшу вигоду. Як правило, девелопери купують земельну ділянку, визначають цільовий ринок, розробляють програму будівництва і проєкт, отримують дозвільну документацію та фінансування, зводять об'єкт, здають його в оренду, управляють ним і продають його» [14, с. 3].

Враховуючи багатогранність функцій девелоперської компанії, що визначають Р. Пейзер та А. Фрей, пропонуємо виокремити ще функцію енергоощадності, що обумовлено значними енерговитратами на кожному з рівнів економічної системи (макро-, мезо-, мікро, нано рівні). Одна з концепцій розвитку девелопменту «Green lease» формалізує процес реалізації заходів енергозбереження на ринку комерційної нерухомості, визначає ітерацію та перспективи їх імплементації. Тобто, маючи концептуальне підґрунття та потенціал енергозбереження на ринку комерційної нерухомості запропонована функція надасть можливість підвищити рівень енергоефективності об'єкту девелопменту, збільшити його престижність та екологічність.

З позиції залучення додаткових фінансових ресурсів в діяльність виробничо-економічної системи Фесун А. С. визначив девелопмент, як форму організації інвестиційного проєкту в сфері нерухомості, а безпосередньо девелоперський проєкт, як інвестиційний проєкт, що являє собою сукупність взаємопов'язаних заходів з наявними ресурсами для створення нових активів довгострокового використання з метою подальшого повернення вкладених коштів і отримання доходів [13].

Проте виникає проблема розробки методології концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту з урахуванням сучасних трендів, що зумовлює представлення дослідження.

Метою статті є розробка на засадах інтегративно-конвергенціального підходу методології концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту, визначення її змістовно-параметричної характеристики.

Виклад основного матеріалу. Девелопмент є способом вирішення протиріччя між зростаючими потребами суспільства в послугах, що реалізуються на ринку нерухомості, з одного боку, і якісними та кількісними характеристиками нерухомого майна – з іншого. Трансформуючи умови господарської та соціальної діяльності суспільства, девелопмент виступає складовою частиною загального процесу економічного розвитку, посідаючи значне місце в будівельному комплексі будь-якої країни. Відповідно до експертного оцінювання американських фахівців, нове будівництво становило в різні історичні періоди 8–11 % від валового національного продукту США, а в інвестиційному портфелі частка нерухомості в XX ст. поступалася тільки частці корпоративних акцій і становила майже 30 % [15].

Виступаючи в якості найважливішого напрямку залучення реальних інвестицій, реалізація проектів девелопменту є не тільки способом примноження багатства власника або джерелом для отримання доходу девелопера та інвестора, а й чинить реальний вплив на економічні процеси, доходи бюджету, соціальні відносини в суспільстві.

Варто актуалізувати, що в сучасній науковій літературі, присвяченій проблемам дослідження девелопменту, звертає на себе увагу відсутність відображення тенденцій його розвитку, пов'язаних з процесами синергії структуроутворюючих компонентів девелопменту, що в свою чергу надає можливість актуалізувати проблематику інформаційного вакууму в предметному векторі розроблення та реалізації методології концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту. Проблематика недосконалості методології видається актуальною для концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту через неможливість її визнання сформованою через відсутність специфіки предмета дослідження і, як наслідок, чітко вираженої методології.

У наукових джерелах представлено певні особливості девелопменту, наведено його класифікацію, фактори, моделі управління. Слід пам'ятати, що одним із визначальних факторів девелопменту, дію якого важко нівелювати, є розташування об'єкта нерухомості [2].

Вчені С. Г. Чигасов та Б. С. Петровський розробили власну класифікацію девелоперських будівельних компаній [10]: 1. За комплексністю управління проектом:

– девелопер-будівельник – виконує управління будівельним проектом, починаючи від передпроектної стадії і закінчуючи стадією будівництва (здача об'єкта в експлуатацію);

– девелопер-будівельник-комерсант – виконує управління будівельним об'єктом, починаючи з передпроектної стадії і закінчуючи комерційною стадією (реалізація і управління нерухомістю);

– девелопер-підрядник – виконує управління тільки однією-двома стадіями або окремими видами робіт з комплексного зведення об'єктів;

2. За моделлю управління:

– комплексна – девелопер має у своєму складі усі необхідні підрозділи для виконання проекту;

– комплексно-посередницька – девелопер у своєму складі має тільки окремі підрозділи, що необхідні для виконання проекту;

– посередницька – девелопер не має у своєму складі необхідних підрозділів, але виконує функції управління проектом за допомогою оперативної служби управління інформацією.

Автори у статті [9] наводять види девелоперів на прикладі Німеччини:

– інвестор-девелопер – розробляє проекти для власного користування. Він має для цього необхідний персонал і професійну компетенцію;

– трейдер-девелопер (проміжні інвестори) – вкладають кошти у земельні ділянки, делегують проектування і будівництво третім особам й продають об'єкт кінцевому інвестору, по можливості – до закінчення будівництва. Вони є забудовниками на визначений час і при цьому беруть ризик девелопменту та продажу на себе. У сфері житлового будівництва трейдер-девелопер відомий як забудовник.

– сервіс-девелопер надає послуги девелопменту переважно для забудовника і може мати статус підприємства.

При цьому він не зазнає фінансового ризику щодо нерухомості. Послуги як сервіс-девелопера, так і трейдер-девелопера більш відомі як послуги забудовника.

Таблиця 1. Змістовно–параметрична характеристика методології концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту

Параметри	Змістова характеристика
Парадигма	сукупність методологічних детермінант, що визначають проблематику і є моделлю, зразком для вирішення поставлених завдань енергоощадного девелопменту;
Концепт	інноваційна ідея, що детермінує пізнання предметної сфери інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту, вивчає категоріально–понятійний апарат, що формує структурно–змістовну спрямованість процесу дослідження;
Принцип	Методологічні принципи, які надають можливість: – передавати закономірності теорії наукового пізнання і мислення; – максимально точно ідентифікувати в рамках об'єкта предметну сферу ґносеологічного характеру; – встановити взаємодію предметної сфери концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту зі змістовно–процесуальними характеристиками інших предметних площин об'єкта дослідження; – охарактеризувати когнітивні властивості суспільної свідомості в межах предметної області дослідження;
Поняття і категорії	поняття як найпростіша форма мислення, що відображає найбільш суттєві ознаки предметів чи явищ; категорія як найбільш загальне, фундаментальне поняття, має вагоме значення для отримання наукового знання предметної області інтегрованого девелопменту;
Методи наукового дослідження	методи наукового пізнання, загальнонаукові та спеціальні принципи: емпіричні, логіко–теоретичні, формально–логічні;
Когнітивні ресурси	змістовні (універсальні та специфічні); об'єктивно–суб'єктивні;
Наукова методика	сукупність організаційно–управлінських засобів визначення причин збоїв в роботі системи девелопменту від запланованої
Функції	перелік завдань, що сприяють ефективній реалізації концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту.

Авторська розробка

Таблиця 2. Референція енергоощадного девелопменту на платформі інтегративно–конвергенційного підходу

Архітектоніка інтегративно–конвергенційного підходу в рамках енергоощадного девелопменту	Стан системи енергоощадного девелопменту на даний момент часу	Латентність системи енергоощадного девелопменту	Експлікація інтегратора системи енергоощадного девелопменту
Системний	Взаємопов'язаність елементів системи інтегративного енергоощадного девелопменту	Комплексне оцінювання потенціалу розвитку системи девелопменту	Визначення місце енергоощадного девелопменту в системі енергозбереження будівельної галузі
Статичний	Наявність структурованого процесу розвитку енергоощадного девелопменту	Розуміння наявності потенціалу системи і готовності системи працювати з ним за допомогою посилення факторів, що впливають на розкриття потенціалу	Наявність структурного підрозділу – інтегратора процесу розвитку інновацій
Динамічний	Гнучкість процесу і режим постійного пошуку найбільш ефективних способів впливу на суб'єкт інноваційної діяльності, запуску нових інструментів і механізмів	Розуміння важливості постійної роботи з латентними здібностями системи і її структурних елементів	Підтримка постійної динаміки розвитку системи енергоощадного девелопменту
Функціональний	Розподіл функціональних зон і запуск їх функціонування в статичі і в динаміці	Закріплення в функціональних блоках завдання на роботу з потенціалом системи	Розуміння функціональних задач девелопером
Процесний	Формування управлінських бізнес– процесів та алгоритмів їх реалізації	Формування управлінських бізнес– процесів та алгоритмів їх реалізації	Формування управлінських бізнес– процесів та алгоритмів їх реалізації
Ресурсний	Забезпечення ресурсами розвитку системи енергоощадного девелопменту	Наявність факторів для реалізації потенціалу системи	Наявність здатності і готовності керівництва девелоперської компанії до постійних змін

Авторська розробка

Отже, ітерація представлених досліджень надає можливість розвинути основи методології концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту та визначити її як вчення про організацію процесу енергоощадного девелопменту базисом якого є:

- виокремлені змістовні характеристики, специфіка та принципи діяльності;
- логічна архітектоніка в розрізі суб'єктно–об'єктної, предметної, методико–результативної визначеності;
- просторово–орієнтована структура, сформована за фазами, стадіями і етапами діяльності.

Методологія концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту в якості обов'язкових параметрів включає: парадигму; концепт; принципи; поняття і категорії; методи наукового дослідження; когнітивні ресурси; наукову методичку; функції, які, в свою чергу, є основними характеристиками будь–якого процесу управління.

Пропонуємо розвинути основи методології концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту на засадах інтегративно–конвергенційного підходу [2, с. 239], що надасть можливість представити універсальність методології моделювання управлінських процесів зі зворотним зв'язком в економічних системах будь–якого типу на макро– і мікрорівні і містить набір уніфікованих процедур.

Інтегративно–конвергенційний підхід до дослідження енергоощадного девелопменту поєднує системний, статичний, динамічний, функціональний, процесний, ресурсний підходи. Референція енергоощадного девелопменту на платформі інтегративно–конвергенційного підходу надає можливість комплексно дослідити проблематику реалізації заходів енергозбереження на об'єктах девелопменту, враховуючи специфіку будівництва, інвестиційно–інноваційну компоненту та використати комбінацію пріоритетних підходів в контексті підвищення енергоефективності (табл. 2).

Висновки

У проведеному дослідженні розвинуто основи методології концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту на засадах інтегративно–конвергенційного підходу. Враховуючи багатогранність функцій девелоперської компанії, що визначають Р. Пейзер та А. Фрей, пропонуємо виокремити ще функцію енергоощадності, що обумовлено значними енерговитратами на кожному з рівнів економічної системи (макро–, мезо–, мікро, нано рівні). Одна з концепцій розвитку

девелопменту «Green lease» формалізує процес реалізації заходів енергозбереження на ринку комерційної нерухомості, визначає ітерацію та перспективи їх імплементації. Тобто, маючи концептуальне підґрунття та потенціал енергозбереження на ринку комерційної нерухомості запропонована функція надасть можливість підвищити рівень енергоефективності об'єкту девелопменту, збільшити його престижність та екологічність.

Розроблено змістовно–параметричну характеристику методології концепції інтердисциплінарного енергоощадного девелопменту в якості обов'язкових параметрів виокремлено: парадигму; концепт; принципи; поняття і категорії; методи наукового дослідження; когнітивні ресурси; наукова методика; функції, які, в свою чергу, є основними характеристиками будь–якого процесу управління.

Список використаних джерел

1. Асаул А. М. Ринки нерухомості / [А. М. Асаул, В. І. Павлов, І. І. Пилипенко та ін.]; під ред. І. І. Пилипенка. – [2–е вид.]. – К.: Кондор, 2006. – 330 с.
2. Йолон П. Тенденції розвитку сучасної методологічної науки / П. Йолон // Філософська і соціологічна думка. – 1995. – № 7–8. – С. 239.
3. Климчук М. М. Концептуалізм «Green lease» в оцінюванні ефективності заходів енергозбереження підприємств: економіко–математична модифікація / М. М. Климчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2018. – № 4. – С. 85–90.
4. Куліков П. М. Управління енергозбереженням на будівельних підприємствах: теорія, методологія, практика: моногр. / П. М. Куліков, М. М. Климчук. – Івано–Франківськ, вид–во «Фоліант», 2017. – 344 с.
5. Ларіонова, К. Л. Аналіз основних схем фінансування будівництва житла в Україні / К. Л. Ларіонова, Н. В. Кирилова // Наука й економіка. – 2008. – № 3 (11). – С. 35 – 42.
6. Лихтенштейн В. Е. Новые подходы в экономике: монография. / В. Е. Лихтенштейн, Г. В. Росс // М., 2013.
7. Поліщук Є. А. Девелоперські компанії на ринку нерухомості: Автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана». – К., 2009. – 21 с.
8. Рашковський О. А. Девелопмент як принципова нова концепція організації інвестиційного процесу / О. А. Рашковський // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 5. – С. 106–108.
9. Товбич В. Досвід та напрями удосконалення девелопменту у сфері архітектурно–містобудівної діяль–

ності / В. Товбич, О. Панько, С. Дюжев // [Електрон. ресурс] Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/or-tal/natural/dprmu/O11_20/7_Tovbich_Panko_Dujev.pdf

10. Чигасов, С. Г. Генезис девелопмента на сучасному етапі розвитку будівельного ринку України / С. Г. Чигасов, Б. С. Петровський // Економіка та держава. – 2011. – № 10. – С. 51 – 56.

11. Chernyshev D. The organization of biosphere compatibility construction : justification of the predictors of building development and the implementation prospects / D. Chernyshev, I. Ivakhnenko, M. Klymchuk // International Journal of Engineering & Technology – No 7 (3.2). – 2018 – p. 584–586.

12. Donald J. Bowersox Logistical Management: The Integrated Supply Chain Process / the Lane with English / Donald J. Bowersox, David J. Closs. – 2nd edition. – M.: Olimp-Business, 2005. – 640 p.

13. Fesun A. Targeted financing as an alternative tool for investing in real estate projects / A. Fesun // Business Inform – 2014 – № 5 – p. 106 – 110.

14. Peiser Richard B. & Anne B. Frej. (2003) Professional Real Estate Development: The ULI Guide to the Business Second Edition. Washington, D.C.: ULI the Urban Land Institute.

15. Pyramid Companies Implements Green Leasing to Promote Energy Efficiency in Tenant Retail Space. // Energy efficiency&renewable, 2014–p.1–2.

References

1. Asaul A. M. Rinok neruhomosti / [A. M. Asaul, V. I. Pavlov, I. I. Pilipenko ta in.]; pid red. I. I. Pilipenka. – [2–e vid.]. – K.: Kondor, 2006. – 330 s.

2. Jolon P. Tendencii rozvitku suchasnoi metodologichnoi nauki / P. Jolon // Filosofs'ka i sociologichna dumka. – 1995. – № 7–8. – S. 239.

3. Klimchuk M. M. Konceptualizm «Green lease» v ocinyuvanni efektyvnosti zahodiv energozberezhennya pidpriemstv: ekonomiko–matematichna modifikaciya / M. M. Klimchuk // Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukraini. – 2018. – № 4. – S. 85–90.

4. Kulikov P. M. Upravlinnya energozberezhennyam na budivelnih pidpriemstvah: teoriya, metodologiya, praktika : monogr. / P. M. Kulikov, M. M. Klimchuk. – Ivano–Frankivs'k, vid–vo «Foliant», 2017. – 344 s.

5. Larionova, K. L. Analiz osnovnih skhem finansuvannya budivnictva zhitla v Ukraini / K. L. Larionova, N. V. Kirilova // Nauka i ekonomika. – 2008. – № 3 (11). – S. 35 – 42.

6. Lihtenshtejn V. E. Novye podhody v ehkonomike : monografiya. / V. E. Lihtenshtejn, G. V. Ross // M., 2013.

7. Polishchuk E. A. Developers'ki kompanii na rynku neruhomosti: Avtoref. dis. kand. ekon. nauk: spec. 08.00.08 – DVNZ «Kiivs'kij nacional'nij ekonomichnij universitet imeni V. Get'mana». – K., 2009. – 21 s.

8. Rashkovs'kij O. A. Development yak principovo nova koncepciya organizacii investicijnogo procesu / O. A. Rashkovs'kij // Investicii: praktika ta dosvid. – 2016. – № 5. – S. 106–108.

9. Tovbich V. Dosvid ta napryami udoskonalennya developmentu u sferi arhitekturno–mistobudivnoi diyal'nosti / V. Tovbich, O. Pan'ko, S. Dyuzhev // [Elektron. resurs] Rezhim dostupu: http://www.nbu.gov.ua/or-tal/natural/dprmu/O11_20/7_Tovbich_Panko_Dujev.pdf

10. CHigasov, S. G. Genезis developmenta na suchasnomu etapi rozvitku budivel'nogo rinku Ukraini / S. G. CHigasov, B. S. Petrovs'kij // Ekonomika ta derzhava. – 2011. – № 10. – S. 51 – 56.

11. Chernyshev D. The organization of biosphere compatibility construction : justification of the predictors of building development and the implementation prospects / D. Chernyshev, I. Ivakhnenko, M. Klymchuk // International Journal of Engineering & Technology – No 7 (3.2). – 2018 – p. 584–586.

12. Donald J. Bowersox Logistical Management: The Integrated Supply Chain Process / the Lane with English / Donald J. Bowersox, David J. Closs. – 2nd edition. – M.: Olimp-Business, 2005. – 640 p.

13. Fesun A. Targeted financing as an alternative tool for investing in real estate projects / A. Fesun // Business Inform – 2014 – № 5 – p. 106 – 110.

14. Peiser Richard B. & Anne B. Frej. (2003) Professional Real Estate Development: The ULI Guide to the Business Second Edition. Washington, D.C.: ULI the Urban Land Institute.

15. Pyramid Companies Implements Green Leasing to Promote Energy Efficiency in Tenant Retail Space. // Energy efficiency&renewable, 2014–p.1–2.

Дані про авторів

Климчук Марина Миколаївна,

професор кафедри організації та управління будівництвом Київського національного університету будівництва і архітектури, к.е.н., доцент

e-mail: klimarinchuk@gmail.com

Івахненко Ірина Сергіївна,

к.е.н, доцент, заступник директора з навчально–методичної роботи ІІНО Київського національного університету будівництва та архітектури

e-mail: ivakhnenkoirina@ukr.net

Порфір'єв Юрій Леонідович,

магістр ІІНО Київського національного університету
будівництва та архітектури
e-mail: klimarinchuk@gmail.com

Данные об авторах

Климчук Марина Николаевна,

профессор кафедры организации и управления
строительством Киевского национального универси-
тета строительства и архитектуры, к.э.н., доцент
e-mail: klimarinchuk@gmail.com

Ивахненко Ирина Сергеевна,

к.э.н., доцент, заместитель директора по учебно-ме-
тодической работе ИИНО Киевского национального
университета строительства и архитектуры
e-mail: ivakhnenkoirina@ukr.net

Порфирьев Юрий Леонидович,

магистр ИИНО Киевского, национального универ-
ситета строительства и архитектуры

e-mail: klimarinchuk@gmail.com

Data about the authors

Maryna Klymchuk,

Professor of the Department of Organization and
Management of Construction of Kyiv National University
Construction and Architecture, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor

e-mail: klimarinchuk@gmail.com

Iryna Ivakhnenko,

Ph.D., associate professor, deputy director from
educational and methodical work of IINO of Kiev National
University of Civil Engineering and Architecture

e-mail: ivakhnenkoirina@ukr.net

Yuriy Porfiriev,

master of IIN of Kiev National University of Civil
Engineering and Architecture

e-mail: klimarinchuk@gmail.com.

УДК 338.012

DOI: 10.5281/zenodo.2581201
ГОРЯЧЕВА К.С.

Застосування нових підходів в сучасних умовах організації бізнесу

Аналізуючи особливості ведення бізнесу в сучасних умовах динамічного розвитку суб'єктів під-
приємницької діяльності, запропоновано розглянути поняття підприємницької діяльності, досліди-
ти аспекти підприємницької діяльності, ознайомитися з різними видами підприємств, розглянути
новий підхід до організації підприємницької діяльності на підприємстві. Досліджено фактори зо-
внішнього та внутрішнього середовища підприємства. Продемонстровано зниження ролі відомих
підприємців в створенні і розвитку успішних компаній, на перший план виходять підприємницькі
структури, де всі співробітники задіяні у процес господарювання. Доведена необхідність впрова-
дження колективних інновацій. Головну мету керівника визначено як забезпечення самореалізації
людей і їхніх творчих здібностей. Особисто споживача пропонується залучати в процес покращен-
ня і трансформування продуктів виробництва.

Ключові слова: підприємництво, організація, підприємницьке середовище, організація бізне-
су, інтрапренерство, автоматизація проектування, smart-заводи.

ГОРЯЧЕВА К.С.

Применение новых подходов в современных условиях организации бизнеса

Анализируя особенности ведения бизнеса в современных условиях динамического развития
субъектов предпринимательской деятельности, предложено рассмотреть понятие предпринима-
тельской деятельности, исследовать аспекты предпринимательской деятельности, ознакомиться
с различными видами предприятий, рассмотреть новый подход к организации предприниматель-
ской деятельности на предприятии. Исследованы факторы внешней и внутренней среды предпри-
ятия. Продемонстрировано снижение роли известных предпринимателей в создании и развитии
успешных компаний, на первый план выходят предпринимательские структуры, где все сотрудни-
ки задействованы в процесс хозяйствования. Доказана необходимость внедрения коллективных
инноваций. Главная цель руководителя определена как обеспечение самореализации людей и их
творческих способностей. Лично потребителя предлагается привлекать в процесс улучшения и
трансформации продуктов производства.

Ключевые слова: предпринимательство, организация, предпринимательская среда, организация бизнеса, интрапренерства, автоматизация проектирования, smart-заводы.

HORYACHEVA K.S.

Application of new approaches in modern Business conditions

Based on analyz of the features of doing business in modern conditions of dynamic development of business entities, it is suggested to consider the concept of entrepreneurial activity, to explore aspects of entrepreneurial activity, to familiarize with various types of enterprises, to consider a new approach to organizing entrepreneurial activities in the enterprise. The factors of the external and internal environment of the enterprise are investigated. The decline in the role of well-known entrepreneurs in the creation and development of successful companies has been demonstrated. Entrepreneurial structures come to the forefront in the conduct of business. In addition, all employees ought be involved in the management process. The need to introduce collective innovations is proved. The main goal of the leader is defined as ensuring the self-realization of people and their creative abilities. The consumer is invited to involve in the process of improving and transforming the products of production.

Keywords: entrepreneurship, organization, business environment, business organization, intrapreneurship, automation of design, smart-factories.

Постановка проблеми. Відомі підприємці завжди відігравали вагомий роль в створенні і розвитку успішних компаній в минулому і теперішньому. Але зараз спостерігається зниження цієї ролі. На перший план виходять підприємницькі структури, тобто ті компанії, в яких заохочується підприємництво і всі співробітники притягнені до цього процесу. Мова йде про колективні інновації, тому і задача керівника – це створення умов для формування таких інновацій, що в кінці забезпечить самореалізацію людей.

Постановка задачі. Розглянути поняття підприємницької діяльності, дізнатися про аспекти підприємницької діяльності. Ознайомитися з видами підприємств. Розглянути новий підхід до організації підприємницької діяльності на підприємстві. Дослідити фактори зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства. Розглянути інтрапренерство в сучасній діяльності суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Існує багато визначень терміну «підприємець», що підтверджує і показує розвиток уявлень про нього. В економічній літературі поняття «підприємець» вперше з'явилося у Загальному словнику комерції (Париж, 1723), де підприємцем вважалася людина, яка бере на себе «зобов'язання з виробництва або будівництва об'єкта». Тривалий час в літературі підприємництво розглядалося переважно в сфері обміну (торгівлі). Згодом відношення до підприємництва змінювалося, і воно

поступово стало використовуватися в багатьох сферах людської діяльності.

Як науковий термін поняття «підприємець» з'явилося в роботах англійського економіста початку XVIII століття Р. Кантільона, який вважав підприємця посередником, що має можливість купувати товари дешевше, а продавати дорожче. Однак, Кантільон звернув увагу, що такі люди діють не тільки в сфері обігу, а й у сфері виробництва, при цьому не обов'язково бути власниками засобів виробництва.

Французький економіст Ж.Б. Сей вважав, що «підприємець переміщує економічні ресурси з області низької продуктивності і низьких доходів в область більш високої продуктивності і прибутковості». Це визначення пов'язує підприємництво з важливими економічними показниками – продуктивністю і прибутком.

Пізніше підприємцями стали називати осіб, що діють в умовах ризику, які несуть відповідальність за підприємницьку справу. У XX столітті характеристики підприємництва поповнилися такими, як новаторство (Й. Шумпетер), використання будь-яких можливостей з максимальною вигодою [3], ініціативність і відповідальність (А. Шапіро). А. Маршал і його послідовники приділяли велику увагу організаторській функції підприємця.

Досить просте і змістовне визначення підприємництва дає В.І. Даль. Він пише, що «робити» означає «затівати, вирішуватися виконати будь-яку нову справу, приступати до здійснення будь-

чого значного»; звідси «підприємець» – «той, хто щось почав».

Аналізуючи різні точки зору з цього питання, можна зробити висновки, що в підприємництві виділяють різні аспекти:

- економічний аспект (підприємець організовує роботу, використовуючи наявні в його розпорядженні засоби виробництва (наприклад, машини і обладнання, сировину та матеріали) для досягнення цілей, які часто виражаються в певних економічних показниках, найважливішим з яких є прибуток);
- особисто-психологічні аспекти (підприємець повинен володіти певними навичками і характеристиками – комунікабельність, лідерство, вміння бачити нове і т.д.).

Підприємець здійснює підприємницьку діяльність. Підприємницька діяльність – це реалізація особливих здібностей підприємця, що виражається в раціональному поєднанні факторів виробництва, що припускає майнову відповідальність і прийняття на себе ризику [2].

Підприємницька діяльність – самостійна, здійснювана на свій ризик діяльність, спрямована на систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу товарів, виконання робіт або надання послуг, зареєстрована в цій якості у встановленому порядку.

В основі підприємницької діяльності лежить підприємницька ідея. Пошук ідеї є найбільш складним завданням, через важким формалізації процесу.

Існує дві причини для того, щоб не розпочинати підприємницьку діяльність: по-перше, відсутність підприємницьких можливостей; і, по-друге, відсутність розуміння процесу підприємницької діяльності. Однак можливість існує завжди, тому залишається лише друга причина як підстава для відмови від початку підприємницької діяльності. Це означає що не всі бажають і не всі можуть.

Але, якщо людина і зараз думає, що підприємництво не заслуговує її уваги, що бути найманим працівником набагато легше і безпечніше, з точки зору ризиків втрати роботи, заробітку, то вона помиляється. Да, дійсно, найпоширеніший спосіб отримати гроші, якщо ви не народилися багатим, – це працювати. Але, все ж таки, по-перше, людина опиняється в умовах жорстокої конкуренції з боку таких самих працівників. Щоб отримати більше, ніж вони, вона повинна бути кращими в своїй справі, що не легко. По-друге, не забувайте, що сучасна економіка сильно змінюєть-

ся, в ній виникають структурні зміни, зрушення і темп таких змін значно нарощуються останнім часом, що може призводити і вже призводить до вимивання цілих сегментів економіки і сфер зайнятості населення.

Підприємець здійснює свою діяльність в підприємницькому середовищі.

Підприємницьке середовище – загальна економічна ситуація, що включає в себе ступінь економічної свободи, наявність (або можливість прояву) підприємців, переважання ринкового типу економічних зв'язків, можливість формування капіталу і використання необхідних ресурсів [4].

Показником ступеня свободи підприємництва служить число знову створених (протягом певного періоду) підприємств, в тому числі малих і середніх підприємств.

Ефективність функціонування та розвитку підприємництва в значній мірі визначається державною політикою в даній області, діяльністю місцевої (регіональної) законодавчої і виконавчої влади, зовнішніми умовами конкретних регіонів.

Для досягнення цілей, які важко або неможливо досягти одній людині, люди можуть об'єднуватися в організації.

Щоб вважатися організацією, об'єднання повинно відповідати обов'язковим умовам:

- наявність не менше двох людей, які вважають себе членами цієї групи;
- наявність принаймні однієї суспільно корисної мети (тобто кінцевого результату, до якого прагне дана організація);
- члени групи свідомо працюють разом, щоб досягти намічених цілей.

Залежно від спрямованості і специфіки діяльності організацій вони можуть носити неформальний і формальний характер.

У першому випадку для задоволення різних соціальних потреб створюються організації, які не мають формальних ознак. Це переважно невеликі групи, об'єднані за принципом товариських відносин. Протягом деякого часу вони не мають якоїсь єдиної мети і організовуються для задоволення своїх культурних, спортивних та інших інтересів.

У другому випадку вони формуються в певному порядку, який дозволяє ефективно впливати на взаємодію людей, що входять в таку організацію. Відмінною її рисою є документи, що регламентують дії організації і її членів. Це можуть бути статут, положення, правила та інші поведінкові норми.

Обов'язкова наявність керівників організації, призначених або обраних на посаду вищою структурою. Прикладом формалізованих організацій є підприємства, політичні партії, державні установи тощо.

Згідно з Податковим Кодексом України організації поділяються на прибуткові та неприбуткові.

Прибуткові організації – організації, діяльність яких заснована на отриманні прибутку і розподіл отриманого прибутку між учасниками.

Неприбуткові організації – організації, що не мають в якості основної мети своєї діяльності одержання прибутку і не розподіляють отриманий прибуток між учасниками.

Найбільш поширеною формою організацій є підприємства, які є первинною структурною ланкою економіки. Поняття «підприємство» передбачає тільки юридичну особу.

Підприємство – самостійний господарюючий суб'єкт, створений для виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг з метою задоволення суспільних потреб і отримання прибутку. Підприємство являє собою виробничо-технологічне, організаційне і економічне об'єднання.

Показником ступеня свободи підприємництва служить число знову утворених (протягом певного періоду) підприємств, в тому числі малих і середніх підприємств [6].

Ефективність функціонування та розвитку підприємництва в значній мірі визначається державною політикою в даній області, діяльністю місцевої (регіональної) законодавчої і виконавчої влади, зовнішніми умовами конкретних регіонів.

Здійснюючі свою виробничо-господарську діяльність, підприємство отримує ззовні сировину і матеріали, паливо, різні види енергії, фінансові ресурси, інформацію в різному вигляді, основні засоби, наймає працівників та інше.

Крім того, підприємство вступає у взаємні відносини зі споживачем своєї продукції та послуг, з різними державними та громадськими організаціями, воно діє в рамках існуючих законів. Все це утворює навколишнє (зовнішнє) середовище підприємства, стан та зміна якого визначає складність управління підприємством.

В цей процес все частіше включають самого споживача, який допомагає компанії покращувати і трансформувати свої продукти. А з зростанням автоматизації виробництва, включаючи автоматизацію проектування ми опиняємось на порозі виробничого типу, де практично виключаються посередники в транслюванні питань споживачів. Мова йде про так звані smart-заводи. Машина зможуть самостійно приймати всі рішення і видавати на виході продукт, орієнтуючись на миттєвий запит споживача. Значення підприємця – організувати систему збору таких запитів споживача і організувати саме виробництво.

Розглянемо роботу підприємства з точки зору його оточення.

Факторами внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства є зовнішнє і внутрішнє середовище.

Зовнішнє середовище – це умови і чинники, що діють в оточенні підприємства і впливають на

Рисунк 1. Фактори внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства

різні сфери його діяльності і невідконтрольні підприємству.

Внутрішнє середовище – це елементи, які підконтрольні підприємству, які створюють деяку стійкість підприємства і його структури і одночасно забезпечують гнучкість, (тобто можливість пристосовуватися до вимог зовнішнього середовища). До таких елементів можуть бути віднесені, наприклад, функціональні підрозділи підприємства – маркетинг, бухгалтерія, постачання, збут, фінанси, НДДКР (R & D). Вимоги стійкості і гнучкості – найважливіші вимоги до організації підприємства. І якщо ви підприємець, це вказує на те, що ви вмієте пристосовуватись і здатні шукати можливості в нових умовах.

Зовнішнє середовище підприємства поділяється на:

- мікросередовище підприємства (ділове середовище);
- макросередовище підприємства.

Мікросередовище підприємства (ділове середовище, зовнішнє середовище прямого впливу) представлене такими учасниками як: покупці, постачальники, конкуренти, посередники (які також можуть бути і покупцями), іншими контактними аудиторіями (ЗМІ, банки, державні установи, громадські організації). Всі вони можуть впливати на підприємство, але і воно може впливати на них шляхом, наприклад, ведення переговорів.

Макросередовище (зовнішнє середовище непрямого впливу) підприємства представлене такими факторами як: економічна обстановка, політична обстановка, соціальні чинники, науково-технічні фактори, фактори культурного середовища, демографічні чинники, природне середовище, законодавство. Впливати на фактори зовнішнього макросередовища практично неможливо, до них потрібно пристосовуватися.

До факторів зовнішнього середовища можна віднести такий як глобальні міграції населення (вплив мігрантів в країну може привести до скорочення і заробітної плати, а може зменшити кількість вакансій). Хоча в економіці не все залежить від міграції. Заробітна плата, умови праці сильно залежать від політичних та економічних рішень і рівень заробітної плати зазвичай нижчий від очікуваного.

Існує така форма підприємництва, як внутрішньофірмова підприємницька діяльність. Співробітник може бути найманим в організації, але при цьому шукати і знаходити шляхи вдосконален-

ня діяльності, шукати нові джерела доходу організації, при цьому змінюється і його роль в організації. Він перетворюється з статті «Витрати», яка пов'язана з необхідністю виплати йому заробітної плати і соціальних відрахувань (Пенсійний Фонд, Фонд медичного відрахування) в джерело доходу. І якщо від першого легко відмовитись (наприклад, в період кризи, зниження доходів або ж невиконання співробітником своїх функціональних зобов'язань), то від другого відмовлятися складно і недоцільно. Навпаки співробітник компанії стає новим в один ряд з його співвласником і може розраховувати на підвищення своїх доходів.

У теоретичних дослідженнях і на практиці все більше уваги приділяється внутрішньофірмовому підприємництву, або інтрапренерству.

Поява інтрапренерства насамперед пов'язана з тим фактором, що багато великих підприємств переходять на підприємницьку форму організації і ведення справ.

Інтрапренер – це людина, яка ініціює та заводить відкриту підприємницьку діяльність в рамках діючого підприємства, при цьому її діяльність підтримується керівництвом.

Інтрапренерство полягає в тому, що на діючому підприємстві, яке випускає певну продукцію (роботу або послуги), створюються умови для висування новаторських підприємницьких ідей.

Метою інтрапренерства є:

- підвищення ефективності підприємства;
- активізація та використання творчого потенціалу співробітників;
- підвищення ефективності використання ресурсів підприємства;
- швидка реакція на зміни потреб ринку;
- швидка реалізація різних нововведень;
- створення основи для подальшого розвитку виробництва.

Як і будь-яке інше явище, інтрапренерство має свої позитивні і негативні сторони. Для забезпечення його успіху необхідно знати можливості інтрапренерства і створювати комплекс умов щодо реалізації цих можливостей.

Все більша кількість організацій підтримує такий підхід і заохочує його [5]. Однак існує і загроза в цьому випадку. Вона пов'язана з тим, що співробітника можуть перекупити або він може піти і відкрити свій власний бізнес.

В сучасних умовах технології виробництва, організація виробництва – стають складнішими,

Рисунок 2. Новий підхід до організації бізнесу на основі залучення клієнтів і співробітників в підприємницьку та інноваційну діяльність

роль окремих підприємців та інноваторів – людей, здатних щось винайти або придумати і запустити виробництво, дещо знижується. Жодної конкурентної переваги або ї більш ефективної технології виробництва, боротьба йде за кожну соту відсотка економії і вигоди на всіх стадіях виробничого процесу. У зв'язку з цим, все більше говорять про колективні інновації, тому і завдання керівника часто розглядають – як створення умов для формування таких інновацій та розвитку внутрішньофірмового підприємництва, в кінцевому підсумку для творчості і самореалізації людей, розширюючи їх до клієнтів компанії, які також можуть брати участь в процесах оптимізації.

В сучасних умовах технології і організація виробництва стають складнішими. Роль окремих підприємців і інноваторів – людей, здатних щось винайти або придумати і запустити виробництво, дещо знижується. Не залишається жодної конкурентної переваги або більш ефективної технології виробництва, боротьба йде за кожну соту відсотка економії і вигоди на всіх стадіях виробничого процесу.

У зв'язку з цим, все більше говорять про колективні інновації, тому і завдання керівника часто розглядається – як створення умов для формування таких інновацій та розвитку внутрішньо-

фірмового підприємництва, в кінцевому підсумку, для творчості і самореалізації людей, розширюючи їх до клієнтів компанії, які також можуть брати участь в процесах оптимізації.

Висновки

Отже, звертаючи увагу на те, що підприємництво – це основа розвитку економіки, до теперішнього часу залишається неможливим досягти стабільних умов для ведення бізнесу як в нашій країні, так і в економіках зарубіжних країн. Тому доцільним буде спостереження і оперативна адаптація до змін факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, а також застосування зарубіжного досвіду. Необхідність формування інституту інтрапренерства стає дедалі більш актуальною для подальшої ефективної організації бізнесу.

Список використаних джерел

1. Баффет У. Эссе об инвестициях, корпоративных финансах и управлении компаниями / Уорен Баффет: Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2009. – 268 с.
2. Волкова А.П. Экономика предприятия 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2013. – 358 с.
3. Друкер П. Бизнес и инновации / Питер Ф. Друкер: Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д.: Вильямс», 2009. – 432 с.

4. Сулоева С.Б. Экономика предприятия: учебное пособие / С.Б. Сулоева и др. – СПб.: Изд-во Политехн. ун-та, 2016. – 136 с.

5. Харгадон Э. Управление инновациями. Опыт ведущих компаний / Эндрю Харгадон: Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д.: Вильямс», 2006. – 304 с.

6. Харниш В. Развитие бизнеса инструменты прибыльного роста / Верн Харниш: Пер. с англ. – М.: «МИФ», 2016. – 470 с.

References

1. Buffett, W.E. The Essays of Warren Buffett: Lessons for Corporate America. Transl. engl. – M.: Alpina Business Books, 2009.

2. Volkova, A.P. Economy company. 2nd edition, rev. and compl. – M.: Delo, 2013.

3. Drucker P.F. Innovation and Entrepreneurship. Transl. engl. – M.: Williams, 2009.

4. Suloeva S.B. Economics of the enterprise: textbook / S.B. Suloeva et al. – St. Petersburg: Publishing house Polytechnic. Univ., 2016.

5. Hargadon, A. How Breakthroughs Happen: The Surprising Truth about How Companies Innovate. Transl. engl. – M.: Williams, 2006.

6. Harnish, V. Scaling Up: How a Few Companies Make It... and Why the Rest Don't. Transl. engl. – M.: MIF, 2016.

Дані про авторів

Горячева Кіра Сергіївна,

к.е.н., доцент, старший науковий співробітник Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка
e-mail: horyachevakira@gmail.com

Данные об авторах

Горячева Кира Сергеевна,

к.э.н., доцент, старший научный сотрудник Военного института Киевского национального университета имени Тараса Шевченко
e-mail: horyachevakira@gmail.com

Data about the authors

Kyra Horyacheva,

PhD in Economics, Assistant Professor senior scientist of Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kiev
e-mail: horyachevakira@gmail.com

УДК 001.102:330.341.1:334.716:657–047.36

DOI: 10.5281/zenodo.2581205

ЛАПАКУЛИЧ М.Ю.,

РИБАКОВА Л.П.,

ШЕЛЕМОН Л.М.

Використання інформації бухгалтерського обліку для моніторингу економічного потенціалу підприємства

Предметом дослідження є системне використання інформації бухгалтерського обліку для моніторингу економічного потенціалу підприємства.

Метою дослідження є обліково-аналітичне забезпечення моніторингу економічного потенціалу підприємства, визначити його сутність, функції та види.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті дано означення поняття моніторингу обліково-аналітичної інформації щодо управління підприємством. Визначено функції інформаційних ресурсів моніторингу економічного потенціалу підприємства.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: розглянуті види моніторингу в контексті його обліково-аналітичного забезпечення, що будуть сприяти систематизації та конкретизації його змісту, а також комплексному розумінню сутності процесу моніторингу як самостійного виду аналітичних досліджень в системі управління економічним потенціалом підприємства.

Ключові слова: моніторинг, бухгалтерський облік, підприємство, економічний потенціал, інформація, ефективність, доходи, витрати.

ЛАЛАКУЛИЧ М.Ю.,
РЫБАКОВА Л.П.,
ШЕЛЕМОН Л.М.

Использование информации бухгалтерского учета для мониторинга экономического потенциала предприятия

Предметом исследования является системное использование информации бухгалтерского учета для мониторинга экономического потенциала предприятия.

Целью исследования является учетно–аналитическое обеспечение мониторинга экономического потенциала предприятия, определить его сущность, функции и виды.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье дано определение понятия мониторинга учетно–аналитической информации по управлению предприятием. Определены функции информационных ресурсов мониторинга экономического потенциала предприятия.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы: рассмотрены виды мониторинга в контексте его учетно–аналитического обеспечения, которые будут способствовать систематизации и конкретизации его содержания, а также комплексному пониманию сущности процесса мониторинга как самостоятельного вида аналитических исследований в системе управления экономическим потенциалом предприятия.

Ключевые слова: мониторинг, бухгалтерский учет, предприятие, экономический потенциал, информация, эффективность, доходы, расходы.

LALAKULYCH M.Y.,
RYBAKOVA L.P.,
SHELEMON L.M.

Use of accounting information for monitoring the economic potential of the enterprise

The subject of the study is the systematic use of accounting information for monitoring the economic potential of the enterprise.

The purpose of the study is to provide accounting and analytical support for monitoring the economic potential of the enterprise, to determine its essence, functions and types.

Research methods. In this work the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization are used.

Results of work. The article defines the notion of monitoring accounting and analytical information on enterprise management. The functions of information resources for monitoring the economic potential of the enterprise are determined.

Conclusions. The results of the conducted study lead to the following conclusions: considered types of monitoring in the context of its accounting and analytical support will help to systematize and specify its content, as well as a comprehensive understanding of the essence of the monitoring process as an independent form of analytical research in the management system of the economic potential of the enterprise.

Keywords: monitoring, accounting, enterprise, economic potential, information, efficiency, incomes, expenses.

Постановка проблеми. Система управління щодо створення та розвитку економічного потенціалу підприємства демонструє високу ефективність лише тоді, коли вона оперує своєчасною та достовірною обліково–аналітичною інформацією.

За таких умов зростає важливість побудови системи управління підприємством, націленої на ріст його економічного потенціалу. Одним з елементів механізму інформаційного забезпечення управління є моніторинг, який дозволяє нада-

ти комплексну порівняльну оцінку економічного розвитку підприємства в динаміці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженню проблем бухгалтерського обліку, аналізу, економічного потенціалу присвячені праці українських і зарубіжних вчених, зокрема: І. Бланка, О. Брадула, М. Войнаренка, А. Герасимовича, А. Грязнової, О. Жигунової, І. Замули, Є. Калюги, М. Міллера, Ф. Модільяні та інших. Проте, в них практично не висвітлюється проблематика адаптації інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку до показників, що характеризують економічний потенціал підприємства і тому потребують подальших досліджень у цьому напрямку.

Мета статті – обліково-аналітичне забезпечення моніторингу економічного потенціалу підприємства, визначення його сутності, функцій та видів.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на поширеність терміну «моніторинг» у науковій, практичній і нормативній літературі, його одностороннє й чітке трактування досі відсутнє. Моніторинг – це планомірний науково-організований процес формування цілісної системи інформації на основі обліково-аналітичних показників, який встановлює порядок її збирання, опрацювання, аналізу, оцінювання і прогнозування з метою спостереження і подання результатів для планування розвитку і контролю реалізації стратегії підприємства та прийняття ефективних управлінських рішень.

Моніторинг є найбільш зручним шляхом формування інформаційно-аналітичної бази для забезпечення функцій управління підприємством: планування, організація, мотивація і контролювання.

Основою для ефективної управлінської діяльності є створення інформаційної системи з використанням функцій інформації бухгалтерського обліку, економічного аналізу і моніторингу.

Проведені дослідження дозволили визначити функції інформаційних ресурсів моніторингу економічного потенціалу підприємства, створених на інформації бухгалтерського обліку і економічного аналізу, та охарактеризувати їх сутність. До таких функцій належать наступні.

Онтологічна – встановлення і вивчення основних характеристик та властивостей явищ і процесів, які досліджуються вперше. Ця функція виражає основне призначення інформаційних ресурсів моніторингу – встановлення і дослідження всього нового, раніше невідомого,

особливо із зміною змісту обліково-аналітичної інформації, на якій базуються моніторингові дослідження.

Евристична – забезпечує відкриття нових, раніше невідомих характеристик і властивостей об'єкта, який вже досліджувався раніше. Реалізація саме цієї функції дозволяє встановити закономірності, властиві економічному потенціалу у нових соціально-економічних умовах, по-новому поглянути на сучасність, не тільки передбачити майбутнє, а й оцінити минуле.

Методологічна – проявляється, насамперед, у тому, що інформаційні ресурси моніторингу спрямовуються на допомогу дослідженню стану та розвитку підприємства за обліково-аналітичною інформацією і формують систему пов'язаних з ним понять, які використовуються для оцінки економічного потенціалу.

Ідеологічна – полягає в оцінці ідей щодо шляхів подальшого розвитку та у формуванні оптимальної величини і структури економічного потенціалу господарюючих систем. Вона дає змогу зрозуміти, яким чином уникнути фальшивих, безглузвих ціннісних орієнтирів.

Системотворча – виявляється у тому, що вихідні дані моніторингу економічного потенціалу підприємств є складовою інтегрованої інформаційної бази.

Описова – полягає в констатації фактів економічної реальності стану економічного потенціалу підприємства, на підставі чого можна отримати відповідь, якою є ця реальність.

Оцінювальна – забезпечує визначення відповідності стану економічного потенціалу суб'єктів господарювання його цільовим параметрам функціонування та потенційним можливостям.

Діагностична – дає змогу встановити причинно-наслідкові зміни щодо розвитку економічного потенціалу у кількісному і якісному вимірюванні та вплив на нього відповідних факторів.

Пояснювальна – дає змогу зрозуміти суть явищ, що відбуваються на підприємстві, причини їх виникнення, закономірності функціонування. Пояснювальна функція дає відповідь на запитання: чому саме ці, а не інші факти мають місце при формуванні і використанні економічного потенціалу підприємства.

Інструментальна – полягає в підготовці інформації щодо розробки певних проектів прийняття управлінських рішень для підвищення ефектив-

ності формування і використання економічного потенціалу підприємства.

Експертна – проявляється в тому, що фахівці з моніторингу дедалі частіше залучаються до виконання експертиз проектів нормативно–правових актів, що забезпечують розвиток економічного потенціалу.

Практично–прикладна – полягає у впровадженні напрацьованих при допомозі моніторингу положень і висновків у господарську діяльність, в урахуванні їх у роботі з удосконалення організації і функціонування органів управління, в підвищенні якості економічного механізму господарювання, підготовки нормативно–правових актів у сфері економічної політики й ефективності їх реалізації.

Інформаційна – забезпечує формування даних про явища з метою побудови інтегрованої бази інформаційних ресурсів моніторингу. Важливість цієї функції зростає в умовах загострення протиріч між інформаційними потребами користувачів та можливостями діючих систем їх інформаційного забезпечення. Більш важливим є виявлення недостатньої інформації для більш об'єктивного, всебічного і якісного забезпечення управління [9].

Виховна – реалізується у процесі оприлюднення інформації за результатами моніторингу економічного потенціалу.

Комунікативна – зумовлена тим, що моніторинг пов'язаний з інформаційними відносинами і полягає у тому, що він збагачує інші науки результатами аналітичних досліджень.

Навчальна – виявляється в тому, що моніторинг є інструментом для підготовки фахівців економічних спеціальностей.

Контрольна – забезпечує можливість оцінки достовірності економічних показників за допомогою використання прийомів аналітичного дослідження інформаційних ресурсів.

Пошукова – полягає у виявленні невикористаних резервів та потенційних можливостей зміни та розвитку діяльності підприємства, обґрунтуванні механізмів їх мобілізації для створення економічного потенціалу.

Прогностична – визначається опануванням закономірностей розвитку економічного механізму господарювання, спроможністю не тільки дати пояснення його минулого і правильно зорієнтуватися у сучасному, а й передбачити шляхи його розвитку. Це дає змогу передбачити мож-

ливі наслідки, які можуть настати в діяльності об'єктів дослідження.

Висновки

Визначені функції в сукупності інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку, економічного аналізу і моніторингу економічного потенціалу підприємства забезпечать подальший розвиток теорії та практики формування обліково–аналітичної інформації, сприятимуть систематизації та конкретизації змісту моніторингу, а також комплексному розумінню його сутності як самостійного виду аналітичних досліджень в системі управління господарською діяльністю підприємства.

Список використаних джерел

1. Балдин К. В., Уткин В. Б. Информационные системы в экономике [учебник] [5-е изд., перераб. и доп.]. М.: Дашков и Ко, 2008. 395 с.
2. Бойко Є. І., Важинський Ф. А. Регіональні аспекти інвестиційного забезпечення розвитку промисловості // Економіка промисловості. 2001. №2. С. 94–98.
3. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В., Молнар О. С. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2011. Вип. 33, ч. 3. С. 125–129.
4. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2010. Вип. 20.7. С. 138–143.
5. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторицький В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2011. Вип. 21.11. С. 201–205.
6. Долішній І. М., Колодійчук А. В. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві // Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.5. С. 211–216.
7. Державне управління: словник–довідник / В.Д. Бакуменко, Д.О. Безносенко, І.М. Варзар [та ін.]; [ред. В.М. Князев, В.Д. Бакуменко]. – К.: Вид–во УАДУ, 2002. – 228 с.
8. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.9. С. 191–196.
9. Перминова О. М., Войт А. О. Мониторинг инновационной деятельности ВУЗа // Вестник ИжГТУ, 2006. № 4. С. 69–72.
10. Соловьева В. К. Мониторинг функционирования и развития системы образования как способ

повышения его качества // Среднее профессиональное образование, 2007. № 6. С. 53–55.

11. Чорна Н. П. Пріоритетні напрямки інноваційного розвитку харчової промисловості у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави // Вісник економічної науки України. 2012. № 2 (22). С. 177–179.

12. Чорний Р. С. Активізація розвитку сфери зайнятості як фактор формування трудового потенціалу у сільській місцевості // Агросвіт. 2013. №8. С. 38–41.

References

1. Baldin, K. V., & Utkin V. B. Informatsionnyye sistemy v ekonomike: Textbook. 5th ed. Moscow: Dashkov and Co, 2008. [in Russian].

2. Boyko, Ye. I., & Vazhynskyy, F. A. (2001). Rehional'ni aspekty investytsiynoho zabezpechennya rozvytku promyslovosti [Regional aspects of investment support for the development of industry]. Ekonomika promyslovosti – Economy of industry, 2, 94–98. [in Ukrainian].

3. Vazhynskyy, F. A., Kolodiychuk, A. V., & Molnar, O.S. (2011). Dyversyfikatsiya ta kooperatsiya rozvytku sil's'kykh terytoriy rehionu [Diversification and co-operation of development of rural territories of the region]. In Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika [Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: Economics]: Vol. 33.3 (pp. 125–129). [in Ukrainian].

4. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism of regulation of investment activity in the region]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 138–143). [in Ukrainian].

5. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205). [in Ukrainian].

6. Dolishniy, I. M., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'yekt upravlinnya na pidpryyemstvi [The motivation of the personnel as an object of management at the enterprise]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 211–216). [in Ukrainian].

7. Knyazyev, V. M., Bakumenko, V. D. (Eds.), Beznosenko, D. O., & Varzar, I. M., et al. (2002). Derzhavne upravlinnya: slovnyk–dovidnyk [Public administration: dictionary–directory]. Kyiv: UAPA Publishing. [in Ukrainian].

8. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [Essence of innovations,

structure and main stages of innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine]: Vol. 19.9 (pp. 191–196). [in Ukrainian].

9. Perminova O. M., Voyt A. O. (2006). Monitoring innovatsionnoy deyatel'nosti VUZa [Monitoring of innovative activity of the university]. Vestnik IzhGTU – Bulletin of ISTU, 4, 69–72. [in Russian].

10. Solovyeva, V. K. (2007). Monitoring funktsionirovaniya i razvitiya sistemy obrazovaniya kak sposob povysheniya yego kachestva [Monitoring the functioning and development education systems as a way to improve its quality]. Sredneye professional'noye obrazovaniye – Secondary vocational education, 6, 53–55. [in Russian].

11. Chorna, N. P. (2012). Priorytetni napryamky innovatsiynoho rozvytku kharchovoyi promyslovosti u konteksti zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky derzhavy [Priority directions of innovative development of the food industry in the context of ensuring food security of the state]. Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny – Bulletin of Economic Science of Ukraine, 2 (22), 177–179. [in Ukrainian].

12. Chorny, R. S. (2013). Aktyvizatsiya rozvytku sfery zaynyatosti yak faktor formuvannya trudovoho potentsialu u sil's'kiy mistsevosti [Activation of the development of the sphere of employment as a factor in the formation of labor potential in rural areas]. Ahrosvit – Agrosvit, 8, 38–41. [in Ukrainian].

Дані про авторів

Лалакулич Марія Юрївна,

к.е.н., професор, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Рибакова Леся Петрівна,

к.е.н., доцент Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Шелемон Любов Михайлівна,

старший викладач Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Данные об авторах

Лалакулич Мария Юрьевна,

к.э.н., профессор, Ужгородский торговельно-економический институт Киевского национального торговельно-економического университета

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Рыбакова Леся Петровна,

к.э.н., доцент Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Шелемон Любовь Михайловна,

старший преподаватель Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the authors

Mariya Lalakulich,

PhD, Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Lesya Rybakova,

Ph.D. of Economics, Associate Professor, Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Lyubov Shelemon,

Senior Lecturer of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

УДК 330.341:004.413.4-043.5-048.23(205)

DOI: 10.5281/zenodo.2581208

КОЛОДИЙЧУК А.В.

Процеси впровадження цифрових технологій і літосфера: взаємовплив і загрози взаємодії

Предметом дослідження є процеси впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), літосфера і характер взаємодії між ними. 10.5281/zenodo.2581208.

Метою дослідження є вивчення взаємозв'язку та ризиків взаємодії процесів впровадження цифрових технологій й літосфери – твердої оболонки земної поверхні.

Методи дослідження. В роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті охарактеризовані і проаналізовані на конкретних прикладах літосферні ризики впровадження ІКТ, зокрема вулканічні, геолого-ґрунтові, гідрогеологічні, геодезичні, рельєфні, а також тектонічні ризики. Розглянуто взаємозв'язок та взаємовплив між спеціалізованими новітніми комп'ютерними технологіями, геологічним середовищем та техногенними процесами. Виявлено, що нові цифрові технології можуть бути не лише інструментом здійснення науково-прикладних досліджень, але й джерелом механічного, хімічного і навіть радіаційного забруднення ділянок земної кори.

Висновки. Літосферні ризики впровадження ІКТ дуже часто недооцінюють, а частіше всього їх негативний вплив просто ігнорують. Це призводить в підсумку до великих збитків для екології регіонів та національного господарства, оскільки забруднює родючі ґрунти та підземні води, зокрема спричиняє їх теплове, хімічне та радіоізотопне забруднення, що в результаті вкрай негативно відбивається на якості життя населення цих територій.

Ключові слова: ризики, літосфера, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), корисні копалини, забруднення, ґрунти, національне господарство.

КОЛОДИЙЧУК А.В.

Процессы внедрения цифровых технологий и литосфера: взаимовлияние и угрозы взаимодействия

Предметом исследования являются процессы внедрения информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), литосфера и характер взаимодействия между ними.

Целью исследования является изучение взаимосвязи и рисков взаимодействия процессов внедрения цифровых технологий и литосферы – твердой оболочки земной поверхности.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье охарактеризованы и проанализированы на конкретных примерах литосферные риски внедрения ИКТ, в частности вулканические, геолого–грунтовые, гидро–геологические, геодезические, рельефные, а также тектонические риски. Рассмотрены взаимосвязь и взаимовлияние между специализированными новейшими компьютерными технологиями, геологической средой и техногенными процессами. Выявлено, что новые цифровые технологии могут быть не только инструментом осуществления научно–прикладных исследований, но и источником механического, химического и даже радиационного загрязнения участков земной коры.

Выводы. Литосферные риски внедрения ИКТ очень часто недооценивают, а чаще всего их негативное влияние просто игнорируют. Это приводит в итоге к большим убыткам для экологии регионов и национального хозяйства, поскольку загрязняет плодородные почвы и подземные воды, в частности вызывает их тепловое, химическое и радиоизотопное загрязнение, что в результате крайне негативно отражается на качестве жизни населения этих территорий.

Ключевые слова: риски, литосфера, информационно–коммуникационные технологии (ИКТ), робот, полезные ископаемые, загрязнение, почвы, национальное хозяйство.

KOLODIYCHUK A.V.

Processes of introduction of digital technologies and lithosphere: mutual influence and threats of interaction

The subject of the study is the processes of implementation of information and communication technologies (ICTs), the lithosphere and the nature of the interaction between them.

The purpose of the study is to study the relationship and risks of the interaction of the implementation processes of digital technologies and the lithosphere – solid shell of the earth's surface.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization.

Results of work. The article describes and analyzes on specific examples the lithosphere risks of ICT implementation, in particular volcanic, geological and soil, hydrogeological, geodetic, relief, and tectonic risks. Interaction and inter–impact between specialized modern computer technologies, geological environment and man–made processes are considered. It has been discovered that new digital technologies can be not only a tool for scientific and applied research, but also a source of mechanical, chemical, and even radiation contamination of the earth's crust.

Conclusions. Lithosphere risks of ICT implementation are often underestimated, and most often their negative impact is simply ignored. This leads in the end to great damage to the ecology of the regions and national economy, as it contaminates fertile soils and groundwater, in particular, causes their thermal, chemical and radioisotope pollution, which ultimately affects the quality of life of the population in these territories.

Keywords: risks, lithosphere, information and communication technologies (ICTs), robot, minerals, pollution, soils, national economy.

Постановка проблеми. Еколого–економічні проблеми в результаті впровадження цифрових технологій дають про себе все більше знати з розгортанням сучасного етапу НТР в цьому сегменті розробок. В контексті літосфери – твердої оболонки Землі, ці питання особливо актуальні, проте на практиці їх дуже часто ігнорують і опускають.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У економічній літературі тема взаємодії земної по–

верхні і відпрацьованих та спеціалізованих робочих продуктів комп'ютерної індустрії не піднімалася на науковому рівні, проте ряд дотичних до неї питань все–таки розглядалися в працях таких вчених, як: Ю. Блох, В. Галуєв, Ф. Гольцман, А. Нікітін, В. Старостенко, Ю. Цукін, Т. Яновська та ін., які профілюються на вивченні комп'ютерних технологій моніторингу стану земної кори. Це підтверджує актуальність і необхідність даного дослідження.

Мета статті – виявити і охарактеризувати літосферні ризики інтрузії ІКТ–технологій та їхній вплив на розвиток національного господарства.

Виклад основного матеріалу. Беззаперечної актуальності не втрачають літосферні ризики інтрузії ІКТ, до групи яких належать вулканічні, геолого–ґрунтові, гідрогеологічні, геодезичні, геоморфологічні (рельєфні), тектонічні ризики. Проглянемо їхній зміст більш детально. Для роботи геологічних експедицій по вивченню вулканів життєво необхідні спеціальні роботи, здатні вивчати внутрішню будову неактивних вулканів та проводити забір зразків вулканічної лави, що необхідно для вивчення причин вивержень та прогноз вулканічної активності не лише на короткі, але й на достатньо тривалі часові проміжки. В американському штаті Гавайї активно апробується робот–агрегат агентства NASA «VolcanoBot 1» для дослідження тамтешніх неактивних вулканів. Дана версія спроможна досліджувати не лише саме жерло гори–вулкану, але й його різноманітні тріщини. Ризики небезпеки життю і здоров'ю членів вулканологічних експедицій повністю перебивають всі ризики застосування ІКТ у цій вузькопрофільній сфері.

Для добування корисних копалин та проведення інших геологічних робіт (в основі підгрупи рельєфних, або геоморфологічних ризиків ІКТ), вивчення пустот і печер на поверхнях як нашої, так й інших планет й небесних тіл (Марсу, Місяця, астероїдів) теж використовуються роботи–шахтарі; це апарати «Swarmies», RASSOR, «RP–15», «Prospector–1», «Prospector–X», «Tyrobot» та ін. Крім того, вже створена комп'ютерна програма–каталог «Asterank 3D» для тривимірної візуалізації локалізації корисних копалин на об'єктах Сонячної системи, яка представляє собою зручне поєднання астрономічної та економічної інформації з даного питання про 580 тис. різних астероїдів та інших небесних тіл. До ведення геолого–розвідувальних робіт на літосферній поверхні дна океанічних та морських глибин (власне це лягло в основу підгрупи гідрогеологічних ризиків ІКТ) теж залучаються спеціальні апарати і судна: серія робіт по видобутку дорогоцінних металів з морського дна від канадської фірми «Nautilus Minerals» й французької компанії «Technip», котрі вже пройшли апробацію на родовищі «Solwara 1» на глибині 1,6 км біля берегів Австралії та унікальне поки що у світі китайське судно компа-

нії «Fujian Mawei», яке купила канадська фірма «Nautilus Minerals» для добування поліметалевої сульфідної руди на океанічному шельфі поблизу Папуа–Нової Гвінеї, що здатне добувати корисні копалини на глибині до 2,5 км і перевозити руди до 39 тис. т за один раз.

Не треба також забувати, що поряд з ризиками роботи геологічних робіт, сама сфера ІКТ дуже залежна від наявності запасів різних корисних копалин, в першу чергу рідкоземельних металів. Сам будь–який сучасний смартфон як фізичний пристрій складається з 30 хімічних елементів – металів купруму, феруму, алюмінію, стануму, нікелю тощо і навіть аргентуму та ауруму; серед 17 складових рідкоземельних металів ключову роль відіграють неодим, тантал й лантан. Завдяки останнім смартфон володіє палітрою дисплейних кольорів, вібросигналами, танчскріном (сенсорний екран смартфона). Потреба різних видів промисловості (електромобілі, електростанції на альтернативних видах енергії, комп'ютерна техніка) в рідкоземельних металах зростатиме в найближчі роки, за оцінками європейських фахівців вона збільшиться в чотири рази до 2035 року. В даному випадку мова йде про цінові ризики, торговельні ризики (КНР, США), законодавчі ризики (закон Додда–Френка 2010 р. у США, що зобов'язує всіх виробників ІКТ звітувати про країну походження рідкоземельних металів, що використовуються ними для виробництва цифрової техніки та обладнання, аналогічний законопроект у 2017 році прийнятий Європейською Радою в країнах ЄС), ризики нестачі необхідних елементів для виробництва смартфонів та інших комп'ютеризованих пристроїв та доступу до їх родовищ в різних країнах, ризики війн та конфліктів у країнах з такими родовищами (тривалий громадянський конфлікт в Демократичній республіці Конго, де є значні поклади кобальту й титану). Лідером по добуванню рідкоземельних металів для виробництва смартфонів є, безумовно, Китай, де добувають й берилій, германій, галій, вольфрам, графіт, індій і т.д. Що ж до інших країн, то в Індії йде видобуток графіту, в Руанді – танталу, в Росії та ПАР – платини, в США – берилію, в Канаді – кобальту, в Бразилії – танталу й ніобію, в Японію – індію.

Чи не найбільшою екологічною проблемою ІКТ є утилізація відпрацьованих літєвих та лужних батарей, які при потраплянні у форми твердих побутових відходів завдають значної школи навко-

лишній природі. Шкодять вони і здоров'ю людини, оскільки викликають з часом генетичні патології та істотно підвищують онкоризики. В них містяться шкідливі небезпечні речовини – кислоти, луги, важкі метали. Враховуючи прихід ери електро-мобілів у світі, ця проблема лише загострюватиметься в рази. В Україні, на жаль, перероблюється лише близько 1% [3] від загальної кількості батарейок, яких імпортують щороку майже 2,5 тис. тонн. В основному це відбувається зусиллями лише одного хімічного підприємства в Україні – Державного підприємства «Аргентум» (Львів) [2], яке діє з початку 90-х років. Сучасна переробка батарейок та акумуляторів дає додаткові ресурси для промисловості, бо вони є джерелом мінералів та кольорових металів, на які є значний промисловий попит. Роботів використовують не тільки для пошуку і добутку корисних копалин на дні морів та океанів, але й для моніторингу змін морського дна, його картографування, дослідження ділянок морського дна у районах з підвищеною сейсμοактивністю, проведення підводного будівництва, пошуку дорогоцінностей і кладів в затонувлих кораблях. У цій сфері прикладної робототехніки гучну репутацію здобув південнокорейський робот-краб «Crabster» [6], розроблений командою вчених з спеціалізованого інституту KIOST. Робот, наділений високорозвинутим штучним інтелектом, здатен ефективно працювати на глибинах більше 200 метрів.

В розрізі рельєфних роботизованих систем використовуються не лише сухопутні апарати, але і безпілотні літальні роботи-дрони. Показовим у цьому сегменті, на наш погляд, є картографічний безпілотник UX11 фірми «Delair» [5], що володіє високою обчислювальною здатністю для обробки відзнятих зображень в режимі реального часу. Безпілотник має зв'язок з диспетчерською станцією на землі у вигляді 3G-4G зв'язку, через який він передає користувачу зібрані і опрацьовані вже аеронавігаційні дані. Починаючи з берлінської виставки «INTERGEO-2017» [7] у вересні 2017 р., робот встиг себе добре зарекомендувати у сфері геопросторового моделювання. Інший приклад – легкий безпілотник «Atmos Marlyn» [4], який здатен наносити дані на карту в 10 раз швидше, ніж інші апарати подібного профілю, навіть в мовах сильного вітру (як відомо, такі апарати працюють на висоті 120 метрів над поверхнею землі). Цей робот являється

стартапом-дітищем Технологічного університету Делфта. Він може покрити територію в 1 квадратний кілометр за півгодини і здатен працювати автономно. Ризики від застосування таких апаратів: травмування користувачів та інших людей при неправильному користуванні, механічні поломки апаратів. Будь-якої серйозної чи відчутної шкоди для екології такі апарати не несуть.

Для вирішення конкретно-прикладних задач геодезичного спрямування у сферах сучасної промисловості, сільського господарства, будівництва, проведення прикладних геолого-ґрунтових досліджень, необхідний спеціальний набір приладів (в певних випадках – роботів), здатних працювати в автономному форматі в різних кліматичних умовах. Зокрема, мова йде, в першу чергу, про проведення тунельних робіт, інженерні вимірювання і розрахунки, зміни стану деформацій, монтаж конструкцій, виконання земляних та ремонтних робіт, дослідження ґрунтів, вимірювання фасадів споруд, проведення робіт у важкодоступних місцях, облаштування фундаментів, спорудження мостів та естакад і т.д. До цього набору приладів належать технічні GPS-засоби, що дозволяють точно визначити координати певної точки на заданій місцевості, а також оптичні прилади для вимірювання відстаней, вертикальних й горизонтальних кутів, підвищення вертикальних точок. До останніх відносяться лазерні й оптичні нівеліри, лазерні далекоміри, електронні тахеометри, теодоліти. Майже у всіх цих приладах в їх сучасному виконанні закладена сильна ІКТ-основа. Для аналізу ґрунтів на сьогодні існує цілий асортимент цифрових приладів, які створені фірмами «Sensorex», «Horiba», «Luster Leaf», «Milwaukee», «Xiaomi» тощо. Ризики ІКТ в даному випадку в основному стосуються можливості роботи обладнання в різних погодних умовах, а також безпеки для обслуговуючого роботу обладнання персоналу.

Для точного й своєчасного виявлення рухів земної кори, пошуку закономірностей тектонічних зрушень, аналізу сейсμοактивності, моніторингу деформацій гірських порід у літосферній оболонці Землі, необхідні високотехнологічні прилади тектонічної й сейсмотектонічної розвідки. ІКТ-прилади тут потрібні для здійснення еколого-геологічного картографування сейсмотектонічно-критичних територій з максимально повним врахуванням і відображенням усіх гео-динамічних характеристик екосистем, виявлення

поточної гідрогеологічної ситуації на місцевості, комп'ютерного моделювання ландшафтно-геохімічної будови досліджуваної території, прогнозування екологічних ризиків від змін описаних вище умов і врахування їх у планах комплексного соціально-економічного та екологічного розвитку досліджуваної території та розташованих на ній населених пунктів. В Україні такий досвід літомоніторингу існує ще з 1984 року, коли був відкритий перший в СРСР науковий профільний літомоніторинговий центр у Криму на місці Нікітської розколини. В США, наприклад, подібні дослідження ведуться передусім в районі розлому Сан-Андреас у їхньому західному штаті Каліфорнії, які активізувалися в останні три десятиліття, для запобігання надто негативних наслідків після землетрусу Ломма-Прієта, що стався поблизу міста Сан-Франциско у 1989 році. Останнім вагомим результатом таких досліджень став прогноз можливого тектонічного семибального зрушення, що може статися у найближчі 10 років у районі 83-кілометрового розлому Хейворд, саме там, де знаходиться місто Сан-Франциско, а в зоні ризику нині перебувають 150 тис. домів і півмільйона людей.

Висновки

Можна зробити висновок, що літосферні ризики впровадження ІКТ дуже часто недооцінюють, а частіше всього їх негативний вплив просто ігнорують. Це призводить в підсумку до великих збитків для екології регіонів та національного господарства, оскільки забруднює родючі ґрунти та підземні води, зокрема спричиняє їх теплове, хімічне та радіоізотопне забруднення, що в результаті вкрай негативно відбивається на якості життя населення цих територій.

Список використаних джерел

1. Галуєв В. І. ГИС ИНТЕГРО Геофизика – геоинформационная система интегрированной интерпретации геофизических данных для изучения глубинного строения земной коры. Геоинформатика. 2006. №1.
2. Офіційний сайт ДП «Аргентум». 2019. URL: <http://argentum.lvivmarket.net/>
3. Токсичная энергия: в Украине начнут утилизировать батарейки. 2019. URL: <http://nashkiy.ua/zhurnal/rastuschiy-gorod/>
4. Atmos UAV VTOL HP Mapping Drone: Marlyn. 2019. URL: <https://geo-matching.com/uas-for-mapping-and-3d-modelling/vtol-hp-mapping-drone-marlyn>

5. DELAIR – Professional Drones for Industry and Aerial Data solutions. 2019. URL: <https://delair.aero/>
6. Giant Crabster robot to explore shipwrecks and shallow seas. 2019. URL: <https://newatlas.com/crabster-robot-kiost-korea/28165/>
7. INTERGEO – Conference and Trade Fair for Geodesy, Geoinformation and Land Management. 2019. URL: <https://intergeo.de/intergeo-en/>
8. NASA's New Robot Will Take the Plunge ... Into a Volcano / January 28, 2015. URL: <https://www.space.com/28394-nasa-volcano-robot-tech.html>

References

1. Galuyev, V. I. (2006). GIS INTEGRO Geofizika – geoinformatsionnaya sistema integrirovannoy interpretatsii geofizicheskikh dannykh dlya izucheniya glubinnogo stroeniya zemnoy kory [GIS INTEGRO Geophysics – geoinformation system of integrated interpretation of geophysical data for studying the deep structure of the earth's crust]. *Geoinformatika – Geoinformatics*, 1.
2. Official site of the «Argentum». (2019). Retrieved from <http://argentum.lvivmarket.net/>
3. Toksichnaya energiya: v Ukraine nachnut utilizirovat' batareyki [Toxic energy: in Ukraine will begin to dispose of batteries] (2019). Retrieved from <http://nashkiy.ua/zhurnal/rastuschiy-gorod/>
4. Atmos UAV VTOL HP Mapping Drone: Marlyn (2019). Retrieved from <https://geo-matching.com/uas-for-mapping-and-3d-modelling/vtol-hp-mapping-drone-marlyn>
5. DELAIR – Professional Drones for Industry and Aerial Data solutions (2019). Retrieved from <https://delair.aero/>
6. Giant Crabster robot to explore shipwrecks and shallow seas (2019). Retrieved from <https://newatlas.com/crabster-robot-kiost-korea/28165/>
7. INTERGEO – Conference and Trade Fair for Geodesy, Geoinformation and Land Management (2019). Retrieved from <https://intergeo.de/intergeo-en/>
8. NASA's New Robot Will Take the Plunge ... Into a Volcano (2015, Jan 28). Retrieved from <https://www.space.com/28394-nasa-volcano-robot-tech.html>

Дані про автора

Колодійчук Анатолій Володимирович,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторе

Колодийчук Анатолий Владимирович,

к.э.н., доцент, Ужгородский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about author

Anatoly Kolodiychuk,

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

DOI: 10.5281/zenodo.2581215

КОРОБСЬКА А.О.

Нормативна грошова оцінка земель як інструмент регуляторної політики у сфері використання земельних ресурсів

Предметом дослідження є методологічні аспекти дослідження нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення – як інструменту регуляторної політики.

Метою дослідження є визначення змісту нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення.

Методи дослідження. У роботі використана сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, історичний, логічний, кореляційно-регресійного аналізу, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. У статті обґрунтовано необхідність нормативної грошової оцінки земель як інструменту державної регуляторної політики у сфері використання земельних ресурсів.

Галузь застосування результатів. Система наук із сімейства галузі державного регулювання, широке коло методологічних аспектів соціально-економічних наук з проблем забезпечення раціонального використання земельних ресурсів.

Висновки. Основні підсумки дослідження, їх методологічні результати слід звести до наступних висновків: 1) земельні ділянки потребують неупередженої оцінки при включенні їх до економічного обороту; 2) оскільки на основі нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення визначаються розміри земельних платежів, важливим є вчасне оновлення її показників; 3) одним із принципових аспектів дослідження є висновок про те, що державна політика повинна спрямовуватись на забезпечення раціонального та ефективного використання земель, що стає неможливим без впливу регуляторних механізмів держави на сферу використання земель. Це дало змогу визначити, що нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення є важливим інструментом регуляторної політики держави, який необхідно постійно удосконалювати.

Ключові слова: нормативна грошова оцінка, сільськогосподарські землі, раціональне землекористування, орендна плата, земельні відносини.

КОРОБСКАЯ А.А.

Нормативная денежная оценка земель как инструмент регуляторной политики в сфере использования земельных ресурсов

Предметом исследования является методологические аспекты исследования нормативной денежной оценки земель сельскохозяйственного назначения – как инструмента регуляторной политики.

Целью исследования является определение содержания нормативной денежной оценки земель сельскохозяйственного назначения.

Методы исследования. В работе использована совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, исторический, логический, корреляционно-регрессионного анализа, что позволило обеспечить концептуальное единство исследования.

Результаты работы. В статье обоснована необходимость нормативной денежной оценки земель как инструмента государственной регуляторной политики в сфере использования земельных ресурсов.

Область применения результатов. Система наук из семейства области государственного регулирования, широкий круг методологических аспектов социально-экономических наук по проблемам обеспечения рационального использования земельных ресурсов.

Выводы. Основные итоги исследования, их методологические результаты следует свести к следующим выводам: 1) земельные участки требуют объективной оценки при включении их в экономический оборот; 2) поскольку на основе нормативной денежной оценки земель сельскохозяйственного назначения определяются размеры земельных платежей, важно своевременное обновление ее показателей; 3) одним из принципиальных аспектов исследования является вывод о том, что государственная политика должна направляться на обеспечение рационального и эффективного использования земель, становится невозможным без влияния регуляторных механизмов государства на сферу использования земель. Это позволило определить, что нормативная денежная оценка земель сельскохозяйственного назначения является важным инструментом регуляторной политики государства, необходимо постоянно совершенствовать.

Ключевые слова: нормативная денежная оценка, сельскохозяйственные земли, рациональное землепользование, арендная плата, земельные отношения.

KOROBKA A.O.

Normative monetary valuation of land as a tool of regulatory policy in the field of land use

The subject of the study is the methodological aspects of the study of normative monetary valuation of agricultural land – as an instrument of regulatory policy.

The purpose of the study is to determine the content of the normative monetary valuation of agricultural land.

Research methods. The work uses a set of scientific methods and approaches, including systematic, historical, logical, correlation–regression analysis, which allowed to ensure the conceptual unity of the research.

Results of the work. The article substantiates the necessity of normative monetary valuation of land as an instrument of state regulatory policy in the field of land use.

Application of results. The system of Sciences from the family of the field of state regulation, a wide range of methodological aspects of socio-economic sciences on the problems of ensuring the rational use of land resources.

Conclusions. The main results of the research, their methodological results should be reduced to the following conclusions: 1) land plots need an unbiased assessment when they are included in the economic turnover; 2) since the size of land payments is determined on the basis of the normative monetary valuation of agricultural land, timely updating of its indicators is important; 3) one of the principal aspects of the research is the conclusion that state policy should aim at ensuring rational and efficient use of land, which becomes impossible without the influence of state regulatory mechanisms on the use of land. This made it possible to determine that the normative monetary valuation of agricultural land is an important instrument of the state's regulatory policy, which needs to be continuously improved.

Key words: normative monetary estimation, agricultural land, rational land use, rent, land relations.

Постановка проблеми. Земельні ресурси кожної держави – це особливий природний ресурс, який потребує дбайливого ставлення та охорони. Тому державна політика повинна спрямовуватись на забезпечення їх раціонального та

ефективного використання, що стає неможливим без впливу регуляторних механізмів держави на сферу використання земель, особливо це стосується земель, які задіяні у сільському господарстві. Кожна земельна ділянка має свої

особливості: місцезнаходження, рельєф, ґрунти з різними властивостями, рівень родючості. Тому для того, щоб забезпечити раціональне використання земель, ефективно та екологічно безпечно ведення господарської діяльності, необхідним постає проведення вчасної оцінки сільськогосподарських земель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідження питання нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення висвітлені у працях багатьох вітчизняних учених: В. Я. Месель–Веселяка [2,], О. Луців [3], О.С., А.Г. Мартина [6], А. М.Третьяка [12], М. М. Федорова [8, 10], Ходаківської О.В. [11] та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць у яких висвітлено теоретико–основні засади та методичні підходи щодо нормативної грошової оцінки земель, нині залишається низка питань, які мають потребу у поглиблених наукових досліджень та удосконаленні існуючих методичних підходів нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення зумовлених змінами в національній економіці.

Мета статті полягає у висвітленні питання нормативної грошової оцінки земель в Україні та значенні регуляторної політики держави в цьому питанні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Управління і регулювання питань, які стосуються землекористування повинні бути спрямованими на задоволення державних і суспільних потреб, забезпечення продовольчої безпеки країни, раціональне використання земель, захист навколишнього середовища. Належні механізми регулювання земельними ресурсами обумовлюють сталий розвиток аграрної сфери і сприяють формуванню конкурентоспроможної економіки держави.

Оскільки у дослідженні розглядається державне регулювання з позиції використання земельних ресурсів, необхідно наголосити, що державна політика в такому випадку повинна спрямовуватись на – ефективно використання сільськогосподарських земель для того, щоб мати змогу забезпечити населення нашої країни продовольством, а також запровадження землеохоронних заходів, а особливо тих, що направлені на збереження та відтворення родючості ґрунтів. Одним із основних завдань країни має бути створення найліпших умов, щоб поєднати правові напрями матеріальної зацікавленості саме раціонального землекористування та землеохоронних заходів власниками та суб'єктами господарської діяльності [7].

ристування та землеохоронних заходів власниками та суб'єктами господарської діяльності [7].

Вирішення завдань, які стосуються забезпечення раціонального використання та охорони земельних ресурсів в наш час стають все важливішими в системі державного регулювання та мають бути націлені на забезпечення раціонального землекористування, як одного з головних засобів виробництва, створення відповідних умов для поліпшення якісних властивостей ґрунтів, забезпечення зростання виробництва. Планування державного регулювання у сфері раціонального землекористування відбувається на основі: регулювання цін, регулювання податків, стимулювання суб'єктів, що займаються господарською діяльністю шляхом надання субсидій, дотацій, кредитів та страхування. Для попередження нераціонального землекористування та забезпечення виконання заходів по охороні земель в нашій країні використовується екологічна експертиза, екологічний моніторинг, екологічне страхування та екологічний аудит.

В системі державного регулювання щодо охорони земель використовуються такі засоби як стандартизація, нормування та відповідні правила використання земельних ресурсів. Потрібно звернути увагу на те, що основним засобом державного регулювання у сфері земельних відносин та вирішення питань стосовно раціонального землекористування є програмно–цільове планування, розробка та впровадження екологічних Державних цільових програм [3, 9].

Земля є основним і незамінним виробничим ресурсом у сільському господарстві, що займає особливе місце у суспільно–політичній та економічній діяльності соціуму. Специфіка землі, як засобу сільськогосподарського виробництва полягає у тому, що кожна земельна ділянка має властивий лише їй ґрунтовий покрив, певний рівень родючості, технологічні властивості, рельєф, межі та прив'язку до конкретної території. А тому, земельні ділянки різняться за ефективністю їх використання та дохідністю. Відповідно, при включенні земель до сільськогосподарського обороту постає необхідність проведення їх оцінки, що враховуватиме якісні властивості даної земельної ділянки, рівень її природної родючості, розмір диференціального рентного доходу окремої земельної ділянки тощо.

Необхідність розроблення й запровадження нормативної грошової оцінки земель на терито–

рії України виникла у 1995 році. Основною передумовою її уведення послугувало організація процесу регулювання економічної складової земельних відносин, під час паювання земель, визначенні розміру податку та оренди на земельні ділянки, обчислень тих втрат, які мають місце при сільськогосподарському і лісгосподарському виробництві. Крім того передбачалося, що вона відіграватиме роль економічного регулятора при здійсненні таких угод як отримання спадку, застави земель, даруванні, купівлі або продажу земель та прав оренди на них, визначенні цін, обрахунку у цілому обсязі вартості головних засобів виробництва, визначенні суми вкладів засновників та учасників до фонду агроформувань, господарських товариств тощо [8, с. 243; 10].

Вченими, було запропоновано наступний механізм проведення нормативної грошової оцінки земель, який включає наступні етапи:

1. Проведення обчислення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення нарізно за сільськогосподарськими та несільськогосподарськими угіддями на сільськогосподарських землях.

2. Підготовчі етапи. Нормативну грошову оцінку земельних ділянок визначати беручи за основу ті показники, що отримані під час бонітування ґрунтів

3. Побудова шкал нормативної грошової оцінки агрогосподарського групування ґрунтів сільськогосподарських угідь природно-сільськогосподарського району [12].

Агровиробниче групування ґрунтів було встановлено в Україні в роки великомасштабних обстежень ґрунтів, а саме у 1960-х роках. Дані агровиробничого групування ґрунтів відображаються на спеціальних ґрунтових картах, і в сучасних умовах таку інформацію повинен надавати Держгеокадастр та вона має бути загальнодоступна. Періодично досі зустрічаються земельні ділянки, на яких ґрунти не проходили даних обстежень. Цю проблему треба вирішувати так: або проводити обстеження ґрунтового покриву, яке в нас час є недешевим, або використовувати деякі «середні» показники. Для того, щоб розрахувати нормативну грошову оцінку агровиробничої групи ґрунтів сільськогосподарського угіддя використовують такі показники як бал бонітету агровиробничої групи ґрунтів, середній бал бонітету ґрунтів даного сільськогосподарського угіддя природно-сільськогосподарського району і за-

значений в методиці [1] норматив капіталізованого рентного доходу.

4. Дані, які необхідні для обчислення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, і тих, що знаходяться під забудовами і подвір'ями беруться з Державного земельного кадастру, а саме – документи із землеустрою, кількісні та якісні параметри ґрунтів, дані бонітування ґрунтів, дані, що отримані під час економічної оцінки земель [2].

5. Нормативна грошова оцінка окремої земельної ділянки сільськогосподарського призначення, з листопада 2016 року визначається за такою формулою [1]:

$$Гзд = \sum (Пагр \times Гагр) + Пнсг \times Гнсг \quad (1)$$

де Гзд – нормативна грошова оцінка земельної ділянки сільськогосподарського призначення, гривень;

Гагр – нормативна грошова оцінка агровиробничої групи ґрунтів відповідного сільськогосподарського угіддя природно-сільськогосподарського району, гривень за гектар;

Пагр – площа агровиробничої групи ґрунтів сільськогосподарського угіддя, гектарів;

Пнсг – площа несільськогосподарських угідь (земель під господарськими шляхами і прогонами, полезахисними лісовими смугами та іншими захисними насадженнями, окрім тих, які віднесені до земель лісгосподарського призначення, земель під господарськими будівлями і дворами, земель під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції, земель тимчасової консервації тощо), гектарів;

Гнсг – норматив капіталізованого рентного доходу несільськогосподарських угідь на землях сільськогосподарського призначення, гривень за гектар.

6. Довідку про нормативну грошову оцінку земель дає територіальний орган Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру за місцем знаходження земельної ділянки у певний строк, який не повинен перевищувати трьох робочих днів з моменту отримання відповідної заяви.

Нормативна грошова оцінка земель населених пунктів визначається наступним чином [1]:

$$Цнм = \frac{B \times Hn}{Hк} \times Km \quad (2)$$

де Цн – нормативна грошова оцінка квадратного метра земельної ділянки (у гривнях);

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В – витрати на освоєння та облаштування території в розрахунку на квадратний метр (у гривнях);

Нп – норма прибутку (6%);

Нк – норма капіталізації (3%);

Кф – коефіцієнт, який характеризує функціональне використання земельної ділянки (під житлову та громадську забудову, для промисловості, транспорту тощо);

Км – коефіцієнт, який характеризує місцезнаходження земельної ділянки.

Коефіцієнт, який характеризує місцезнаходження земельної ділянки (Км), обчислюється так [5]:

$$Км = Км1 \times Км2 \times Км3 \quad (3)$$

де Км1 – коефіцієнт, який характеризує регіональні фактори місцезнаходження земельної ділянки, зокрема:

а) чисельність населення та адміністративний статус населеного пункту, його місце в системі розселення;

б) розміщення в межах населених пунктів, розташованих у приміських зонах великих міст;

в) розміщення в межах населених пунктів, що мають статус курортів.

Км2 – коефіцієнт, який характеризує зональні фактори місцезнаходження земельної ділянки в межах населених пунктів, зокрема:

а) відстань до загальноміського центру населеного пункту, концентрованих місць праці, масового відпочинку населення;

б) розташування в ядрі центру великих і найбільших міст та інших населених пунктів, що мають особливо важливе історичне значення, в приморській смузі населених пунктів.

Км3 – коефіцієнт, який характеризує локальні фактори місцезнаходження земельної ділянки за територіально-планувальними, інженерногеологічними, історико-культурними, природно-ландшафтними, санітарно-гігіє-

Нормативна оцінка земель с/г призначення

Область	Загальна кількість населених пунктів	Кількість населених пунктів, які потребують проведення нормативної оцінки
Вінницька	1504	1267
Волинська	1087	1013
Дніпропетровська	1501	1448
Донецька	1298	1179 (*495)
Житомирська	1668	436
Закарпатська	608	297
Запорізька	950	942
Івано-Франківська	804	455
Київська	1182	540
Кіровоградська	1030	721
Луганська	926	597 (*345)
Львівська	1928	394
Миколаївська	911	865
Одеська	1173	3
Полтавська	1841	1075
Рівненська	1026	322
Сумська	1490	923
Тернопільська	1058	251
Харківська	1751	1348
Херсонська	698	493
Хмельницька	1451	867
Черкаська	855	391
Чернівецька	417	255
Чернігівська	1510	794
	29722	17903

* показники по Донецькій та Луганській областях наведено з урахуванням населених пунктів, що входять до переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення

Джерело: складено за даними [5]

нічними умовами та рівнем облаштування території.

Нормативна грошова оцінка земельної ділянки виконується інженером-землевпорядником, який має відповідну освіту, та на основі отриманих даних готуються відповідні технічні документи з нормативної грошової оцінки. В цих документах вказуються відповідні обчислення та планово-картографічні матеріали, а також підсумки державної землевпорядної експертизи, яка проводиться Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру. Якщо висновок проведеної експертизи позитивний і отримані відповідні документи, їх необхідно затвердити в районній раді. І тільки після всіх цих процедур дані про оцінку земельних ділянок заносяться до Державного земельного кадастру і стають доступними для власників та користувачів земельними ділянками [3, 11].

В табл. 1 показані дані, стосовно кількості населених пунктів, землям яких необхідне оновлення нормативної грошової оцінки

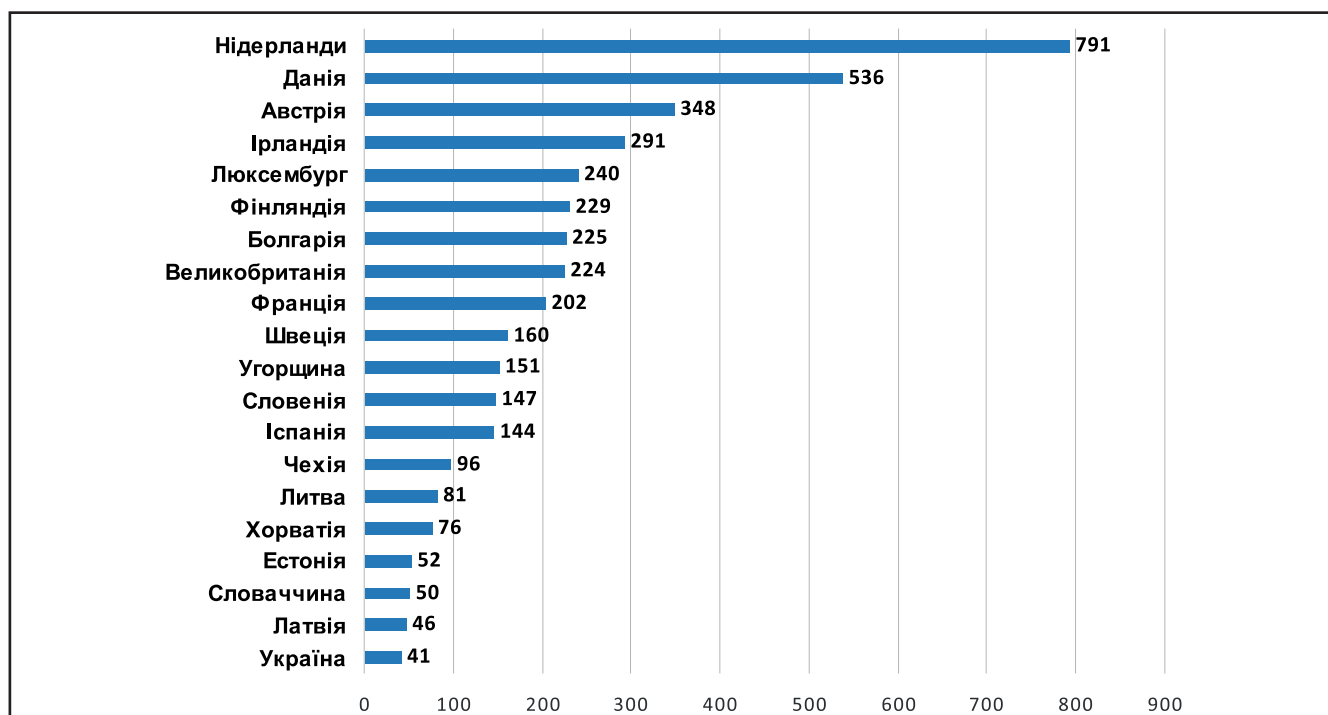
Аналізуючи таблицю, можна зробити висновок, наскільки необхідна оцінка земель сільськогосподарського призначення. Бо як бачимо, у кожній області є певна кількість ділянок де потрібна оцінка. Найбільше такої оцінки потребують такі

області як Дніпропетровська, Харківська та Вінницька. Загалом кількість населених пунктів, які потребують оновлення нормативної оцінки досягла нині – понад 60%.

Оскільки за даними нормативної грошової оцінки встановлюється орендна плата на землю, проаналізовано розмір орендної плати сільськогосподарських земель по регіонах України та деяких країн Європейського союзу у 2017 році (рис. 1).

Встановлено, що в Україні на 2017 рік середній розмір орендної плати за один гектар сільськогосподарських земель становив 1369 гривень (41 євро). Як можна побачити на малюнку – це найнижча орендна плата з представлених країн. Це негативно впливає на фінансове забезпечення орендодавців, оскільки орендодавці – це сільське населення, а це в свою чергу свідчить, що власники наділів не отримують належний прибуток, і як наслідок не мають фінансового забезпечення купувати нове обладнання, техніку, здобувати відповідну освіту, та забезпечувати себе як особистість. Це говорить про те, що в Україні продовжується дія мораторію на продаж сільськогосподарських земель, а це означає, що становлення ринку земель не дійшло до завершального етапу.

Питання зняття мораторію може мати як позитивні так і негативні наслідки. З позитивних не-

Рисунк 1. Середній розмір плати за оренду землі сільськогосподарського призначення в деяких країнах Євросоюзу та України, євро/га

Джерело: складено на основі [13]

обхідно виокремити такі як: наслідком запровадження ринку землі буде розвиток сільського господарства, оскільки земля перейде до власників з більшими можливостями, а також розвиток ринку землі слугуватиме отриманню виробниками сільськогосподарської продукції дуже необхідних їм коштів внаслідок застави земель. Такі наслідки зняття мораторію як масове скуповування земель у сільського населення за досить низькими цінами, відсутність відповідного законодавчого забезпечення, не завершеність інвентаризації земель, тощо можна віднести до негативних.

А отже, якщо мораторій в Україні буде знято, це може загрожувати скуповуванню землі великотварними підприємствами, наприклад агрохолдингами, які мають ряд негативних наслідків своєї діяльності, а саме – надмірну капіталізацію земельних банків агрохолдингів, наслідками якої може бути:

- мешканці сіл не зможуть контролювати сільськогосподарські землі із високим рівнем родючості;
- збільшення кількості безробітних селян через зменшення виробництва продукції, яка потребує великих затрат праці, застосування вузькопрофільної сільськогосподарської техніки;
- порушення екологозберігаючих технологій агропромислового виробництва та умов, які стосуються відновлення лісосмуг, що призводить до поширення ерозійних процесів у ґрунтах, негативно впливає на структуру орних земель, а та-

кож знижує природо-ресурсний потенціал сільськогосподарських земель;

- припинення розвитку тваринницької галузі що в свою чергу означає використання у великій кількості мінеральних добрив замість органічних і як наслідок – до ґрунтового середовища надходять речовини, що забруднюють оточуюче середовище;

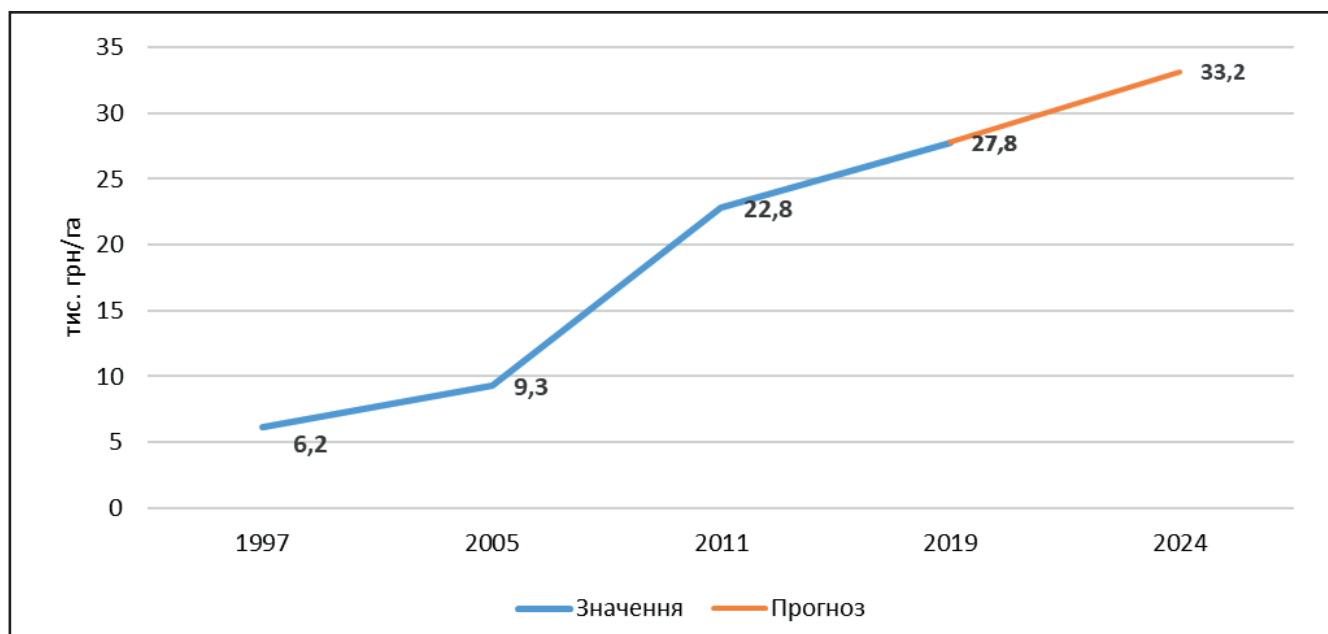
- застосування отрутохімікатів та пестицидів, які мають негативний вплив на навколишнє середовище;

- ігнорування системи сівозмін, меліораційних заходів, що призводить до поширення деградаційних процесів, які з часом призведуть до того, що земельні ділянки не зможуть використовуватись за основним цільовим призначенням, а це в свою чергу загрожуює продовольчій безпеці країни;

- безконтрольне використання Генетично Модифікованих Організмів у виробництві аграрної продукції, яке викликає занепокоєння та потребує спеціальних досліджень у сфері їх можливого впливу на оточуюче середовище і людей;

- зайняття монопольного становища на ринку та встановлення цін на основні продукти харчування, що теж становить загрозу продовольчій безпеці країни [4, с. 187–194].

Проте висвітлення питання зняття мораторію на купівлю–продаж та становлення ринку земель в Україні потребує додаткового дослідження та подальшого висвітлення у наступних працях.

Рисунк 2. Прогнозування нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення

Джерело: побудовано на основі [5]

Досліджуючи питання нормативної грошової оцінки земель було встановлено, що протягом 2018 року було здійснено загальнонаціональну (всеукраїнську) нормативну грошову оцінку земель сільськогосподарського призначення поза межами населених пунктів у відповідності до постанови Уряду від 7 лютого 2018 р. №105, яка вступила в дію з 1 січня 2019 року.

Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру оголосила, що з початку 2019 року не потрібно розробляти технічну документацію з нормативно грошової оцінки по окремим ділянкам сільськогосподарського призначення, метою яких було встановлення орендної плати, податку на землю, державного мита та земельних платежів.

Інформація, яка стосується загальнонаціональної нормативної грошової оцінки сільськогосподарських земель знаходиться в спеціальній системі та створено точну копію, яка дає можливість розрахувати он-лайн нормативну грошову оцінку земель, які пройшли реєстрацію у Державному земельному кадастрі.

Через те, що нормативна грошова оцінка земель має досить вагоме значення, було проаналізовано, на скільки можуть змінюватись її значення на протязі років (рис. 2)

Деякі вітчизняні науковці мають думку, що результатом проведення оцінювання згідно оновленої методики, яка була затверджена у 2016 році, буде зміна показників нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення таким чином: знизиться ціна на рілля з 30,9 до 27,5 тис. грн, багаторічних насаджень — з 59,3 до 52,8 тис. грн, сіножатей — з 7,3 до 6,5 тис. грн, пасовищ — з 5,7 до 5,1 тис. грн за 1 гектар. Відповідно відбудеться зміна і розмірів податкових та орендних платежів [6].

Проте, як показано на графіку, все ж таки з роками спостерігається підвищення середніх показників нормативної грошової оцінки земель. І все ж маємо надію, що удосконалення діючих методів даної оцінки дозволять спростити методику оцінки земель, що дозволить впорядкувати процес грошової оцінки і забезпечити комплексну оцінку сільськогосподарських земель.

Висновки

Розвиток земельних відносин дає можливість покращити соціальні, економічні та екологічні умо-

ви життя та виробництва. Утворюються нові і зникають теперішні суб'єкти господарювання, все більше укладається договорів купівлі або продажу, договорів дарування, оренди земельних ділянок, постає необхідним створення системи застави земель, відбувається процес становлення ринку земель. А отже, грошова оцінка земельних ділянок повинна виконуватись на сучасній інформаційній основі, яку необхідно постійно удосконалювати.

Необхідне постійне удосконалення оцінки земельних ресурсів, оскільки оцінка земель, як інструмент регуляторної політики, сприяє раціональному використанню земельних ресурсів, їх охороні, забезпеченні екологічно безпечного землекористування, збереженню та відновленню природної родючості ґрунтів. А це в свою чергу забезпечить розвиток земельних відносин, становлення та розвиток ринку землі в цілому та задоволення державних потреб та потреб населення.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лист. 2016 р [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://zakonO.rada.gov.ua/laws/show/831-2016>
2. Месель-Веселяк В.Я Нові методичні підходи щодо удосконалення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення / В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК. — 2016. — № 2. — С. 22.
3. Луців О. Оцінка вартості природних ресурсів територіальних економічних систем України / Економіка природокористування і охорони довкілля. Збірник наукових праць ДУ ІЕПСП НАН України. — 2014. — С. 37–41.
4. Попрозман Н.В. Формування стратегії економічного розвитку агропромислового Виробництва [монографія] / Н.В. Попрозман. К.: ННЦ «ІАЕ», 2015. — 300 с.
5. Офіційний сайт Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру Режим доступу: <http://land.gov.ua/info/zemelnyi-fond-ukrainy-stanom-na-1-sichnia-2016-roku-ta-dynamika-ioho-zmin-u-porivnianni-z-danymy-na-1-sichnia-2015-roku/>
6. Мартин А.Г. Актуалізація показників нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення / А.Г. Мартин // Землевпорядний вісник. — 2011. — № 6. — С. 32–38.
7. Poprozman, N.V. (2016), Fundamentals of information support of agricultural entrepreneurship, Ekonomika APK, 2016, vol. 9, pp. 62 – 67.

8. Порядок грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів / М.М. Федоров, В. Я. Месель-Веселяк, В. С. Губарев та ін. // Наказ Держкомзему України, Держкоммістобудування Мінсільгоспроду та Української академії аграрних наук від 27. 11. 1995 р. №76/230/325/150. Земельне законодавство України // Урожай. – 2002. – Кн. 2. – 672 с.

9. Попрозман Н. В. Методологічні засади формування стратегії розвитку агропромислового виробництва на основі системного аналізу / Н. В. Попрозман // Економіка АПК. – 2015. – № 4. – С. 35–40.

10. Федоров М.М. Нові методичні підходи щодо удосконалення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення / М.М. Федоров // Методичне забезпеч. нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення: мат. круг. столу, 11 листоп. 2015 р. – К.: НААН України, 2015. – С. 10–16.

11. Ходаківська О.В. Нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення: рентоутворюючі чинники / О.В. Ходаківська, І.В. Юрченко // Землевпорядний вісник. – 2017. – № 7. – С. 14–18.

12. Удосконалення методики оцінки земель сільськогосподарського призначення в Україні / А. М. Третяк, В. М. Третяк, Н. А. Третяк, О. Ф. Ковалишин // Економіст. – 2016. – №5. – С. 38–40.

13. Стратегія удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними/Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 413 Київ. <http://zakonO.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF>

References

1. Pro zatverdzhennya Metody`ky` normaty`vnoyi groshovoyi ocinky` zemel` sil`s`kogospodars`kogo pry`znachennya: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 16 ly`st. 2016 r [On the approval of normative monetary estimation of agricultural

2. Mesel'-Veselyak, V.Ya., Fedorov, M.M. (2016). Novi metody`chni pidhody` shhodo udoskonalennya normaty`vnoyi groshovoyi ocinky` zemel` sil`s`kogospodars`kogopry`znachennya [New methodical approaches in relation to the improvement of normative money estimation of agricultural lands]. Economy AIC, 2, 22. land methodology: Decree of the Cabinet Of Ministers Of Ukraine from Nov., 16, 2016]. Available: <http://zakonO.rada.gov.ua/laws/show/831-2016>

3. Lutsiv, O.V. (2014), «Estimation of the cost of natural resources of the territorial economic systems of

Ukraine», Environmental economics and environmental protection. Collection of scientific works of the State University of Iepiril of the National Academy of Sciences of Ukraine, pp. 37–41.

4. Poprozman, N.V. (2015), «Formation of the strategy of economic development of agro-industrial production», NSC «IAE», Kyiv, Ukraine.

5. The State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre, available at: <http://land.gov.ua/info/zemelnyi-fond-ukrainy-stanom-na-1-sichnia-2016-roku-ta-dynamika-ioho-zmin-u-porivnianni-z-danyymi-na-1-sichnia-2015-roku/>

6. Marty`n, A.G. (2011) Aktualizaciya pokazny`kiv normaty`vnoyi groshovoyi ocinky` zemel` sil`s`kogospodars`kogopry`znachennya [Actualization of normative monetary estimation indexes of agricultural lands]. Land use Bulletin, 6, 32–38.

7. Poprozman, N.V. (2016), Fundamentals of information support of agricultural entrepreneurship, Ekonomika APK, 2016, vol. 9, pp. 62 – 67.

8. Fedorov, M.M. Mesel'-Veselyak, V. Ya. and Gubarev, V. S. (2002), «Procedure of monetary valuation of agricultural land and settlements» Order of the State Committee for Land Resources of Ukraine, State Committee for the Construction of the Ministry of Agriculture and the Ukrainian Academy of Agrarian Sciences of 27.11.1995 №76/230/325/150», Land legislation of Ukraine, vol.2, Harvest, Kyiv, Ukraine.

9. Poprozman, N.V. (2015), «Methodological principles of forming a strategy for the development of agro-industrial production on the basis of system analysis», Ekonomika APK, vol. 4, pp. 35–40, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_4_7

10. Fedorov, M.M. (2015), «New methodical approaches to improving the normative monetary valuation of agricultural land», Metodichne zabezpech. normatyvnoi hroshovoi otsinky zemel' sil's'kogospodars'koho pryznachennia: mat. kruh. stolu [Methodical Provider. normative monetary valuation of agricultural land: mat. circle.Table], Kyiv, Ukraine, NAAS, November 11, pp. 10–16.

11. Khodakivska, O.V.; Yurchenko, I.V. (2017), «Normative monetary valuation of agricultural land: rentforming factors», Land Management Bulletin, Vol. 7, pp. 14–18.

12. Tretyak, A.M. Tretyak, V.M. Tretyak, N.A. and Kovalishin, O. F. (2016), «Improving the methodology of agricultural land valuation in Ukraine», Economist, vol. 5, pp. 38–40.

13. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Strategy for improvement of the management mechanism in the field of

use and protection of agricultural land of state ownership and their disposal», [Online], available at: <http://zakonO.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%DO%BF>

Дані про автора

Коробська Альона Олександрівна,
здобувач кафедри інформаційних систем,
Національний університет біоресурсів і природоко-
ристування України,
e-mail: alena_korobska@ukr.net

Данные об авторе

Коробская Алена Александровна,
соискатель кафедры информационных систем
Национальный университет биоресурсов и природо-
пользования Украины
e-mail: alena_korobska@ukr.net

Data about the author

Alona Korobska,
Postgraduate student of the Department of
Information Systems, National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine, postgraduate
e-mail: alena_korobska@ukr.net

УДК 339.9:336.7:347.7(477)

DOI: 10.5281/zenodo.2581221

МОЛНАР О.С.,
ПЕТРИК В.В.,
МОНЯК Р.В.

Ефективність застосування інтернет-технологій в діяльності українських туристичних підприємств

Предметом дослідження є ефективність застосування інтернет-технологій в діяльності українських туристичних підприємств.

Метою дослідження є підвищення ефективності застосування інтернет-технологій в туристичній діяльності.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті виділено три основні функції, які виконують сучасні інформаційні та інтернет-технології діяльності туристичних підприємств, а саме: функцію забезпечення інформацією, функцію реклами та просування туристичного продукту, функцію логістики та продажу туристичних послуг. Визначені основні способи реалізації логістичних та збутових функцій туристичних підприємств. Виявлені ключові недоліки в організації управління інтернет-комунікаціями туристичних підприємств.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: виявлення основних функціональних сфер застосування інтернет-технологій для організації комунікаційного процесу туристичних підприємств; окреслено ключові недоліки в організації управління інтернет-комунікаціями туристичних підприємств.

Ключові слова: інтернет-технології, туристичні підприємства, маркетинг, інформація, реклама, логістика, комунікаційна стратегія, ринок.

МОЛНАР А.С.,
ПЕТРИК В.В.,
МОНЯК Р.В.

Эффективность применения интернет-технологий в деятельности украинских туристических компаний

Предметом исследования является эффективность применения интернет-технологий в деятельности украинских туристических компаний.

Целью исследования является повышение эффективности применения интернет-технологий в туристической деятельности.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье выделены три основные функции, которые выполняют современные информационные и интернет-технологии деятельности туристических предприятий, а именно: функцию обеспечения информацией, функцию рекламы и продвижения туристического продукта, функцию логистики и продажи туристических услуг. Определены основные способы реализации логистических и сбытовых функций туристических предприятий. Выявлены ключевые недостатки в организации управления интернет-коммуникациями туристических предприятий.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы: выявление основных функциональных сфер применения интернет-технологий для организации коммуникационного процесса туристических предприятий; обозначены ключевые недостатки в организации управления интернет-коммуникациями туристических предприятий.

Ключевые слова: интернет-технологии, туристические предприятия, маркетинг, информация, реклама, логистика, коммуникационная стратегия, рынок.

MOLNAR O.S.,
PETRYK R.V.,
MONYAK R.V.

Efficiency of application of Internet technologies in the activity of Ukrainian tourist enterprises

The subject of the study is the effectiveness of the use of Internet technologies in the activities of Ukrainian tourist enterprises.

The aim of the study is to increase the efficiency of the use of Internet technologies in tourism activities.

Research methods. In this work the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization are used.

Results of work. The article highlights three main functions that perform modern information and Internet technologies of activity of tourist enterprises, namely: the function of providing information, the function of advertising and promotion of a tourist product, the function of logistics and sales of tourist services. The basic methods of realization of logistic and marketing functions of tourist enterprises are determined. The key shortcomings in the organization of management of Internet communications of tourist enterprises are revealed.

Conclusions. The effects of the conducted research resulted in the following conclusions: the main functional areas of the use of Internet technologies for the organization of the communication process of tourism enterprises are identified; the key shortcomings in the organization of management of Internet communications of tourist enterprises are outlined.

Keywords: Internet technologies, tourism enterprises, marketing, information, advertising, logistics, communication strategy, market.

Постановка проблеми. В умовах посилення конкуренції на ринку туристичних послуг України, туристичним підприємствам доводиться докласти усе більших зусиль із успішного рекламування себе та свого туристичного продукту, як результат – із його успішного просування на ринку. В даних умовах, винятково важливу роль відіграють комунікаційні стратегії туристичних підприємств, в яких, під впливом змін у загальному комунікативному просторі нашої країни, відбуваються і власні внутрішні зміни. Однією із вагомих структурних змін у комунікаційних стратегіях туристичних підприємств, стає посилена увага компаній туристичного сектору до застосування

сучасних інформаційних технологій, передусім – технологій Інтернет-комунікацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика впровадження сучасних інформаційних технологій в маркетингову діяльність туристичних підприємств, була предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: Вітер І.І., Мазараки А.А., Михайліченко Г.І., Примак Т.О. та ін. Однак, питання застосування сучасних інформаційних технологій в комунікаційних стратегіях підприємств залишається малодослідженим, що обумовлює необхідність проведення подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

Мета статті – підвищення ефективності застосування інтернет–технологій в туристичній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Основним етапом дослідження практики застосування Інтернет–технологій для організації комунікаційного процесу туристичних підприємств є виявлення основних функціональних сфер їх застосування. Сучасні інформаційні та Інтернет–технології в діяльності туристичних підприємств виконують три основні функції: функцію забезпечення інформацією, функцію реклами та просування туристичного продукту та функцію логістики та продажу туристичних послуг. Найбільш затребуваною функцією інформаційних та Інтернет–технологій є функція реклами та просування туристичних послуг. В набагато меншій мірі за допомогою сучасних інформаційних та Інтернет–технологій реалізується функція забезпечення підприємств ринковою інформацією. Серед основних інструментів забезпечення інформаційних потреб суб'єктів туристичної діяльності є зокрема аналіз інформації, представленої на сайтах регулюючих організацій туризму – ВТО, регіональних туристичних організацій, національних туристичних асоціацій. Крім того, функція забезпечення інформацією реалізується на туристичних підприємствах через ознайомлення із інформаційно–аналітичними та рекламними матеріалами, розміщеними на інфраструктурних та довідкових інформаційних ресурсах – туристичних серверах, туристичних порталах та туристичних мережах. Аналіз даної інформації дозволяє туристичним підприємствам проводити моніторинг стану розвитку туристичного ринку, аналізувати його основні тенденції, вивчати пропозиції конкуруючих туристичних підприємств, здійснювати дослідження споживчого попиту туристів і т.д. В найменшій мірі затребуваними є логістичні та збутові функції сучасних інформаційних та Інтернет–технологій. Серед способів реалізації логістичних та збутових функцій туристичних підприємств слід виділити 2 основних: 1) по–перше – це інтеграція корпоративних інформаційних систем постачальників проміжного продукту, туристичних операторів та туристичних агентів із метою побудови єдиного логістичного ланцюга і оптимізації схеми збуту туристичного продукту; 2) по–друге – це представлення інформації про пропоновані до продажу туристичні продукти

в спеціалізованих інформаційних глобальних та регіональних системах резервування туристичних послуг (GDS, RDS).

У менеджменті туристичних підприємств поступово формується розуміння необхідності більш активного застосування Інтернет–технологій у своїх комунікаційних стратегіях, перетворення Інтернет–комунікацій на повноцінний елемент інтегрованої системи маркетингових комунікацій. Проте, незважаючи на поступове зростання ролі Інтернет–технологій у комунікаційних стратегіях українських туристичних підприємств за кілька останніх років, стверджувати що дані інформаційні технології вже стали повноцінним елементом інтегрованої системи маркетингових комунікацій у туристичному бізнесі, ще зарано. На даний момент на більшості туристичних фірм Інтернет–комунікації застосовуються періодично та безсистемно. Також для багатьох туристичних підприємств Інтернет–технології є засобом просування окремих туристичних продуктів, орієнтованих на вузькі цільові групи потенційних туристів. У менеджменту туристичних підприємств поки що не сформувалось розуміння Інтернет–технологій як важливого компоненту комунікаційної стратегії, здатних на належному рівні ефективності вирішувати питання просування на ринок компанії та її туристичного продукту.

На переважній більшості туристичних підприємств чітко сформульована комунікаційна Інтернет–стратегія, як така відсутня, також відсутня чітка система моніторингу та контролю Інтернет–комунікацій. При цьому, для комунікаційних Інтернет–стратегій більшості туристичних підприємств, характерний той факт, що встановлюються лише приблизні якісні цільові орієнтири для окремих Інтернет–проектів, що саме по собі унеможливорює проведення ефективного контролінгу комунікаційних Інтернет–стратегій та не дає змоги здійснити необхідні коригування в комунікаційні Інтернет–програми туристичних підприємств у разі відхилень. Зазначимо, що лише на незначній кількості туристичних підприємств спостерігається по справжньому стратегічний підхід до управління Інтернет–комунікаціями, де чітко визначена загальна комунікативна стратегія туристичного підприємства у Інтернет–мережі, для кожної із комунікативних Інтернет–програм чітко визначаються кількісні цілі та завдання, та що дуже важливо, органі-

зована система контролінгу за Інтернет-комунікаціями, що забезпечує можливість необхідних коригувальних дій. Варто додати, що більшість туристичних підприємств фактично знаходяться на кінцевому шляху побудови системи стратегічного управління Інтернет-комунікаціями – тут визначаються цілі та задачі для конкретних Інтернет-проектів, здійснюється контроль за досягненням поставлених завдань, проте поки що відсутня чітка стратегія Інтернет-комунікацій підприємства, які поки ще недостатньо розуміються менеджментом у якості важливого елементу системи інтегрованих маркетингових комунікацій туристичного підприємства.

Вагомим недоліком в організації управління Інтернет-комунікаціями туристичних підприємств є відсутність чіткого стратегічного бачення ролі Інтернет-технологій як важливого компонента системи інтегрованих маркетингових комунікацій підприємства, недостатньо сформований підхід до встановлення чітко вимірних цілей та завдань Інтернет-комунікацій і як результат – фактична відсутність системи контролінгу комунікативної діяльності туристичного підприємства із використанням сучасних Інтернет-технологій. Основні маркетингові функції, виконувані Інтернет-технологіями в рамках комунікаційних стратегій туристичних підприємств, передусім зводяться до формування позитивного іміджу (бренду) туристичних операторів як сучасних динамічних компаній, що йдуть у ногу із новими досягненнями і застосовують їх у своїй практичній діяльності. Також, традиційно високою є роль Інтернет-комунікацій у якості інструменту презентації та рекламування туристичних продуктів підприємств та у якості інструменту директ-маркетингу. На даний момент туристичні підприємства в Україні недостатньо активно застосовують Інтернет-технології для організації зворотного зв'язку із цільовою аудиторією – роботі із рекламами та побажаннями споживачів. Вагомим елементом механізму комунікаційної Інтернет-стратегії туристичних підприємств, є її організаційне забезпечення, що у значній мірі виступає фактором забезпечення високої ефективності Інтернет-комунікацій. Даний елемент передусім передбачає формалізацію процесів планування комунікаційних Інтернет-кампаній, визначення основних етапів у реалізації комунікаційних Інтернет-заходів, виділення фахівців туристич-

них підприємств, відповідальних за розробку та впровадження комунікаційних стратегій у мережі Інтернет.

Вагомим етапом процесу стратегічного управління Інтернет-комунікаціями туристичних підприємств є етап моніторингу проходження рекламної Інтернет-компанії та контролю за рівнем ефективності Інтернет-комунікацій. Туристичні підприємства вибирають засоби Інтернет-комунікацій із урахуванням специфіки діяльності, цілей і завдань, переваг і недоліків кожного Інтернет-ресурсу. Після цього власне проводиться кампанія, за результатами якої необхідно здійснити розрахунок ефективності. Загалом спостерігається прямий взаємозв'язок між рівнем автоматизації і інформатизації комунікаційної діяльності та показниками господарської діяльності підприємства – обсягами реалізації туристичних послуг, обсягами чистого прибутку та рівнем рентабельності реалізації туристичних послуг. Найбільш високі показники економічної ефективності господарської діяльності підприємства спостерігаються у найбільш активного туристичного підприємства у сфері інформаційних та Інтернет-технологій, яке має достатньо чітко організовану систему Інтернет-комунікацій, активно застосовує різноманітні інструменти поширення інформації в мережі.

Висновки

На даний час, на більшості туристичних підприємств, Інтернет-комунікації застосовуються періодично та безсистемно, та є засобом просування окремих туристичних продуктів, орієнтованих на вузькі цільові групи потенційних туристів. Тобто, у менеджменті туристичних підприємств, поки що, не сформувалось розуміння Інтернет-технологій, як важливої компоненти комунікаційної стратегії, здатної на належному рівні ефективності вирішувати питання просування на ринок компанії та її туристичного продукту. Ключовими недоліками в організації управління Інтернет-комунікаціями туристичних підприємств, є відсутність чіткого стратегічного бачення ролі Інтернет-технологій як вагомого компонента системи інтегрованих маркетингових комунікацій підприємства; недостатньо сформований підхід до встановлення чітко вимірних цілей та завдань Інтернет-комунікацій та як результат – фактична відсутність системи контролінгу комунікатив-

ної діяльності туристичного підприємства із використанням сучасних Інтернет-технологій.

Список використаних джерел

1. Армстронг Г. Маркетинг / Г. Армстронг. – М.: Діалектика, 2001. – 601 с.
2. Береза А. М. Основи створення інформаційних систем: Навч. посіб. / А.М. Береза. – К., 2001. – 139 с.
3. Бернет Дж. Маркетинговые коммуникации. Интегрированный подход. – СПб., 2001. – 860 с.
4. Бойко Є. І. Регіональні аспекти інвестиційного забезпечення розвитку промисловості / Є. І. Бойко, Ф. А. Важинський // Економіка промисловості. – 2001. – № 2. – С. 94–97.
5. Важинський Ф. А. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону / Ф. А. Важинський, А. В. Колодійчук, О. С. Молнар // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія: Економіка. – 2011. – Вип. 33, Ч. 3. – С. 125–129.
6. Важинський Ф. А. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні / Ф. А. Важинський, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 138–143.
7. Гаврилко П. П. Фактори інноваційного розвитку промисловості / П. П. Гаврилко, А. В. Колодійчук, В. М. Черторижський // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 201–205.
8. Долішній І. М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І. М. Долішній, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211–216.
9. Колодійчук А. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу / А. В. Колодійчук, В. М. Пісний, Ж. В. Семчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – 2009. – Вип. 19.9. – С. 191–196.

References

1. Armstrong, G. (2001). Marketing. Moscow: Dialectic. [in Russian].
2. Bereza, A. M. (2001). Osnovy stvorenniya informatsiynykh system [Fundamentals of Information Systems Creation]: Tutorial. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Burnet, J. (2001). Marketingovyye kommunikatsii. Integrirovannyi podkhod [Marketing communications. Integrated approach]. St. Petersburg. [in Russian].
4. Boyko, Ye. I., & Vazhynskyy, F. A. (2001). Rehional'ni aspekty investytsiynoho zabezpechennya rozvytku promyslovosti [Regional aspects of investment support

for industrial development]. Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry, 2, 94–97. [in Ukrainian].

5. Vazhynskyy, F. A., Kolodiychuk, A. V., & Molnar, O. S. (2011). In Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics]: Vol. 33 (3) (pp. 125–129). [in Ukrainian].

6. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism for regulation of investment activity in the region]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 138–143). [in Ukrainian].

7. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205). [in Ukrainian].

8. Dolishniy, I. M., & Kolodiychuk A. V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'yekt upravlinnya na pidpryyemstvi [Motivation of the personnel as an object of management in the enterprise]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 211–216). [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy V. M., & Semchuk Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.9 (pp. 191–196). [in Ukrainian].

Дані про авторів

Молнар Олександр Сергійович,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії ДВНЗ Ужгородський національний університет
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Петрик Віталій Васильович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ Ужгородський національний університет
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Моняк Роман Васильович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ Ужгородський національний університет
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Данные об авторах

Молнар Александр Сергеевич,

к.э.н., доцент, заведующий кафедрой экономической теории ГВУЗ Ужгородский национальный университет
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Петрик Виталий Васильевич,
магистр, экономический факультет, ГВУЗ Ужгород-
ский национальный университет
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Моняк Роман Васильевич,
магистр, экономический факультет, ГВУЗ Ужгород-
ский национальный университет
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the authors

Oleksandr Molnar,
Ph.D. of Economics, Associate Professor, Head of
the Department of Economic Theory of the Uzhhorod
National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Vitaliy Petryk,
Master's degree, Economic Faculty, Uzhhorod
National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Roman Monyak,
Master's degree, Economic Faculty, Uzhhorod
National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

УДК 658.562

DOI: 10.5281/zenodo.2581229

ТРУШ Ю.Л.,
ЗАЙНЧОВСЬКИЙ А.О.

Практичні аспекти удосконалення контролю якості продукції на підприємствах хлібопекарської галузі

В умовах інтеграції України світові економічні спільноти розглядають питання удосконалення якості продукції на підприємствах харчової промисловості, в тому числі й підприємствах хлібопекарської галузі, розглядається як вирішальна умова зростання конкурентоспроможності продукції на внутрішньому ринках. Конкурентоспроможність хлібобулочної продукції залежить від забезпечення та реалізації ефективності намірів товаровиробників.

Необхідність підвищення якості продукції продиктована не лише потребами зростання конкурентоспроможності в очікуванні значної лібералізації економічних відносин, але й зростанням вимог національного споживача до рівня якості життя населення, зростанням конкуренції між вітчизняними виробниками.

Якість продукції виступає інтегральним показником рівня розвитку потенціалу країни в цілому, підтримання іміджу держави як впливового учасника підприємницько-економічних відносин.

Питання удосконалення системи управління якістю продукції, безпосередньо пов'язані із проблемою необхідності пропозицій напрямків, які б впливали на покращення функціонування системи якості, від чого в свою чергу і залежить висока якість виробленої продукції.

Дослідження діяльності підприємств хлібопекарської галузі, показали, що основними та першочерговими напрямками підвищення функціонування системи управління якістю продукції є удосконалення складової контролю внаслідок алгоритму проведення статистичного приймального контролю за альтернативною ознакою, з метою усунення причин виробництва неякісної продукції.

Ключові слова: якість, управління якістю, продукція, підприємство, стадія, життєвий цикл, складова.

ТРУШ Ю.Л.,
ЗАЙНЧОВСЬКИЙ А.О.

Усовершенствование контроля качества продукции на предприятиях хлебопекарной отрасли

В условиях интеграции Украины мировые экономические сообщества рассматривают вопрос усовершенствования качества продукции на предприятиях пищевой промышленности, в том числе и предприятиях хлебопекарской отрасли, рассматривается как решающее условие роста конкурентоспособности продукции на внутреннем рынке. Конкурентоспособность хлебобулочной продукции зависит от обеспечения и реализации эффективности намерений товаропроизводителей. Необхо-

димість підвищення якості продукції продиктована не тільки потребами росту конкурентоспособності в очікуванні значительної лібералізації економічних відносин, але і ростом вимог національного споживача до рівня якості життя населення, ростом конкуренції між вітчизняними виробниками. Якість продукції виступає в якості інтегрального показателя рівня розвитку потенціала країни в цілому, підтримання іміджу держави як впливального учасника підприємницько-економічних відносин.

Ключевые слова: підприємство, система управління якістю, контроль, конкурентоспособність, ефективність.

TRUSH U.L.,
ZAINCHKOVSKY A.A.

Improvement of quality control in enterprises baking industry

In the conditions of integration of Ukraine with world economic communities questions of perfection of quality of products on the enterprises of food industry, including enterprises of bakery industry, examined as a decision condition of height of competitiveness of products on internal markets. The competitiveness of bakery products depends on providing and realization of efficiency of intentions of commodity producers. The necessity of upgrading of products is dictated by not only the necessities of height of competitiveness in expectant of considerable liberalization of economic relations but also height of requirements of national consumer to the level of quality of life of population, by the height of competition between home producers.

Quality of products comes forward the integral index of level of development of potential of country on the whole, maintenance of image of the state as an influential participant of business and economic relations. Questions of improvement of the system controls quality of products, directly related to the problem of necessity of suggestions of directions, that would influence to improve functioning of the system of quality, from what in turn and hangs quality of producible products. Researches of activity of enterprises of bakery industry, have shown, that basic by directions increases of functioning of the system controls quality of products is improvements of control constituents because of algorithm realization of statistical of for reception control on alternative chill, with the purpose of removal of reasons of production of off-grade goods.

Keywords: enterprise, quality management system, control, competitiveness, efficiency.

Постановка проблеми. Необхідно відмітити, що питання проведення контролю в сучасних системах управління якістю не досить розглянуті і в недостатньому обсязі використовуються на практиці в тісному зв'язку із статистичними методами контролю за альтернативними ознаками. Вищезазначене обумовлює необхідність обґрунтування алгоритму проведення статистичного приймального контролю, з метою усунення причин виробництва неякісної продукції, тому що саме цей фактор, має опосередкований вплив на якість кінцевої продукції.

Одна із основних виявлених нами закономірностей управління якістю хлібобулочної продукції, полягає у залежності якості від невідривності і комплексності контролю по всіх напрямках – вхідного контролю якості сировини, контролю за перебігом технологічного процесу виробництва, контролю готової продукції та контролю за продукцією після її випуску.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одним з провідних напрямків підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств з виробництва хлібобулочних виробів є орієнтація на виробництво високоякісної продукції.

Серед вітчизняних вчених вагомі внески у розвиток теорії і практики управління якістю внесли Г.Г. Азгальдов, Ж.К. Сіднева, А.О. Заїнчковський, М.В. Самсонова та ін.

Обґрунтування в системі управління якістю продукції на підприємствах хлібопекарської галузі проведемо на прикладі зразкових підприємств з управління якістю. Зокрема на ДП ПАТ «Київхліб» Виробничий цех № 10 та ДП ПАТ «Київхліб» «Виробничий цех № 12» на яких впроваджено систему управління продукції, з ціллю ідентифікації проблем та з метою ефективності управління й попередження непередбаченого використання в процесі виробництва продукції, яка не відповідає

стандартам (містить брак) та постачання її споживачам.

Мета статті. Обґрунтувати алгоритм проведення статистичного методу контролю за альтернативною ознакою в системі управління якістю продукції на прикладі підприємств хлібопекарської галузі.

Виклад основного матеріалу. Одним із фундаментальних елементів підтримки функціонування системи менеджменту якості на досліджуваних підприємствах хлібопекарської галузі та способом покращення процесів управління виступають комплекс заходів з метою уникнення виробництва неякісної продукції [1, с. 110, 2, с. 139, 6, с. 62–64].

Їх застосування передбачає реалізацію статистичного методу контролю за альтернативною ознакою в системі управління якістю продукції для усунення мір або мінімізації випадків виникнення браку та дефектів хлібобулочної продукції. Значення пов'язаних з якістю проведення контролю, визначається з точки зору їх можливого впливу на такі аспекти, як витрати виробництва, додаткові витрати на якість, безпека та задоволення споживача і інших зацікавлених сторін. З позиції комплексного підходу на підприємстві контроль здійснюють такі посадові особи: головний інженер, начальник організаційно-технічного контролю, директор виробництва, контролер організаційно-технічного контролю, майстри змін.

Аналіз процесу здійснення контролю на досліджуваних підприємствах показав, що ДП ПАТ «Київхліб» Виробничий цех № 10 та ДП ПАТ «Київхліб» «Виробничий цех № 12», застосовують наступні види контролю: вхідний контроль сировини (технохімічний, бактеріологічний), узгоджений із органами державного нагляду; контроль технологічного процесу виробництва у відповідності із Програмою виробничого контролю по виконанню вимог нормативно – технічної документації (ДСТУ, ТУ, ГОСТ); контроль готової продукції, а також контроль за поверненням дефектної продукції із торгівельної мережі. При існуючих методах та прийомах контролю необхідно відмітити наступні недоліки в організації контролю за якістю продукції.

По-перше, розроблені підприємством заходи виробничого контролю направлені в цілому на дотримання вимог безпечності хлібобулочної продукції в процесі її виробництва, зберігання, транспортування та реалізації, але не відображають

організації методів вибіркового контролю якості виготовлених виробів, за якими можна було б судити про якість всієї продукції, що виготовляється.

По-друге, існуючі графіки досліджень напівфабрикатів та готової продукції на підприємствах, містять вказівки щодо контролю двох зразків готової продукції щоденно без узгодження об'єму вибірки. Разом з тим, дослідження щоденного виробництва продукції показали, що коливання об'ємів випуску складають від 5 до 30% (залежно від дня тижня і місяця), що обов'язково повинно враховуватися при визначенні обсягів вибіркової сукупності, яка підлягає перевірці. Внутрішні документи з питань проведення відбору зразків продукції для контролю її якісних показників, що відображають правила прийому, методи відбору і визначення органолептичних та фізико – хімічних показників хліба, який контролюється при його надходженні в торгову мережу, тобто після випуску виробів із виробництва. Подібні ж документи, що описують аналогічні процедури безпосередньо при випуску продукції, відсутні на підприємствах.

Питання проблематичного характеру обумовлюють необхідність введення на досліджуваних підприємствах статистичних методів контролю якості продукції за основними органолептичними та фізико – хімічними показниками при здачі її виробничими підрозділами на склад чи безпосередньо торговому агенту, що пов'язано із недостатньою до них увагою. Статистичний метод контролю заснований на використанні вибіркової перевірки, при якій контролюється не кожна одиниця продукції, а тільки відібрана вибірка, що дозволяє економити часові та грошові ресурси на забезпечення процесу контролю [7, с. 189, 9, с. 50–51].

Серед всіх статистичних методів контролю вважаємо за доцільне проводити статистичний приймальний контроль за альтернативною ознакою, яка має за результат два взаємовиключні випробування: віднесення продукції до дефектної чи придатної. Рішення приймати чи бракувати виріб, повинно прийматися в процесі контролю без попереднього розподілу його результатів за групами, видами продукції в залежності від ступеня відповідності вимогам нормативних документів, а також характеру і тяжкості дефектів та браку. Для впровадження статистичного контролю якості й обробки його даних необхідно складати

план контролю якості, в якому відображаються наступні дані: об'єм вибірки – n – (у % від всієї партії – генеральної сукупності), методи проведення контролю і принципи прийняття рішення про придатність продукції, в залежності від величини приймального та бракованого числа [3, с. 51–54, 4, с. 57–59, 8, с. 14–17].

В якості схеми проведення такого контролю пропонуємо застосувати багаторівневий план контролю, при якому у вибірці чисельністю n_1 виробів встановлюється кількість дефектної продукції m_1 . Потім проводять першу ступінь контролю, за результатами якої встановлюють: якщо число дефектних виробів m_1 в складі вибірки не перевищує приймального числа c_1 ($m_1 \leq c_1$), то партію продукції приймають як придатну; а якщо m_1 буде більше бракованого числа d_1 ($m_1 \geq d_1$), партію бракують. В тому випадку, коли число фактично дефектних виробів попадає в інтервал між приймальним та бракованим числом ($c_1 < m_1 < d_1$), то повинно прийматися рішення про відбір повторної вибірки об'ємом n_2 виробів, в якій визначаються m_2 дефектних, та проводиться друга ступінь контролю. При умові, коли загальне число дефектних виробів в двох вибірках менше чи рівне другому приймальному числу ($(m_1 + m_2) \leq c_2$) партію необхідно приймати як придатну, при перевищенні другого бракованого числа ($(m_1 + m_2) \geq d_2$) партію необхідно бракувати як дефектну. Якщо сумарне число дефектних виробів в двох вибірках попадає в інтервал ($c_2 < m_2 + m_2 < d_2$), то необхідно приймати рішення про відбір наступної, третьої вибірки

більшого об'єму і приймати до неї аналогічні процедури контролю. На останній ступені контролю, якщо сумарне число дефектних виробів по всіх вибірках не перевищує кінцевого приймального числа, то партія повинна бути прийнята, в іншому випадку – забракована. Схема послідовного застосування багаторівневого вибіркового контролю за альтернативною ознакою представлена на рис. 1 [5, с. 207, 9, с. 50–51].

Для усунення впливу коливання розмірів щоденного виробітку на об'єктивність контролю необхідно встановлювати приймальне число (приймальний рівень якості), розмір вибірки, що підлягає контролю та браковане число у відсотках від об'єму виробленої та представленої до здачі продукції

Велику роль у підвищенні достовірності та ефективності статистичного контролю відіграє науково обгрунтоване встановлення, об'єму вибірки, тому що довільне встановлення, без обліку зміни виробітку призводить до помилок та виникненню браку у генеральній сукупності, що не гарантує чіткого встановлення рівня якості продукції.

Практика проведення статистичного контролю показує, що обсяг вибірки простежується у стандартах (ГОСТах) та інших нормативно – технічній документації в залежності від обсягів партії, прийнятої міри контролю, величини приймального та бракованого рівня якості. Якщо заданий об'єм вибірки не забезпечує чітке виявлення дефектів, то вважаємо необхідним збільшити обсяг вибірки в плані контролю та застосовувати виміри частіше,

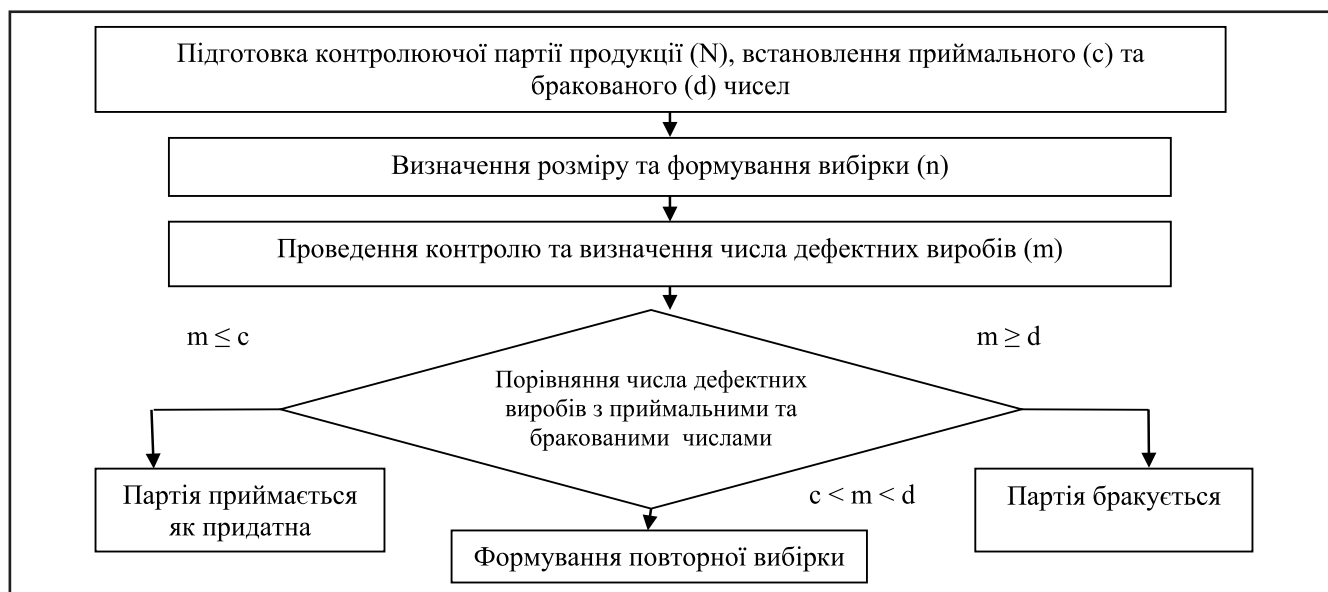

Схема багаторівневого приймального контролю якості продукції

через однакові проміжки часу аж до переходу на суцільний контроль.

При багаторівневому контролі якості вважаємо необхідним посилити вимоги до вибірки у 1,2–1,5 рази шляхом збільшення приймального числа на цю ж величину.

За результатами вибіркової оцінки й аналізу якості повинні прийматися заходи для регулювання технологічного процесу виробництва, зупинці та усуненню негативних факторів, які викликають брак, що дозволить забезпечити циклічно регулюючий процес виготовлення хліба та регулярно і комплексно впливає на технологічний процес на основі статистичних методів контролю якості.

Висновки

Така система контролю якості продукції дозволить поєднати роботу всіх підрозділів підприємства та забезпечити надійне виробництво якісних виробів, що зменшить ризик появи браку та виникнення дефектів. По-перше, це зменшить витрати і скоротить собівартість продукції. По-друге, зменшиться кількість прихованих дефектів у виготовленій та реалізованій продукції. В результаті у сфері експлуатації витрати на гарантійне і сервісне обслуговування продукції будуть меншими.

Список використаних джерел

1. Азгальдов Г.Г. Количественная оценка качества продукции – квалиметрия (некоторые актуальные проблемы.) / Азгальдов Г.Г. – М.: Издательство «Знание», 1986. – 116 с.
2. Андерсен Б. Бизнес – процеси. Инструменты усовершенствования / Андерсен Б. – К.: «Стандарты и качество», 2006. – 272 с.
3. Бубела Т. Що ж таке якість товару? / Т. Бубела, Т. Бойко, П. Столярчук // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2009. – № 4. – С. 51–54.
4. Ганькевич Т.В. Внутренний аудит интегрированных систем менеджмента / Т.В. Ганькевич, В.А. Ягодзинский // Хлебопекарское и кондитерское Дело. – 2008. – №2. – С. 57–59.
5. Горбашко Е.А. Менеджмент якості та конкурентоспроможності: Науковий посібник / Горбашко Е.А. – С.Пб, 2003. – 207 с.
6. Кочетов В.В. Методи оцінки конкурентоспроможності продукції і виробництва / В.В. Кочетов // Стандарти і якість. 2007. – № 7. – С. 62–64.
7. Лapidус В.А. Статистический контроль качества продукции на основе принципа распределения при-

оритетов / Лapidус В.А, Розно М.И., Глазунов А.В. и др. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 224 с.

8. Маврицька М.А. Як виміряти характеристики процесів СМЯ / М.А. Маврицька // Методи менеджмента якості. 2007. – № 2. – С. 14–17.

9. Самсонова М.В. Статистические методы в управлении процессами организации / М.В. Самсонова // Методы менеджмента качества. – 2007. – №2. – С. 50 – 51.

References

1. Azgaldov G.G. Kolichestvennaya otsenka kachestva produktsii – kvalimetriya (nekotorye aktualnye problemy.) / Azgaldov G.G. – М.: Izdatelstvo «Znanie», 1986. – 116 s.
2. Andersen B. Biznes – protsesi. Instrumenti udoskonalennya / Andersen B. – К.: «Standarti i yakist», 2006. – 272 s.
3. Bubela T. Scho zh take yakist tovaru? / T. Bubela, T. Boyko, P. Stolyarchuk // Standartizatsiya, sertifikatsiya, yakist. – 2009. – # 4. – S. 51–54.
4. Gankevich T.V. Vnutrenniy audit integrirovannykh sistem menedzhmenta / T.V. Gankevich, V.A. Yagodzinskiy // Hlebopekarskoe i konditerskoe Delo. – 2008. – #2. – S. 57–59.
5. Gorbashko E.A. Menedzhment yakosti ta konkurentospromozhnosti: Naukoviy posibnik / Gorbashko E.A. – S.Pb, 2003. – 207 s.
6. Kochetov V.V. Metodi otsinki konkurentospromozhnosti produktsii i virobnitstva / V.V. Kochetov // Standarti i yakist. 2007. – # 7. – S. 62–64.
7. Lapidus V.A. Statisticheskiy kontrol kachestva produktsii na osnove printsipa raspredeleniya prioritetov / Lapidus V.A, Rozno M.I., Glazunov A.V. i dr. – М.: Finansyi i statistika, 1991. – 224 s.
8. Mavritska M.A. Yak vimiryati harakteristiki protsesiv SMYa / M.A. Mavritska // Metodi menedzhmenta yakosti. 2007. – # 2. – S. 14–17.
9. Samsonova M.V. Statisticheskie metody v upravlenii protsessami organizatsii / M.V. Samsonova // Metody menedzhmenta kachestva. – 2007. – #2. – S. 50 – 51.

Дані про автора

Труш Юлія Леонідівна,

к.е.н., доцент, Національного університету харчових технологій

e-mail: yuliya699@ukr.net

Зайнчковський Анатолій Олександрович,

д.е.н., професор, Національного університету харчових технологій

e-mail: yuliya699@ukr.net

Данные об авторе

Труш Юлия Леонидовна,

к.э.н., доцент, Национального университета пищевых технологий

e-mail: yuliya699@ukr.net

Заинчковский Анатолий Александрович,

д.э.н., профессор, Национального университета пищевых технологий

e-mail: yuliya699@ukr.net

Data about authors

Julia Trush,

Ph.D., associate professor, National University of Food Technologies

e-mail: yuliya699@ukr.net

Anatoliy Zainchkovsky,

Dr.D., associate professor, National University of Food Technologies

e-mail: yuliya699@ukr.net

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

DOI: 10.5281/zenodo.2581236

МУСИЄНКО В.Д.,
ЦЕРБАКОВА А.С.

Механізм економічного розвитку бізнесу в регіонах України

Предмет дослідження – аналіз основних економічних показників і тенденцій розвитку бізнесу в регіонах України.

Метою написання **статті** є розробка теоретичних засад та практичних рекомендацій (механізму) щодо економічного розвитку бізнесу на регіональному рівні.

Методологія проведення роботи – формалізовані і неформалізовані прийоми та методи економічного аналізу, а саме горизонтальний та вертикальний аналіз, системи показників (коефіцієнтів), аналітичні таблиці та порівняння, фактографічний метод, метод моніторингу, кон'юнктурний та статистичний аналіз.

Результати роботи – розроблено механізм оцінювання економічного розвитку бізнесу в регіонах України на основі гравітаційного моделювання, кластерного аналізу, багатофакторної моделі множинної регресії, що дало змогу розробити методiku оцінювання та виявити стратегічні засади економічного розвитку бізнесу в регіонах України залежно від специфіки розвитку кожного регіону.

Висновки – запропонований механізм дозволить розробити та реалізувати не тільки загальнодержавну, а і регіональну політику підтримки МСБ в пріоритетних напрямках.

Ключові слова: бізнес, механізм економічного розвитку, регіональна економіка, кластеризація, багатофакторна модель.

МУСИЄНКО В.Д.,
ЦЕРБАКОВА А.С.

Механизм экономического развития бизнеса в регионах Украины

Предмет исследования – анализ основных экономических показателей и тенденций развития бизнеса в регионах Украины.

Целью написания **статьи** является разработка теоретических основ и практических рекомендаций (механизма) по экономическому развитию бизнеса на региональном уровне.

Методология проведения работы – формализованные и неформализованные приемы и методы экономического анализа, а именно горизонтальный и вертикальный анализ, системы показателей (коэффициентов), аналитические таблицы и сравнения, фактографический метод, метод мониторинга, конъюнктурный и статистический анализ.

Результаты работы – разработан механизм оценки экономического развития бизнеса в регионах Украины на основе гравитационного моделирования, кластерного анализа, многофакторной модели множественной регрессии, что позволило разработать методику оценки и выявить стратегические основы экономического развития бизнеса в регионах Украины в зависимости от специфики развития каждого региона.

Выводы – предложенный механизм позволит разработать и реализовать не только общегосударственную, а и региональную политику поддержки МСБ в приоритетных направлениях.

Ключевые слова: бизнес, механизм экономического развития, региональная экономика, кластеризация, многофакторная модель.

MUSIENKO V.D.,
SHCHERBAKOVA A.S.

Mechanism of economic development of business in the regions of Ukraine

The subject of the research is the analysis of the main economic indicators and business development trends in the regions of Ukraine.

The purpose of the article is to develop a theoretical basis and practical recommendations (mechanism) for the economic development of business at the regional level.

Methodology of work – is formalized and non-formalized methods and methods of economic analysis, namely, horizontal and vertical analysis, a system of indicators (coefficients), analytical tables and comparisons, factual method, monitoring method, market analysis and statistical analysis.

The results of the work – a mechanism for assessing the economic development of business in the regions of Ukraine based on gravitational modeling, cluster analysis, and a multifactor model of multiple regression was developed, which made it possible to develop an assessment methodology and identify the strategic basis for the economic development of business in the regions of Ukraine depending on the specific development of each region.

Conclusions – the proposed mechanism will allow to develop and implement not only a national, but also a regional policy to support SMEs in priority areas.

Keywords: business, mechanism of economic development, regional economy, clusterization, multifactor model.

Постановка проблеми. За умов посилення взаємозалежності економічних процесів в ієрархії механізмів економічного розвитку визначення та дослідження конкурентоспроможності регіонів як обов'язкового елемента суспільного прогресу набуває особливого значення. Економічний розвиток регіону має певні складові, які взаємодіють між собою, утворюють ефективну систему, які забезпечують зростання економічного добробуту населення регіону, нарощення прибутковості бізнесу за допомогою ефективного використання наявних регіональних ресурсів та інноваційних технологій. Вплив інновацій на соціально-економічний розвиток може призвести до радикаль-

них структурних змін в економіці та суспільстві і значно вплинути на весь ланцюжок створення вартості – від постачальників до кінцевих користувачів [1]. Сферою впливу та реальним сектором, що підлягає регулюванню і підтримці на рівні регіонів – є малий та середній бізнес.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Пошук підходів щодо підтримки й економічного розвитку бізнесу на регіональному рівні набули свого висвітлення в наукових працях вчених: Є. Ахромкіна, І. Бузько З. Варналія, В. Гейця, Ю. Д'яченко, В. Дубровського, П. Єгорова, В. Захарченка, Д. Лук'яненка, В. Ляшенко, А. Малишеві, Г. Надьон, І. Рукіної, Д. Стеченко, І. Труніної,

М. Пашкевич, Н. Прямухіної, Л. Сарани, Д. Циганкова, Л. Швайка, В. Філатова, О. Фінагіної та ін. Все ж багато питань залишаються не вирішеними, зазначені науковці не розкривали тему, пов'язану з розкриттям механізму розвитку бізнесу на рівні регіонів України, тому ця тема потребує подальшого дослідження та обґрунтування.

Виклад основного матеріалу. Стан розвитку малого та середнього бізнесу в регіонах країни залежить від низки факторів та передусім від ринкових умов розвитку кожного регіону. Соціально-економічний розвиток регіонів показує купівельну спроможність населення, рівень його життя, що є важливим показником для розвитку МСБ. Оскільки на стан МСБ впливає здебільшого населення, рівень його життя, тому для визначення стану розвитку МСБ актуальним питанням постає дослідження соціально-економічного розвитку регіонів, яке визначає попит населення та можливості кожного регіону щодо його перспективного розвитку.

В умовах економічної нестабільності використання гравітаційних моделей для моделювання економіки є досить важливим фактором, який може вплинути на діяльність не тільки українських підприємств, а і галузей економіки загалом. Гравітаційна модель, що описує соціальні та економічні взаємодії між просторовими об'єктами дає змогу проаналізувати та зберегти економічне середовище, яке сприяє підвищенню стабільності економіки України [2].

Для дослідження стану економічного розвитку регіонів України було проведено кластеризацію за такими показниками: чисельність наявного населення, кількість зайнятих економічною діяльністю, наявний дохід населення в розрахунку на 1 особу, експорт та імпорт товарів, середньомісячна заробітна плата, обсяг реалізованої промислової продукції, кількість підприємств, кількість зайнятих працівників, витрати на персонал на підприємствах, роздрібний товарооборот підприємств в 2013–2017 рр [3]. Для проведення розрахунків використано комп'ютерну програму Statistica, у якій застосовано дивізійний метод (від найбільших значень до найменших) k –середніх.

Для проведення кластеризації постає необхідність визначення оптимальної кількості кластерів, які будуть найефективнішими для цієї кількості об'єктів з однаковими інтервалами розвитку. Розрахунок такого критерію може бути представлений за допомогою формули Стерджесса [4]:

$$n = 1 + 3,322 \lg N,$$

де n – число груп (кластерів); N – число одиниць сукупності.

За результатами розрахунку даних за формулою визначено, що із загальної вибірки в 24 об'єкти оптимальна кількість кластерів дорівнює 5. Результати кластеризації економічного розвитку регіонів України наведені в табл. 1.

Проаналізуємо результати кластеризації регіонів. Помітно, що протягом 2013–2014 років до 1-го кластеру потрапили одні й ті ж регіони (Дніпропетровська, Донецька) – це пояснюється тим, що вони схожі між собою за рівнем розвитку промисловості, інновацій, технологій та бізнесу.

Щодо другого кластеру, то ситуація протягом досліджуваного періоду різко змінюється. В 2013–2014 році до нього потрапили Запорізька, Луганська, Полтавська, Харківська область, 2015-ому – Донецька, Запорізька область, 2016–2017 роках – Донецька, Запорізька, Полтавська, Харківська області. 2017 рік – яскравий приклад того, що сильні за економічним розвитком 5 регіонів які розподіляються кожного по-різному, все одно залишаються лідируючими регіонами протягом всього періоду, оскільки вони показують схожий перспективний рівень економічного розвитку.

До третього кластеру в 2013 році потрапили Київська та Одеська області, в 2014 році – Закарпатська, Київська, Львівська, Одеська області, в 2015 році – Полтавська, Харківська область, 2016–2017 році – Київська, Львівська області. До кластеру увійшли регіони, у яких з меншою інтенсивністю змінюються показники, але динаміка їх є однаковою, межі показників коливаються в однаковому діапазоні, тому ці регіони належать до одного кластеру.

До четвертого кластеру потрапили регіони, які об'єднані за економічним потенціалом, який не використовується в повному обсязі та потребує розробки заходів щодо стимулювання економічного розвитку для підвищення рівня споживання населення. В 2015 році значно погіршилася ситуація з приводу Луганського регіону. Якщо в 2013 та 2014 році він потрапив до 2-го кластеру, то в 2015 році він взагалі втратив всі лідируючі позиції та потрапив до останнього, 5-го кластеру. Луганська область складає вагомую частину економічного потенціалу України. Ця область входить до першої п'ятірки промислово-економічних регіонів України. На її терито-

Таблиця 1. Результати кластеризації економічного розвитку регіонів України за 2013– 2017 рр.

2013 рік	
Кластер №	Регіони
1	Дніпропетровська, Донецька
2	Запорізька, Луганська, Полтавська, Харківська
3	Київська, Одеська
4	Закарпатська, Львівська, Миколаївська
5	Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано–Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська
2014 рік	
1	Дніпропетровська, Донецька
2	Запорізька, Луганська, Полтавська, Харківська
3	Закарпатська, Київська, Львівська, Одеська
4	Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано–Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Сумська, Черкаська, Чернігівська
5	Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька
2015 рік	
1	Дніпропетровська
2	Донецька, Запорізька
3	Полтавська, Харківська
4	Київська, Львівська, Одеська
5	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано–Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська
2016 рік	
1	Дніпропетровська
2	Донецька, Запорізька, Полтавська, Харківська
3	Київська, Львівська
4	Вінницька, Миколаївська, Одеська, Черкаська
5	Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано–Франківська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська
2017 рік	
1	Дніпропетровська
2	Донецька, Запорізька, Полтавська, Харківська
3	Київська, Львівська
4	Вінницька, Миколаївська, Одеська, Черкаська
5	Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано–Франківська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська

Джерело: розроблено автором

рії зосереджено близько 4,6% основних фондів країни, 5% трудових ресурсів.

П'ятий кластер об'єднує регіони, де економічний розвиток не є прогресуючим. Ці регіони відрізняються від інших недостатнім рівнем інноваційного, економічного та соціального розвитку. Такі регіони потребують потужної та комплексної підтримки, характеризуються однаковими економічними проблемами, цим пояснюється необхідність об'єднання такої кількості регіонів у 1 кластер.

Наступним етапом оцінки економічного розвитку МСБ є нормування показників та зведення їх

до єдиного коефіцієнта. На основі даних [3] було визначено інтегральний коефіцієнт економічного розвитку регіону для кожного року, який розраховано за такими етапами [5]:

1) визначення еталонного значення показника для кожного року, що відображає максимально можливий результат за певним параметром;

2) розрахунок стандартизованих значень показників по кожному регіону за формулою:

$$X_{Si}^Y = \frac{X_i^Y}{X_{\max}^Y}$$

де X_i^Y – значення показника i -го регіону в році Y ;

$X_{\max}^Y$ – максимальне значення показника по регіонах у році Y .

3) визначення інтегрального показника в році Y за формулою:

$$IN_i^Y = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n X_{Sij}^Y$$

де X_{Sij}^Y – стандартизоване значення j -го показника i -го регіону в році Y ;

n – кількість параметрів по регіону.

4) визначення середнього інтегрального індексу для кожного регіону за досліджуваний період за формулою:

$$I_{\text{сеп}} = \frac{IN_i}{m}$$

де m – кількість досліджуваних років.

Результати розрахунку інтегральних показників за роками та середнього інтегрального показника економічного розвитку регіонів представлені в таблиці 2.

Після визначення належності регіонів до відповідних кластерів та формування зовнішніх характеристик регіонів, постає питання визначен-

ня внутрішніх умов розвитку регіонів – розвиток МСБ. Для того, щоб визначити наскільки симетрично розвивається МСБ у кожному регіоні кластера, потрібно використати коефіцієнт асиметрії. Асиметричність як явище характеризує невідповідність, відхилення певного явища від встановлених параметрів, відсутність або порушення гармонії, розмірності розміщення точок або частин предмета в просторі, коли одна половина є ніби дзеркальним відображенням другої [6]. Для визначення нерівномірності розвитку МСБ у регіонах країни доцільно використовувати коефіцієнт асиметрії, який розраховується за формулою (за допомогою пакету Microsoft Excel):

$$K_a = \left| \frac{n}{(n-1)*(n-2)} * \sum \left(\frac{x_i - \bar{x}}{\delta} \right)^3 \right|$$

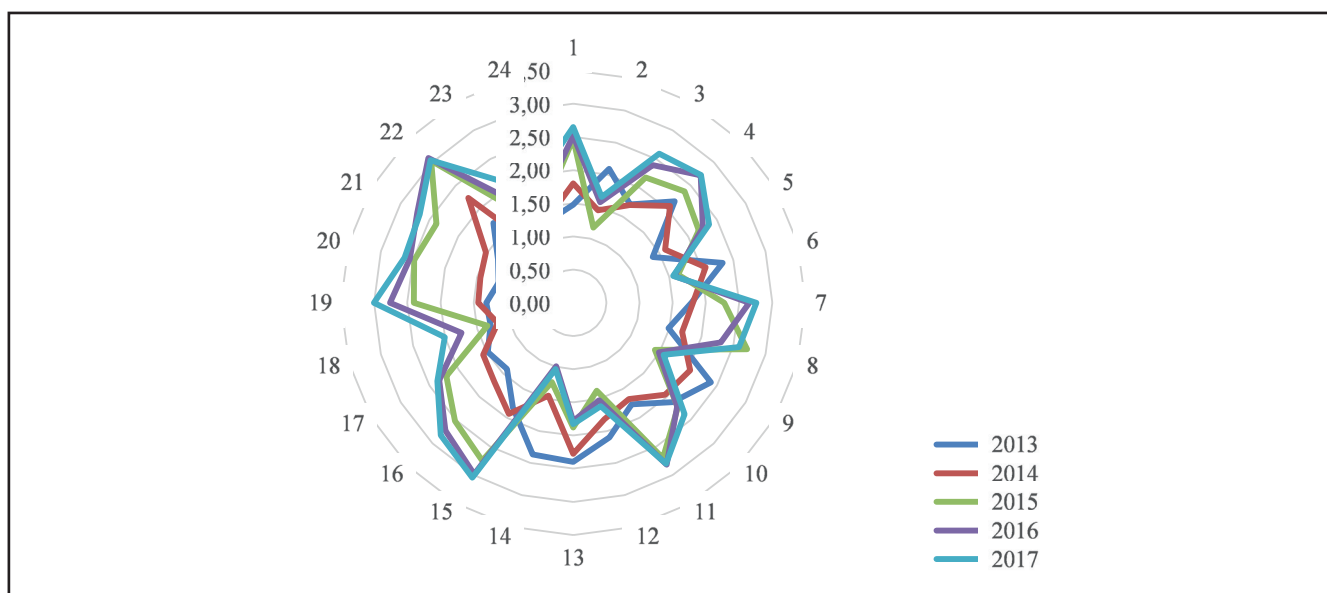
де n – кількість регіонів; δ – дисперсія.

Розрахунки асиметричності МСБ регіонів України наведено на рисунку 1. Результати рисунку 1 показують асиметричність розвитку МСБ майже в усіх регіонах України, до того ж в динамі-

Таблиця 2. Інтегральні показники економічного розвитку регіонів України

Регіони	Роки					Середнє значення інтегрального індексу
	2013	2014	2015	2016	2017	
Вінницька	0,31	0,33	0,35	0,36	0,37	0,35
Волинська	0,24	0,25	0,27	0,29	0,28	0,27
Дніпропетровська	0,89	0,94	0,97	0,97	0,97	0,95
Донецька	0,98	0,76	0,60	0,56	0,55	0,69
Житомирська	0,27	0,28	0,29	0,30	0,31	0,29
Закарпатська	0,26	0,28	0,29	0,30	0,29	0,28
Запорізька	0,46	0,51	0,52	0,52	0,52	0,51
Івано-Франківська	0,26	0,27	0,28	0,29	0,30	0,28
Київська	0,55	0,59	0,62	0,65	0,63	0,61
Кіровоградська	0,25	0,26	0,26	0,27	0,27	0,26
Луганська	0,46	0,31	0,23	0,24	0,21	0,29
Львівська	0,50	0,54	0,57	0,59	0,60	0,56
Миколаївська	0,32	0,32	0,34	0,35	0,35	0,34
Одеська	0,58	0,58	0,61	0,63	0,62	0,60
Полтавська	0,38	0,41	0,42	0,43	0,44	0,42
Рівненська	0,24	0,25	0,27	0,27	0,27	0,26
Сумська	0,26	0,28	0,29	0,30	0,30	0,28
Тернопільська	0,21	0,22	0,23	0,23	0,23	0,23
Харківська	0,62	0,65	0,69	0,69	0,69	0,67
Херсонська	0,24	0,25	0,26	0,27	0,27	0,26
Хмельницька	0,27	0,28	0,30	0,30	0,30	0,29
Черкаська	0,29	0,30	0,31	0,32	0,32	0,31
Чернівецька	0,20	0,20	0,20	0,21	0,21	0,20
Чернігівська	0,25	0,26	0,27	0,27	0,27	0,26

Джерело: розроблено автором

1 – Вінницька, 2 – Волинська, 3 – Дніпропетровська, 4 – Донецька, 5 – Житомирська, 6 – Закарпатська, 7 – Запорізька, 8 – Івано-Франківська, 9 – Київська, 10 – Кіровоградська, 11 – Луганська, 12 – Львівська, 13 – Миколаївська, 14 – Одеська, 15 – Полтавська, 16 – Рівненська, 17 – Сумська, 18 – Тернопільська, 19 – Харківська, 20 – Херсонська, 21 – Хмельницька, 22 – Черкаська, 23 – Чернівецька, 24 – Чернігівська.

Графічне представлення асиметричності розвитку МСБ у регіонах України за 2013 – 2017 рр.

Джерело: розроблено за даними [3]

ці за досліджуваний період цей показник збільшується та вказує на існування фактору асиметрії.

Жоден із регіонів не має нормального та середнього значення асиметрії. Така ситуація свідчить про нерівномірність розміщення підприємств МСБ та утворення в них територій, де концентрація МСБ є найбільшою й дзеркально відображає показники території, для якої характерні застійні процеси та немає зацікавленості в розвитку МСБ. Відсутність рівномірного розміщення підприємств МСБ породжує асиметричність його розвитку. Отже, аналіз асиметричності розвитку МСБ у регіонах дозволяє констатувати, що регіони розвиваються за різними темпами та масштабами, унаслідок чого відбуваються зміни в розміщенні підприємств МСБ, темпах його економічного зростання, рівні конкуренції між підприємствами та попитом населення.

Далі, для того, щоб визначити фактори, які найбільше впливають на розвиток МСБ в регіонах країни була побудована модель множинної багатофакторної регресії. Для побудови моделі були обрані наступні впливаючі фактори: обсяг реалізованої промислової продукції (X1), витрати на персонал середніх та малих підприємств (X2), капітальні інвестиції (X3), фінансові результати підприємств до оподаткування (X4), результат від операційної діяльності підпри-

ємств (X5), поточні зобов'язання і забезпечення підприємств (X6).

Результативний фактор (Y) – ВВП. Для визначення параметрів регресійного рівняння були проаналізовані річні дані за період 2010–2017 року [1]. Розрахунки проводились за допомогою програмного пакету «Gretl». Отримана модель має тільки статистично значущі змінні, які впливають на залежну змінну – ВВП, оскільки значення нульових гіпотез нижче 5 відсоткового рівня. Рівняння моделі: $ВВП = -19,3364e + 1,1772 * \text{Пром. прод.} + 0,2161 * \text{Витр. перс.}$. За допомогою цієї моделі вдалося визначитися, що найбільш впливовими факторами є: обсяг реалізованої промислової продукції та витрати на персонал.

Висновки

Отже, було проведено дослідження заданої теми на основі гравітаційних моделей, кластеризації регіонів та моделі множинної багатофакторної регресії, які в сукупності якнайкраще допомогли приблизитися до виявлення механізму економічного розвитку бізнесу в Україні. Після проведеного дослідження постає питання розробки та реалізації не тільки загальнодержавної, а і регіональної політики підтримки МСБ в пріоритетних напрямках. Потрібне чітке визначення статусу та функцій системи центральних та регіональних ор-

ганів державного управління, які проводять державну політику підтримки та координації розвитку підприємництва, і в першу чергу малого та середнього підприємництва.

Список використаних джерел

1. Мусієнко В. Д. Інноваційний розвиток національної економіки як основа формування соціально-економічного напрямку / В. Д. Мусієнко, А. С. Щербаківа. // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – 2017. – №12. – С. 56–62.

2. Щербаківа А. С. Використання гравітаційних моделей при управлінні економікою в умовах нестабільності / А. С. Щербаківа, Д. А. Литвиненко, Н. Ю. Скрильчик. // Periodyk naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa, Akademia Polonijna w Czestochowie. – 2017. – №21. – С. 45–54.

3. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Шадріна Г. В. Теория экономического анализа: учеб–метод. комплекс. Москва: Изд. центр ЕАОИ, 2010. 219 с.

5. Лісовський С. А. Аналіз збалансованості економічного, екологічного і соціального розвитку регіонів України//Український географічний журнал. 2008. № 1. С. 43–47.

6. Вахович І. М., Табалова І. Є. Регіональні асиметрії сталого розвитку України: діагностика та механізми вирівнювання: монографія. Луцьк: Волиньполіграф, 2012. 333 с.

References

1. Musiienko V. D. Innovatsiyni rozvytok natsionalnoi ekonomiky yak osnova formuvannia sotsialno-ekonomichnoho napriamu / V. D. Musiienko, A. S. Shcherbakova. // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: Zbirnyk naukovykh prats. – 2017. – №12. – S. 56–62.

2. Shcherbakova A. S. Vykorystannia hgravitatsiinykh modelei pry upravlinni ekonomikoju v umovakh nestabilnosti / A. S. Shcherbakova, D. A. Lytvynenko, N. Yu. Skrylnyk. // Periodyk naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa, Akademia Polonijna w Czestochowie. – 2017. – №21. – S. 45–54.

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. Rezhyrn dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Shadryna H. V. Teoriya ekonomicheskogo analiza: ucheb–metod. kompleks. Moskva: Yzd. tsentr EAOY, 2010. 219 s.

5. Lisovskyi S. A. Analiz zbalansovanosti ekonomichnoho, ekolohichnoho i sotsialnoho rozvytku rehioniv Ukrainy// Ukrainyskyi heohrafichnyi zhurnal. 2008. № 1. S. 43–47.

6. Vakhovych I. M., Tabalova I. Ye. Rehionalni asymetrii staloho rozvytku Ukrainy: diahnostyka ta mekhanizmy vyrivniuvannia: monohrafiia. Lutsk: Volynpolihraf, 2012. 333 s.

Дані про авторів

Мусієнко Володимир Дмитрович,

к.т.н., доцент, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана Криворізький економічний інститут

Щербаківа Анастасія Сергіївна,

магістрант, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана Криворізький економічний інститут

e–mail: scherbakova.nastya1995@yandex.ru

Данные об авторах

Мусиенко Владимир Дмитриевич,

к.т.н., доцент, Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана Криворожский экономический институт

Щербаківа Анастасія Сергеевна,

магістрант, Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана Криворожский экономический институт

e–mail: scherbakova.nastya1995@yandex.ru

Data about the authors

Volodymir Musienko,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman Krivoy Rog Economic Institute

Anastasia Shcherbakova,

Graduate Student, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman Krivoy Rog Economic Institute

e–mail: scherbakova.nastya1995@yandex.ru

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

DOI: 10.5281/zenodo.2581238

ПОПРОЗМАН О.І.

Системна трансформація спрямована на інституціональну модернізацію соціальної інфраструктури економіки

У статті проводиться дослідження системної трансформації соціальної інфраструктури та формується основа аналізу сукупності інститутів ринкової економіки. Обґрунтовується необхідність інституціональної модернізації для формування сучасних соціальних відносин у суспільстві з метою формування стабільного тренду економічного зростання направлено на підвищення рівня добробуту населення.

Ключові слова: системна трансформація, соціальна інфраструктура, інституціональна модернізація, трансформація, інститути, держава, концепції.

ПОПРОЗМАН А.І.

Системная трансформация направлена на институциональную модернизацию социальной инфраструктуры экономики

В статье проводится исследование системной трансформации социальной инфраструктуры и формируется основа анализа совокупности институтов рыночной экономики. Обосновывается необходимость институциональной модернизации для формирования современных социальных отношений в обществе с целью формирования стабильного тренда экономического роста направленного на повышение уровня благосостояния населения.

Ключевые слова: системная трансформация, социальная инфраструктура, институциональная модернизация, трансформация, институты, государство, концепции.

POPROZMAN O.I.

System transformation is aimed at institutional upgrading of the social infrastructure of the economy

The article analyzes the systematic transformation of social infrastructure and provides the basis for analyzing the totality of institutions of a market economy. The necessity of institutional modernization for the formation of modern social relations in the society is grounded in order to form a stable trend of economic growth aimed at increasing the welfare of the population.

Attention is focused on a combination of global and domestic issues of our time associated with

demographic, economic and social issues arising in consequence of the inability of existing government institutions to ensure proper living conditions and self highly skilled workers and scientists. The proposed criteria for institutional modernization based on the development of human capital, which increases the level of public confidence in the institutions of the state.

Key words: *system transformation, social infrastructure, institutional modernization, transformation, institutes, state, concepts.*

Постановка проблеми. Дослідження процесів інституційної модернізації, їх співвідношення із схваленими суспільством нормами поведінки, вдосконаленими офіційними правилами взаємодії суб'єктів ринкових відносин та іншими складовими, пов'язаними з роллю інститутів у детермінації системної трансформації соціальної інфраструктури уможливорює перехід до аналізу всієї сукупності інститутів ринкової економіки у масштабах економічної системи в цілому. Інституційна модернізація повинна ґрунтуватися на конкретних принципах, які забезпечують створення сучасних соціальних відносин всередині суспільства з стабільним трендом економічного зростання спрямованого на підвищення рівня життя та добробуту населення.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблематиці системної трансформації соціальної інфраструктури та необхідності інституційної модернізації присвячені праці таких видатних вчених економістів, науковців, як Геєць В. М., Ткач А. А., Еггертссон Т., Гриценко А. А., Балакірева О. М., Росецька Ю. Б., Ганущак–Єфіменко Л. М., Колодрубська Н. В. та інші.

Метою статті є дослідження механізмів та методики системних трансформацій та інституційних модернізацій спрямованих на удосконалення соціальної інфраструктури економіки країни.

Виклад основного матеріалу. Системні трансформаційні процеси, як прямо так і опосередковано, пов'язані із створенням необхідного інституційного облаштування ринкової системи. Вони передбачають реалізацію структурних реформ спрямованих на формування якісно нового інституційного середовища з новими «правилами гри» для суб'єктів економічного середовища та суспільства в цілому на основі лібералізації та демократизації відносин між державою та суб'єктами економічного середовища де створюються умови для реалізації підприємницьких ідей та вільного входу і виходу на ринок. Умовою успішних трансформаційних процесів є економічне оздоровлення за рахунок інноваційного

потенціалу де основну роль відіграє інституційне середовище [4 с. 22–23].

Більшість праць сучасних науковців досліджують концепцію модернізації як процеси, що функціонують у економічній, політичній технологічній, культурній, соціальній сферах та передбачають модернізацію свідомості індивіда та суспільства в цілому. Це множинні виміри процесу модернізації спричинені попередніми історичними чинниками, реаліями сучасного стану та іншими факторами які сприяють змінам традиційного суспільства на сучасне, трансформаціям у соціальних інститутах, формуванню сучасних політичних інститутів тощо. Зокрема, модернізаційні процеси характеризуються постійним, динамічним розвитком, змінами, формуванням нових знань, генеруванням сучасних якостей, ідей, цінностей.

Серед множини принципів інституційної модернізації необхідно виділити основні, а саме: дієвість інститутів контролю за дотриманням офіційних правил взаємодії, які регламентують відносини суспільства та людини із застосуванням відповідних санкцій до всіх суб'єктів незалежно від рангу та статусу у суспільстві, що передбачені оновленим законодавством; спрямованість економіки на забезпечення підвищення добробуту усіх соціальних верств населення; формування мотиваційних механізмів підвищення ефективності суспільного виробництва. Такі принципи інституційної модернізації дозволяють замінити застарілі неефективні інститути новими та позитивно впливатимуть на забезпечення соціально–економічного розвитку суспільства.

Інституційний підхід створює умови для системної трансформації соціальної інфраструктури з урахуванням взаємозв'язків економічних, соціальних, правових, політичних процесів та інших елементів системних змін, відсутність яких унеможливорює досягнення необхідних результатів трансформації соціально–економічної системи. Неінституційний аналіз враховує принципи обмеженої раціональності господарюючих суб'єктів, які намагаються у своїй господарській

діяльності мінімізувати трансакційні витрати. Для цього ними створюються інститути, що повинні ефективно захищати права їх власності. Основним критерієм ефективної роботи створених інститутів є мінімізація трансакційних витрат [12].

Методи та інструменти державного регулювання спрямовуються на покращення керованості економіки, ефективності її управління та узгоджуються через розподіл повноважень між державними інститутами влади та суб'єктами на регіональному рівні. Це зумовлює необхідність передачі регіонам повноважень у відповідності до основного закону. У сучасних умовах міжнародної глобалізації актуальною стає спільна реалізація повноважень державними та місцевими органами влади у формах здійснення за рахунок держбюджету державних регіональних програм, створення державних фондів регіонального розвитку. Економічна політика держави підсилюється застосуванням відповідних економічних стимулів спрямованих на підвищення ефективності народного господарства у пріоритетних секторах та підвищення їх конкурентоздатності.

Підвищення рівня довіри з боку населення до інститутів держави забезпечується модернізаційним розвитком соціального капіталу на основі розвитку людського капіталу, що є критерієм інституційних перетворень у напрямку посилення довіри з боку населення, пожвавлення конструктивного діалогу у процесі соціально – економічних трансформацій. Конструктивний діалог і взаємодія державних та громадських інститутів дозволяє ефективніше впроваджувати не популярні реформи, які є життєво необхідними для трансформації економічної системи в цілому. Взаємна довіра між державними та громадськими інститутами сприяє ефективності використання соціального капіталу та формує позитивні тренди зростання суспільного добробуту. У свою чергу, зростання добробуту та довіри до роботи соціальних інститутів дозволяє залучити додаткові групи населення, які раніше ігнорували взаємодію та участь у цих структурах, до прийняття рішень на регіональному, місцевому та локальному рівнях [2 с. 175 – 176].

Інституції характеризуються як правила гри в суспільстві або, запропоновані людьми обмеження, які спрямовують взаємодію людей у визначеному напрямку, результатом чого стає структуризація стимулів економічної, соціальної, політичної,

культурної співпраці людей у суспільстві. Відмінність економічних систем однієї від іншої зумовлюється відмінностями у правилах гри. Невизначеність поведінки людей та фірм зменшується дією інститутів у плані регламентації поведінки, формуванні варіантів вибору рішень економічними суб'єктами, через обмеження їх дією офіційних нормативних актів та правил, кодексів поведінки, ментальності, національних традицій тощо. Інститути зменшують невизначеність за допомогою структуризації кожної дії суб'єкта економічного процесу обмежуючи його нормами напрацьованими людьми для формування прийнятної структури взаємовідносин у суспільстві [9, 13].

Інститути дають можливість, кожному суб'єкту, вибрати для себе ті правила та норми, які підходять під власні критерії, відповідно до місця в економічній системі та усвідомлення власного впливу на соціально–економічні процеси (див. таблицю).

Ісландський економіст Т. Еггертссон пропонує розрізняти неокласичний інституціоналізм і нову інституціональну економічну теорію, що визначається глибиною модифікації неокласичного підходу. За змістом нова інституціональна економічна теорія стала істотно ширшою, ніж запропонований ним підхід, оскільки ця теорія включає концепції, що принципово не сприймають як елементи жорсткого ядра, так і оновлені неокласичні моделі, що допускають вибірковість використання принципу обмеженої раціональності [14].

Держава в особі владних органів, виступає суб'єктом управління з відповідним статусом при визначенні правил формування системи соціальної інфраструктури на регіональному рівні та рівні національної економіки. Законодавчі, виконавчі та центральні органи виконавчої влади через відповідні інститути забезпечують стабільність роботи створюваних інституцій і обов'язковість виконання покладених зобов'язань усіма учасниками процесу.

Основною складовою інституційного середовища для трансформації соціальної інфраструктури є структурні складові економіки країни, такі як фінансова, фіскальна, кредитна система, системи освіти, науки, охорони здоров'я, ринок праці, товарів, послуг, нерухомості, цінних паперів та всі інші види ринків національних економік, а також система громадянських інститутів покликаних формувати поважне ставлення до законів та прав усіх форм власності, розвивати менталь-

Класифікація інститутів за визначеними критеріями[13]

Критерій	Види інститутів	Характеристика
1. Залежно від рівня формалізації	Формальні	Включають політичні, економічні правила й контракти та поділяються на такі класи: посадові, розмежувальні, цільові, повноважні й агрегаційні
	Неформальні	Розширені, вдосконалені та видозмінені офіційні правила; суспільне схвалені норми поведінки, звичаї й традиції; добровільно обрані стандарти поведінки
2. Залежно від ролі, яку відіграють в економічній системі	Базові	Основні (наприклад, інститут власності, підприємництва, конкуренції тощо)
	Комплементарні	Допоміжні, що формуються навколо базових
3. Залежно від рівня рефлексії суб'єкта з приводу його діяльності	Природні	Ті, що виникають як автоматична реакція на ті чи інші зміни в економічному середовищі
	Штучні	Є результатом цілеспрямованої людської діяльності, що проводиться відповідно до ідеальної моделі. Суб'єкт оцінює не тільки саму цілеспрямовану дію, але й її системні характеристики та подальші наслідки

тет, економічний спосіб мислення, етику ділового спілкування тощо [7, с. 150].

Світові економічні процеси сучасного періоду характеризуються економічною, енергетичною, ресурсною і навіть політичною експансією, формуванням глобальних утворень, які впливають на обмеження функцій інститутів національного масштабу. Для запобігання деградації економіки, економічної колонізації та інших негативних тенденцій, національним інститутам необхідно інтегруватись у склад глобальних інститутів на кшталт інститутів Європейського союзу, Євроатлантичної інтеграції, МВФ, ЄБРР тощо.

Конфігурація взаємодії інститутів національного масштабу з інститутами глобального масштабу формується динамічно в умовах реального часу та під впливом реальних сучасних викликів, які виникають повсякчас спровоковані економічними, екологічними, політичними, техногенними та іншими факторами, створюючи нову економічну реальність у залежності від її здатності трансформувати свою особливість в інституційні форми нової якості. Рушієм інституційної модернізації стають глобальні процеси переділу економічної влади, кластеризація структури економічної влади, посилення фіскальної складової впливів глобальних і національних інститутів, трансформація інститутів соціально – економічного суверенітету під впливом сучасних форм економічної влади. У єдиному інформаційному просторі взаємодіють транснаціональні фінансово – промислові групи і кластери доповнюючи глобальну ринкову економічну систему інноваційними підходами та посиленням національних економік [3, 6 с. 48 – 49].

У країнах, що тільки формують соціально–орієнтовану систему ринкової економіки, переважною більшістю вчених, пропонується застосовувати відповідну теорію трансформації соціально–економічних систем, що сформована на інституційному напрямі. Системна трансформація передбачає модернізацію взаємовпливів та взаємодію на правовому, економічному, соціальному, культурному, політичному та інших рівнях економічної системи. Фундаментальний аналіз трансформаційних процесів дає можливість оцінити перспективи позитивних впливів, як на локальні так і на загальні аспекти та тенденції розвитку соціальної інфраструктури та суспільства в цілому.

Процес трансформації передбачає зміни в інституційній структурі суспільства, що призводять до змін соціально–культурного простору суспільства. Даний процес характеризується мирним, непов'язаним із зміною еліт, переформатуванням типу та структури суспільства. Елементами змін стають процеси демократизації, державного управління, захисту прав власності, формування громадянських структур, захищеність прав і свобод людини [1 с.10 – 11].

Трансформація соціальної інфраструктури повинна бути сфокусована на аналізі причин формування та поглиблення соціальної нерівності, яка посилюється не тільки на рівні національних економік, а і на глобальному рівні і все більш стає актуальною для світової економічної системи бо розрив між економічно розвинутими країнами у економічному, технологічному, соціальному рівнях посилюється з прискореними темпами.

Академік В. Геєць зазначає, що глобальні виклики узагальнюються на таких напрямках, як: недостатнє забезпечення енергетичними, технологічними, сировинними, продовольчими та іншими ресурсами; недостатнє забезпечення водними ресурсами та низка якість питної води і обмежений доступ значного відсотка населення планети до джерел якісної питної води; природні та техногенні катастрофи пов'язані з суспільним та економічним розвитком; глобальні міграційні процеси, які провокують протистояння у наслідок стикання мас людей з різними менталітетами та стандартами життя; посилення глобалізаційних процесів, що поглиблюють суперечності особливо у тих країнах, які входячи в глобальне економічне середовище не змогли реалізувати інституційну модернізацію держави і знаходяться у економічній, енергетичній, технологічній, борговій тощо залежності; екологічні та кліматичні проблеми які відображаються на перспективах розвитку різних країн; утворення транснаціональних корпорацій, які посилюють домінування глобальних пріоритетів над національними.

Глобальні проблеми на сучасному етапі поєднуються із внутрішніми і проявляються у наступному: демографічна криза; втрата людського капіталу пов'язана з масовою «втечею мізків» у наслідок неспроможності держави забезпечити належний рівень життя висококваліфікованим працівникам та науковцям; посилення протистояння між новоствореними та попередніми інституціями, що контролюють бізнес та суспільні процеси; недосконалість існуючих державних інститутів, що призводить до недовіри населення до них самих та їх дій; поглиблення економічного розшарування населення на всіх рівнях та відсутність соціальних ліфтів, породжує соціальну напругу яка може призвести до внутрішніх соціальних конфліктів; політична нестабільність; монопольний контроль та монополізація багатьох сфер економіки; інституційна і особливо інфраструктурна невідповідність національної економіки сучасним вимогам, яка обмежує бізнес активність і формує додаткові трансакційні витрати, а модернізаційні зміни зупиняються і влада монополізується олігархічними структурами; нездатність держави до трансформування державних інститутів зупиняє соціально–економічні трансформації [5, с. 169 – 171].

Інституційна модернізація спрямовується на трансформацію соціальних намірів у норми че–

рез впровадження їх засобами інституцій влади на основі правових, економічних, політичних регуляторів. Модернізація може реалізовуватись через процес формування соціальних намірів у чітко визначені правові акти, дієвість яких повинні забезпечувати органи державного управління. Ринкова інфраструктура під впливом інституційної модернізації трансформує наміри господарюючих суб'єктів у створення сприятливого середовища для обміну у вигляді норм права через економіко–правове регулювання діяльності суб'єктів влади і прийняття правових актів для регламентування роботи суб'єктів ринку.

Суб'єктами інституційної модернізації соціальної інфраструктури є держава, юридичні та фізичні особи. Об'єктом інституційної модернізації соціальної інфраструктури є умови які необхідні суб'єктам для реалізації власних прав власності, створення умов конкуренції, подолання монопольних тенденцій, розвиток корпоративних відносин [10, с. 80 – 82. 11, с. 33– 34]. У свою чергу, суб'єкти інституційної модернізації пов'язані з інституційними факторами через соціально–економічне середовище, які мають різну форму прояву і об'єднуються рамками діяльності господарюючих суб'єктів з обов'язковим врахуванням мети розвитку суспільства та відповідного стану економіки. Інституційні фактори розвитку є фундаментальною основою економічного росту, який стає бар'єром для негативних екстерналій та циклічності економічних процесів. З інституційних факторів можна сформувати групи впливу на економічне середовище.

До першої групи можна віднести фактори пов'язані з структурою ринку, ефективність якої безпосередньо впливає на перспективи розвитку суб'єктів господарювання, які діють у економічному полі даної структури. До другої групи відносяться фактори пов'язані з економічною інфраструктурою, яка включає виробничу інфраструктуру та соціальну інфраструктуру завданням якої є створення умов для основного виробництва та формування умов для розвитку трудових ресурсів, їх освіти, підвищення кваліфікації, перепідготовки, охорони здоров'я, формування нового економічного способу мислення. Складові компоненти соціальної інфраструктури забезпечують обслуговування індивідуального споживання, забезпечують умови споживання створених галузями матеріального виробництва благ і продукують

власні послуги та матеріальні блага. У загальній множині функцій соціальної інфраструктури на особливу увагу заслуговують ті, які спрямовані на покращення демографічної ситуації, тобто зменшення смертності та підвищення народжуваності; покращення структури трудових ресурсів, підвищення конкурентоздатності та ефективності використання потенціалу трудових ресурсів; удосконалення системи охорони здоров'я населення; покращення роботи житлово–комунального господарства; покращення рівня життя населення; підвищення рівня зайнятості, створення нових робочих місць в неіндустріальних районах та в країні в цілому, тощо. До третьої групи відносять фактори пов'язані з формуванням законодавчо–нормативного середовища, яке діє на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях. Ці фактори впливають на економічне зростання, активність бізнесу, антимонopolну діяльність, фінансовий вплив, фінансово–кредитні відносини, трудові відносини тощо [8 с. 21 – 22].

Багатогранність та різноманітність інституційних трансформацій соціально – економічної системи спрямовується на формування рівноважного стану економіки, проектування інституційних перетворень для забезпечення соціальної справедливості, відносної рівності та зростання добробуту. Досягнення бажаних результатів трансформації соціальної інфраструктури відбувається при об'єднанні зусиль у суспільній, економічній, виробничій, науково – технічній, технологічній, освітній, культурній сферах. Демократизація суспільного життя є невід'ємною складовою оздоровлення суспільства, соціальної стабільності та соціального захисту і гарантій.

Факторами результативних трансформацій стають: здатність реалізувати інтереси суспільства через загальносуспільні інститути та їх інструменти впливу; участь у продукуванні суспільних благ з раціональним використанням факторів їх створення, зокрема праці, землі, капіталу, підприємницьких здібностей, інформації тощо. Критеріями ефективності є орієнтація на споживача, результативність роботи, постійний моніторинг витрат та доходів, відповідальність за результати [6 с. 300 – 301].

Процеси модернізації характеризуються нелінійними принципами розвитку і залежать, у різній мірі, як від посилення взаємозалежності та інтеграції різних країн світу, так і від змін у свідомості людей та їх знань про економічні процеси, які

відбуваються на мікро – макро – та глобальному рівнях. Різні концепції модернізації використовують варіативність процесів соціально–економічного розвитку з характерними, для деяких суспільних утворень, особливостями взаємодії при побудові власних моделей економічної трансформації. Різноманітність векторів модернізації та їх проміжних результатів (не завжди позитивних) актуалізує виокремлення основної групи принципів, дотримання яких сприяло побудові успішних моделей соціально – орієнтованої ринкової економіки, де кожна людина є захищеною і може реалізувати свої здібності.

По – перше, принцип врахування дії об'єктивних економічних законів бо вони не залежать від їх усвідомлення людьми, але водночас є залежними від усвідомленої діяльності та прийнятих рішень кожної економічно активної людини.

По – друге, це принцип системності, який означає, що інституційна модернізація реалізується у чітко визначеному напрямку і водночас, передбачає наявність відносно самостійних векторів розвитку. Система має підсистеми з ознаками системності, а кожний наступний рівень складається з елементів нижчого рівня і вся сукупність підсистем пов'язані між собою. Застосування системного принципу уможливорює використання методу «блоків» при побудові соціально – орієнтованої економічної моделі. Цей метод дозволяє створити моделі, що відповідають формі та змісту окремих блоків з відображенням цілісної системи економічного розвитку. Передбачається дослідження об'єкта, як підсистеми більш широкої системи з складною структурою, що містить елементи другого, третього та наступних рівнів. Невід'ємною складовою системного принципу є інформаційна єдність модернізаційних процесів на різних рівнях економічної системи. Це забезпечується блочним методом, який містить опис взаємодії між різними блоками через систему показників соціально – економічного розвитку. Методологія застосування блочного методу дозволяє враховувати екзогенні та ендогенні показники, послідовність змін, уточнення проміжних результатів для кожного з блоків зокрема.

По – третє, принцип побудови стратегії розвитку. Передбачає стратегічне опрацювання етапів модернізації соціально – економічного розвитку з урахуванням можливих ризиків спричинених зовнішніми факторами, швидкоплинністю змін, по–

рушеннями функцій соціально – економічного розвитку. Метою є досягнення цілей суспільства у рамках інституційних змін фундаментального характеру, які будуть мати вплив на процеси у найближчому та віддаленому майбутньому. Даний контекст системної трансформації потребує інтелектуальної спроможності сформулювати пріоритети розвитку національних економічних систем з урахуванням: геополітичних обставин та стратегічних пріоритетів; історичного досвіду співпраці або боротьби на взаємне знищення; конкурентної взаємовигідної взаємодії або економічних воєн спрямованих на монополізацію у різних сферах економіки; економічної підтримки партнерів в період економічної кризи та політичної нестабільності; стратегічного партнерства на міжнародному рівні з метою інтеграції до Європейських економічних та політичних інститутів тощо.

По – четверте, принцип цілеспрямованості визначає кут зору і вектор спрямованості інституційної модернізації, формує місію, дерево цілей, мету модернізації та окреслює коло основних та допоміжних завдань. Принцип цілеспрямованості активізує модернізаційні процеси, абстрагує від другорядних, побічних чинників, формує фундамент для прискорення тенденцій трансформації соціально – економічної інфраструктури у відповідності до стратегічних економічних цілей.

По – п'яте, принцип відкритості передбачає відкритість національних економік, які перебувають у процесі модернізаційних змін, до впливу світової економічної системи, міжнародного поділу праці, міжнародних фінансово – кредитних відносин, науково – технічного та техніко – економічного співробітництва.

По – шосте, принцип наукової обґрунтованості інституційної модернізації передбачає врахування дії законів розвитку економіки та суспільства, базується на сучасній методології та враховує позитивний світовий та вітчизняний досвід.

По – сьоме, принцип пріоритетності розвитку людського капіталу. Людина з її творчим потенціалом, рівнем освіти, кваліфікації, станом здоров'я, менталітетом, патріотизмом, ідеологією, рівнем культури та способом економічного мислення і економічною грамотністю стає стратегічним пріоритетом, оскільки здатна генерувати нові ідеї раціонального використання обмежених ресурсів та забезпечувати конкурентоздатність національних економік та ефективність використання їх потенціалу.

По – восьме, принцип синергії. Передбачає розвиток суспільного капіталу. Інституційна модернізація розкриває залежність трансформаційних процесів від узгодженості суспільних інтересів стосовно головної мети трансформації та методів її реалізації. Принципова угода на рівні суспільства створює умови взаємодії та формує відповідний потенціал соціально – економічного прогресу, створює додаткові соціально – економічні ефекти, які є неможливими при відсутності синергетичного впливу [2 с. 24 – 25].

По – дев'яте, принцип альтернативності інституційної модернізації робить можливим модернізацію економіки та соціально – економічних процесів за різними траєкторіями та векторами розвитку з урахуванням внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків та структурних співвідношень сформованих у процесі еволюційного розвитку попередніх періодів. Імовірнісний характер альтернативних модернізаційних процесів розкриває наявність непередбачуваних сценаріїв інфраструктурних трансформацій при зберіганні якісних параметрів, сталих тенденцій і якісно різних варіантів модернізації. Для успішної реалізації даного принципу необхідно виділити та сприяти розвитку тим альтернативним варіантам, які стратегічно більш важливі на даному етапі системної трансформації соціальної інфраструктури, від альтернативних варіантів, які неможливо реалізувати при наявних ресурсах та/або обставинах, а також ті альтернативні варіанти які будуть актуальними у майбутніх періодах.

Системна трансформація інституційної структури передбачає докорінні зміни існуючої системи і стосуються всіх сфер суспільного виробництва: основного виробництва; виробничої інфраструктури; соціальної інфраструктури. Ця трансформація спрямовує соціально – економічні відносини, визначає інноваційне осмислення існуючих потреб, формує економічну модель поведінки, яка враховує нові « правила гри» та володіє потенціалом трансформації. Потенціал трансформації характеризується властивістю системи, яка піддається змінам для удосконалення при економічно – обґрунтованих рівнях витрат, за рахунок модернізації конфігурації та структурних співвідношень елементів економічної системи. Неспроможність до системної трансформації є критерієм зменшення потенціалу розвитку економічної системи у стратегічно важливих для національних економік напрямках.

Висновок

Зростання трансакційних витрат в умовах існування застарілих інституційних форм обмежує розвиток соціально – економічних відносин та сфер суспільного виробництва. Відповідно, розблокувати множину накопичених проблем повинна модернізована інституційна структура, яку визнають усі суб'єкти соціально – економічної сфери та прагнуть реалізувати свої нові можливості, надані їм модернізованою інституційною структурою. Стабільність модернізованої інституційної структури залежить від кількості суб'єктів, які визнають нові «правила гри» та ними послуговуються. Визнання та подальше стабільне функціонування і удосконалення модернізованої інституційної системи національних економік буде залежати: від перших відчутних соціально – економічних результатів; стереотипів суспільної свідомості; ідеологічного світогляду; національного патріотизму; оцінок суб'єктивної корисності; аналізу об'єктивних витрат; економічної грамотності суспільства та ступеня розвитку економічного способу мислення суб'єктів соціально – економічних відносин, тих які приймають рішення на всіх рівнях економічної системи і тих, які є учасниками і споживачами суспільно корисних благ створюваних національними економічними системами.

Список використаних джерел

1. Балакірева О. М. Детермінанти соціально-економічної нерівності в сучасній Україні: монографія / [О. М. Балакірева, В. А. Головенько, Д. А. Дмитрук та ін.]; за ред. канд. соціол. наук О. М. Балакіревої; НАН України; Інститут економіки та прогнозування. – Київ 2011. – 592 с.
2. Балакірева О.М., Геєць В.М., Сіденко В.Р. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному суспільстві України: кол. моногр. / [О.М.Балакірева, В.М.Геєць, В.Р. Сіденко та ін.]; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2014. – 340с.
3. Ганущак-Єфіменко Л. М., Коберник В. Особливості формування інтегрованих бізнес-структур // Актуальні проблеми економіки, №3(129), 2012 [Електронний ресурс.] Режим доступу: [file:///C:/Users/%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/ape_2012_3_19%20\(1\).pdf](http://file:///C:/Users/%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/ape_2012_3_19%20(1).pdf)
4. Геєць В. М. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
5. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Геєць; НАН

України; Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К., 2009. – 864 с.

6. Гриценко А.А. Інституційні трансформації соціально-економічної системи України: монографія / за ред. чл.-кор. НАН України Гриценко А.А.; НАН України, ДУ «Інститут економ. та прогнозування НАН України». – К.: 2015. – 344с.

7. Іванова Н. В. Інституціональне забезпечення модернізації інфраструктурної складової регіонального розвитку / Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал № 1 (18) 2013 С. 149 – 153

8. Колодубська Н. В. Інституціональні фактори економічного зростання в сучасних умовах // Економічний часопис XXI. № 7 – 8. – 2011. – С 20 – 22

9. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. [Електронний ресурс.] Режим доступу <http://library.fa.ru/files/North.pdf>

10. Попрозман О. І. Роль інституціональної системи національної економіки. // Збірник наукових праць. Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України. Формування ринкових відносин в Україні. Випуск №9. – Київ 2009. С 79 – 82

11. Попрозман О. І. Розвиток інституціональної економіки та її вплив на соціальну інфраструктуру. // Збірник наукових праць. Науково-дослідний економічний інститут Формування ринкових відносин в Україні. Випуск № 3(178). – Київ 2016. С. 31 – 35.

12. Росецька Ю. Б. Інституційні передумови розвитку конкурентних відносин в історичній ретроспективі. [Електронний ресурс.] Режим доступу. <http://ea.donntu.org:8080/bitstream/123456789/31274/1/Rosetska.pdf>

13. Ткач А. А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія. Навч. пос. / А. А. Ткач. – К.: ЦУЛ, 2007. – 304с. [Електронний ресурс.] Режим доступу: <http://uchebniks.net/book/303-institucionalna-ekonomika-navchalnij-posibnik-tkach-aa/6-12-instituti.html>

14. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты / Пер. с англ. М. Я. Каждана, науч. ред. пер. А. Н. Нестеренко. М., 2001. – 408 с. [Електронний ресурс.] Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/732949/>

References

1. Balakireva O. M. Determinants of socio-economic inequality in modern Ukraine: monograph / [O. M. Balakireva, V. A. Golenko, D. A. Dmitruk and others]; for ed. Cand. sociologist Sciences of O. M. Balakireva; National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of Economics and Forecasting. – Kiev 2011. – 592 pp.

2. Balakireva O. M., Heyets V. M., Sidenko V. R. Valuable component of modernization processes in modern society of Ukraine: the number. monogr / [O. M. Balakireva, V. M. Heyets, V. R. Sidenko, etc.]; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics and Prognosis of the National Academy of Sciences of Ukraine. – K., 2014. – 340s.

3. Kanuschak–Efimenko L. M., Kobernik I. V. Peculiarities of the formation of integrated business structures // Current problems of economics, №3 (129), 2012 [Electronic resource.] File access mode: /// C: / Users %DO%BO%DO%B4%DO%BC%DO%B8%DO%BD/ Downloads/ape_2012_3_19%20(1).pdf

4. Geets VM Innovative Ukraine 2020: national report / per comp. Ed. V. M. Gaytsa and others; National Academy of Sciences of Ukraine. – K., 2015. – 336 pp.

5. Geets VM, Society, State, Economics: Phenomenology of Interaction and Development / V. M. Heyets; National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine. – K., 2009. – 864 p.

6. Gritsenko A. A. Institutional transformations of the socio-economic system of Ukraine: monograph / ed. Corr. National Academy of Sciences of Ukraine Gritsenko AA; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics and forecasting of NAS of Ukraine». – K: 2015 – 344s.

7. Ivanova N. V. Institutional support for modernization of the infrastructure component of regional development / Sustainable development of the economy. All-Ukrainian Scientific and Production Magazine № 1 (18) 2013 p. 149 – 153

8. Kolodrubskaya NV Institutional factors of economic growth in modern conditions // Economic Journal of the XXI. No. 7 – 8. – 2011. – From 20 – 22

9. North D. Institutions, institutional changes and functioning of the economy. [Electronic resource.] Access mode <http://library.fa.ru/files/North.pdf>

10. Poprozman O. I. The role of the institutional system of the national economy. // Collection of scientific works. Research Economics Institute of the Ministry of Economy of Ukraine. Formation of market relations in Ukraine. Issue No. 9. – Kyiv 2009. c 79 – 82

11. Poprozman O. I. The development of the institutional economy and its impact on social infrastructure. // Collection of scientific works. Research Institute of Economics Formation of market relations in Ukraine. Issue No. 3 (178). – Kiev 2016. S. 31 – 35.

12. Rosetsky Yu. B. Institutional prerequisites for the development of competitive relations in the historical retrospective. [Electronic resource.] Access mode. <http://ea.donntu.org:8080/bitstream/123456789/31274/1/Rosetska.pdf>

13. Tkach A. A. Institutional Economics. New institutional economic theory. Teaching pos / A. Tkach. – K.: TSUL, 2007. – 304s. [Electronic resource.] Access mode <http://uchebniks.net/book/303-institucionalna-ekonomika-navchalnij-posibnik-tkach-aa/6-12-instituti.html>

14. Eggtersson T. Economic behavior and institutes / Per. from english M. Ya. Katzhdana, scientific. Ed. per. A. N. Nesterenko. M., 2001. – 408 p. [Electronic resource.] Access mode <http://www.twirpx.com/file/732949/>

Дані про автора

Олександр Іванович Попрозман,

к. е. н., доцент, Національний університет фізично-го виховання і спорту України, кафедра менеджменту і економіки спорту

e-mail: Sipoprozman@meta.ua

Данные об авторе

Александр Иванович Попрозман,

к. э. н., доцент, Национальный университет физического воспитания и спорта Украины, кафедра менеджмента и экономики спорта

e-mail: Sipoprozman@meta.ua

Data about the author

Oleksandr Poprozman,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, National University of Physical Education and Sports of Ukraine. Department of Management and Economics of Sport

e-mail: Sipoprozman@meta.ua

Вплив енергетичної ситуації України на добробут сільського населення

Нині, зважаючи на ту ситуацію, яка склалась на ринку енергетики України, слід відмітити, що не дивлячись на державну підтримку, субсидії, відшкодування витрат, реструктуризація заборгованості населення за житлово–комунальні послуги, питання, що до забезпечення, як сільського населення, так населення загалом дешевих енергетичних носіїв залишається не вирішеною. Все частіше ми можемо звертати увагу на статистику заборгованості населення за виплати ЖКХ, як в селах так і в містах.

Якщо на початок 2017 року кількість населення, що отримувала субсидіювання доходила до 60%, то на початок 2018 року до 40%. Хоча цей показник зменшився та все ж відсоток населення, що отримує субсидії досить високий, а це свідчить, що люди неспроможні забезпечити себе в достатній мірі енергетичними ресурсами, щоб вистачало і на проживання, харчування, не витрачаючи більшість своїх доходів на виплати житлово–комунальних послуг.

Тому питання пошуку альтернативної енергетики на сьогодні постає перед нами все гостріше, потрібно чітко усвідомити важливість енергозбереження та енергоощадливості не тільки на підприємствах, а й в домогосподарствах.

Ключові слова: сільські території, енергетика, альтернативні джерела енергії, субсидії, сільське населення.

ДУДЗЯК О.А.

Влияние энергетической ситуации Украины на благосостояние сельского населения

В настоящее время, учитывая ту ситуацию, которая сложилась на рынке энергетики Украины, следует отметить, что несмотря на государственную поддержку, субсидии, возмещение расходов, реструктуризация задолженности населения за жилищно–коммунальные услуги, вопросы, к обеспечению, как сельского населения, так населения в целом дешевых энергетических носителей остается нерешенной. Все чаще мы можем обращать внимание на статистику задолженности населения за выплаты ЖКХ, как в селах так и в городах.

Если на начало 2017 года количество населения, которое получало субсидирование доходило до 60%, то к началу 2018 года до 40%. Хотя этот показатель уменьшился и все же процент населения, которое получает субсидии достаточно высок, а это свидетельствует, что люди не могут обеспечить себя в достаточной мере энергетическими ресурсами, чтобы хватало и на проживание, питание, не тратя большинство своих доходов на выплаты жилищно–коммунальных услуг.

Поэтому вопрос поиска альтернативной энергетики сегодня предстает перед нами все острее, нужно четко осознать важность энергосбережения и энергоощадливости не только на предприятиях, но и в домохозяйствах.

Ключевые слова: сельские территории, энергетика, альтернативные источники энергии, субсидии, сельское население.

DUDZIAK O.A.

Impact of the energy situation of Ukraine on the welfare of the rural population

Currently, taking into account the situation in the Ukrainian energy market, it should be noted that despite government support, subsidies, reimbursement of expenses, restructuring of the population's debt for housing and communal services, the question of providing both the rural population and the population as a whole with cheap energy carriers remains unresolved. Increasingly, we can pay attention to the statistics of public debt for the payment of utility bills, both in villages and in cities.

If at the beginning of 2017 the number of people who received subsidies reached 60%, then by

the beginning of 2018, up to 40%. Although this figure has decreased and yet the percentage of the population receives subsidies is quite high, and this indicates that people cannot provide themselves with sufficient energy resources to have enough for accommodation and food without spending most of their income on housing and utility payments.

Therefore, the question of finding alternative energy today is becoming ever more acute for us, we need to clearly understand the importance of energy saving and energy efficiency not only in enterprises but also in households.

Key words: rural areas, energy, alternative energy sources, subsidies, rural population.

Постановка проблеми. За останні роки, однією з найбільших проблем мешканців сільських територій, постає проблема сплати житлово-комунальних послуг. Оскільки вартість за ці послуги стрімко зростає, селяни задумуються, як вирішити цю проблему, чи економлячи, чи використовувати альтернативні джерела енергії, які все частіше стають вирішенням їх енергетичних проблем.

На території України заходиться потужний потенціал розвитку альтернативної енергетики, до того ж в кожній області України можна виділити пріоритетний. Тому вивчивши кожний регіон, можна зробити висновки, який з видів альтернативної енергетики є ефективніший.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвитку сільських територій нині приділяється підвищена увага, як з боку держави, так з боку сільської громади, громадських організацій та науковців. Цій проблемі присвячують свої праці та дослідження провідні економісти України П.Т. Саблук [6], Андрійчук В. Г. [1], Я.М. Гадзало, Ю.Я. Лузан, [2], та інші.

Важливого теоретичного та практичного значення набуває дослідження вітчизняних науковців, що вивчають вітчизняний та зарубіжний досвід та імплементують його до сучасних умов в Україні. Але незважаючи на цінність проведених досліджень, окремі питання, пов'язані з виявленням характерних особливостей розвитку сільських територій та адаптації їх до сучасних умов потребують подальшого вивчення.

Одною з таких проблем є вивчення впливу на розвиток сільських територій проблем енергетики, її сприйняття громадськістю та виробничниками.

Основними **цільми статті** є: дослідження розвитку сільських територій України в умовах енергетичних проблем та пошуку альтернативних джерел енергії. Розвиток сільських територій завдяки становленню селянства, як повноцінної інституції, їх добробуту, повноцінному розвитку, наповненню сімейних бюджетів, все частіше залежить від

енергетичного стану в державі. Ситуація, яка на сьогодні складається в Україні призводить до того, що селянин все частіше задумується про економію енергії та альтернативні її джерела.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку енергетичного ринку в Україні, який безпосередньо впливає на всю ринкову інфраструктуру України існують значні санкційні та політичні перешкоди в зв'язку з складною ситуацією між Українською та Російською державами. До несприятливої ситуації, що виникла в енергетичному комплексі України більшу частину паливної сировини складав газ, тепер ж виходячи з ситуації все частіше постає питання використання альтернативної енергетики.[2]

У січні 2018р. субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг отримували 6265,8 тис. домогосподарств (41,8% від загальної кількості домогосподарств країни).

У січні 2018р. за субсидіями для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг звернулось 179,7 тис. домогосподарств, що у 2,7 рази менше, ніж у січні 2017р. При цьому на домогосподарства у міських поселеннях припадало 60,6% таких звернень, у сільській місцевості – 39,4%.

У січні 2018р. призначено субсидії 175,8 тис. домогосподарств (ураховуючи тих, що звернулися за субсидіями у 2017р., але призначено їм було тільки у 2018р., та тих, яким продовжено надання субсидії відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 № 848 (зі змінами і доповненнями), із них у міських поселеннях – 125,8 тис. домогосподарств, у сільській місцевості – 50,0 тис. Порівняно з відповідним періодом 2017р. кількість таких домогосподарств зменшилась у 3,4 рази.

За січень 2018р. сума призначених субсидій становила 18,8 млн.грн (у міських поселеннях – 3,5 млн.грн, у сільській місцевості – 15,3 млн.грн), у відповідному періоді 2017р. – 49,0 млн.

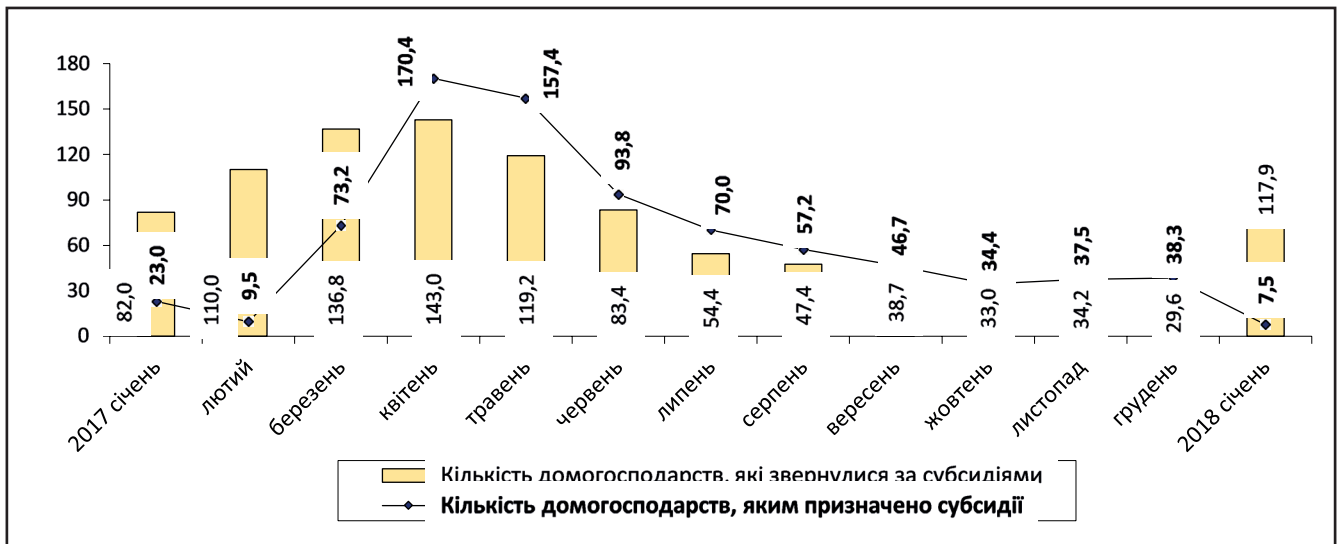

Рисунок 1. Надання населенню субсидій готівкою на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива в січні 2018 року

грн (у міських поселеннях – 9,7 млн.грн, у сільській місцевості – 39,3 млн.грн).

Середній розмір призначеної субсидії на одне домогосподарство у січні 2018р. збільшився порівняно з відповідним періодом 2017р. на 17,3% і становив 2495,3 грн.

У січні 2018р. сума субсидій готівкою, отриманих домогосподарствами для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, становила 192,7 млн.грн, у відповідному місяці 2017р. – 143,6 млн.грн.

У січні 2018р. субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг отримували 6265,8 тис. домогосподарств (41,8% від загальної кількості домогосподарств країни).

У січні 2018р. за субсидіями для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг звернулось 179,7 тис. домогосподарств, що у 2,7 рази менше, ніж у січні 2017р. При цьому на домогосподарства у міських поселеннях припадало 60,6% таких звернень, у сільській місцевості – 39,4%.

Рисунок 2. Надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг

У січні 2018р. призначено субсидії 175,8 тис. домогосподарств (ураховуючи тих, що звернулися за субсидіями у 2017р., але призначено їм було тільки у 2018р., та тих, яким продовжено надання субсидії відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 № 848 (зі змінами і доповненнями), із них у міських поселеннях – 125,8 тис. домогосподарств, у сільській місцевості – 50,0 тис. Порівняно з відповідним періодом 2017р. кількість таких домогосподарств зменшилась у 3,4 рази.

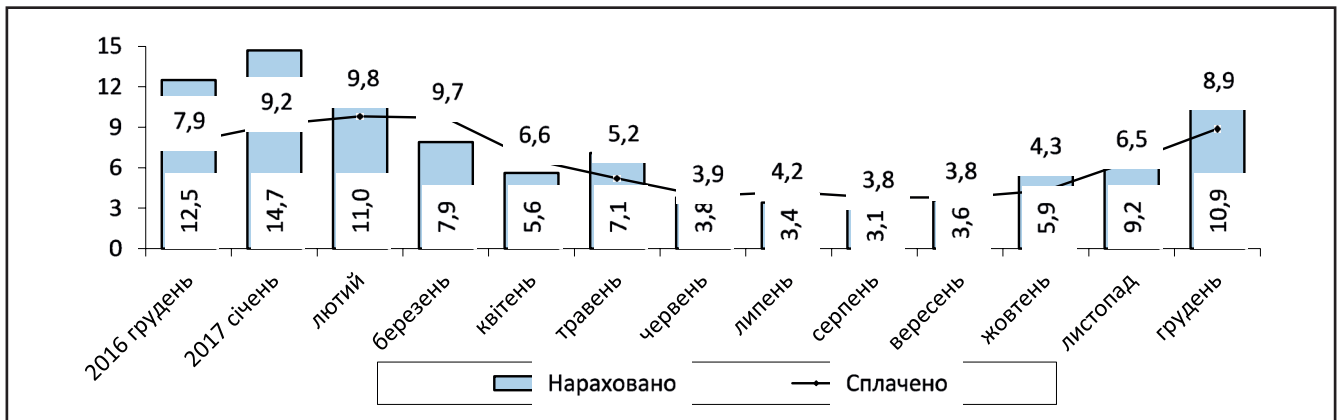
Сума субсидій, призначених домогосподарствам, у січні 2018р. становила 204,7 млн.грн (у міських поселеннях – 136,9 млн.грн, у сільській місцевості – 67,8 млн.грн), у відповідному періоді 2017р. –

920,2 млн.грн (у міських поселеннях – 581,9 млн.грн, у сільській місцевості – 338,3 млн.грн).

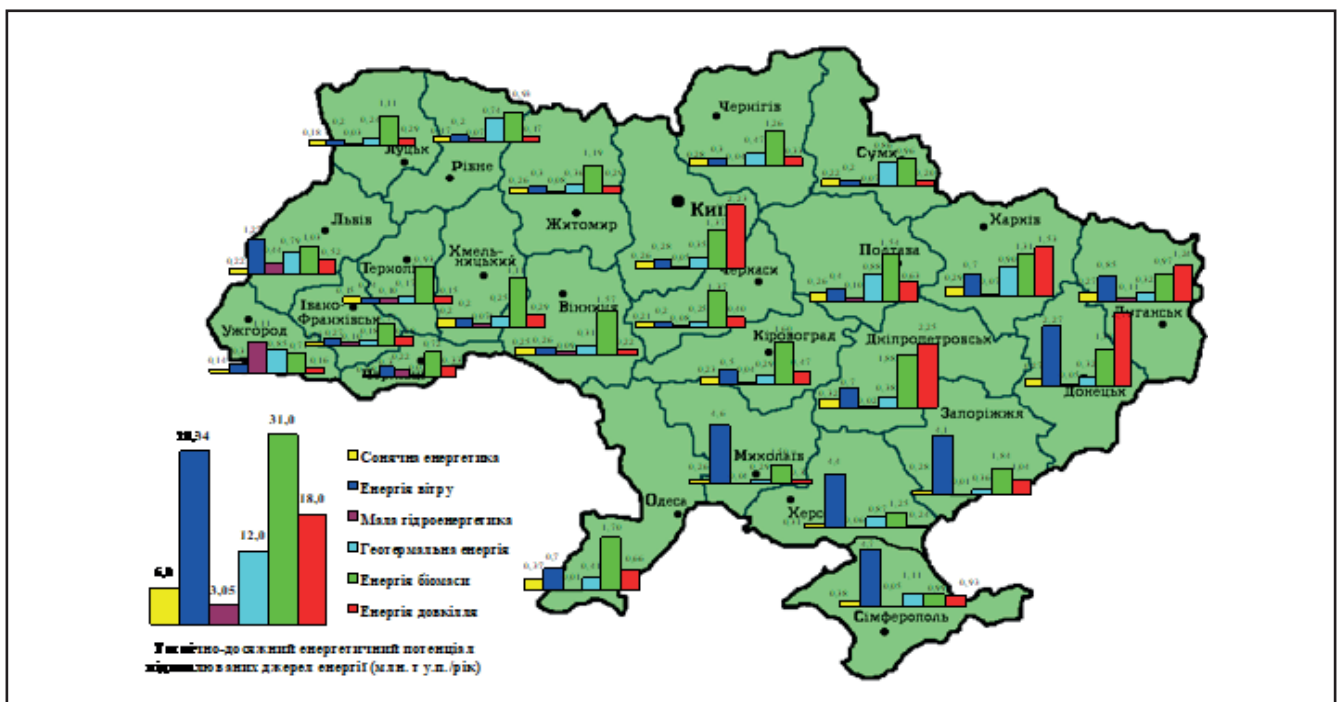
Середній розмір призначеної субсидії на одне домогосподарство у січні 2018р. зменшився порівняно з відповідним періодом 2017р. на 23,5% і становив 1164,4 грн.

У грудні 2017р. населенням країни сплачено за житлово-комунальні послуги 8,9 млрд.грн (82,3% нарахованих за цей період сум), за електроенергію – 2,6 млрд.грн (99,1% нарахованих за цей період сум).

На кінець грудня 2017р. заборгованість населення зі сплати за газопостачання становила 12,4 млрд.грн, за централізоване опалення та гаряче водопостачання – 11,1 млрд.грн, за утри-

Рисунк 3. Оплата населенням житлово-комунальних послуг (грудень 2017, млрд.грн)

Рисунк 4. Потенціал розвитку відновлювальних джерел енергії України

Джерело: Атлас енергетичного потенціалу відновлювальних джерел енергії України, 2015.

мання будинків і споруд та прибудинкових територій – 3,0 млрд.грн, за централізоване водопостачання та водовідведення – 1,8 млрд.грн, за вивезення побутових відходів – 0,4 млрд.грн, за електроенергію – 3,6 млрд.грн.

Середні нарахування за житлово-комунальні послуги, з урахуванням електроенергії (із розрахунку 150 кВт · год), на одного власника особового рахунку в грудні 2017р. становили 1476,4 грн.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 № 976 «Про затвердження Порядку погашення реструктуризованої заборгованості та внесення поточних платежів за житлово-комунальні послуги» у січні – грудні 2017р. з населенням було укладено 91,3 тис. договорів щодо погашення реструктуризованої заборгованості на загальну суму 430,9 млн.грн. Сума внесених платежів, з урахуванням довгострокових договорів, становила 187,4 млн.грн. [3,5,6]

З даними атласу енергетичного потенціалу відновлювальних України можна зробити висновок, що розвиток альтернативної енергетики в Україні має великий потенціал розвитку. В кожному регіоні існує свій пріоритетний напрямок джерел відновлювальної енергетики, але найперспективнішою є галузь енергетики біомаси, наступною за популярністю і можливостями є вітрова енергетика.

Також слід відмітити, що в урбанізованих областях України (Київській, Донецькій, Харківській, Дніпропетровській) популярною є енергетика доквілля, яка в свою чергу, ще й вирішує питання екологізації територій.

Висновки

Вивчивши ситуацію нарахування субсидій населенню та реструктуризації боргів за житлово-комунальні послуги городян, які не в силах були оплатити борги, частіше постає питання альтернативної енергетики в Україні. Хоч за останній рік можна помітити часткове зменшення в потребі громадян в субсидюванні, та все ж субсидії та реструктуризація не вирішує проблеми неспроможності громадян сплачувати житлово-комунальні послуги, особливо незахищеним верствам населенням: пенсіонерам, інвалідам, матерям одиночкам, безробітним та іншим.

В українських селах, населення нині все частіше повертається до опалення будинків дровами, не дивлячись на те, що газифікованість насе-

лення складає на сьогодні склала загалом 75%, сільської місцевості майже 40%.

Альтернативна енергетика, все частіше приваблює увагу господарів домогосподарств, фермерів та керівників сільськогосподарських підприємств.

Список використаних джерел

1. Дудзяк О.А. Оцінка агротуристичної привабливості регіону: основні фактори та показники / О. А. Дудзяк // Вісник Сумського національного аграрного університету, 2010. – Вип. 5/2 : Серія Економіка та менеджмент. – С. 16–20.
2. Іванишин В.В, Дудзяк О.А. Застосування в Україні досвіду розвитку сільських територій Європейських країн та США. /В.В. Іванишин О.А. Дудзяк // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – 2015. – Вип. 24. – том. 3. С.5 – 10.
3. Саблук П.Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан// Економіка АПК. * 2011. і М 5. і С. 3–16.
4. Попрозман Н.В. Методологічні засади формування стратегії економічного розвитку агропромислового виробництва на основі системного аналізу / Н.В. Попрозман // Економік АПК. – 2015. – Випуск № 4 (246). – С. 35 – 41.
5. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних відносин. Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с
6. Борщевський В.В. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. — Львів, 2012. — 216 с.
7. Дудзяк О.А. Історія розвитку сільських територій України, основні соціально-економічні фактори [електронний ресурс]/ О.А. Дудзяк // Ефективна економіка. – 2017 р. – №11 – Режим доступу <http://www.economy.nayka.com.ua/>

References

1. Dudziak O. Ocinka agroturystushnoi pryvabliyvosti region, osnovni faktory i pokaznyky 2010. – Vyp. 5/2 Sumy
2. Ivanyshyn V. Dudziak O. Zastosuvannia v Ukraini dosvidu rozvytku sil's'kych terytori Evropeis'kych krain ta SSHA2015. – v. 24. – tom. 3. s.5 – 10.
3. Dudziak O. Vplyv sil's'kogo tupyizmu na rozvytok sil's'kych terytori2(48) 2016 – С. 133–136. Uqgorod.
4. Poprozman, N.V. (2015), «Methodological bases of establishment of the strategy of development of

agro-industrial production based on system analysis», Economy of AIC, vol.4 (246), pp. 35–41.

5. Andriychuk V.G. Ekonomika agrarnykh vidnosyn. – K. KNEU 2002. — 624 s

6. Borschevskiy V.V. (2012), [The development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine], monograph, Lviv, Ukraine, 216 p

7. Dudziak O. (2017) Istoriya rozvytku sil`s`kych terytoriy Ukrainy osnovni socialno-economishni faktory. Efektivna ekonomika № 11

Дані про авторів

Дудзяк Оксана Антонівна,

к.е.н., асистент кафедри менеджменту, адміністрування та публічного управління Подільського державного аграрно-технічного університету

e-mail: Ksenish05@gmail.com

Данные об авторах

Дудзяк Оксана Антоновна,

к.е.н, ассистент кафедры менеджмента, администрирования и публичного управления Подольского государственного аграрно-технического университета

e-mail: Ksenish05@gmail.com

Data about the author

Oksana Dudziak,

PhD in Economics, prof. of the Department of Management, Administration and Public Management of the State Agrarian and Engineering University in Podilya

e-mail: Ksenish05@gmail.com

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Верхівка тінізаційної структури як системна загроза національній безпеці.....	7
БЕСПАЛОВА А.В., РУДЧЕНКО О.Ю. Інформаційно–аналітичне забезпечення публічних закупівель в Україні	18
СТАСІНЕВИЧ С.А., БОЄВ В.А. Удосконалення регулювання біржової діяльності – запорука відродження біржового ринку України	28
ЩУКІН Б.М., КРУГОВИЙ В.В. Формування системи стратегічного планування економічного розвитку.....	36
ОСАДЧА О.А. Управління державним боргом України в сучасних умовах	44
ГРОМОВ В.Б. Макроекономічні умови рівноважності споживчого попиту	52
ГАВРИЛКО П.П., ІНДУС К.П., КОВАЧ М.Й. Напрями використання іноземного досвіду регулювання ринку капіталу у політиці формування та розвитку фінансової системи України.....	61

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

СТУДІНСКА Г.Я., ТЕРЕЩЕНКО А.М. Аналіз світового паливно–енергетичного комплексу	67
ЧУПРИНА Ю.А. Побудова концепції інтеграції підприємств стейкхолдерів до складу будівельного кластеру	85
КЛИМЧУК М.М., ІВАХНЕНКО І.С., ПОРФІР'ЄВ Ю.Л. Інтегративно–конвергенціальна методологія реалізації енергоощадного девелопменту в Україні	92
ГОРЯЧЕВА К.С. Застосування нових підходів в сучасних умовах організації бізнесу	99
ЛАЛАКУЛИЧ М.Ю., РИБАКОВА Л.П., ШЕЛЕМОН Л.М. Використання інформації бухгалтерського обліку для моніторингу економічного потенціалу підприємства	105
КОЛОДІЙЧУК А.В. Процеси впровадження цифрових технологій і літосфера: взаємовплив і загрози взаємодії	110
КОРОБСЬКА А.О. Нормативна грошова оцінка земель як інструмент регуляторної політики у сфері використання земельних ресурсів	115
МОЛНАР О.С., ПЕТРИК В.В., МОНЯК Р.В. Ефективність застосування інтернет–технологій в діяльності українських туристичних підприємств	124
ТРУШ Ю.Л., ЗАІНЧКОВСЬКИЙ А.О. Практичні аспекти удосконалення контролю якості продукції на підприємствах хлібопекарської галузі	129

Розвиток регіональної економіки

МУСІЄНКО В.Д., ЩЕРБАКОВА А.С. Механізм економічного розвитку бізнесу в регіонах України.....	135
--	-----

Соціально–трудові проблеми

ПОПРОЗМАН О.І. Системна трансформація спрямована на інституціональну модернізацію соціальної інфраструктури економіки	142
ДУДЗЯК О.А. Вплив енергетичної ситуації України на добробут сільського населення.....	151

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ПРЕДБОРСКИЙ В.А. Верхушка тенезационной структуры как системная угроза национальной безопасности.....	7
БЕСПАЛОВА А.В., РУДЧЕНКО А.Ю. Информационно–аналитическое обеспечение публичных закупок в Украине.....	18
СТАСИНЕВИЧ С.А., БОЕВ В.А. Совершенствование регулирования биржевой деятельности – залог возрождения биржевого рынка Украины.....	28
ЩУКИН Б.Н., КРУГОВОЙ В.В. Формирование системы стратегического планирования экономического развития	36
ОСАДЧАЯ Е.А. Управление государственным долгом Украины в современных условиях	44
ГРОМОВ В.Б. Макроэкономические условия равновесности потребительского спроса	52
ГАВРИЛКО П.П., ИНДУС К.П., КОВАЧ М.И. Направления использования зарубежного опыта регулирования рынка капитала в политике формирования и развития финансовой системы Украины.....	61

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

СТУДИНСКАЯ Г.Я., ТЕРЕЩЕНКО А.Н. Анализ мирового топливно–энергетического комплекса	67
ЧУПРИНА Ю.А. Построение концепции интеграции предприятий стейкхолдеров в состав строительного кластера	85
КЛИМЧУК М.М., ИВАХНЕНКО И.С., ПОРФИРЬЕВ Ю.Л. Интегративно–конвергенциальная методология реализации энергосберегающего деvelopeмента в Украине	92
ГОРЯЧЕВА К.С. Применение новых подходов в современных условиях организации бизнеса.....	99
ЛАЛАКУЛИЧ М.Ю., РЫБАКОВА Л.П., ШЕЛЕМОН Л.М. Использование информации бухгалтерского учета для мониторинга экономического потенциала предприятия	105
КОЛОДИЙЧУК А.В. Процессы внедрения цифровых технологий и литосфера: взаимовлияние и угрозы взаимодействия.....	110
КОРОБСКАЯ А.А. Нормативная денежная оценка земель как инструмент регуляторной политики в сфере использования земельных ресурсов.....	115
МОЛНАР А.С., ПЕТРИК В.В., МОНЯК Р.В. Эффективность применения интернет–технологий в деятельности украинских туристических компаний.....	124
ТРУШ Ю.Л., ЗАИНЧОВСКИЙ А.А. Усовершенствование контроля качества продукции на предприятиях хлебопекарной отрасли.....	129

Развитие региональной экономики

МУСИЕНКО В.Д., ЩЕРБАКОВА А.С. Механизм экономического развития бизнеса в регионах Украины	135
---	-----

Социально–трудовые проблемы

ПОПРОЗМАН А.И. Системная трансформация направлена на институциональную модернизацию социальной инфраструктуры экономики.....	142
ДУДЗЯК О.А. Влияние энергетической ситуации Украины на благосостояние сельского населения	151

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PREDBORSKIJ V.A. Upper of the tenization structure as system threat to national safety	7
BESPALOVA A.V., RUDCHENKO A.Y. Information and analytical support of public procurement in Ukraine	18
STASINEVYCH S.A., BOIEV V.A. Improving the regulation of stock market activity – a pledge of the revival of the exchange market in Ukraine	28
SCHUKIN B.N., KRUHOVY V.V. Formation of the system of strategic planning of economic development	36
OSADCHA O.A. Management of the state debt of Ukraine in modern conditions	44
GROMOV V.B. Macroeconomic conditions of equilibrium consumer demand	52
HAVRYLKO P.P., INDUS K.P., KOVACH M.J. Directions of use of foreign experience in the regulation of the capital market in the policy of formation and development of the financial system of Ukraine	61

Economic problems of development of branches and types of economic activity

STYDINSKA G.Ya., TERESHCHENKO A.M. Analysis of the world fuel and energy complex	67
CHUPRYNA Yu.A. Construction of the concept of integration of state-owned enterprises into the construction cluster	85
KLYMCHUK M.M., IVAKHNENKO I.S., PORFIRIEV Yu.L. Integrative-convergence methodology of implementation of energy-saving development in Ukraine	92
HORYACHEVA K.S. Application of new approaches in modern Business conditions	99
LALAKULYCH M.Y., RYBAKOVA L.P., SHELEMON L.M. Use of accounting information for monitoring the economic potential of the enterprise	105
KOLODIYCHUK A.V. Processes of introduction of digital technologies and lithosphere: mutual influence and threats of interaction	110
KOROBSKA A.O. Normative monetary valuation of land as a tool of regulatory policy in the field of land use	115
MOLNAR O. S., PETRYK R.V., MONYAK R.V. Efficiency of application of Internet technologies in the activity of Ukrainian tourist enterprises	124
TRUSH U.L., ZAINCHKOVSKY A.A. Improvement of quality control in enterprises baking industry	129

Development of a regional economy

MUSIENKO V.D., SHCHERBAKOVA A.S. Mechanism of economic development of business in the regions of Ukraine	135
--	-----

Social-labor problems

POPROZMAN O.I. System transformation is aimed at institutional upgrading of the social infrastructure of the economy	142
DUDZIAK O.A. Impact of the energy situation of Ukraine on the welfare of the rural population	151

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:

Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;

- **назва статті та анотація** на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
 - **ключові слова** на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
 - **постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
 - **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
 - **формування цілей статті** (постановка завдання);
 - **виклад основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
 - **висновки з даного дослідження** і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.
4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.
 5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.
 6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).
 7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.
 8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.
 9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.
 10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.
 11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.
 12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді. Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.
 13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.
 14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.
 15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт збірника наукових праць: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала исследования* с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– список использованных источников, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и пометок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт сборника научных трудов: <http://ndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– problem statement in general and its connection with important or practical tasks;
– analysis of recent researches and publications in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– formation of the goals of the article (statement of the task);
– an outline of the main research material with the full justification of the obtained scientific results;
– conclusions from this study and prospects for further investigation in this direction.
– list of used sources, references
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№1 (212) 2019 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Захарін С.В
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 24.01.2019 р.
Формат 60х84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 19,18
Гарнітура Europe. Наклад 100 прим.

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

№1 (212) 2019 г.

Периодичность—ежемесячник

Главный редактор Захарин С.В.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 24.01.2019 г.
Формат 60х84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 19,18
Гарнитура Europe. Наклад 100 экз.

Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2019 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No. 1 (212) 2019

Frequency – monthly

Editor-in-Chief S.Zakharin

Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 24.01.2019.

Format 60*84. 1/8. Paper offset

Conditional Printed Sheets 19,18

Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

Certificate of state registration of printed mass media

Series KV 22545–12445PR from 02.20.2019

Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38

<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net